

**HASAN ALİ TOPTAŞ'IN “KUŞLAR YASINA
GİDER” ADLI ROMANININ METİNDİLBİLİM
AÇISINDAN İNCELENMESİ**

**2021
YÜKSEK LİSANS TEZİ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI**

Hatice ALEMİN

**Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Nimet KARA KÜTÜKÇÜ**

**HASAN ALİ TOPTAŞ'IN “KUŞLAR YASINA GİDER” ADLI ROMANININ
METİNDİLBİLİM AÇISINDAN İNCELENMESİ**

Hatice ALEMİN

**T.C.
Karabük Üniversitesi
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında
Yüksek Lisans Tezi
Olarak Hazırlanmıştır**

**Tez Danışmanı
Dr. Öğr. Üyesi Nimet KARA KÜTÜKÇÜ**

KARABÜK

Ocak 2021

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	1
TEZ ONAY SAYFASI.....	9
DOĞRULUK BEYANI	10
ÖNSÖZ	11
ÖZ.....	13
ABSTRACT.....	14
ARŞİV KAYIT BİLGİLERİ.....	15
ARCHIVE RECORD INFORMATION	16
KISALTMA ve İŞARETLER.....	17
ARAŞTIRMANIN KONUSU	18
ARAŞTIRMANIN AMACI	18
ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ.....	18
KAPSAM VE SINIRLILIKLAR	18
GİRİŞ	19
DİL VE DİLBİLİM	19
METİN.....	23
METİNDİLBİLİM.....	26
HASAN ALİ TOPTAŞ'IN HAYATI VE ESERLERİ.....	30
KUŞLAR YASINA GİDER	31
BİRİNCİ BÖLÜM	33
KÜÇÜK YAPI VE METNİN BETİMLENMESİ	33
1.1. Bağdaşıklık.....	33
1.1.1. Oluşturucu Ögenin Yinelenmesi.....	37
1.1.1.1. Sözcük Tekrarı ile Yapılan Yineleme	38
1.1.1.2. Sözcük Öbeği Tekrarı ile Yapılan Yineleme.....	43
1.1.1.3. Cümlelerin Tekrarı ile Yapılan Yineleme	51
1.1.1.4. Olayların Tekrarı ile Yapılan Yineleme.....	56
1.1.2. Gönderim.....	62

1.1.2.1.	Dışgönderim	64
1.1.2.2.	İçgönderim (artgönderim ve öngönderim).....	68
1.1.2.2.1.	Artgönderim	68
1.1.2.2.1.1.	Zamir Kullanımı ile Yapılan Artgönderim	70
1.1.2.2.1.1.1.	Kişi Zamirleriyle Yapılan Artgönderim	70
1.1.2.2.1.1.1.1.	Teklik Birinci Kişi Zamiri ile Yapılan Artgönderim.....	70
1.1.2.2.1.1.1.2.	Teklik İkinci Kişi Zamiri ile Yapılan Artgönderim.....	72
1.1.2.2.1.1.1.3.	Teklik Üçüncü Kişi Zamiri ile Yapılan Artgönderim.....	75
1.1.2.2.1.1.1.4.	Çokluk Birinci Kişi Zamiri ile Yapılan Artgönderim.....	77
1.1.2.2.1.1.1.5.	Çokluk İkinci Kişi Zamiri ile Yapılan Artgönderim.....	80
1.1.2.2.1.1.1.6.	Çokluk Üçüncü Kişi Zamiri ile Yapılan Artgönderim.....	83
1.1.2.2.1.1.1.7.	Dönüştürme Zamiri ile Yapılan Artgönderim	86
1.1.2.2.1.1.2.	İşaret Zamirleri ile Yapılan Artgönderim	88
1.1.2.2.1.1.2.1.	“Bu/Bunlar” İşaret Zamiri ile Yapılan Artgönderimler.....	89
1.1.2.2.1.1.2.2.	“Şu/Şunlar” İşaret Zamiri ile Yapılan Artgönderim.....	91
1.1.2.2.1.1.2.3.	“O/Onlar” İşaret Zamiri ile Yapılan Artgönderim.....	93
1.1.2.2.1.2.	Sıfat Kullanımı ile Yapılan Artgönderim	95
1.1.2.2.1.2.1.	İşaret Sıfatı Kullanımı ile Yapılan Artgönderim	95
1.1.2.2.1.2.1.1.	“Bu” İşaret Sıfatı Kullanımı ile Yapılan Artgönderim.....	95
1.1.2.2.1.2.1.2.	“Şu” İşaret Sıfatı Kullanımı ile Yapılan Artgönderim.....	97

1.1.2.2.1.2.1.3. “O” İşaret Sıfatı Kullanımı ile Yapılan Artgönderim.....	98
1.1.2.2.1.3. Sözcüksel Artgönderim	100
1.1.2.2.1.4. Gösterilenin Yinelenmesi Olarak Artgönderim.....	102
1.1.2.2.1.5. Gösterenin Yinelenmesi Olarak Artgönderim	105
1.1.2.2.1.5.1. Sözcüğü Karşıl原因 Gösterenin Yinelenmesiyle Yapılan Artgönderim	105
1.1.2.2.1.5.1.1. “Bu” İşaret Zamirinin Sözcüğü Karşıl原因 Gösterenin Yinelenmesi ile Yapılan Artgönderim	106
1.1.2.2.1.5.1.2. “O” İşaret Zamirinin Sözcüğü Karşıl原因 Gösterenin Yinelenmesi ile Yapılan Artgönderim	107
1.1.2.2.1.5.1.3. “Bunlar” İşaret Zamirinin Sözcüğü Karşıl原因 Gösterenin Yinelenmesi ile Yapılan Artgönderim	109
1.1.2.2.1.5.1.4. “Onlar” İşaret Zamirinin Sözcüğü Karşıl原因 Gösterenin Yinelenmesi ile Yapılan Artgönderim	111
1.1.2.2.1.5.2. Sözcük Öbeğini Karşıl原因 Gösterenin Yinelenmesi ile Yapılan Artgönderim	112
1.1.2.2.1.5.2.1. “Bu” İşaret Zamirinin Sözcük Öbeğini Karşıl原因 Gösterenin Yinelenmesi ile Yapılan Artgönderim	113
1.1.2.2.1.5.2.2. “O” İşaret Zamirinin Sözcük Öbeğini Karşıl原因 Gösterenin Yinelenmesi ile Yapılan Artgönderim	114
1.1.2.2.1.5.2.3. “Bunlar” İşaret Zamirinin Sözcük Öbeğini Karşıl原因 Gösterenin Yinelenmesi ile Yapılan Artgönderim ...	116
1.1.2.2.1.5.2.4. “Onlar” İşaret Zamirinin Sözcük Öbeğini Karşıl原因 Gösterenin Yinelenmesi ile Yapılan Artgönderim ...	117
1.1.2.2.1.5.3. Tümceyi Karşıl原因 Gösterenin Yinelenmesi ile Yapılan Artgönderim	119
1.1.2.2.1.5.3.1. “Bu” İşaret Zamirinin Tümceyi Karşıl原因 Gösterenin Yinelenmesi ile Yapılan Artgönderim	119
1.1.2.2.1.5.3.2. “O” İşaret Zamirinin Tümceyi Karşıl原因 Gösterenin Yinelenmesi ile Yapılan Artgönderim	122
1.1.2.2.1.5.3.3. “Bunlar” İşaret Zamirinin Tümceyi Karşıl原因 Gösterenin Yinelenmesi ile Yapılan Artgönderim	123

1.1.2.2.1.6.	Belirteç ile Yapılan Artgönderim	124
1.1.2.2.1.6.1.	Bölge ve Yer Adlarına Yönelik Belirteç ile Yapılan Artgönderim.....	125
1.1.2.2.1.6.2.	Çeşitli Mekân Adlarına Yönelik Belirteç ile Yapılan Artgönderim.....	127
1.1.2.2.1.6.3.	Ev veya Bir Yapıya Ait Bölümlerin Kullanımına Yönelik Belirteç ile Yapılan Artgönderim.....	129
1.1.2.2.1.6.4.	İnsan Vücudunun Bölümlerine Yönelik Belirteç ile Yapılan Artgönderim	131
1.1.2.2.1.7.	Çok Bağımlı Artgönderim.....	132
1.1.2.2.1.7.1.	Zamir Kullanımı ile Yapılan Çok Bağımlı Artgönderim.....	133
1.1.2.2.1.7.2.	Soyut Kavramların Kullanımı ile Yapılan Çok Bağımlı Artgönderim.....	137
1.1.2.2.1.7.3.	Somut Kavramların Kullanımı ile Yapılan Çok Bağımlı Artgönderim.....	141
1.1.2.2.1.7.3.1.	İnsanlar İçin Kullanılan Kavramların Kullanımı ile Yapılan Çok Bağımlı Artgönderim	142
1.1.2.2.1.7.3.2.	Farklı Kavramların Kullanımı ile Yapılan Çok Bağımlı Artgönderim	145
1.1.2.2.1.7.3.3.	Fiil Kullanımı ile Yapılan Çok Bağımlı Artgönderim.....	149
1.1.2.2.1.8.	Göndergenin Yinelenmesi ile Yapılan Artgönderim	154
1.1.2.2.1.8.1.	Roman Kahramanlarına Yönelik Göndergenin Yinelenmesiyle Yapılan Artgönderim.....	154
1.1.2.2.1.8.1.1.	Aziz	155
1.1.2.2.1.8.1.2.	Yazar	157
1.1.2.2.1.8.1.3.	Anne.....	157
1.1.2.2.1.8.1.4.	Nihat	158
1.1.2.2.1.8.1.5.	Ayperı	158
1.1.2.2.1.8.1.6.	Seher	159
1.1.2.2.1.8.1.7.	Hüseyin Dayı.....	160

1.1.2.2.1.8.1.8. Gülfem Yenge	161
1.1.2.2.1.8.1.9. İzzet Dayı.....	161
1.1.2.2.2. Öngönderim	162
1.1.2.2.2.1. Zamir Kullanımı ile Yapılan Öngönderim	163
1.1.2.2.2.1.1. “Şu” Zamiri ile Yapılan Öngönderim	163
1.1.2.2.2.1.2. “O/Ora” Zamiri ile Yapılan Öngönderim	164
1.1.2.2.2.1.3. “Burada” Zamiri ile Yapılan Öngönderim.....	166
1.1.3. Eksiltili Yapılar	168
1.1.3.1. Özne Eksiltisi	169
1.1.3.1.1. Roman Kahramanları Açısından Yapılan Özne Eksiltisi....	169
1.1.3.1.2. Sözcük Açısından Yapılan Özne Eksiltisi.....	172
1.1.3.1.3. Sözcük Öbeği Açısından Yapılan Özne Eksiltisi	174
1.1.3.2. Nesne Eksiltisi	176
1.1.3.2.1. Sözcük Açısından Yapılan Nesne Eksiltisi	177
1.1.3.2.2. Sözcük Öbeği Açısından Yapılan Nesne Eksiltisi	179
1.1.3.3. Tamlayan Eksiltisi	181
1.1.3.4. Yer Tamlayıcısı Eksiltisi	184
1.1.3.4.1. Yönelme Yer Tamlayıcısı Eksiltisi	184
1.1.3.4.2. Bulunma Yer Tamlayıcısı Eksiltisi	186
1.1.3.4.3. Ayrılma Yer Tamlayıcısı Eksiltisi.....	189
1.1.3.5. Yükleme Eksiltisi.....	191
1.1.3.5.1. Sözcük Gruplarını Ortak Yükleme Bağlayarak Yapılan Yükleme Eksiltisi	192
1.1.3.5.2. Diyalog Anlatımlarda Yapılan Yükleme Eksiltisi.....	194
1.1.3.5.3. Noktalama İşaretleriyle Yapılan Yükleme Eksiltisi.....	196
1.1.4. Örtük Anlatım.....	200
1.1.4.1. Sezdirim.....	201
1.1.4.2. Çıkarsama	209
1.1.5. Tümceler Arası Bağlantı Ögeleri.....	217
1.1.5.1. Kökenleri Bakımından Bağlantı Ögeleri.....	218

1.1.5.1.1.	Diğer Dillerden Alıntılanan Bağntı Ögeleri	218
1.1.5.1.2.	Karışık Kökenli Bağntı Ögeleri.....	219
1.1.5.1.3.	Türkçe Kökenli Bağntı Ögeleri	219
1.1.5.2.	Bağntı Ögeleri Tespitleri.....	220
1.1.5.2.1.	Karşıtlık Bildiren Bağntı Ögeleri.....	220
1.1.5.2.1.1.	Karşıtlık Bildiren Diğer Dillerden Alıntılanan Bağntı Ögeleri.....	220
1.1.5.2.1.2.	Karşıtlık Bildiren Karışık Kökenli Bağntı Ögeleri.....	222
1.1.5.2.1.3.	Karşıtlık Bildiren Türkçe Kökenli Bağntı Ögeleri	224
1.1.5.2.2.	Amaç Bildiren Bağntı Ögeleri	226
1.1.5.2.2.1.	Amaç Bildiren Türkçe Kökenli Bağntı Ögeleri	226
1.1.5.2.3.	Sebep Bildiren Bağntı Ögeleri.....	227
1.1.5.2.3.1.	Sebep Bildiren Diğer Dillerden Alıntılanan Bağntı Ögeleri.....	227
1.1.5.2.3.2.	Sebep Bildiren Karışık Kökenli Bağntı Ögeleri.....	230
1.1.5.2.3.3.	Sebep Bildiren Türkçe Kökenli Bağntı Ögeleri	231
1.1.5.2.4.	Sonuç Bildiren Bağntı Ögeleri.....	233
1.1.5.2.4.1.	Sonuç Bildiren Diğer dillerden alıntılanan Bağntı Ögeleri.....	233
1.1.5.2.4.2.	Sonuç Bildiren Karışık Kökenli Bağntı Ögeleri	235
1.1.5.2.4.3.	Sonuç Bildiren Türkçe Kökenli Bağntı Ögeleri.....	238
1.1.5.2.5.	Katkı/Sürerlilik Bildiren Bağntı Ögeleri.....	240
1.1.5.2.5.1.	Katkı/Sürerlilik Bildiren Diğer dillerden alıntılanan Bağntı Ögeleri	240
1.1.5.2.5.2.	Katkı/Sürerlilik Bildiren Karışık Kökenli Bağntı Ögeleri.....	242
1.1.5.2.5.3.	Katkı/Sürerlilik Bildiren Türkçe Kökenli Bağntı Ögeleri.....	244
1.1.5.2.6.	Zaman Bildiren Bağntı Ögeleri.....	246
1.1.5.2.6.1.	Zaman Bildiren Diğer dillerden alıntılanan Bağntı Ögeleri.....	246

1.1.5.2.6.2.	Zaman Bildiren Karışık Kökenli Bağntı Ögeleri.....	248
1.1.5.2.6.3.	Zaman Bildiren Türkçe Kökenli Bağntı Ögeleri	250
1.1.5.2.7.	Karşılaştırma Bildiren Bağntı Ögeleri	252
1.1.5.2.7.1.	Karşılaştırma Bildiren Diğer dillerden alıntılanan Bağntı Ögeleri.....	252
1.1.5.2.7.2.	Karşılaştırma Bildiren Karışık Kökenli Bağntı Ögeleri.....	252
1.1.5.2.7.3.	Karşılaştırma Bildiren Türkçe Kökenli Bağntı Ögeleri.....	254
1.1.5.2.8.	Birlik Bildiren Bağntı Ögeleri	254
1.1.5.2.8.1.	Birlik Bildiren Diğer Dillerden Alıntılanan Bağntı Ögeleri.....	254
1.1.5.2.8.2.	Birlik Bildiren Türkçe Kökenli Bağntı Ögeleri	256
1.1.5.2.9.	Almaşım/Art Arda Gelme Bildiren Bağntı Ögeleri.....	258
1.1.5.2.9.1.	Almaşım/Art Arda Gelme Bildiren Diğer dillerden alıntılanan Bağntı Ögeleri.....	258
1.1.5.2.9.2.	Almaşım/Art Arda Gelme Bildiren Karışık Kökenli Bağntı Ögeleri.....	260
1.1.5.2.9.3.	Almaşım/Art Arda Gelme Bildiren Türkçe Kökenli Bağntı Ögeleri	262
1.1.6.	Değıştirim	264
1.1.6.1.	“Öyle” Sözcüğü ile Yapılan Değıştirim	266
1.1.6.2.	“Böyle” Sözcüğü ile Yapılan Değıştirim.....	269
1.1.6.3.	“Şöyle” Sözcüğü ile Yapılan Değıştirim	272
1.1.7.	Metni Bölümlere Ayıran Belirticiler	273
1.1.7.1.	“Önce” Belirticisi.....	274
1.1.7.2.	“Sonra” Belirticisi	275
1.1.7.3.	“Artık” Belirticisi	277
İKİNCİ BÖLÜM.....		279
METNİN TONU.....		279
1.2.	Metnin Tonu	279

1.2.1.	Esenlikli.....	280
1.2.2.	İçsel.....	282
1.2.3.	Dokunaklı	287
1.2.4.	Dramatik.....	292
1.2.5.	Ağlatısal	296
1.2.6.	Düşlemsel	296
1.2.7.	Kalem Kavgasına Yatkın	299
SONUÇ		303
ÖZGEÇMİŞ		316

TEZ ONAY SAYFASI

Hatice ALEMİN tarafından hazırlanan “HASAN ALİ TOPTAŞ’IN KUŞLAR YASINA GİDER ADLI ROMANININ METİNDİLBİLİM AÇISINDAN İNCELENMESİ” başlıklı bu tezin Yüksek Lisans Tezi olarak uygun olduğunu onaylarım.

Dr. Öğr. Üyesi Nimet KARA KÜTÜKÇÜ

.....

Tez Danışmanı, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Bu çalışma, jürimiz tarafından Oy Birliği ile Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir. 21.01.2021

Ünvanı, Adı SOYADI (Kurumu)

İmzası

Başkan : Dr. Öğr. Üyesi Nimet KARA KÜTÜKÇÜ (KBÜ)

.....

Üye : Dr. Öğr. Üyesi İsmail TAŞ (KBÜ)

.....

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Sebahat ARMAĞAN (GOP)

.....

KBÜ Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yönetim Kurulu, bu tez ile, Yüksek Lisans Tezi derecesini onamıştır.

Prof. Dr. Hasan SOLMAZ

.....

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü

DOĞRULUK BEYANI

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum bu çalışmayı bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı herhangi bir yola tevessül etmeden yazdığımı, araştırmamı yaparken hangi tür alıntıların intihal kusuru sayılacağını bildiğimi, intihal kusuru sayılabilecek herhangi bir bölüme araştırmamda yer vermediğimi, yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu ve bu eserlere metin içerisinde uygun şekilde atıf yaptığımı beyan ederim.

Enstitü tarafından belli bir zamana bağlı olmaksızın, tezimle ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak ahlaki ve hukuki tüm sonuçlara katlanmayı kabul ederim.

Adı Soyadı: Hatice ALEMİN

İmza:

ÖNSÖZ

Dil, tarih boyunca insanlık için vazgeçilmez bir öneme sahip olmuştur. Dil, insanlığın doğumundan ölümüne kadar geçen süre içerisinde konuşmayı, dinlemeyi kısacası anlaşmayı sağlayan önemli bir yapı taşıdır. Konuşmak ve dinlemek dışında yazmak için de kullanılmıştır. Yazının yaygınlaşmasıyla gerek öğretici gerek edebî ürünlerin topluma kazandırılması amaç edinilmiş ve bu doğrultuda eserler topluma sunulmuştur. Üretilen pek çok eser dilin gelişimine katkıda bulunmuştur. Dilin gelişmesiyle birlikte dil çalışmaları da ivme kazanmış; dilin yapısı da araştırılmaya başlanmıştır. Böylece dilbilim adı verilen bir alan ortaya çıkmış ve dilin yapısı, işlevleri enine boyuna araştırılmaya başlanmıştır. Dil, tek yönlü olmanın dışına çıkmış; pek çok alt dala ayrılarak ayrıntılı olarak incelenmeye başlanmıştır.

Üzerine çalışılan *Kuşlar Yasına Gider* adlı eser 248 sayfa olup ilk kez 2016 yılında basılmış ve Hasan Ali Toptaş tarafından kaleme alınmıştır.

Çalışma iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde metnin bağdaşıklığı incelenmiştir. Bağdaşıklık incelenirken metni oluşturan öğelerin yinelenmesi, metin içinde bulunan gönderimler, eksilteli yapılar, örtük anlatım, tümceler arası bağıntı öğeleri, değiştirim ve metni bölümlere ayıran belirteciler detaylı bir şekilde incelenmiştir. Her başlık metin içinde bulunuşluğuna göre alt başlıklara ayrılarak ele alınmıştır. Daha çok Doğan Günay'ın şablonundan faydalanılmış olup yer yer farklı başlıklara da örnek verilmiştir. Metin için önce bir şablon oluşturulmuş ardından metin betimlemeli yöntemle tahlil edilmiştir.

İkinci bölümde ise metnin tonu çalışılmıştır. Burada yazarın eseri aracılığıyla okuyucuya vermeyi amaçladığı duygular incelenmiştir.

Kuşlar Yasına Gider adlı romanın seçilme nedenlerinden biri metnin küçük yapısını oluşturan bağdaşıklığın metin içinde iyi işlenmiş olmasıdır. Bunun yanı sıra

eserin yazarı tarafından kullanılan tonlar çok çeşitli olup bu konuda bir örnek teşkil etmiştir.

Tez çalışmam boyuncaengin bilgi ve birikimlerini esirgemeyen, hatalarımı düzelten, daima vakit ayıran ve her zaman destek olup yolumu aydınlatan saygıdeğer tez danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Nimet KARA KÜTÜKÇÜ'ye sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

Ayrıca hayatım boyunca maddi ve manevi desteklerini üzerimden çekmeyen, her zaman bana destek olan babam Hasan ALEMİN'e, annem Suzan ALEMİN'e ve abim Fatih ALEMİN'e teşekkür ederim.

ÖZ

ALEMİN, Hatice, Hasan Ali Toptaş'ın *Kuşlar Yasına Gider* Romanının Metindilbilimi Açısından İncelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, Karabük, Ocak-2021.

İnsanlar hayatı boyunca diğer canlılarla iletişim içinde olmuştur. İletişim için kullanılan en eski ve etkili yöntem ise dildir. Zaman içinde dil geliştikçe bazı araştırmacılar dil üzerine düşünmeye, dili anlamaya çalışmış ve bunun üzerine dil ile bilimi bir araya getirerek onu her yönüyle incelemeye koyulmuşlardır. Böylece dilbilimi meydana gelmiştir. Dilbilimi de geliştikçe farklı alt dallara ayrılmıştır. Bu alt dallardan biri de metindilbilimi olmuştur. Metindilbilimi, metin içindeki tüm unsurları bağdaşıklık, tutarlılık, metinlerarasılık gibi çeşitli yönlerden inceler.

Ele alınan metin Hasan Ali Toptaş'ın *Kuşlar Yasına Gider* adlı romanıdır. Birinci bölümde roman metindilbilimsel unsur olan bağdaşıklık açısından incelenmiştir. Metin içinde yer alan yinelemeler, gönderimler, eksilteler, örtük anlatım, bağıntı ögeleri, belirticiler bu bölümde incelenmiştir. Metne bakıldığında özellikle yinelemeler ve gönderim incelemesinde zamir kullanımı dikkat çekecek kadar fazladır.

İkinci bölümde romanda kullanılabilecek tonlar verilmiş ardından incelenen metinde var olan tonlar açıklanmıştır. Metinde çoğunlukla içsel ton kullanılmış olduğu gözlemlenmiştir.

Kuşlar Yasına Gider adlı roman metindilbilimi açısından ele alınırken Doğan Günay'ın *Metin Bilgisi* adlı kitabından faydalanıldı.

Anahtar Kelimeler: Metindilbilimi; Bağdaşıklık; Ton; Kuşlar Yasına Gider; Hasan Ali Toptaş

ABSTRACT

ALEMİN, Hatice, Investigation of Hasan Ali Toptaş's *Kuşlar Yasına Gider* in terms of Textlinguistics, Master Thesis, Karabük, January-2021.

People have been in contact with other living things throughout their lives. The oldest and most effective method used for communication is language. As the language develops over time, some researchers have tried to think about and understand the language, and on top of that, they have started to examine every aspect of it by bringing together language and science. One of these sub-branches has been text linguistics. Textlinguistics examines all elements in a text from various aspects such as coherence, consistency, and intertextuality.

The text under discussion is the novel of Hasan Ali Toptaş, named *Kuşlar Yasına Gider*. In the first chapter, the novel is examined in terms of coherence, which is a textual linguistic element. Repetitions, references, deletions, implicit expression, correlation elements, and markers in the text are examined in this section. When the text is examined, the use of pronouns is remarkably high, especially in repetitions and submission analysis.

In the second part, the tones that can be used in the novel are given and then the tones in the text examined are explained. It has been observed that mostly internal tone is used in the text.

The novel *Kuşlar Yasına Gider* is discussed in terms of text linguistics. While discussing, Doğan Günay's book Text Information was used.

Keywords: Textlinguistics; Cohesion; *Kuşlar Yasına Gider*; Hasan Ali Toptaş

ARŞİV KAYIT BİLGİLERİ

Tezin Adı	Hasan Ali Toptaş'ın "Kuşlar Yasına Gider" Adlı Romanının Metindilbilimi Açısından İncelenmesi
Tezin Yazarı	Hatice ALEMİN
Tezin Danışmanı	Dr. Öğr. Üyesi Nimet KARA KÜTÜKÇÜ
Tezin Derecesi	Yüksek Lisans
Tezin Tarihi	Ocak 2021
Tezin Alanı	Yeni Türk Dili
Tezin Yeri	KBÜ/LEE
Tezin Sayfa Sayısı	316
Anahtar Kelimeler	Kuşlar Yasına Gider; Hasan Ali Toptaş; Metindilbilim; Bağdaşıklık; Artgönderim

ARCHIVE RECORD INFORMATION

Name of the Thesis	Investigation of Hasan Ali Toptaş's "Kuşlar Yasına Gider" in terms of Textlinguistics
Author of the Thesis	Hatice ALEMİN
Advisor of the Thesis	Dr. Lect. Member Nimet KARA KÜTÜKÇÜ
Status of the Thesis	Master
Date of the Thesis	January 2021
Field of the Thesis	New Turkish Language
Place of the Thesis	KBÜ/LEE
Total Page Number	316
Keywords	Kuşlar Yasına Gider; Hasan Ali Toptaş; Textlinguistics; Coherence; Anaphora

KISALTMA ve İŞARETLER

Ar. : Arapça

Far. : Farsça

T. : Türkçe

Ar. – Far. – T. : Arapça – Farsça – Türkçe

Ar. – T. – Far. : Arapça – Türkçe – Farsça

Ar. – T. : Arapça – Türkçe

Ar. – Far. : Arapça – Farsça

T. – Ar. : Türkçe – Arapça

T. – Far. : Türkçe – Farsça

ARAŞTIRMANIN KONUSU

Araştırmanın konusu Hasan Ali Toptaş'ın *Kuşlar Yasına Gider* adlı romanının metindilbilimi açısından incelenmesidir. Çalışmada metnin küçük yapısını oluşturan ve dilsel unsur olan bağdaşıklık ele alınacaktır. Bununla birlikte metin ton açısından da incelenecektir.

ARAŞTIRMANIN AMACI

Araştırmanın amacı *Kuşlar Yasına Gider* adlı romanı metindilbilimsel açıdan çözümlemek ve barındırdığı metindilbilimsel öğeleri tespit etmektir. Araştırmanın amacı tespit edilip incelenen bu metindilbilimsel unsurlar ile dilbilim ve bir alt başlığı olan metindilbilim alanına katkıda bulunmaktır.

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Araştırmada öncelikle metindilbilim çalışmaları incelenmiş ve bir şablon oluşturulmuş; ardından eser betimlemeli tahlil yöntemiyle incelenmiştir.

KAPSAM VE SINIRLILIKLAR

Araştırmada Hasan Ali Toptaş'ın yazmış olduğu *Kuşlar Yasına Gider* adlı roman Everest Yayınları'nın Ekim 2018'de 58. baskı olarak çıkartmış olduğu baskısından temin edilmiştir.

GİRİŞ

DİL VE DİLBİLİM

Dil, Türkçe Sözlük'te "İnsanların düşündüklerini ve duyduklarını bildirmek için kelimelerle veya işaretlerle yaptıkları anlaşma, lisan, zeban" (Türkçe Sözlük, 1998, s. 586) olarak tanımlanmıştır. Dil, insanoğlunun duygu, düşünce ve istekleri için kullandığı; toplumların belli başlı kurallar dâhilinde ortaklaşa bir çalışmayla meydana getirdikleri bir dizgedir. İnsanlar günlük hayatlarında sağlıklı bir iletişim kurmaları açısından dile gereksinim duymuşlardır. Dil insan hayatında doğal bir ihtiyaçtır. Dolayısıyla sürekli olarak kullanılmıştır. Bu kullanım sonucunda da dil sürekli olarak bir etkileşim, gelişim ve değişim içinde olmuştur. Toplum içinde kullanılan kelimeler, oluşturulan yapılar tarih boyunca dilin yapısını da şekillendirmiştir.

İnsanı diğer tüm canlılardan ayıran en temel özellikler düşünmesi ve konuşmasıdır. Hayvanlar konuşmaz; daha çok kendi âlemlerinde anlaşabilmek için birtakım sesler çıkarırlar. Her hayvan türünün kendine özgü ses çıkarma şekli vardır. İnsanlar ise konuşur; hatta konuşurken düşünür. Doğal olarak konuşma ile düşünme arasında doğrudan bir bağlantı vardır. Şükran Dilidüzgün bir çalışmada "İnsanın konuşan bir varlık olması onu hayvanlardan ayıran başlıca özelliklerinden biridir; hatta bu özelliğin insanı evrenin yöneticisi yapan özellik olduğu bile söylenebilir" (2017, s. 111) der. Bu bağlamda dil denilen yeti insanı diğer tüm canlılardan ayıran özelliklerden biri olmakla kalmayıp onu tüm varlıklardan daha ayrıcalıklı kılmıştır. Aynı zamanda dilin davranışa dönüşebilmesi için dil düşünmeyi de beraberinde getirmiştir. Düşüncenin somut hâli dili karşılar denilebilir. Dolayısıyla dil ile düşünce birbirinden ayrılamaz.

Her ulusal dil bireyseldir, daha doğrusu tektir. Her dilin kendine göre bir dünya görüşü vardır. Her dilde bu evren düzeninin başka bir biçimde yorumlandığını görürüz. Bu ayrılığı yapan dillerin başka başka gelişme basamaklarında bulunmalarından nesnelerin her dil için ayrı önemleri almasından ve bir de dillerin türlü bilgi alanlarına ayrı açılarından gitmelerindendir. ... Bir dilde bireysel bir insan grubunun, bir ulusun özel ruh ve yaşama biçimi tinsel bir form kazanır (Gökberk, 2007, s. 73).

Her dil kendi ulusu içinde tektir ve her dilin kendine göre bir söz varlığı vardır. Bir ulusu meydana getiren bireyler kendi dillerini oluştururlar. Bu dil oluşumu zamanla

meydana gelir ve insan var olduğu sürece de sürekli olarak o dil güncellenir. İlk insandan bugüne pek çok dil var olmuş; bunların kimisi devamlılığını korurken kimisi de ölmüştür. Dil canlı bir varlık olduğu için konuşuru dili kullandığı sürece o dil yaşam bulur. Aksi halde yozlaşan, asimile olan yahut da konuşurunun kalmamasına bağlı olarak devam edemeyen diller ölmeye mahkûmdur.

Dil insanların yaşamlarını sürdürebilmeleri için adeta vazgeçilmez bir parçadır. Dil sadece konuşup anlaşımayı değil; pek çok bilgi ve düşünce üretimini de beraberinde getirir. Dil olmasaydı insanlar elbette ki iletişim için başka bir çare bulurdu fakat dil sayesinde kolaylıkla iletişim içinde olabilir, gerektiği durumda bilgi üretebilir, keyfi olarak sohbet edebilir hâldedir. Dil ile ilgili olarak Polat “Gelişim çizgimizin itici gücüdür dil, gelişmelere süreklilik kazandıran da dildir” (2006, s. 19) açıklamasını yaparak insanların dil aracılığıyla düşündüğünü, dil ile üretimde bulunduğunu ve bu üretilen dil birikimlerini diğer insanlarla paylaştığını belirtir.

İnsanlar tarih boyunca mevcut sistemleri, yaşayışları, savaşları, yenilikleri vs. kayda almak amacıyla dili kullanmıştır. Bu açıdan bakıldığında dil olmasaydı tarihin kayda alınması da çok mümkün olmayacaktı. Önceki toplumların yaşayışları, gelenek/göreneklerini, inançlarını, kullandıkları söz varlıklarını, iz bırakan kişilerini, çağ açıp çağ kapatan olaylarını vs. böylesine kapsamlı bilmek zorlaşacaktı.

Kısacası dilin gelişimiyle konuşma dili, yazı dili üretimine olanak sağlamış ve tarih boyunca yaşanan her türlü tecrübe kayıt altına alınmıştır. Bu sayede de insanlar geçmişlerini araştırma, üzerine düşünme ve konuşma, geçmişleri üzerine yeni bilgiler ekleme gibi çok önemli işlerin üstesinden gelmişlerdir.

Dilin gelişmesiyle dilin doğuşu, tarihi de araştırılmak istenmiş ve yapılan çalışmalarla yeni bir bilim alanı olan dilbilimi ortaya konulmuştur. Kerim Demirci dilbilimi ile ilgili

Dilin nasıl bir sistem olduğunu tahlil etme düşüncesi çok sonradan gelişmiş bir olaydır. Başta filozoflar ve din bilginleri olmak üzere, misyonerler, tüccarlar, bazen askerler ve sair düşünce erbabı hem

kendi dillerini hem de bir sebeple muhatap oldukları farklı dilleri inceleme gereği duymuşlardır (Demirci, 2017, s.17).

şeklinde açıklama yapmıştır.

Dilbilimi her ne kadar yeni bir alan gibi görülse de başlangıcı yazı dilinin ilk devirlerine kadar götürülebilir. Çünkü dilbilimi daha önceleri dilbilgisi adı altında çalışmalarını sürdürmüştür. İlerleyen süreçte dilbilgisinin de yetersiz kalmasıyla böyle kapsamlı bir alanın temelleri atılmaya başlanmıştır. Dilbilimi yapılan tüm dil çalışmalarının en kapsamlı hâlidir. Saussure dilbilimi için “kendi başına ve yalnız kendisi için dili incelemektir” (Saussure, Vardar, 2001, s. 36) demektedir. Doğan Aksan “Dilbilimin en kısa tanımı, dili inceleyen bilim, dilin bilimi biçiminde yapılabilir.” (Aksan, 2003, s.14) açıklamasını yapmaktadır. Kıran ise dilbilimini “En genel tanımıyla dilbilim, dil yetisinin ve doğal dillerin bilimsel olarak incelenmesidir” (Kıran, 2006, s. 44) şeklinde açıklamaktadır. Ayrıca bu tanımına “Dilbilim, filoloji ve özellikle dilbilgisine verilen gösterişli bir ad değil, çocukluktan itibaren uygulayarak öğrendiğimiz ve genellikle düşünmeden bildiğimiz dilin bilimsel incelenmesidir.” (Kıran, 2006, s. 110) eklemesini de yapmaktadır.

Dilbiliminin kurucusu atfedilen Saussure

Önceleri, dilbilgisi, adıyla anılan çalışmalar yapıldı. Eski Yunanlıların başlattığı, özellikle de Fransızların sürdürdüğü bu inceleme mantığa dayanır, doğrudan doğruya dile ilişkin bilimsel ve yarar gözetmeyen her türlü görüşten yoksundur. Yalnız doğru biçimleri yanlış biçimlerden ayıracak kuralları koymayı amaçlar. Arı gözlemden son derece uzak, görüş açısı da ister istemez dar kuralcı bir daldır (Saussure; Vardar, 2001, s. 27) .

açıklamasını yaparak dilbilgisinin aslında sınırlılıklarının olduğunu belirtmiştir. Dilbilgisi belirli kurallar dahilinde dilin daha çok mantığa dayanan kısmını çözümlenmektedir. Dilbilimi ise Doğan Aksan tarafından

Dil nasıl, insanın fizik, düşünce ve ruh yapısıyla ve çeşitli eylemleriyle ilişkili ise, dilbilim de bütün bu eylemleri kendisine konu olarak alan öteki bilim dallarıyla sıkı sıkıya ilişkilidir. Konuları bir yandan –konuşma eylemi bakımından– fizik ve fizyoloji, bir yandan da felsefe, ruhbilim, toplumbilim, insanbilimle ilgili ve kimi zaman ortak olan dilbilim, ayrıca budunbilim (etnoloji), coğrafya, matematik gibi çeşitli araştırma alanları içine giren çok çeşitli sorunlara eğilmek zorundadır. Kişisel dilin, sanatçıların dilin incelenmesine yönelen anlatumbilimden (stilistik) dil öğrenimine değin pek geniş alanlara yayılır (2003, s. 14).

şeklinde tanımlanır.

Dilbiliminin ilk çalışmaları dilbilgisi adı altında yapılmıştır. Dünya tarihinde dil ile ilgili yapılan çalışmalar Eski Hint ve Yunan'a kadar dayanır. Özellikle din konusu dilin gelişiminde önemli yer tutmuştur. İ.Ö. X. yy'da yazıldığı tahmin edilen Hint edebî dilinin en eski ürünlerinden kabul edilen *Veda*'ları insanları hataya düşürmemesi açısından en az dil hatası ile yazmak arzulanmıştır. Ayrıca Hint bilgini Panini bir dilbilgisi kitabı yazmıştır. İ.Ö. IV. yy'da Yaska tarafından köken bilgisine dayalı *Nirukta* adlı ünlü eser yazılmıştır. (Aksan, 2003, s. 16-17). Eski Hint ve Eski Yunan çalışmalarından sonra 14. yüzyılda Eflatun, Aristo gibi filozoflar dilin harf, hece, isim, fiil gibi alanlarında çalışmalar yapmıştır. İlk başlarda dilin doğal mı yoksa uzlaşılabilir bir sistem mi olduğunu sorgulamış; kavram ile nesne üzerinde ilişki kurmaya çalışmışlardır. Orta Çağ'da Dante tarafından yazılan *De Vulgari Eloquentia* adlı eser dil alanında önemli yere sahiptir (Aydın, 2000, s. 18). Yine bu dönemde Doğu dünyasının da dilbilim alanında ilerlediği görülür. 7. yüzyılda Sibeveyhi tarafından kaleme alınan *El-Kitab* adlı eser ile Arapçanın dilbilgisi özellikleri geniş bir şekilde ele alınmıştır. Türk geleneğinde de dil çalışmaları Kaşgarlı Mahmud ve Bergamalı Kadri ile ilerlemiştir. Kaşgarlı Mahmud'un *Divanu Lügati't-Türk* adlı eserinde Türkçe'nin lehçelere ayrılma süreci, lehçelerin ses ve şekil özelliklerinden bahsedilirken, Bergamalı Kadri'nin *Mütessiretü'l-Ulûm* adlı eserinde Türkçe'nin bazı yeni konularından bahsedilmiştir (Kerimoğlu, 2016, s. 6-12).

Verilen bilgilere bakıldığında dilbilimi çalışmalarının başlangıçta dil bilgisi adı altında yapıldığı daha sonra Saussure'ün de katkılarıyla dilbilimi adını alarak daha geniş bir alana yayıldığı söylenebilir. Yapılan çalışmalarla insan dilinin özellikleri merkeze alınmıştır.

Ferdinand de Saussure dilbilimin görevlerinden bahsetmiştir. Bu görevler:

- Ulaşabildiği bütün dilleri betimlemek, bu dillerin tarihini incelemek, bir başka deyişle dil ailelerinin evrimini göstermek, her ailedeki ana dillerin ilk biçimlerini olanaklar çerçevesinde ortaya koymak,
- Bütün dillerde sürekli ve evrensel olarak kendini gösteren güçleri araştırmak, tarihin bütün özel olaylarını açıklayabilecek genel yasaları bulmak,
- Kendi sınırlarını çizmek ve kendi kendisini tanımlamaktır (1998, s. 34).

şeklindedir.

Dilbilimi adı altında yapılan dil çalışmaları zamanla daha da genişlemiş ve özellikle 20. yüzyılda alt dallarda ayrı ayrı başlıklar altında incelenmeye başlanmıştır. Bunlar; ses bilgisi (fonetik), sesbilim, şekil bilgisi (morfoloji), köken bilgisi (etimoloji), sözcük bilgisi (leksikoloji), sözlük bilim (leksikografi), söz dizim bilgisi (sentaks), anlam bilgisi (semantik), söylem analizi, metindilbilim, toplumsal dilbilim, tarihsel dilbilim, ad bilgisi (onomastik), lehçe bilgisi (diyalektoloji) olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu çalışmada da Hasan Ali Toptaş'ın yazmış olduğu *Kuşlar Yasına Gider* adlı romanı dilbilimin alt dallarından olan metindilbilim açısından incelenecektir.

METİN

Metin kelimesi Türkçe Sözlük'te "1. Bir yazıyı biçim, anlatım ve noktalama özellikleriyle oluşturan kelimelerin bütünü, tekst. 2. Basılı veya el yazması parça, tekst." (TDK, 2005, s. 1382) şeklinde tanımlanmıştır. Doğan Günay *metin için* "Metin (Lat. textus (dokuma) > texere: dokumak), belirli bir bildirişim bağlamında bir ya da birden çok kişi tarafından sözlü ya da yazılı olarak üretilen bir dil dizgesi bütündür" (Günay, 2017, s. 47) olarak tanımlamıştır.

Metin, anlamlı tümle birliktelikleri kurabilen bir dizidir. Kumaş nasıl ipliklerin özenle dokunmasıyla meydana geliyorsa, bir metin de doğru sözcüklerin, doğru anlatımların seçilmesiyle ve bunların özenle aynı yapı içerisine yerleştirilmesiyle

meydana gelir (Akbayır, 2004, s. 11). Kısaca, dizilen tümleler yazarın isteği doğrultusunda konulmuş olup dil bilgisi ve mantık açısından anlamlı bir şekilde ilerlemeli, bir önceki ve bir sonraki cümle ile anlam bağı olmalıdır.

Metin kavramının farklı farklı tanımları yapılmıştır. Hülya Aşkın Balcı metin kavramını “dilsel açıdan bakıldığında birbirini izleyen, sıralı ve anlamlı bütünler oluşturan tümceler dizisi ve bağdaşık, belli yapıları dil birimlerinden oluşan kurallı sözlü ya da yazılı üretilen iletişim aracı” (Balcı, 2018, s. 18) olarak tanımlarken Hartmann “İletişim ve toplumsal ortamda dille meydana gelen yapılar metin olarak adlandırılır” (Hartmann, 1964, s. 16) der. Isenberg’e göre metin, metin araçlarıyla bir araya getirilen tümce dizileridir (Isenberg, 1968, s. 4). Öztokat ise metnin her şeyden önce tutarlı bir bütün olduğunu; ilerleme, süreklilik ve yinleme gibi süreçlerden oluştuğunu söyler (Öztokat, 2005, s. 22). Metin kavramı üzerine yapılan tanımlara bakıldığında hepsinin keşiştiği belli başlı noktaların olduğu görülmektedir. Bunlardan ilki metnin bir iletişim aracı olduğudur. Metinler, ister edebî ister bilimsel hangi dalda olursa olsun yazarı ve okuyucusu arasında bir iletişime işlevi görür. Yazarlar duygu, düşünce, birikim veya tecrübelerini diğer insanlarla paylaşma ve hatta bunları yayma amacı güderler. Yazdıkları metinler aracılığıyla okur kitlesine ulaşır ve onlarla bildirişim içinde olurlar. Bir diğer nokta metnin bir tümce dizisi oluşudur. Metinler yalnızca bir cümlelerin ürünü değildir. Metin, cümlelerin, cümleüstü birimlerin meydana getirdiği bir bütündür. Metin, cümlelerin belirli bir mantık çerçevesinde adeta ipliğin dokunup kumaşı meydana getirmesi gibi anlamlı diziler ile oluşturulan tutarlı bir sistemdir. Ayrıca metin dilin kuralları gözetilerek oluşturulur. Metin hangi dilin ürünüyse o dilin kurallarını kullanmak zorundadır.

Metin, tümcelerin bir araya getirdiği bir sistemdir. Dolayısıyla birden fazla tümcenin sistematik; akla ve mantığa uygun bir şekilde dizilmesiyle elde edilir. Tümce yalnız bir anlamı açığa çıkarırken metin birden fazla anlamı ortaya çıkarır. Bu durum tümce ile metin arasında anlam farkına sebep olur. Tümce daha az detaylı bir dizi

oluştururken metin, birden fazla tümceden oluşması sebebiyle daha fazla bilginin, detayın olduğu bir dizi olarak karşımıza çıkar. Böylece büyük ve küçük anlamlar denilen yapılar ortaya çıkar. Doğan Günay *Metin Bilgisi*'nde tümcelerin küçük, metnininse büyük anlamlar oluşturduğunu dile getirir (Günay, 2017, s. 49).

Bir metnin metin olmasını sağlayan belli başlı özellikler vardır. Bu özellikler bağdaşıklık, tutarlılık, amaçlılık, kabul edilebilirlik, durumsallık, bilimsellik, metinlerarası ilişkiler gibi özelliklerdir (Akbayır, 2004, s. 13).

Bağdaşıklık, bir yazının metin olmasını sağlayan metin içi ilişkileri kuran dille ilgili özelliklerin tümü; metindeki en önemli unsurdur. Bağdaşıklık metin içinde dil bilgisel ve anlamsal bağların sağlam ve mantıklı olmasını sağlamaktadır.

*Tutarlılık*ta metin, bütün yanları ile birbiriyle tutarlı olan dizgesel bir biçimin değerlendirilişi olarak değerlendirilir (Günay, 2017, s. 120). Burada önemli olan bağdaşıklığın anlam ve mantık açısından tutarlı olmasıdır.

Amaçlılık, metnin yazılış gayesini belirtir. Yazılan metin belli bir amaca hizmet etmelidir. Amaçlılık ilkesinde de bu gaye işlenir.

Kabul edilebilirlik ise yer, tarih, zaman, mekân, kültür ve eğitimle doğrudan ilgilidir. Metnin hangi toplum için ne zaman, nerede yazıldığı önemlidir. Okuyucu okuduğu metni benimsemek, kabul etmek ister. Dolayısıyla içinde kendine yer bulamadığı metinler kabul edilebilir olmaktan çıkar. Bu durum tutarlılık ve durumsallıkla da ilişkilidir.

Durumsallık, metnin bağlamıyla ilgilidir. Metinde kullanılan bağlam metinde yer alan söylemlerden ayrı düşmemeli, tutarlı bir yol izlenmelidir.

Bilimsellik, metin için önemli özelliklerdendir. Metinler içerisinde bilgi barındırmak zorundadır. Aksi hâlde o metnin metin olduğundan şüphe edilmelidir.

Metinlerarası ilişkiler, bir metnin ya da metinler grubunun başka metinlerle olan açık ya da gizli ilişkilerini belirtir. Her metin geniş bir bağlam göz önünde tutularak yazılır, yine her metin, kendisinden önce yazılmış ve biçem, izlek ya da bir başka açıdan az ya da çok etkilenmiş olup bu metinlerle doğrudan ya da dolaylı bir etkileşim içinde olduğunu gösterir (Günay, 2017, s. 216).

METİNDİLBİLİM

Bir metnin anlam dünyasının daha anlaşılır olması için onu bir araya getiren tüm parçaların incelenmesi ve çözümlenmesi gerekir. Metindilbilim de bir metnin tüm öğelerini inceleyen ve analiz eden bir dilbilim alanıdır.

Metindilbilim incelendiğinde bu alanın Aristo'ya kadar uzandığı görülmektedir. Aristo Poetika'sında dil üzerine söylemlerde bulunur. Dili incelerken metinlerden yola çıkılması gerektiğini söyler (Aristoteles, 2019, s. 67-68).

Metindilbilim, çağdaş dilbilim araştırmaları sonucu dil çalışmalarında tümcenin ötesine geçilmesini olanaklaştıran ve metin yapısını temel alarak metin-içi anlam üretimini inceleyen bir disiplin olarak gelişmiştir. Metindilbilime göre iletişimsel bir ortamda doğal dil kullanımının birimi 'metin'dir, çünkü dilsel iletişimin işlevi ya da anlamı, tek tek tümcelerde değil metni oluşturan tümceler arası ilişkilerde gizlidir (Dilidüzgün, 2017, s. 5).

Şükran Dilidüzgün eserinde metinlerle ilgili ilk çalışmaların M.Ö. 5. yüzyıla dayandığını, batıda *retorik*, doğuda ise *belâgat* adı verilen sözlü anlatıma yönelik çalışmaların yapıldığı “sözbilim” alanında gerçekleştiğini ve 18. yüzyıla kadar devam ettiğini ifade eder. 18. yüzyıldan sonra sözbilimden esinlenen “biçembilim” alanında gerçekleştirilen metin çalışmalarında metinlerin dilsel olarak düzenleniş biçimleri ve tümce üstü özelliklerini belirleyen anlamsal ve işlevsel kurallar ele alınmaya başlanmıştır. Dilbilim alanında 1950'lerden sonra Amerika'da Harris'le başlayan yeni bir akım, tümceden daha büyük birimler üstünde çalışarak metin incelemelerine daha ileri bir biçimsel kesinlik kazandırmış ve metindilbilimin temelini oluşturmuştur (Dilidüzgün, 2017, s. 5-8).

Canan Şenöz Ayata ise metindilbilimin 1950’den sonra Almanya’da ortaya çıkan ve Almanya’dan da dünyaya yayılan bir dilbilim dalı olduğunu ifade eder. Bakıldığında metin üzerinde dilbilim açısından yapılan çalışmalar ülkelere göre farklı adlandırılabilir. Örneğin; Amerika ve İngiltere’de bu çalışmalara “söylem çözümlemesi” adı verilirken, Almanya’da bu çalışmalar “metindilbilim” olarak adlandırılmaktadır. Bunun yanında Fransa ve İtalya’da ise bu çalışmalar “göstergebilim” adı altında yapılmaktadır (Ayata, 2005, s. 5). Türkiye’de daha çok 1960’lardan sonra metindilbilim alanında çalışmalar yapılmaya başlanmış ve özellikle son 15-20 yıldır metindilbilim alanında yapılan çalışmaların arttığı görülmektedir.

1960’lı yılların sonlarına doğru gelişmeye başlayan metindilbilim, yazılı metinlerin kuruluşunda cümle ötesi dilsel yapılardaki ilişkilerin incelenmesine yönelmiştir (Göktürk, 1986, s. 24). Metindilbilimin amacı, daha önce belirtildiği gibi, metinlerin yapılarını, yani dilbilgisel ve içeriksel kurgulanış biçimlerini ve bildirişimsel işlevlerini ortaya çıkarmak ve uygulamalı örneklerle göstermektir. Böylece metindilbilim, metin oluşturma’nın genel koşullarını ve kurallarını betimler ve bunların metnin anlaşılması için taşıdığı önemi açıklamaya çalışır. Ayrıca metindilbilim metinlerin yerine getirmesi gereken ölçütleri belirlemeye, metin türleri arasındaki ortak ve farklı özellikleri betimlemeye ve açıklamaya çalışır (Ayata, 2005, s. 22-23).

Doğan Günay, *Metin Bilgisi* adlı eserinde, metindilbilimin şu yanlarını göstermeyi hedefler:

- 1. Metnin dilbilgisel yanlarını incelemek, genel bir metin içinde tutarlılık ve anlam olgusunu ele almak, son olarak da değişik metinler arasında farklı ve ortak yönleri dilsel boyutta ve anlam yaratma açısından irdelemek.*
- 2. Yazar-metin-okur ilişkisinde yazar ile okurun işlevlerini ve sınırlarını belirlemek, bu iki kutup arasındaki dilsel ve metin yoluyla yapılan iletişimi tanımlamak.*
- 3. Dilsel üretim olgularının işleyişini incelemek, yazma eyleminin, yaratıcılık eyleminin temeline inmek. Yaratma eylemi kadar temel bir işlev olan anlamlandırma eylemini, okuma açısından ele almak.*
- 4. Yazın öğretiminin tek amacının yazarlar, dönemler, yazar adlarının öğretimi (ansiklopedik bilgilerin sıralanması) olmadığını kavratmak. Metin ile tarihsel zaman, metin ile yazarın yaşamı, metinde*

kullanılan izlekler ile yazarın yaşamı arasına sıkıştırılmış bir yazın öğretiminin, metni anlamada ve anlamlandırmada yetersiz kalacağını göstermek.

5. Yazın tarihi incelemesi ile yazınsal bir yapının incelemesinin aynı şey olmadığını göstermek (2017, s. 55).

Metindilbilim, metni her yanıyla inceler; metnin içindeki bağı ve tutarlılığı ele alır. Metin, yazar ile okuyucu arasında bir köprü görevi üstlenir. Metindilbilim sayesinde hem yazar yazma becerisini ve yaratıcılığını geliştirir hem de okuyucunun anlama ve anlamlandırma sürecinde okuyucuya yol gösterir. Sadece ansiklopedik bilgiler içeren metinlerden bir şeyler öğrenilmediğini gösterir. Metin olmanın veya olamamanın ölçütlerini gösterebilmek metindilbilimin genel amaçlarından biridir. Bir metnin metin olabilmesi için ölçütler belirler de denebilir.

Metindilbilim, edimbilimsel, izleksel, anlamsal, sözdizimsel, sözbilimsel ve düşünyapınsal düzey olmak üzere altı temel düzeyde ele alınmalıdır (Kıran, 2001:280).

Metnin bölümleri ve bunlar arasındaki ilişkiler genel yapıyı oluşturmaktadır. Genel metnin evrensel yapısını göstererek metin kurucularının metin içindeki anlam ve sözdizimi ilişkileri de böylece açığa çıkmaktadır (Balcı, 2018, s. 199). Üç ana başlıkta incelenir. Bunlar;

- Küçük Yapı (Yüzey Yapı)
- Büyük Yapı (Derin Yapı)
- Üst Yapı

Küçük Yapı (fr. microstructure) metnin tabanını oluşturur. Tümceler arası ilişkiler önemlidir. Bağdaşıklık metin içinde önemli yer tutar. Bağdaşıklık, Doğan Günay’a göre: “Bir yazının metin olabilmesi için ‘metin içi ilişkileri kuran’ dille ilgili özelliklerin tümü”dür (Günay, 2017, s. 75). Berke Vardar da “Tümcede bir arada bulunabilen anlam-birimler arasındaki ilişki” olarak açıklar ve bağdaşıklık yerine bağdaşırlık ve bağdaşma terimlerini tercih eder. (Vardar: 2012, s. 29). Halliday ve Hasan ise “metin içinde bir ögenin anlamlandırılmasını diğer ögeye

bağlama, metnin birimleri arasındaki anlam ilişkisini sağlamaktır” der (Halliday ve Ruqagya, 1976, s. 4). Bağdaşıklık, bağdaşırlık ya da bağdaşma metinde yer alan ve dili kapsayan bütün öğelerin anlamlı bir iletişim ve ilişki içinde olmasını sağlayan özellikler bütünüdür. Yinelenmeler, gönderimler, eksiltili yapılar, eylem zamanları, tümceler arası bağıntı öğeleri, metnin belirticileri, çıkarsamalar, sezdirimler gibi durumlar metnin küçük yapısına yönelik betimlemelerdir.

Büyük Yapı (fr. macrostructure), metnin küçük yapısından yola çıkılarak metnin bütününe ulaşma ve metin içinde çözümleme yapmak amaçlanır. Böylece yazar tarafından oluşturulan metin ayrıntılı bir şekilde okunmuş olur. Büyük yapı daha çok tutarlılıkla alakalı olup anlam ve mantık uyumuna dayanır. Siyak ve sibak dengesi önemlidir.

Paragraf, bölüm, fasikül, cilt gibi metnin temel bölümleri ya da tutarlılık gibi metin içi genel anlamsal yapının incelenmesi büyük yapı ile ilgili bir betimlemedir. Olay örgüsü, anlatı izlencesi, anlatıcı (bakış açısı, anlatıcı tipleri vb.), uzam ve zaman gibi metnin bütünü ele alınarak yapılacak her türlü inceleme de büyük yapı bağlamında düşünülmelidir. Yine metnin genelini göz önünde bulundurarak yapılabilecek çözümleme işi ve metnin özetlenmesi de büyük yapıyı ilgilendirir. Burada şu da belirtilmelidir: Büyük yapı, özetlenebilir metinler üzerinde yapılabilen bir inceleme biçimidir (Günay, 2017, s. 71-72).

Üst Yapı (fr. superstructure), için Günay şöyle bir açıklama yapmaktadır:

Her türlü metnin sahip olduğu temel özelliklerle ilgili durumları belirtir. Yani, metin türleri (özyaşamöyküsel, gülünç, öğretici, dramatik, destansı, mektup, içsel, olağanüstü, hitabetle ilgili, polemik, romanesk, ağıltısal türler), tonları (öğretici, esenlikli, içsel, dokunaklı, dramatik, ağıltısal, destansı, düşlemsel, kalem kavgasına yatkın ve değişik biçimleri ile gülünç metinler: absürd, gülmeceye dayalı ve tipleri (anlatısal, betimleyici, kanıtlayıcı, söyleşimsel, açıklayıcı, buyurucu, önceden haber verici tipler) bir anlatı için belirtilen genel özellikler, mektup, deneme ya da bir başka anlatımın genel özellikleri üstyapı incelemelerinde ortaya konulur. Yalnızca metin bağlamı ile yetinilmeyen yorumlama işi de üstyapı ile ilgilidir (Günay, 2017, s. 71-72).

Doğan Günay’ın söz ettiği bu üç yapının içerisinde *Kuşlar Yasına Gider* romanının metindilbilim açısından çözümlemesi ağırlıklı olarak küçük yapı ele alınarak yapılacaktır.

HASAN ALİ TOPTAŞ'IN HAYATI VE ESERLERİ

Hasan Ali Toptaş, 1958 yılında Denizli'nin Çal ilçesinde doğmuştur. İlk ve ortaokulu Denizli'nin Baklan ilçesinde, liseyi Çal Lisesi'nde bitirmiştir. 1978'de Uşak Meslek Yüksekokulu'na başlamış; bir yıl okuyup bırakmıştır. 1981'de Çivril Vergi Dairesi'ne veznedar, Sincan Vergi Dairesi'ne icra memuru, 1996'da Sincan Hazine Avukatlığında memur olarak çalışmış; 2004 yılında emekli olmuştur. Yaşamını hâlen Ankara'da sürdürmektedir.

Çeşitli dergilerde yayımladığı öykülerini 1987 yılında *Bir Güülüştün Kimliği* adlı kitabında toplamıştır. Bu arada, 1988 yılında, Cemil Kavukçu, İzzet Kılıçlı ve Tamer K. Bilgin'le birlikte Yazıt dergisinin kuruluşunda yer almıştır. İlk öyküsü Denizli'nin yerel gazetesi olan Denizli Gazetesi'nde 1975'te çıkmıştır. *Bayram Şekeri* adını taşıyan bu öyküden sonra İmece, Dönem, Varlık, Yazıt, Adam Öykü, İmge Öykü dergilerinde başka öyküler de yayımlamıştır.

Hasan Ali Toptaş, öykü ve roman yazarlığını aynı anda yürütmüş; Anadolu insanının hüznünlü dramatik yanını, yeni bir estetik üslupla dile getirmiştir. Yıldız Ecevit, Toptaş için “Hasan Ali Toptaş, olağanüstü yetenekte bir dil ve kurgu ustasıdır; Türk edebiyatının en güçlü romantik kalemidir. O, geleceğin Türk edebiyatına damgasını vuracak birkaç yazardan biridir... O postmodern bir modernist'tir.” (2012, s. 1) değerlendirmesini yapmıştır. Hasan Ali Toptaş, Edebiyat dünyasında Türk edebiyatının Kafka'sı olarak kabul edilmektedir.

Yazar, çeşitli röportaj ve eserlerinde “dili çok önemseydiğini ve bu yüzden romanlarını uzun sürede oluşturduğunu” aktarmıştır. *Bin Hüzünlü Haz* (1998) adlı eserinde dili düpedüz araç değil amaç edindiğini dile getirmiştir. Yazarın *Gölgesizler* adlı romanı sinemaya uyarlanmıştır. Eserlerinde olay örgüsünü çok fazla önemsemediği; bireyin iç dünyası ve kendi hesaplaşmaları üzerine kurduğu gözlemlenmiştir.

Öykü: Bir Gülüşün Kimliği (1987), Yoklar Fısıltısı (1990), Ölü Zaman Gezginleri (1991), Absürd Öyküler (Metin Kaçan, Aslı Erdoğan ile, 2003), Geçmiş Şimdi Gelecek (2016), Gecenin Gecesi (2017).

Roman: Sonsuzluğa Nokta (1993), Gölgesizler (1995), Kayıp Hayaller Kitabı (1996), Bin Hüzünlü Haz (1998), Ben Bir Gürgen Dalıyım (2003, çocuk romanı), Uykuların Doğusu (2005), Kuşlar Yasına Gider (2016).

Şiir: Yalnızlıklar (1993).

Deneme: Harfler ve Notalar (2007).

Ödülleri:

- 1992- Çankaya Belediyesi-Damar Dergisi Öykü Yarışması Birincilik Ödülü, “Ölü Zaman Gezginleri” adlı öykü dosyasıyla.
- 1992- Kültür Bakanlığı Roman Yarışması’nda man-siyon, “Sonsuzluğa Nokta” adlı romanıyla.
- 1994- Yunus Nadi Roman Ödülü, “Gölgesizler” adlı yayımlanmamış romanıyla.
- 1999- Cevdet Kudret Edebiyat Ödülü, Bin Hüzünlü Haz adlı romanıyla.
- 2006- Orhan Kemal Roman Ödülü, Uykuların Doğusu romanıyla.

KUŞLAR YASINA GİDER

Hasan Ali Toptaş kendine özgü üslubu ve kurgu dünyası ile Türk edebiyatında önemli bir yere sahiptir. Kaleme aldığı eserlerinde daha çok insanların iç dünyasını, duygu ve düşüncelerini inceler. Gelenek ve görenekler, aile kavramının toplum hayatındaki önemi, kentsel ve kırsal hayatın çarpıştığı noktalar; kentin acımasızlığı, kırsalın ise duyarlılığı gibi konular Toptaş’ın yazarlığında önemli yere sahip konulardır. *Kuşlar Yasına Gider* de tam olarak bu duyarlılıklar gözetilerek kaleme alınmış bir romandır.

Kuşlar Yasına Gider özellikle baba-oğul ilişkisi çerçevesinde oluşturulmuş hem yerel hem de evrensel değerlerin gözetildiği kavramsal derinliğe sahip bir romandır. Roman, bacağı kaybetmiş bir babanın artık protez bacak yaptırmak isteyip Ankara'ya, oğlunun yanına, gelmesiyle başlar. Tüm roman protez bacak yaptırmak isteyen Aziz'in etrafında şekillenir. Bir ailenin özellikle de baba ile oğulun bu yolda çektiği sıkıntılar, çileler yazar tarafından roman kahramanları üzerinde içselleştirilerek aktarılmıştır. Yalnızlık, yaşlılık, hasret, ölüm gibi temler roman boyunca okuyucuyla birliktedir. Bu duyguların yanında ara ara trajik olayların yaşanmasıyla aynı zamanda okuyucuyu gülümseten durumlar da yaşanmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KÜÇÜK YAPI VE METNİN BETİMLENMESİ

1.1. Bağdaşıklık

Bağdaşıklık, metnin en önemli yapı taşlarından biri olup metin içi ilişkilerin sağlam olmasını sağlayan unsurlardan biridir. Bağdaşıklık için Doğan Günay “Bir yazının metin olmasını sağlayan metin içi ilişkileri kuran dille ilgili özelliklerin tümünü belirtir” (2017, s. 75) tanımını yapar. Kerim Demirci bu tanımı biraz daha genişletir ve “Metni meydana getiren kelimelerin, çekimlenmelerin, kelime gruplarının, cümlelerin veya tüm unsurların belli bir mantık ve mânâ bağlantısı içerisinde olmasına bağdaşıklık ‘kohezyon’ adı verilir” (2017, s. 243) der. Şükran Dilidüzgün ise eserinde dilbilgisel bağdaşıklık maddesi altında şu tanımı yapar:

Metin, iletişimsel amaca uygun olarak kurgulanan soyut nitelikteki düşüncelerin somutlaştırılarak alıcıya ulaştırılması için oluşturulmaktadır. Metni yapılandırma aşamasında metnin anlamlı olabilmesi için düşüncelerin birbirleriyle bağlantılı olması gerekir. Dilbilgisel bağdaşıklık düşünceler arasındaki ilişkilerin sözcükler, sözcük öbekleri, tümceler ve eylem zamanları arasında kurulan dilbilgisel bağlarla kurulmasını sağlar ve metnin genel anlamı ya da en büyük ölçekli önermesi bu dilbilgisel bağların yorumunda gizlidir; bu düşünce tersinden değerlendirildiğinde ise metindeki dilbilgisel bağların metnin genel anlamı tarafından yönlendirildiği söylenebilir (2017, s. 51).

Van Dijk ve Kintsch’e göre de “Dilbilgisel bağdaşıklık, kısa süreli hafızada, büyük ölçekli önermenin sınırları içinde yer alır” (1983, s. 15). Hülya Aşkın Balcı da metindilbilimini incelediği eserinde bağdaşıklık için şöyle söyler:

Her tümce dizisi kendini metin olarak tanımlamaz. Metin olabilmesi için Beaugrande ve Dressler’in (1981, s. 11) belirttiği gibi belli ölçütleri içermesi gerekmektedir. Bu ölçütlerden biri olan bağdaşıklık, bir metni oluşturan yapılar arasındaki anlam bağlantısıyla birlikte dilbilgisel ilişkilerin nasıl bulunduğunu göstermektedir. Bir metin yalnızca dilbilgisi kurallarına göre şekillenemeyeceği için, öğelerin açıkladığı özellik ve durumlar arasındaki anlam bağıntılarını da göstermek gerekir. Bu anlam bağıntılarına metindilbilimde ‘bağdaşıklık’ adı verilmektedir. Bu bağlantıların metindeki görünüşleri arka arkaya gelen tümcelerde görülen sözcüklerin yinelenmesi, şekil ve içerik açısından da sözcüklerin tek ve aynı dil dışı gerçeğe gönderme yapmaları sonucu ortaya çıkmaktadır (2018-53-54).

Yapılan tanımlardan anlaşılacağı üzere cümlelerin varlığı tek başına bağdaşıklığı tanımlamaz. Bağdaşıklığın olabilmesi için cümlelerin dizilişinin belirli bir anlam ve mantık sırası dâhilinde olması gerekir. Cümle içinde yer alan sözcüklerin, sözcük

gruplarının, tümcelerin ve hatta tümceüstü birimlerin belirli bir mantık çerçevesi içinde, siyak ve sibak dengesi bakımından tutarlı olmaları gerekir. Bağdaşıklık bir metni meydana getiren tüm unsurları kapsar.

Bağdaşıklık şüphesiz bir metni meydana getiren en temel yapıdır. Metni oluşturan cümlelerden herhangi birini çıkarmak mantıksal ve anlamsal olarak metni bozacağı gibi dilbilgisel olarak da bir sorun yaratacaktır. Metinde yer alan her cümle metnin işleyişi için gereklidir. Daha iyi anlaşılabilmesi için *Kuşlar Yasına Gider*’den örnek vermek yerinde olacaktır:

[1] **Babam** önde, **ben** arkada, kapıdan girdik.

[2] Koridorda azıcık bekledikten sonra rüyada geziniyormuş gibi görünen çıtı pıtı bir kız aldı, **İsfendiyar Mercan’ın odasına** götürdü **bizi**.

[3] Yaklaşık bir saat boyunca **her şey** en ince ayrıntısına kadar konuşuldu, **o siyah deri koltuklarla kalın kuşaklı mavi perdelerin bulunduğu odada; evraka ve bacağa dikkatle bakıldı, kullanılacak malzemenin kalitesi kararlaştırıldı, maliyet hesaplandı, ortaya çıkan rakamdan devletin ödeyeceği miktar düşüldü, yüzde iki oranında cüzî bir iskonto uygulandı** ve bütün **bunların** sonunda da güven dolu, tok bir sesle, gayet mükemmel bir diz altı protez bacak yapılacağına dair söz verildi.

[4] Fakat **şunu** da baştan belirteyim, dedi İsfendiyar Bey o sırada babamın tez canlı olduğunu sezmiş gibi; **öyle, hemen bacağı alıp gitmek yok, sabredip burada, bizim gözümüzün önünde bir müddet egzersiz yapacaksınız.**

[5] Belli olmaz, duruma göre günlerce devam edebilir **bu**.

[6] Çünkü **iş hem sizin içinize sinmeli hem de bizim**, anlıyorsunuz değil mi, **bu husus** çok önemli.

Metinden verilen bu parçada cümleler arasında bir bağdaşıklık mevcuttur. Örneğin 1. cümlede verilen “babam ve ben” kişileri 2. cümlede “biz” olarak artgönderim

sağlanmıştır. 2. cümlede “İsfendiyar Mercan’ın odası” ile 3. cümlede “o siyah deri koltuklarla kalın kuşaklı mavi perdelerin bulunduğu oda” yine aynı odadır ve sözcüksel artgönderim yapılmıştır. 3 cümlede verilen “her şey” tamlaması ile “evraka ve bacağa dikkatle bakıldı, kullanılacak malzemenin kalitesi kararlaştırıldı, maliyet hesaplandı, ortaya çıkan rakamdan devletin ödeyeceği miktar düşüldü, yüzde iki oranında cüzî bir iskonto uygulandı” sözcüksel artgönderim olarak karşımıza çıkar. 4. cümlede “şunu” işaret zamiri ile “öyle, hemen bacağı alıp gitmek yok, sabredip burada, bizim gözümüzün önünde bir müddet egzersiz yapacaksınız” karşılanmış olup öngönderim yapılmıştır. Yine 4. cümlede verilen “öyle, hemen bacağı alıp gitmek yok, sabredip burada, bizim gözümüzün önünde bir müddet egzersiz yapacaksınız” cümlesine 5. cümlede verilen “bu” işaret zamiri ile artgönderim sağlanmıştır. Son olarak 6. cümlede “iş hem sizin içinize sinmeli hem de bizim” cümlesine “bu husus” işaret sıfatı ile artgönderim yapılmıştır. Kısacası hepsi birbiriyle ilişki kurmuş bir bütünlük sağlamıştır.

Yapılan tüm bu açıklamalar, metni bir araya getiren cümlelerin birbiriyle alakalı olduğunu ortaya koymaktadır. 1. cümle 2. ile, 2. cümle 3. ile, 3. cümle 4. ile ilişkilidir. Bunu sağlayan da metin içinde yer alan unsurların mantıksal ve anlamsal olarak birbirini takip ederek düzenli bir ilişki kurmasına olanak sağlayan bağdaşıklık. Bağdaşıklık kapsamlı bir yapı olduğu için onu ayrıntılı olarak incelemek yerinde olacaktır.

Doğan Günay bağdaşıklığı sekiz ana maddede inceler. Bunlar:

1. Oluşturucu Ögenin Yinelenmesi
2. Artgönderim ve Öngönderim
3. Eksiltili Yapılar
4. Örtük Anlatım: Sezdirim ve Çıkarsamalar
5. Örgeler ve İzlek
6. Dilbilgisel Eylem Zamanları
7. Tümceler Arası Bağıntı Ögeleri
8. Metni Bölümlere Ayıran Belirticiler (Günay, 2017, s. 78)

Leyla Subaşı Uzun ise eserinde bağdaşıklıkı ikiye ayırarak inceler:

1. Gönderimsel Bağdaşıklık

1.1. Öncül-Bağımsız Bağdaşıklık Ögeleri (Kişi adıları, gösterme adıları, dönüşlülük adıları, gösterme sıfatları)

1.2. Ardıl-Bağımlı Bağdaşıklık Ögeleri (İyelik ekleri, belirtme durumu eki, ilgi ekleri, kişi ekleri)

2. Biçimsel-Sözlüksel Bağdaşıklık

2.1. Bağlaçlar

2.2. Değişirir

2.3. Sözcük İlişkileri ve Sözlüksel Bağdaşıklık

2.4. Eksilti

2.5. Zaman, Görünüş, Kip (Uzun, 1995)

Şükran Dilidüzgün de bağdaşıklıkı ikiye ayırarak inceler:

1. Dilbilgisel Bağlaşıklık

1.1. Gönderim

1.2. Değişirir

1.3. Eksilti

1.4. Bağlaçlar

1.5. Koşutluk

1.6. Zaman ve Görünüş

1.7. İşlevsel Tümce Görüngesi

1.8. Titemleme

2. Sözcüksel Bağlaşıklık

2.1. Yineleme

2.2. Eşdizimsel Örüntüleme (Dilidüzgün, 2017)

Bu çalışma genel itibariyle *Kuşlar Yasına Gider* romanı Doğan Günay'ın sınıflandırılması baz alınarak incelenecektir. Çalışmanın tam şablonu aşağıdaki şekilde olacaktır:

1. Oluşturucu Ögenin Yinelenmesi

2. Gönderim

- 2.1. Artgönderim
- 2.2. Öngönderim
- 3. Eksilteli Yapılar
- 4. Örtük Anlatım
 - 4.1. Sezdirim
 - 4.2. Çıkarsamalar
- 5. Tümceler Arası Bağıntı Ögeleri
- 6. Değiştirim
- 7. Metni Bölümlere Ayıran Belirticiler

1.1.1. Oluşturucu Ögenin Yinelenmesi

Metinde yineleme önemli bir yer tutar. Yazar, önem arz eden bazı sözcükleri, sözcük gruplarını veya tümceleri tekrarlar. Bazen de olaylar tekrarlanabilir. Yineleme, Doğan Günay’ın eserinde

Bir metnin anlamı, anlatıdaki bazı durumların, nesnelerin ya da kişilerin değişimi, dönüşümü ya da noktasal değişkenlikler içeren olayların anlatı boyunca yinelenmesiyle oluşur. Bu yinelemeler anlatı kişilerinin adlarıdır, benzer olayların değişik biçimde anlatıda geçmesidir, aynı izleği oluşturan ögelerin birlikteliğidir, eylem içindeki kahramandır ya da anlatı içinde önemli bir yeri olan bir nesne, uzam ya da başka bir şeydir.

şeklinde açıklanır (2017, s. 79). Şükran Dilidüzgün ise “Yinelemeler önem belirtme, görüşte ısrar etme, isteği teyit etme ya da konuşmanın kesilmesinin istenmemesi gibi durumlarda da işlevsel olarak kullanılmaktadır” der (2017, s. 64). Berke Vardar da yinelemeyi “yinelem” başlığı altında ele alır ve “Sözcede daha önce kullanılmış bir biçime(öncül) daha sonra gelen bir öge (özellikle bir adıl) aracılığıyla gönderme yapılması sonucu gerçekleşen sözdizimsel süreç” olarak nitelendirir (2002, s. 224). Yapılan tüm tanımlamalar toparlandığında, yinelemenin öncelikle verilen bir “öncül” ifadeyi daha sonra da yine aynen tekrar edilmesi veya benzer bir ifade şekliyle tekrar edilmesi sonucunda oluştuğunu söylemek mümkündür.

Yinelemelere başvurarak metin içinde verilmek istenen duyguyu veya tonu pekiştirmek, vurgulamak amaçlanır. Böylece yazar, vermek istediği duyguyu (heyecan,

coşku, korku, sevgi, üzüntü vs.) veya vurgulamak istediği durumu (belirtme, doğrulama, ısrarcı olma vs.) okuyucuya aktarır. Yapılan yinelemelerde sözcükler aynı sözcük kullanılarak tekrar edebileceği gibi farklı (benzer anlamdaki) sözcükler, sözcük öbekleri ve hatta cümleler kullanılarak da tekrar edebilir. Burada önemli olan belirtilmek istenen duygu veya durumun anlaşılmasıdır. Örneğin “şans” sözcüğü tekrar edilmek istenildiğinde aynı sözcük kullanılabileceği gibi “talih” sözcüğü de kullanılabilir ya da “cesur ve güzel” öbeğinde “cesur” yerine “yürekli”, “güzel” yerine de “hoş” kullanılabilir veya “harika bir gündü” ile “çok iyi vakit geçirdim” cümleleri yine aynı anlamlara gelmektedir. Önemli olan sözcüklerin aynı anlama geliyor olmasıdır. Aynı sözcükler tekrar edebileceği gibi aynı anlama gelen farklı sözcüklerin de tekrar etmesi birbirinden farklı şeyler değildir.

Oluşturucu ögenin yinelenmesi dört başlıkta incelenecektir:

- Sözcük Tekrarı ile Yapılan Yineleme
- Sözcük Öbeği Tekrarı ile Yapılan Yineleme
- Cümlelerin Tekrarı ile Yapılan Yineleme
- Olayların Tekrarı ile Yapılan Yineleme

1.1.1.1.Sözcük Tekrarı ile Yapılan Yineleme

Sözcük tekrarı ile yapılan yinelemeler, metin içinde yer alan herhangi bir türdeki sözcüğün tekrarı ile yapılan yinelemelerdir. Yapılan yinelemelerin gayesi bir durumu veya bir olayı vurgulamak, pekiştirmek ya da onlara dikkat çekmek olabilir.

[1] Ekranda haberler vardı yine, sesini duygularının ağırlığı altında ezerken kimi zaman ağlamaklı da olan çakır gözlü bir spiker, Ankara’nın Organize Sanayi Bölgesi OSTİM’deki iki işyerinde tüplerden yayılan gazın alev aldığını, meydana gelen patlamalarda on yedi kişinin **öldüğünü**, elli üç kişinin de yaralandığını söylüyordu. Boğum boğum genişleyen kapkara dumanlar yükseliyordu spikerin yanı başından. Olay yerine seferber olan

ambulanslar da bu hengâmenin ortasında, kırmızı hilâllerini dalgalandırarak çığlık çığlığa dönüp duruyorlardı. İstanbul'dan Bartın'a giderken dereye uçan yolcu otobüsüne geçti sonra ve yüz ifadesini biraz daha sertleştirdi spiker. Ardından da insanın içini karartan feci görüntüler eşliğinde, sebebi henüz tespit edilemeyen bu kazada yedi kişinin **öldüğünü**, otuz dört kişinin yaralandığını söyledi. Her yer **ölüm** dedi o sırada kahveleri getiren Seher. Karşımdaki koltuğa oturmuş, kumandayı alıp televizyonun sesini de epeyce kısımıştı. Haklısın, dedim, her yer **ölüm** (s.28-29)

Romanda yer alan temlerden biri ölümdür ve bu tem daha ilk sayfalardan okuyucuya sezdirilmiştir. “öldüğü” ve “ölüm” kelimeleri farklı şekillerde çekimlenseler de aynı manayı taşımaktadırlar. Böylece yazar tarafından ölmeye ve ölüme dikkat çekilmiş ve bu durum pekiştirilmiştir.

[2] Kasabalılar bu hâl neyin nesidir, diye düşünürken çok geçmemiş, birkaç hafta sonra dedem Beşparmak Dağı'nın tepesine çıkıp yaralı bir kurt gibi acı acı **ulumaya** başlamış. Kan ve barut kokan cephedeki yıllarını mı, esaret altındayken yaşadıklarını mı yoksa hayatı boyunca hayal edip de kimseye söyleyemediklerini mi **ulumuş**, bilemiyorum tabii. İnsanların şaşkın bakışları altında yıllarca, kasabanın toprak damlarını aşarak Baklan Ovası'na dalga dalga yayılmış durmuş bu **ulumalar** (s.29-30).

Ömrünün verimli yıllarını bir savaşta esir düşerek geçiren yazarın dedesi, esaretten kurtulup yurduna geri döndüğünde bir yaban misali ayak uyduramayıp ulumuştur. İçinde bulunulan durumun vurgulanması amacıyla yineleme yapılmıştır.

[3] Benim de büyük dedem katılmış savaşa, dedi Seher; Plevne'de, Gazi Osman Paşa'nın yanındaymış. Savaşırken boynunda taşıdığı **muskayı** rahmetli dedem arada bir çıkarıp gösterirdi bize. Ucu kopuk, kanlı bir **muskaydı**. Baba yâdigârı diye, beyaz bir mendilin içinde özenle saklardı onu dedem. Bize göstereceği vakit de, mendilin düğümlerini dualar

eşliğinde yavaş yavaş açardı. Ortaya çıkması neredeyse on dakika sürerdi **muskanın**. Her defasında, mendilin içinden karşımıza Plevne’de çarpışan askerler çıkacakmış gibi heyecanlanırdık biz, gözlerimiz büyür, kalp atışlarımız hızlanırdı. O **muska**, hakikaten büyük dedemin miydi bilemiyorum tabii (s.30).

Aynı savaşa katılan yazarın eşi Seher’in dedesinin yanından ayırmadığı, sanki büyülüymüş hissi veren “muska”sı yineleme ile pekiştirilmiştir.

[4] Oturduğum yerden kalktım ben, içim daralmıştı, dışarı çıkıp derde deva olacaktım gibi, peş peşe iki sigara daha içtim. Ağzımda, sigaranın bıraktığı **acılığa** benzemeyen tuhaf bir **acılık** oluştu o sırada.

Sadece ağzımda değil, ertesi gün zihnimde de hissettim bu **acılığı** ve miskin bir ruhla evin içinde oradan oraya gezindim durdum (s.40).

Her darlandığında soluğu sigara içmekte bulan başkahraman yazar, eşi Seher’le dertleşmesi sonucu aslında yüreğindeki acıyı ilkin ağzında hissetmiştir. Sonra akli babasında kalan yazar ertesi gün bu acılığı zihninde hisseder. Acılık yineleme yoluyla pekiştirilmiştir.

[5] Ben bağa vardığımda nedense çan sesleri de kayboldu birdenbire, dünya hepten **sessizliğe** büründü. Bu **sessizliğin** içinde başka **sessizlikler** gibi duran bademlerle kuzupıtraklarının hizasından epeyce yürüdükten sonra babamı o gün, bağın öteki ucundaki kirazın birkaç adım berisinde buldum. Omçalardan birinin dibine oturmuş, kışının üstünde kaya kaya, çubukları buduyordu.

Kolay gelsin baba, dedim usulca.

Sessizliğin içinden başını kaldırıp yüzüme baktı.

Hoş geldin, dedi yorgun bir sesle.

Kayalıkların dibindeki ardıc kümelerinin arasında kaybolan çan sesleri yeniden belirdi o sırada, yumuşak bir esinti çıktı ve bu esintiyle birlikte birdenbire etraftan çeşitli uğultular yükselmeye başladı (s.46-47).

Babasını merak edip Ankara'dan Denizli'ye gelen başkahraman yazar için babasını bulana kadar her şey tam bir sessizliktir ve onu bulduktan sonra her şey tekrar eski haline dönmüştür. Burada “sessizlik” yineleme yoluyla pekiştirilmiştir.

[6] Baba kız konuşa konuşa, mezarlığın dibindeki dereye inen sokağın köşesinden sola dönüp Hüseyin Dayımın evine doğru yürüdük. **Atı** görmeye geldik deyince çok sevindi dayım, elini kolunu nereye koyacağını bilemedi. Sonra hemen önümüze düşerek, sigarasını vapur bacası gibi tüttüre tüttüre, kerpiç evin bitişiğindeki toprak damlı ahıra götürdü bizi. Kapı açılınca, eşiğe yakın duruyor olmalı ki, **at** kafasını dışarı uzattı aniden. Onunla böyle hapahap karşılaşınca Ayperi korktu tabii, küçük bir çığlık atarak çarçabuk arkama saklandı. Dayım bıyık altından usulca güldü o sırada. Sonra boynunu okşaya okşaya avluya çıkardı **atı**, yularından tutup birkaç adım sağa, birkaç adım sola yürüttü. Hafifçe eğilerek, kulağına da birtakım şeyler fısıldadı böyle yürütürken. Boylu boslu, doru bir **attı** bu; gayet bakımlıydı, zarifti ve etrafa parıltılar saçan kocaman bir yakuta benziyordu (s.61).

Romanda “at” önemli bir metafordur. Bir paragrafta tam dört kere yinelenerek pekiştirilmiştir.

[7] Sen bilmiyorsun, dedi o sırada annem, iki gece orada **battaniyesiz** yattım ben.

Elimde çatal, kalakaldım masada.

Anne, bu şimdi mi söylenir, dedim öfkeyle; koymamışlar mı **battaniye**?

İnsanlık hâli oğlum, dedi annem; unutmuşlar herhalde, benim yatakta **battaniye** falan yoktu.

Neden istemediniz peki?

Saçma bir şey sormuşum gibi, annem yüzüme baktı bir müddet.

Olur mu hiç oğlum, dedi sonra; kapılarına varıp çare diye avuç açmışız, öyle şey söylenir mi, ya bize düşman oluverirlerse (s.88)?

Romanda pekiştirilmek amacıyla nesne görevinde kullanılan “battaniye” sözcüğü yinelenmiştir.

[8] **Ameliyat** ol demeyin babanıza, dedi sesine azıcık ricacı bir ton katarak; olma da demeyin. Bu tür riskli ameliyatlardan sonra biz, vicdan azabı çeken çok hasta yakını gördük çünkü. O nedenle, hiç karışmayın, bırakın babanız kendisi karar versin.

İllâki **ameliyat** mı, dedi babam o sırada.

Başka çare yok Aziz Bey, dedi doktor, bakışlarını babama çevirip ellerini iki yana açarak; maalesef başka çare yok, evet, illâki **ameliyat**.

Hafifçe titreyen zayıf bir sesle, bu yaşta **ameliyat** olamam ki ben, bünyem kaldırmaz, dedi babam (s.95).

Roman kahramanlarından biri olan Aziz için ameliyattan başka çare yoktur. Ancak Aziz ameliyat olamayacağının ve onu bekleyen sonun yavaş yavaş yaklaşmakta olduğunu farkındadır. Bu durum pekiştirilmek amacıyla “ameliyat” sözcüğü yinelenmiştir.

[9] Epeyce toplamışsın, ne yapacaksın bu kadar domatesi, diye sordum.

Salça, dedi.

İki kişinin yiyeceği **salçadan** ne olacak anne, dedim; uğraştığına değer mi, alalım bakkaldan.

Başını kaldırıp tersleyecekmiş gibi, dik dik baktı suratıma.

Sen, dedi, bakkalda satılan o güneş görmemiş **salçalara salça** mı diyorsun?

Cevap veremedim ona, iki karık arasındaki toprak yükseltinin üstünde, öylece durdum (s.159).

Tam bir Anadolu kadını tasviri olan anne, sağığı tehdit eden hazır salçalara meydan okurcasına kendi salçasını yapmaktadır. Bu durum pekiştirilmek amacıyla “salça” sözcüğü yinelenmiştir.

[10] Sırtıma almama ya da kucaklamama izin vermediğı için gittim, aküsünü sökerek, tekerlekli **sandalyeyi** yatağın kenarına getirdim mecburen. Bir eliyle tavandan sarkan ipe, bir eliyle benim bileğime tutunup ıh, ıh sesleri eşliğinde, yaklaşık on dakika süren bir mücadeleden sonra, şakaklarından süzülen terlerle birlikte, zorbelâ **sandalyenin** üstüne attı kendini. Bahçe kapısına varınca, **sandalyeden** kalkıp arabanın ön koltuğuna oturması da neredeyse yarım saati buldu. Zübeyir gelip kaymasın diye tekerlekli **sandalyeyi**, Hüseyin Dayım da koşup kapıyı tuttu o sırada (s.180).

Hastalığı ağırlaşan ve yaşam şartları iyice güçleşen Aziz Bey gayet gururlu biridir. Asla kendisine uzatılan yardım ellerini kabul etmez, ne yapması gerekiyorsa zor da olsa kendi kendine yapmak ister. “Sandalye” yinelemesi ile Aziz Bey’in hastalığının ilerlemesi vurgulanmak istenmiştir.

1.1.1.2.Sözcük Öbeğı Tekrarı ile Yapılan Yineleme

Sözcük öbeğı tekrarı ile yapılan yinelemelerin sözcük tekrarı ile yapılan yinelemelerden tek farkı tekrarlanan öncülün tek bir sözcükten değil de bir sözcük grubundan oluşuyor olmasıdır.

[1] Durakta kimse yoktu ama telaşlı mı telaşlı, küçük bir çocuk da bindi benimle birlikte. (...) Neden kaldıysa, sadece **sırtındaki koyu yeşil palto** kaldı aklımda. (...) Onunla göz göze geldiğimizde, ben **otobüsteki çocuğun paltosunu** hatırladım birden. Dolayısıyla, aklımdaki **paltonun yeşiliyle** birlikte eğilip öptüm elini (s.9).

“Sırtındaki koyu yeşil palto”, “otobüsteki çocuğun paltosu” ve “paltonun yeşili” şeklindeki tüm sözcük grupları aslında “çocuğun sırtındaki yeşil palto”yu işaret

etmektedir. İfade edilen kelimeler farklı olsa da aynı şeyi hedef almaktadır. Bu tekrarlarla aslında Aziz Beyin gözlerinin yeşiline hatta koyu yeşiline dikkat çekilmek istenmiştir.

[2] Yol yorgunusun, dedi annem; hem babana bir görün hem de azıcık soluklan şimdi, sonra da hiç vakit kaybetmeden, **iki kardeş** çarşıya inin. Bakkaldan bir kasa lokumla bir koca kutu bisküvi alın, onları yolda belde gördüğünüz çocuklara dağıta dağıta gelin. Hayır işleyelim ki bu rüya hayra çıksın, olur mu (s.148)?

Babamın yanından geçtik hep birlikte. Beş on dakika oturduktan sonra da, **iki kardeş** ayağa kalktık (s.150).

İçeri girdiğimizde annem kuzinenin yanındaki minderin üstünde oturuyor, babam da battaniyeyi boğazına kadar çekmiş, öylece yatıyordu. **İki kardeş**, öteki pencerenin dibindeki kanepeye geçip oturduk (s.151).

Telâşlandım hâliyle, Tavas'ı aradım hemen, Nihat'la telefonda bir müddet konuştuk. Ne yapacağımızı bilemeden, kısa cümlelerle uzun sessizlikler eşliğinde, **iki kardeş** dakikalarca birbirimizin karşısında kıvrandık durduk daha doğrusu (s.177).

Orada sırtımızı duvara verip **iki kardeş** yan yana sustuk bir müddet (184). Böylece iki gün bekledik kasabada; **iki kardeş** babamın etrafında pervaneler gibi döndük durduk (s.184).

Otoparkın yanından geçerek, **iki kardeş** caddenin karşısındaki dükkânlara doğru yürüdük sonra; onlardan birine girip kâğıt havlu, kolonya, peçete, ıslak mendil ve bolca su aldık (s.186).

Annem okuma yazma bilmediği için, ola ki bir ihtiyaç doğar da ne yapacağını şaşırır diye, o gün hastaneden uzaklaşamadık tabii; telefon numaralarımızı bir kâğıda yazıp babamın yanı başındaki komodinin üstüne koyduk ve **iki kardeş** aşağıda, bahçede beklemeye başladık (s.187).

Farklı yerlerde anılan aynı sözcük grupları da yinelemelerin bir parçasıdır. Aslolan ifade edilen öbeğin aynı anlamda kullanılıp kullanılmadığıdır. Bu örnekte “iki kardeş” sözcük öbeği yazarı ve yazarın kardeşi Nihat’ı ifade ettiğinden ve ikisi her bir araya geldiğinde babaları için pervane olmalarından söz edildiği için sözcük öbeği farklı sayfalarda olsa da bu gruba dahil olabilir.

[3] Sigaramı söndürüp eşikten kalkarken de, sağ tarafa düşen tepedeki mezarlığa baktım bir an için. İşte tam o sırada, mezarlığın dibindeki dereye inen sokağın köşesinden **beyaz gömlekli, küçük bir çocuk** çıktı; sağa sola bakına bakına, tüyden daha hafif adımlarla bizim arabanın yanından süzülüp geçti, bahçenin girişine geldi ve bir an duraksayıp etrafa şöyle bir göz attıktan sonra oradaki taşın üstüne yavaşça oturdu (s.50).

Göge doğru yükselen cevizin karaltısından gözlerimi alıp beriye çevirdim sonra ve çevirir çevirmez de yine **o beyaz gömlekli, küçük çocukla** karşılaştım (s.98).

Sonra işte ben böyle bakarken, çoğa varmadı, mezarlığın dibindeki dereye inen sokağın köşesinden yine **o beyaz gömlekli çocuk** çıktı (s.156).

Ben o gece gitmiş, sigaramı yakıp şöyle dağa doğru şöyle bir bakmış, sonra da bahçe kapısının önündeki taşın üstüne oturmuştum. Oturunca, arada bir gördüğüm **o beyaz gömlekli çocuk** geldi aklıma (s.168).

Sonra işte ben böyle bakarken, çoğa varmadı, mezarlığın dibindeki dereye inen sokağın köşesinden yine **o beyaz gömlekli çocuk** çıktı (s.156).

Derken, mezarlığın dibindeki dereye inen sokağın köşesinden **o beyaz gömlekli çocuk** çıktı yine; geldi, bahçe duvarı boyunca, avarelere özgü bir rahatlıkla iki yana sallana sallana yürüdü (s.228).

Derken, çömeldiğim yerden yine **o beyaz gömlekli çocuğu** gördüm ben ve hemen ayağa kalktım (s.245).

Romanda sözcük öbeği halinde yapılan yinelemeleri, genellikle, farklı sayfalarda bulunup aynı amaca yönelik olan sözcük öbekleri oluşturmaktadır. Burada da başkahraman yazarın Denizli’de neredeyse her balkona sigara içmeye çıktığında gördüğü beyaz gömlekli küçük bir çocuk yer alır. Düşlemsel bir olay olsa da bu pekiştirme yazarın çocukluğuna yapılan bir gönderme olarak karşımıza çıkar.

[4] **Bekir’in rüyası** annemi çok etkilemişti (s.148).

İyi ettiniz, iyi ettiniz diyerek birkaç kere başını salladı annem. Hatta gofretleri üst üste koyup bir duvar örmüşüz de, **Bekir’in rüyasının** gideceği istikameti değiştirmişiz gibi gururla baktı bize (s.151).

Bekir’in rüyası yüzünden kafası allak bullak olmuştu zaten, artık diken üstündeydi; mutfakta yahut bahçede herhangi bir işle meşgulken aniden babamın yattığı odaya koşuyor, kapı ağzında durup ona şöyle bir bakıyor, nefes alıp verdiğini, kımıldadığını yahut kirpiklerinin hareket ettiğini görünce de derin bir oh çekerek işinin başına yeniden dönüyordu (s.157).

İşte o vakit, **Bekir’in rüyasını** cebinde taşıyormuş da çıkarıp babama gösteriverecekmiş gibi fenâ hâlde tedirgin oluyordu annem (s.162).

Bekir’in rüyasını duyduğundan beri, dedim ben o sırada; annem de şaşkın biraz, kafası çok karışık (s.192).

Romanın ortalarında Bekir’in gördüğü rüya başkahraman yazara ve annesine büyük külfet olmuştur. Aziz Bey’in bu dünyada az vaktinin kaldığını sezdiren rüya sonrası anne tam olarak kendine gelememekte ve rüyayı def etmek için elinden geleni yapmaya çalışmaktadır. “Bekir’in rüyası” farklı sayfalarda yinelenmiştir.

[5] Bir yandan da akla hayale gelmedik işler buluyordu kendine. **Bir keresinde**, düzene sokuyorum diye, bodrumdaki o Nuh Nebi’den kalma araba parçalarını tutup bir yandan bir yana aktarmıştı mesela ve örümcek ağlarının arasında, saatlerce uğraşmıştı bu iş için. **Bir keresinde**, öteberi

koyduğu odaya girip her şeyi iğneden ipliğe elden geçirmiş; **bir keresinde**, ne kadar kap kacak varsa mutfağın ortasına yığıp yerlerine tek tek yeniden yerleştirmiş; **bir keresinde** de, nicedir değiştirmeye elim ermedi diye, yıllardır kullanılmayan yorganları yüklükten indirip salona sermiş ve hepsini satın aldığı yeni çarşaflarla kaplamıştı (s.157-158).

Bekir'in rüyasından sonra bir türlü kendine gelemeyen anne kendini avutmak için türlü işlerle meşgul olmaya çalışmıştır. “Bir keresinde” sözcük öbeği bir paragrafta tam dört kere yinelenerek pekiştirilmiştir.

[6] Ertesi sabah sonda taktılar babama, öğleyin, yemek saati yaklaşırken de kucağında **idrar torbasıyla** taburcu ettiler. Odasından çıkardığımızda torbayı nasıl tutacağını bilemiyordu babam, fenâ halde utanıyor, elleriyle örtmeye çalışıyor, bunun mümkün olmadığını görünce de başını eğip ikide bir ona bakıyordu (s.195).

Komşular ve akrabalar bu şekilde kadınlı erkekli toplanıverince, babam kucağındaki **idrar torbasını** nereye, nasıl saklayacağını bilemedi tabii; görünmediği hâlde, dizlerinin üstündeki battaniyenin ucunu beline doğru çekti durdu (s.196).

Annem kalkıp battaniyeyi örttü hemen, ezilmesin diye de **idrar torbasını** biraz kenara çekti. Odanın içine derin bir sessizlik çöktü o sırada (s.199).

Yüzü urgancık otlarıyla kaplı kırmızı toprağın üzerinde beş altı adım ilerleyince de, babamı gördüm orada; omçalardan birinin dibine oturmuş, kucağında **idrar torbası**, sessizce yere bakıyordu (s.214).

Kucağında **idrar torbası**, ellerinde ip, gözlerini tavana doğru kaldırarak Allah'la konuşuyor öyle zorlanınca. Hadi bu azabı bana çektiriyorsun, anladık, yahu çoluk çocuğun ne günahı var, onlara niye çektiriyor sun, diyor (s.219).

Aziz'in hastalığı ilerleyince tuvalete bile gidemeyecek hale gelir. Çözüm olarak idrar torbası takılır ve durumun iyice kötüleştiğini belirtmek amacıyla metnin belirli yerlerinde “idrar torbası” yinelemesi yapılır.

[7] Fî tarihinde merdivenin dibine dikilen **erikle asmanın** kesilmesine babam bir türlü razı olmadığı için, basamakları çıktıktan sonra her zamanki gibi ikiye bükülüp tek sıra hâlinde yan yan yürüyerek girdik tabii (s.46).

İşi örtbas etmek için, ben de çarçabuk elinden tutup çevremizi tanıyalım gezisine çıkardım onu; cümle kapısını nefessiz bırakan **erikle asmanın** altından eğilerek geçtik, basamakları indik ve baba kız, iki dönüm büyüklüğündeki bahçenin içinde gevşek adımlarla bir o yana bir bu yana yürümeye başladık (s.53).

Biz kapıdan girer girmez Hüseyin Dayım, Hicran Yengem ve çocukları yetiştirdi arkamızdan, **erikle asmanın** altından yan yan geçip cümbür cemaat salona daldılar.

Sizin kapıdan girmek de mesele, dedi dayım kollarını açıp boynuma sarılırken, sonra geri çekildi ve ekledi; enişteyi razı edin de bu **erikle asmayı** kesin yeğenim, ele güne karşı böyle olmuyor vallahi (s.56)!

Erikle asmanın altından geçerken kolundan tutayım dedim ama istemedi, sol omzunu duvara vererek, yan yan, kendi başına indi basamaklardan. On adım ötedeki arabaya varıp ön koltuğa oturması da neredeyse yarım saat sürdü (s.74).

Annemle de vedalaşıp elimde valiz evden çıktım sonra, **erikle asmanın** altından eğilerek yan yan geçtim ve bahçe kapısının önünde duran arabanın yanına gittim (s.107).

Musa, çalışırken sırtına, omuzlarına ve yüzüne gözüne dokunan **erikle asmanın** dallarını bir o yana bir bu yana iteledi durdu o gün. Bazen de gözlerini kaldırıp çömeldiği yerden ters ters baktı onlara.

Yahu, dedi sonunda; insan bile hareket edemiyor burada, sandalye nasıl inip çıkacak? Ağbi, bence keselim bu **erikle asmayı** (s.124)!

Ne diyeceğimi bilemedim o an, medet umarcasına, başımı çevirip sağa sola baktım. Bakınca da gözlerim ilkin annemlerin cümle kapısının dibinden yükselen **erikle asmaya** takıldı nedense (s.133).

Erikle asmanın dallarını kaldırıp elden ele devrederek, yan yan, rampadan indik Nihat’la; bahçe kapısından çıktık, İzzet Dayımın cevizini geride bıraktık ve hiç konuşmadan yokuş aşağı, çarşıya doğru yürümeye başladık (s.150).

Ardından da , artık geç oldu diyerek hep birlikte kalktı gelenler; **erikle asmanın** altından tek sıra hâlinde yan yan geçip karanlığın içine dağıldılar (s.167).

Kasabanın tâ alt başından, Gökpınar’ın öteki ucundan ve Tekke civarından kalkıp nicedir gelemeyenler bile geldiler bu iki gün boyunca; **erikle asmanın** dallarını elden ele birbirlerine devrederek, tek sıra hâlinde içeriye doluştular (s.184).

Oturanlar da kalktılar babam öyle kalınca, vakitlice gidelim diyerek, cümle kapısındaki **erikle asmanın** altından tek sıra hâlinde, duvara sürtüne sürtüne geçip birer ikişer, karanlığın içine dağıldılar (s.206).

Ağbi, dedi; babamın vaziyeti kötüleştikçe gelip gidenler çoğaldı, bu **erikle asmayı** keselim bence, olmuyor böyle (s.209).

Romanda çok fazla kullanılan bir metafor da erikle asma dır. Erikle asma aslında Aziz Bey’i işaret eder. Kesilmesine asla razı gelmeyen Aziz Bey hastalığı ilerledikçe evden çıkamaz olur ve ölümüne yakın da erikle asma ondan habersiz kesilir. Romanın farklı yerlerinde bazı paragraflarda birden fazla kullanılarak “erikle asma”ya dikkat çekilerek yineleme yapılmıştır.

[8] Sonra babam eve geldiğinde, olup bitenleri bir bir anlatmış ona. **Len Müslüman**, durduk yerde o muşmula suratlı, eğri bacaklı Gülbahar'ı benim üzerime sıçratma, şu mereti onların evini geçtikten sonra çalıştır, diye de sıkı sıkıya tembihlemiş (s.67).

Len Müslüman, durduk yerde niye ağlıyorsun sen, dedi annem arka koltuktan; kendi derdimiz bize yetmiyor mu? Yolda kalanlara yiyecek vermişler, çay dağıtmışlar işte, ne var bunda ağlayacak (s.81-82)?

Kapının önünde bekleyen annem olup bitenleri öğrenince, **len Müslüman**, dedi babama; seksen bir yaşındaki insan ameliyat mı olurmuş, sakın yanılıp yenilip de olayım deme, masada kalırsın (s.95).

Len Müslüman, azıcık dişini sık da kucaklayıp bindirsinler, dedi annem o sırada (s.180).

Len Müslüman, dedi bir keresinde yalvarırcasına; su istemedin mi sen, veriyorum işte, neden içmiyorsun (s.233)?

Romanda anne, Aziz Bey'e kızgınlık veya merhamet duyduğu zamanlarda duygusunu pekiştirmek amacıyla ya kızgınlıkla ya da merhametle "len Müslüman" diye çıkışır. Bu şekilde metnin bazı bölümlerinde yineleme yapılmıştır.

[9] Hatta parmaklarını hızlıca sayıp gözlerini kısıarak hemen oracıkta hesaplıyor, hesaplarken başını bir sağa bir sola yatırıyor, sonra da işte şu an itibariyle bilmem kaç lira tutuyor **bizim kız**, fakat daha bunun faizi, vergisi, şusu, busu da var tabii, vallahi siz bu borcun altından imkânı yok kalkamazsınız, diye habire cart curt ediyormuş (s.69).

Yok, dedi annem, eskiyi bu kadar çok hatırlaması hiç iyi değil.

Öyle düşünme **bizim kız**, dedi dayım; enişte dışarı çıkıp yeni bir şey görmüyor ki, ne konuşsun, elbette eskiyi konuşacak (s.199).

İçmeyecek misin, diye sordu.

Elinin tersiyle, hayır işareti yaptı babam.

Üsteleme **bizim kız**, dedi Hüseyin Dayım; yeter, üsteleme (s.234).

Roman Ankara ve Denizli arasında geçmektedir. Roman kahramanları Denizlilidir. Dolayısıyla metinde Akdeniz Bölgesi ağız özellikleri gösterilmesi gayet olağandır. Yazar “bizim kız” sözcük öbeği ile bu duruma dikkat çekmek istemiş olabilir.

[10] Yahu, dedi sonra titrek bir sesle; rahmetli **Mehmet Amca** da hiçi hiçine gitti.

Mehmet Amca kim, diye sordu Zübeyir.

Babam cevap vermedi, başını çevirip için için kaynıyormuş gibi görünen dağlara baktı yine.

Eskiye hatırlıyor, dedi annem; hani otuz, otuz beş yıl evvel dağda kaybolan **Mehmet Amca** yok muydu (s.196)?

Yıllar evvel Aziz Bey’in yaşadığı olay anlatılmaktadır. “Mehmet Amca” yinelemesiyle Aziz Bey’in eskiyi hatırlamaya ve yavaş yavaş aklının gidip gelmeye başlamasına dikkat çekilmek istenmiştir.

1.1.1.3.Cümlelerin Tekrarı ile Yapılan Yineleme

Cümlelerin tekrarı ile yapılan yinelemelerde pekiştirilmek, vurgulanmak, teyit etmek veya dikkat çekilmek istenen durum veya olaylar cümle ile verilip aynı veya benzer çekimlemelerle tekrar ettirilir. Kısaca cümleler metin içinde birden fazla tekrar eder.

[1] Kasabamızın kokularını taşıyan bir sesle annem usulca, **alo, n’apıyorsun oğlum, iyi misin**, dedi kulağıma.

İçimdeki ses dört yüz altmış kilometre uzağa gitmiş de oradan annemi taklit ediyormuş gibi geldi bir an, elimde ahize, boş boş duvara baktım.

Annem, **aloo, n’apıyorsun oğlum, iyi misin**, dedi yeniden (s.7).

Verilen örnekte “aloo, n’apıyorsun oğlum, iyi misin” bağımlı sıralı cümlesi iki kez tekrarlanmış ve böylece cümle tekrarı ile yineleme yapılmıştır. Burada annesiyle

telefonda konuşan oğulun annesinin sesini duyduktan sonra bir an için sanki onun yanındaymışçasına hissettiğini okuyucuya geçirmek hedeflenmiştir.

[2] Gümü’ye yaklaşırken hafifçe hareketlendi ve elinin birini gözlerine siper ederek, burası Gümü mü, dedi babam.

Evet, dedim.

Öteki elini kaldırıp aynı şekilde hızlı hızlı salladı yine, buradan **yavaş geç, yavaş geç**, dedi.

Bir bildiği vardır diye ben de oradan yine üçüncü vitesle, **yavaşça geçtim** (s.78).

Yıllar evvel televizyon haberlerinde gördüğü Gümü, Aziz için inanılmaz bir şekilde hassasiyet noktası olmuştur. Çok fazla hisli yapıya sahip olan Aziz haberlerde dayanışma ve samimiyet içinde gördüğü Gümü halkını incitmekten o kadar çok sakınır ki oğluna, arabayla boş yoldan geçerken bile yavaşlamasını söyler. Böylece “yavaş geç” cümlesi metinde üç kere tekrarlanarak yineleme yapılmıştır.

[3] **Dava açacağım** baba, dedim; hatta kimin mahremiyetine dil uzattı ve kimi olduğundan farklı gösterdiyse, onlarla birlikte **dava açacağım**.

Gözlerini kırpmadan, can kulağıyla beni dinliyordu.

Siktiret, dedi birden; **dava mava açma!** Kazansa da kaybetse de fark etmez, her iki sonuç da rahatlatır onu. Çünkü hesap bu dünyada görülmüş olur. O sana söz verirken Allah orada değil miydi, ona ne şüphe, ona ne şüphe, elbette oradaydı! Amacı her neyse, onu elde edebilmek için Allah’ı da aldattı yani o şahıs. Bu sebeple sen onu Allah’a havale et! En münasip zamanda, en isabetli silleyi Allah’tan başka kim vurabilir (s.144-145)?

Başkahraman yazar, kendisi hakkında yazılmış bir çalışmayı okuduğunda hayal kırıklığına uğrar. Yaşadığı hayat resmen bambaşka resmedilmiştir. Bu durumu babasıyla paylaşır ve babasına dava açmak istediğini söyler. Hâl böyle olunca babası “dava açma”

diyerek onu Allah’a havale etmesini, bu konuda ona güvenmesini söyler ve bu durum pekiştirilir.

[4] Henge bakmaya geliyor bunlar, dedi babam elini sallayarak, **kafam kazan gibi oldu** yine!

Annem boynunu büktü ve bir müddet sessizce baktı onun yüzüne.

İşte baban böyle oğlum, dedi bana dönerek; gelen olmadı mı, beni gözden çıkardılar artık, ölmüş sayıyorlar da ondan gelmiyorlar diye güceniyor. Geldiler mi de, çokuştular yine, **kafam kazan gibi oldu** diye dert yanıyor (s.167).

Tam bir yaşlılık belirtisi olan “yanına hâl hatır soracak birilerinin gelmesini isteme ama aynı zamanda bundan bunalma” durumu yaşanmaktadır. Aziz hastadır ve hatırlanmak istemektedir aynı zamanda yaşlılığın da vermiş olduğu ağırlıkla bundan rahatsız da olmaktadır. Durum pekiştirilmek amacıyla “kafam kazan gibi oldu” cümlesi yinelenmiştir.

[5] Gülfem Yengenin tabutu cenaze arabasıyla götürülürken de dayanamadı, kollarının üstüne kapanıp hüngür hüngür ağladı. Bu arada Eyüp Amcanı hiç sorma oğlum, hiç sorma; eli böğründe, döndü kaldı adamcağız.

Kolay değil anne, dedim, Allah ecir sabır versin Eyüp Amcaya.

Kolay değil oğlum, hiç **kolay değil**, diyerek içini çekti annem (s.176).

Gülfem Yenge’nin vefatına üzülen eşi Eyüp Amcanın acısı “kolay değil” cümlesinin tekrarı ile pekiştirilmiştir.

[6] Tam o sırada cümle kapısının önünden bir at kişnemesi geldi. Ben irkildim tabii, allak bullak bir yüzle, bu da ne, diyerek aniden ayağa fırladım (s.100).

İşte o sırada **cebinden bir at kişnemesi yükseldi dayımın**, çıkarıp önce melül melül baktı telefonun suratına, sonra içini çekti ve kulağına götürerek

sert bir sesle arayana, zıbarıyor musun hâlâ, nerede kaldın yahu, diye çıkıştı (s.120).

Annem böyle derken, **Hüseyin Dayımın cebinden at kişnemesi yükseldi** birdenbire. Benim canım sıkıldı tabii, Zıpır Yokuşu'nun dibinde kalan atı düşünerek, hafifçe ürperdim (s.199).

İşte tam o sırada, yine **telefonu kişnedi Hüseyin Dayımın**. Kasabanın on bir kilometre uzağında kalan at evin içine girmiş gibi oldu birden, kuyruğunu ve yelelerini savurarak, beyaz bir rüzgâr hâlinde odanın ortasında dönüp duruyormuş gibi oldu (s.226).

Roman kahramanlarından Hüseyin Dayı atına düşkünlüğü ile bilinir. Öyle ki atı hayatını kaybettikten sonra yanan içini bir nebze olsun dindirebilmek için telefonunun zil sesini at kişnemesi yapmıştır. Hüseyin Dayı'nın telefonu çaldığı vakit sanki atı gelip kapısında duruyormuş gibi hissetmesini sağlıyor (bkz.101-102). Hüseyin Dayımın hassasiyetini vurgulamak amacıyla yineleme yapılmıştır.

[7] İyi değil, diyerek başını iki yana salladı annem; siz bilmiyorsunuz, her gece **Suat'ı hatırlıyor**. Yok, eskiyi bu kadar çok hatırlaması hiç iyi değil (s.199)

Bir de, dedi annem; her gece **Suat'ı soruyor**. Sormadığı gece yok artık, kuş gibi on dakika, bilemedin on beş dakika uyuyor, kalkıp yeniden soruyor, uyuyor, kalkıp yeniden soruyor (s.220).

Anne, dedim sonra; babamın ağzından on defa su kelimesi çıkıyorsa, bunlardan birinde ya da ikisinde sahiden su istiyor bence. Geriye kalan sekizinde yahut dokuzunda, **Suat demeye çalışıyor**. Su diye ilk heceyi söylüyor, fakat gücü yetmediği için getiremiyor gerisini (s.235).

Suat, Aziz Bey'in ikinci oğludur. Aziz Beyin uzun yol şoförlüğü yaptığı sıralarda çiçek hastalığından vefat etmiş ve babası onun cenazesine değil katılmak onun ölümünden haberi bile olmamıştır. Oğlunun ölümünü bir gün eve döndüğünde

öğrenmiştir. Bu yüzden içinde Suat’a karşı hep bir ukde kalan baba Aziz hastalığının özellikle son demlerinde Suat’ı daha sık hatırlıyor ve gidemediği cenaze merasimi hakkında sorular soruyor. Bu durumu pekiştirmek, Aziz Bey’in içinde tuttuğu bir pişmanlığını dışa vurmak amacıyla yineleme yapılmıştır.

[8] Pekâlâ, öyle yapalım diyerek öteki tarafına geçtim; bir kolumu beline, diğerini bacaklarının altına koyup dikkatle kucağıma aldım ve yavaş yavaş **ayağa kalktım**. Tam o sırada benimle birlikte omçalar da **ayağa kalktı** sanki, bağın kenarındaki kuzupıtrakları, bademler, vefagülleri, kadirşinas otları, patlangaçlar, dikenler ve böğürtlenler de **ayağa kalktı** (s.215).

Başkahraman yazar, rüyasında babasını bağda görür. Ayağa kalkamayan Aziz’e dikkat çekmek amacıyla “ayağa kalkmak” birleşik fiili farklı şekillerde çekimlenerek yineleme yapılmıştır.

[9] Kucağında idrar torbası, ellerinde ip, gözlerini tavana doğru kaldırarak Allah’la konuşuyor öyle zorlanınca. Hadi bu azabı bana çektiriyorsun, anladık, yahu çoluk çocuğun ne günahı var, onlara niye çektiriyorsun, diyor. Len Müslüman, vardır bir bildiği, böyle söyleyip **Allah’a ası gelme** diyorum ben de her seferinde. Öyle değil mi oğlum, doğru demiyor muyum, **Allah’a ası mı gelinir** (s.219)?

Roman boyunca rahatsız olan ve hastalığı gittikçe ilerleyen Aziz Bey çektiği eziyet karşısında ara ara Allah’la konuşur. Böyle zamanlarda da eşi onu yatıştırmaya çalışır. Bu örnekte “Allah’a ası gelme”, “Allah’a ası mı gelinir” cümleleriyle yineleme yapılmıştır.

[10] Saksıların bazılarının dibinde sarı, bazılarının dibinde bakır çalığı yapraklar vardı. Hiç dokunmadım onlara, sandalyemi çekip yanlarına oturdum, **sigaramı yaktım** ve oradan boş gözlerle saatlerce uzakları seyrettim (s.40).

İkisi, yerdeki zilinın üzerinde cam kırıkları varmış gibi, dikkatli adımlarla yavaş yavaş salonun öteki ucundaki tuvalete doğru yürürken ben de **sigara içmek için balkona çıktım** o sırada, eşiğe oturdum ve üflediğim dumanların gerisinden yine uzaklara bakmaya başladım (s.97).

İzzet Dayımın ölüm haberinden sonra, birkaç gün evin içinde topağ gibi döndüm durdum. (...) Tek başıma, sandalyenin üstünde saatlerce oturdum orada, peş peşe **sigara içtim** ve gözlerimi çevirip apartmanların arasındaki boşluklardan yorgun bir ruhla hep uzaklara baktım (s.111).

Üzüldüm hâliyle, salonun içinde şöyle bir dolandıktan sonra yine balkona attım kendimi, oturup orada babamı düşünerek peş peşe birkaç **sigara içtim** (s.114).

Balkona çıktım sonra, öfkeden sapır sapır titreyerek, üst üste iki **sigara içtim** orada. Babalara dair yazdığım “Kimi zaman iç kanamalı şilep gibi / rakıya demirlerler yüreklerini” sözünden hangi dâhiyane yöntemle, hangi vicdan dairesinde babama ulaşıldığını ve bunun böyle bir çalışmaya ne kattığını bir türlü anlayamıyordum (s.142).

Onu yolcu eder etmez, ben de **sigara içmek için balkona çıktım** (s.156).

Başkahraman yazar, romanda her sıkıntıya düştüğünde, içi daraldığında kendini balkona atar ve sigara içer. Bu sıkıntılı anlar pekiştirilmek amacıyla “sigara içtim” cümlesi yinelenmiştir.

1.1.1.4.Olayların Tekrarı ile Yapılan Yineleme

Olayların tekrarı ile yapılan yinelemeler aynı olayların aynen veya benzer şekillerde tekrar tekrar yaşanması sonucu yapılan yinelemelerdir. Romanda olay tekrarlarına da yer yerilmiştir.

[1] Derken, her zamanki gibi bileğinde sarı taneli tespihiyle **Hüseyin Dayım girdi geldi** kapıdan. Onun gelişinin üstünden on dakika geçti geçmedi, elinde bir kâse sütlaçla Hicran Yengem, onun ardından yine Zübeyir’le

birlikte karısı ve baldızı, onların ardından dirseklerini geriye doğru çıkarıp kollarını hızlı hızlı sallayarak Vakkas Dayım, onun ardından da küçük teyzemle Metin Enişte geldi. Akşam ezanı okunduktan nice sonra, Cavit'in peşine takılarak Bekir de geldi hatta o gün; iki kardeş kapı ağzına, yan yana oturdular (s.203-204).

Ertesi gün öğleye doğru, **Hüseyin Dayım çıktı geldi** yine, çizgileri sarkmış karanlık mı karanlık bir yüzle geçti, babamın çaprazındaki kanepeye oturdu. Onun peşinden elinde börek tabağıyla Hicran Yengem, onun peşinden de karısı ve baldızıyla birlikte Zübeyir geldi.

Konuşmaları duymuş olmalı ki, babam da gözlerini açtı o sırada. Onun uyanmasını bekliyormuş gibi, bastonunu tıkırdata tıkırdata, kocası Eyüp Amcayla birlikte Gülfem Yenge geldi sonra; onların peşinden Zübeyir'le karısı ve baldızı, onların peşinden babamın hala çocukları Cavit'le Bekir, onların peşinden ortanca teyzemle oğlu ve gelini, onlar içeri girer girmez de iki yanında iki çocuğuyla Vakkas Dayım geldi. Hep birlikte odaya sığamadığımız için, kapı ağzından babama şöyle bir görünüp geçmiş olsun dedikten sonra gelenlerin yarısı salona oturdu mecburen (s.103).

Derken, bileğinde sarı sarı şavkıyan tespihiyle **Hüseyin Dayım girdi geldi** kapıdan. Yedi sekiz dakika sonra iki torunu ve bir oğluyla Hicran Yengem, onların peşinden göbeğini hoplata hoplata Vakkas Dayım, o ayakkabılarını çıkarırken baldızı ve karısıyla birlikte Zübeyir, onlar kapıdan girer girmez de Cavit'le Bekir geldi. Hatta gelinlerini ve oğullarını alıp Metin Enişteyle küçük teyzem de geldi bu kez. Oda konserve kutusu gibi tıkış tıkış oldu böylece, içeride ayak basacak yer kalmadı. Metin Enişte, mahcup bir ifadeyle battaniyeyi azıcık iterek, babamın ayakucuna İzzet Dayım yokluğu da vardı tabii, Hüseyin Dayımın yanı başında öylece duruyordu (s.161-162). Eve girer girmez, arabanın sesini duymuş olmalı ki, **Hüseyin Dayım koştu geldi** soluk soluğa; onun ardından yine iki torunuyla Hicran Yengem,

kapıdaki hareketliliği görünce karısı ve baldızıyla birlikte Zübeyir, onların ardından ortanca teyzem, onun ardından da kıpkırmızı bir yüzle, avurtlarını şişire şişire Vakkas Dayım koştı geldi (s.195).

Derken, her zamanki gibi bileğinde sarı taneli tespihiyle **Hüseyin Dayım girdi geldi** kapıdan. Onun gelişinin üstünden on dakika geçti geçmedi, elinde bir kâse sütlaçla Hicran Yengem, onun ardından yine Zübeyir’le birlikte karısı ve baldızı, onların ardından da dirseklerini geriye doğru çıkarıp kollarını hızlı hızlı sallayarak Vakkas Dayım, onun ardından da küçük teyzemle Metin Enişte geldi. Akşam ezanı okunduktan nice sonra, Cavit’in peşine takılarak Bekir de geldi hatta o gün; iki kardeş kapı ağzına, yan yana oturdular (s.203-204).

Ertesi gün öğleye doğru, **Hüseyin Dayım çıktı geldi** yine, çizgileri sarkmış karanlık mı karanlık bir yüzle geçti, babamın çaprazındaki kanepeye oturdu. Onun peşinden elinde börek tabağıyla Hicran Yengem, onun peşinden de karısı ve baldızıyla birlikte Zübeyir geldi (s.235).

Romanda Aziz’in hastalığı boyunca onu yalnız bırakmayan akraba ve komşuları onu sık sık ziyaret eder ve gelişmeleri takip ederler. Genellikle önce Hüseyin Dayı gelir ardından diğer akraba ve komşular gelir. Bu olay özellikle her hastane dönüşü tekrarlanır.

[2] Direksiyonun başında dikkatim dağılıp gitmesin diye ben de arabanın radyosunu açmış, o an karşıma çıkıveren Seyit Çevik’ten, “Avluda bağlıdır yiğidin atı” **türküsunü dinliyordum**. Kemandaki tavrından ve genizden geliyormuş gibi görünen o şişkin avurtlu, esmer sesinden ötürü seviyordum Seyit Çevik’i. Hiç kuşkusuz, Bulduk Usta’nın, Muharrem Ertaş’ın, Çekiç Ali’nin ve Hacı Taşan’ın genişlettiği topraklardan çeşitli rüzgârlar getirdiği ve bu rüzgârları sesinin avlusunda gezdirdiği için de seviyordum (s.71-72).

Bir yandan da müzik dinledim direksiyonda, Zaralı Halil'in, Hacı Taşan'ın, Fatma Türkan Yamacı'nın, Hisarlı Ahmet'in, Nezahat Bayram'ın ve Talip zkan'ın söylediği **türküler** hatıralarımın kıyısına köşesine çarparak, kulaklarımda ve ruhumda yankılandı durdu (s.90-91).

Bayat'ı geçip küçük tepelerin arasından yukarıya, Köroğlu Beli'ne doğru tırmanmaya başladığımda artık Hacı Taşan yorulmuş, bağlamasını Dinek Dağı'na yaslayıp hayalimde Yirik Yaşar'ın meyhanesine gitmiş, sırayı da “şu karşıki dağda kar var duman yok / Benim sevdiceğimde din var iman yok”u **söyleyen** Fatma Türkan Yamacı'ya bırakmıştı (s.117).

Randevu tarihinden bir gün evvel, öğle vakti tek başıma Denizli'ye doğru yeniden yola çıktım böylece. Bu kez, belki orada okurum diye yanıma benim hakkımda yazılmış bir kitabı da almıştım. Afyon'a kadar, “Yağar Yağmur”dan başlayarak, hiç ara vermeden dne dne Takip zkan'ın **albümlerini dinledim** o gün; stadın sesi ve bağlaması ruhumun dağlarında, ovalarında ve koyaklarında saatlerce yankılandı durdu (s.128).

Dikkatim biraz tazelensin diye, Aşağıkepen Köyü'n geçince her zamanki gibi yine **türkü dinlemeye** başladım ama bazılarını birazcık duydum, bazılarını da hiç duymadım türkülerin. Bir ara “Buradan bir atlı geçti / Yarama bastı geçti” diyen Bekçi Bakır'ı duydum mesela hayal meyal, bir ara Erkan Oğur'u, bir ara “Ben bir Yakup idim kendi hâlimde” diyen kazancı Bedih'i, bir ara da “Seher vakti bülbül ağlar ekseri / Bülbülün gözyaşı deler mermeri” diyen Seha Okuş'un sesini duydum (s.177).

Roman başkahramanı yazar, Ankara'da ikamet etmektedir fakat babasının hastalığı dolayısıyla sürekli Ankara'dan Denizli'ye yol almaktadır. Bu yol alışlarında da devamlı olarak türkü dinler. Bu olayın tekrar etmesi de yine olay yinelemesi olarak karşımıza çıkar.

[3] İşte tam o sırada, gözüme bir **beyazlık** yansıdı solumdaki dikiz aynasından. İlk arkamdaki arabalardan biri beni sollamaya çalışıyor sandım ama değildi; uzayıp kısalan, yükselip alçalan, bazen de birdenbire kaybolan **tuhaf bir beyazlık** bu. Gaz pedalından ayağımı çektim onu fark edince, dengemi bozmayacak şekilde, frene hafifçe dokundum. Sonra, başımı çevirip hızla geriye baktım bu beyazlığın ne olduğunu anlayabilmek için. Bakar bakmaz da asfaltın kenarında koşan, **sütkırı bir atla** karşılaştım (s.72).

Sonra, gövdesinde oynayan yaprak gölgeleriyle birlikte yine o **sütkırı at** çıktı bu hışırtıların içinden. Çıkar çıkmaz da başını kanırtıp şöyle bir kişnedi ve yine uzayıp kısalan tuhaf bir ağartı hâlinde, peşim sıra var gücüyle koşmaya başladı (s.91).

İşte tam o sırada şiddetli bir fırtınanın ortasında kalmışçasına, sağımdaki çamlar sarsıldı aniden; dallar takır takır birbirine çarpmaya başladı. Hemen ardından da, olanca heybetiyle **o at** çıktı bu gölgelerin arasından. Tabiat o an yeşil sarsıntılar eşliğinde onu doğurdu âdeta. Doğurunca da işte bu at hemen yola fırladı ve asfaltın kenarındaki kumlu zeminden, yine acı acı kişneyerek peşim sıra koşmaya başladı (s.117-118).

Kokulardan sıyrılıp Meslek Yüksek Okulu’nun hizasına vardığımda, görünürlerde at mat yoktu. Geniş bir yay çizerek yavaş yavaş ilerledim ben de, patates, soğan satıcılarıyla birlikte Sandıklı’yı geride bıraktım ve Zaralı Halil, “Fırsat elde iken sarmadık yârî / Beni öldürmeli dövmele değil” derken vitesi beşe atıp birazcık hızlandım. **At** da yolun kenarında beliriverdi işte o sırada (s.129).

Başkahraman yazar, her yolculuğunda türkü dinlediği gibi Ankara’dan Denizli’ye olan her yolculuğunda da sütkırı beyazlıkta bir atla da karşılaşır. Bu at yalnızca Ankara’dan Denizli’ye yol aldığı zaman onu takip eder. Yolculuk boyu bir noktadan başka bir noktaya kadar eşlik eder ve kaybolur. Sonraki yolculukta kaybolduğu

noktadan tekrar şahlanıp yolculuğa eşlik eder ve yine ileri başka bir noktada kaybolur. Bu eşlik etme en son Denizli’de babasının evine son on bir kilometre kalıncaya dek sürer. Bu duruma “at” yinelemesiyle dikkat çekilmiştir.

[4] İşte tam o sırada, mezarlığın dibindeki dereye inen sokağın köşesinden **beyaz gömlekli, küçük bir çocuk çıktı**; sağa sola bakına bakına, tüyden daha hafif adımlarla bizim arabanın yanından süzülüp geçti, bahçenin girişine geldi ve bir an duraksayıp etrafa şöyle bir göz attıktan sonra oradaki taşın üstüne yavaşça oturdu (s.50).

Ben mezarlığın dibindeki dereye inen sokağın köşesinde, daha önce gördüğüm **o beyaz gömlekli çocuğu fark ettim** o sırada; eğilmiş, arabaya doğru bakıyordu (s.74).

Göge doğru yükselen cevizin karaltısından gözlerimi alıp beriye çevirdim sonra ve çevirir çevirmez de yine o **beyaz gömlekli, küçük çocukla karşılaştım** (s.98).

Sonra işte ben böyle bakarken, çoğa varmadı, mezarlığın dibindeki dereye inen sokağın köşesinden yine o **beyaz gömlekli çocuk çıktı** (s.156).

Derken, mezarlığın dibindeki dereye inen sokağın köşe sinden o **beyaz gömlekli çocuk çıktı** yine; geldi, bahçe duvarı boyunca, avarelere özgü bir rahatlıkla iki yana sallana sallana yürüdü (s.228).

Derken, çömeldiğim yerden yine o **beyaz gömlekli çocuğu gördüm** ben ve hemen ayağa kalktım. Sekiz, dokuz mezar ötede, bademlerin altındaydı; namaz kılıyormuş gibi ellerini önüne bağlamış, hiç kımıldamadan öylece duruyordu (s.245).

Tıpkı ecel atı gibi “beyaz gömlekli çocuk” da yalnızca yazara görünür. Sadece annesi beyaz gömlekli çocuğu bir kez rüyasında görmüştür. Bu çocuğun kim olduğunu ve neden sürekli ortaya çıktığını tam olarak hatırlayamazlar. Genellikle başkahraman yazar babasının yanına geldiğinde balkona sigara içmeye çıktığında bu çocuğu görür.

Bu olay romanın belirli yerlerinde yinelenir ve yazara dikkat çekilir. Çünkü o çocuk aslında yazarın çocukluğudur.

Sonuç olarak bakıldığında yinelemeler romanda sıkça karşımıza çıkar. Öncelikle verilen bir öncül ifade yer alır. Ardından tekrarlanacak olan bu öncül ifade aynı anlama gelen farklı veya aynı sözcüklerle aynı veya farklı çekimlenmelerle yinelenir. Böylece yazar yinelenen ifadeler üzerine dikkat çeker. Gerek sözcük açısından gerek sözcük öbeği gerek cümle gerekse olay açısından yapılan tekrarlar romanı daha iyi anlayabilme, kahramanların iç dünyasına daha iyi dâhil olabilme bakımından önem taşır. Sözcük, sözcük öbeği ve cümle tekrarı romanda sık sık karşımıza çıkmıştır; burada on örnekle sınırlandırılmıştır. Olay yinelenmesi ise sadece dört örnekte karşımıza çıkmış olup örnekleri verilmiştir.

1.1.2. Gönderim

Gönderim, metin içi ilişkileri sağlayan önemli unsurlardan biridir. Metinde yer alan bir sözcük veya sözcük grubu öncesinde ya da sonrasında bulunan ifadeleri karşılayabilir. Doğan Günay, eserinde gönderim başlığı altında

Bir metindeki bütünlük içinde, daha önce ve daha sonra aynı sözcük, izlek, kavram ya da düşünce aynı biçimde ya da farklı biçimde yeniden kullanılabilir. Her metinde başka öğelere göre yorumlanabilecek artgönderimsel (fr. anaphorique) ve öngönderimsel (fr. cataphorique) birimler bulunur. Bu tür yapılar bağlamsal bir durumu ilgilendirir ve sıralı tümcelerde dil ekonomisi adına yapılır (Günay, 2017, s. 79-80)

tanımına yer verir. Karabağ ve İşsever de

Metin içindeki dilsel ya da dil dışı birimlerden hangisine gönderimde bulunulduğu, gönderim ögesiyle gönderimde bulunulan birim arasında kurulan özel ilişki ve bu iki öge arasında bulunan 'gönderimsel anlam (referential meaning)' aracılığı ile anlaşılabilir (1995, s. 223).

olarak tanımlar. Yine bu konuda Leyla Subaşı Uzun da görüşlerini eserinde şu şekilde kaydeder: Metin varlıkları arasında gönderim ağları kurma, gerek konu sürekliliği sağlama, gerekse varlıkları konusal rolleri açısından birbirleriyle ilişkilendirmede araç

rolü yüklenen metinsel bir eylemdir (Subaşı Uzun, 2006, s. 699). Özetle gönderim, metin içinde yer alan öncül ifadelerin yine aynı metin içinde, daha önce ya da daha sonra, aynı şekilde veya farklı türdeki sözcüklerle karşılanması durumudur. Daha çok “dilde en az çaba yasası” ya da “dil ekonomisi” adına yapılır. Bir örnekle açıklayacak olursak;

[1] Sonunda, elinde fener gibi ağırlık duran rakı kadehiyle, mecburen kös kös döner giderdi **Hüseyin Dayım** (s.39).

[2] Giderken de gücenik bir sesle, aklına yanayım **enişte**, aslan sütü içilmez mi yahu, diye söylenirdi (s.39).

[3] Hatta iki adımda bir başını sallayarak, **beni** şeytanla baş başa bıraktın yine, beni şeytanla baş başa bıraktın, diye sitem ederdi **babama** (s.39).

İncelenen metinden alınan bu örnekte birinci cümledeki “Hüseyin Dayım” ve üçüncü cümledeki “beni” sözcükleri birbiri ile ilişki halindeyken ikinci cümledeki “enişte” ve üçüncü cümledeki “babama” sözcükleri de ilişki içindedir. “Hüseyin Dayım” öncülü daha sonra aynı şekilde tekrar edilmeyerek “beni” birinci tekil şahıs zamiri ile artgönderimsel olarak karşılanmıştır. “Enişte” sözcüğü de daha sonra aynı şekilde tekrarlanmamış “babama” sözcüğü ile sözcüksel artgönderim yapılmıştır. Böylece ilk örnekte dil ekonomisi adına artgönderim yapılırken ikinci örnekte çeşitlilik sağlanmış ve bir öncülün farklı sözcükleri de karşılayabileceği gösterilmiştir.

[1] Apartmanların arasından, belki yedi yüz, sekiz yüz metre ötede, **yağmacıların dikkatinden kaçmış ya da henüz ecel saati gelmemiş karlı bir tepe** görünüyordu sadece; ortalıkta başka da bir şey yoktu (s.40).

[2] İnsanı kederlendiren, mendil kadar, daracık bir gökyüzü vardı **bu tepenin** üstünde (s.40).

Örnekte birinci cümlede verilen “yağmacıların dikkatinden kaçmış ya da henüz ecel saati gelmemiş karlı bir tepe” sözcük öbeği ilerleyen ikinci cümlede “bu tepe” olarak gösterilmiştir. Dilde az çaba yasası adına yapılan bu artgönderimde öncül ifade işaret sıfatı ile karşılanmıştır.

Gönderim, metin içinde iki şekilde yer alır: iç gönderim ve dış gönderim.

1.1.2.1.Dışgönderim

Dışgönderim, metin içinde asıl konudan bağımsız olarak aktarılan, yaşanan her türlü şeyi kapsar. İç gönderimin tamamen zıttıdır. Metin içinde metnin dışına yapılan tüm gönderimler dışgönderim olarak karşımıza çıkar.

Dışgönderim romanda genellikle konudan bağımsız yapılan betimlemelerle karşımıza çıkar. Bunun haricinde izlenen televizyondan aktarılan bilgiler ya da konuşmalar karşımıza çıkar. Romanda çok sık karşımıza çıkmasa da mevcut örneklerden on tanesi aşağıda verilmiştir:

[1] Bu düşünceyle İmge Kitabevi'ne girip bilgisayarın başındaki karayağız delikanlıya, Sterne'ün *Tristram Shandy*'sinin üçüncü baskısının gelip gelmediğini sordum önce. İlk baskısını kaybetmiştim çünkü, kitaplığımda açılan boşluk sadece gözüme değil hemen her gün kalbime de batıyordu. Ekranı eğilip baktı, baktı ve yavaşça doğrulup bana yine aylar önceki kitabı verdi bilgisayarın başındaki delikanlı. Yüzüm ekşidi tabii, rafların arasından ilerleyip dergilerin bulunduğu bölüme suç işliyormuşum gibi şöyle bir baktım ve hemen dışarı çıktım (s.17).

[2] Mermi yerine namlusuna karanlık sürülen bir tüfek yüzünde tıpkı filmlerdekine benzeyen bir sesle çehovvv diye patlamış da çenesini, ağzını ve yanaklarını gözden silmişti sanki, elmacık kemikleriyle alnı görünüyordu sadece. Ben yaklaşıp Sterne'ün *Tristram Shandy*'sinin üçüncü baskısının gelip gelmediğini sorunca, bu delikanlı hafifçe gülümseyerek sakalını kaşdı ilkin. Sakallı hâline alışamadığımdan mıdır nedir, o an biraz daha dikkatli baktım ona. O da sakalını gözlerimin önünde bıraktı ve hızlı hızlı, gelmez olur mu efendim, fakat siz uğramadınız bir daha, geldi o kitap geldi, ohooo, hem de çok oldu geleli, çok oldu diyerek raflara doğru seğirtti o sırada, alıp

geri döndü ve bankonun arkasına geçerek, yüzünü sakalının ortasına yeniden yerleştirdi (s.241).

Bir numaralı örnekte babasını egzersiz yapması için medikale bırakan başkahraman yazar kaybettiği kitabı tekrar sipariş etmek üzere kitabevine gitmektedir. İki numaralı örnekte de babasının yanından Ankara'ya iki günlüğüne yeni dönmüş olan başkahraman yazar daha önce girdiği kitabevinden sipariş ettiği kitabın gelip gelmediğini sormaktadır. Romanda asıl olay babasının rahatsızlığı iken kitap arama, sipariş etme gibi durumlar alakasızdır. Dikkatli okunduğunda bu yaşanan olayların konudan bağımsız olarak aktarıldığı görülmektedir. Böylece dışgönderim yapılmıştır.

[3] Ben gözlerimi ovaya çevirdim o gidince, Konak Köyü'ne, Hadim'e ve İncikli'ye doğru uzun uzun baktım üflediğim dumanların gerisinden. Sonra ufuktan yükselen Çökelez Dağı'nın dibindeki İsabey'e ve Mahmutgazi'ye doğru baktım. Olanca serinliğiyle, otuz beş, kırk kilometre ötedeki Büyük Menderes'in çağıltısını duyar gibi oldum o sırada. Hatta bu çağıltının kenarında titreşen söğütlerin gümüşî yaprakları arasından, yıkılmaya yüz tutmuş duvarları, çökmüş çatıları ve ıssızlığa açılan karanlık kapılarıyla birlikte Yukarıseyit'in aşağısında kalan değirmenleri görür gibi oldum (s.50).

[4] Pek düzenli bir yer değildi burası, ortalıkta yıllar öncesinden kalmış, hatta dura dura artık toprağın ve taşların rengini almış bir yığın ıvır zıvır vardı. Bir kısmı saksı kırığı, maşrapa eskisi, çalı süpürgesi yahut faraş gibi ev eşyasıysa, çoğu da araba parçasıydı bunların. Duvarın dibinde simsiyah, dişleri silinmiş kabak lastikler vardı mesela; onların berisinde paslı bir debriyaj balatası yatıyor, az ötede kutup başları kopmuş bir akü ölüsü oturuyor, topraktan da neredeyse iki adım da bir krank milli, piston kolu, egzoz borusu ya da elektrik kablosu gibi şeyler fırlıyordu (s.53-54).

[5] Sandıklı'da sol tarafımızda kalan lastikçinin bitişiğindeki Ocakbaşı'nda yemek yemek için durduk sonra. Siparişlerimiz hazırlanırken, lavaşın sıcaklığı, yoğurdun ve tereyağının hası getirildi asmanın altındaki masamıza, bunların yanına da domatesleriyle kırmızıyı yeniden tarif eden nefis bir salata bırakıldı. Sırtımızı orta yerde duran küçük havuzun şırıltılarına yaslayarak, ucundan kıyısından, önümüzdekileri yavaş yavaş yemeye başladık. Sonra laf döndü dolaştı, ister istemez fizik tedavi merkezine geldi (s.87).

[6] Eryaman karanlığa gömülmüştü artık, bahçeden yükselen çamlar heybetli bir hâl almış, çit bitkileri bitki görünümünden çıkıp siyah bir duvara dönüşmüş, bizim sitenin dışında kalan apartmanlar da tamamen gözden silinmişti. Gecenin içinde, sarı sarı titreşen sokak lambalarıyla boşluğa yapıştırılmış gibi duran ışıklı pencereler görünüyordu sadece. Daha yüksekte de, insanda çaresizlik ve yalnızlık hissi uyandıran yıldızlar vardı; irili ufaklı, uzak uzak yıldızlar. İşte o gün balkondaki sandalyenin üstünden göğün derinliklerinde ışıldayan bu yıldızlara bakarken, nereden geldiyse, incecik bir mazot kokusu geldi benim burnuma. Gün boyu vızır vızır işleyen sitenin yan tarafındaki caddeden ya da solumuzda kalan, çit bitkileriyle çevrili o küçük sokaktan geldi muhtemelen. Kim bilir, belki de benim tahmin edemediğim başka bir yerden geldi. O sırada ben bunları düşünmedim zaten, yıldızlara doğru bir kez daha bakıp oturduğum yerden kalktım. Daha sonra, içeri girdiğimde geçer sandım ama geçmedi bu koku, efil efil, burnumun ucunda tıttı durdu (s.114-115).

[7] Onu yolcu eder etmez, ben de sigara içmek için balkona çıktım. İnsanın gözüne muhteşem görüntüler sunan, seyirlik bir ay ışığı vardı o gece; kasaba tiril tiril, gümüşî parıltılarla dolu incecik bir karanlığın içindeydi. Sokaklardan el ayak çekildiği için ortalığa derin bir sessizlik çökmüştü, arada bir komşu evlerden kapı sesleri işitiliyordu sadece. Kasabanın

aşağısında, çarşının bulunduğu yerde de bazen uzak bir araba gürültüsü beliriyor, azıcık hırıldıyor, sonra hemencecik kayboluyordu (s.156).

[8] Gelenler çimenlerin üstüne, otoparkın kumlu zeminine, duvar diplerine ve bilhassa süs havuzlarının etrafına seraserpe yayıldılar o sırada; her yer kavruk yüzlü şirin çocuklarla doldu birden, memeleri dizlerine sarkmış kadınlarla, fiyakalarından yanlarına varılmayan genç erkeklerle, koca göbekli hantal adamlarla ve etekleri fırıl fırıl uçuşan, baygın bakışlı, dal gibi incecik kızlarla doldu (s.188).

Üç, dört, beş, altı, yedi ve sekizinci örneklerde yaşanan olaylardan bağımsız olarak betimlemeler verilmiştir. Bu betimlemeler dışgönderim olarak karşımıza çıkar.

[9] Zübeyir'in karısı, lafınızı balla kestim diyerek, gelinin takılarını sayıp döktü o sırada; küçümseyen bir ifadeyle, bir beşibirlik, üç burma, iki de arpa bilezik vardı, aha anacığım, hepsi bu kadardı, dedi. Yok, bir de kocaman aynalı vardı, zannedersen gelinliğin tülünden onu görememişsin sen, dedi küçük teyzem. Bunu dedikten sonra da Metin Enişteye dönüp, yok muydu len, ıslıl ıslıl parlayan aynalıyı sen de gördün öyle değil mi, diye sordu. Hiç konuşmadı, teyzemin suratına, yahu ben bu tür şeylere dikkat edecek adam mıyım, dercesine tuhaf tuhaf baktı Metin Enişte (s.163).

Dokuzuncu örnek aslında hasta ziyaretine gelen misafirlerin ziyaret amaçlarından bağımsız olarak konuşmaya dalmaları dışgönderim olarak karşımıza çıkar.

[10] Ben üşüdüğümü televizyonun karşısındaki koltuğa varıp oturduğumda fark ettim o gün. Ekranda haberler vardı yine, sesini duygularının ağırlığı altında ezerken kimi zaman ağlamaklı da olan çakır gözlü bir spiker, Ankara'nın Organize Sanayi Bölgesi OSTİM'deki iki işyerinde tüplerden yayılan gazın alev aldığını, meydana gelen patlamalarda on yedi kişinin

öldüğünü, elli üç kişinin de yaralandığını söylüyordu. Boğum boğum genişleyen kapkara dumanlar yükseliyordu spikerin yanı başından (s.28).

Son örnek bir haberdur. Eşi ile dertleşen başkahraman yazar bir ara haberlere bakar ve yaşanan olay yazar tarafından aktarılır. Böylece dışgönderim yapılmış olur.

Romanda ele alınan asıl konu Aziz, Aziz'in hastalığı ve etrafında pervane olan oğulları, ailesidir. Bu yüzden bu konunun dışına çıkıldığı her an dışgönderim sayılabilir. Çünkü asıl olay veya durumun dışına çıkılmış olup gönderimde bulunmaktadır. Bu tür olay ve durumlar romanda karşımıza çıkar.

1.1.2.2.İçgönderim (artgönderim ve öngönderim)

İçgönderim, metinde metnin konusuna bağılı olarak yapılan tüm art ve öngönderimleri kapsar. Dışgönderimin karşıtı olarak yer alır. Halliday ve Hasan (1976, s. 31-33) art ve öngönderimi içgönderim içinde ele alır.

1.1.2.2.1. Artgönderim

Artgönderim, metin içinde yer alan bir öncülün zamir, sıfat, sözcüksel veya farklı şekillerde yer almasıyla meydana gelir. Kısaca söylemek gerekirse, metinde yer alan öncülün sonrasında aynen tekrarlanmayıp farklı şekillerde karşımıza çıkması olarak tanımlanabilir. Şükran Dilidüzgün eserinde (Dilidüzgün, 2017, s. 53) artgönderim için

... metinsel bağdaşıklık ve izleksel gelişmeyi gerçekleştiren en önemli ve sık kullanımdır. Metinde gönderim ilişkisi kuran ögeler boş adıllar, kişi adılları, gösterme adılları, gösterme sıfatları, dönüşlülük adılları, iyelik ekleri, belirtme durumu ekleri olarak sayılabilir

der. Doğan Günay da “Artgönderim (*fr. anaphore*) kavramı; gönderge, metinsel bağdaşıklık (*fr. cohésion textuelle*) ve izleksel gelişme (*fr. progression thématique*) kavramları ile ilgilidir. Yine artgönderimsel ilişkilerin incelenmesi metin bilgisi ve söylem çözümlemesinin temel konuları arasında yer alır.” (2017, s. 80) der. Yapılan tanımlamalar ışığında artgönderim, metinsel bağdaşıklık içinde temel teşkil eden bir konudur ve çeşitli şekillerde -adıl, sıfat, iyelik ekleri, belirtme ekleri ile yapılabilmektedir. Örneğin, “Çiçek bugün okula gitmedi. Çünkü o biraz rahatsızlandı”

cümlelerinde “Çiçek” kişisi ikinci cümlede “o” kişi zamiri ile karşılanmıştır. Anlamsal bakımdan hiçbir fark olmamasına karşın “Çiçek” öncülü tekrar kullanılmamıştır. Burada “o” kişi zamiri yerine “kendi” dönüşlülük zamiri kullanılarak yine aynı anlam sağlanabilir. Bu durumda örnek “Çiçek bugün okula gitmedi. Çünkü kendisi biraz rahatsızlandı” şekline dönüşecektir. Ve bu iki örnek arasında anlam boyutunda hiçbir fark yoktur.

Gönderim konusu içerisinde özellikle içgönderimde yer alan art ve öngönderim konuları büyük önem taşır. Gerek yazı dilinde -roman, makale, fıkra, dilekçe yazılarında vs.- gerekse günlük konuşmalarda çok sık kullandığımız bir konudur. Gönderime isteyerek veya istemeyerek başvurulur. Bu çoğunlukla dil ekonomisi adına az çaba yasasına bağlı olarak yapılır. Bunun dışında öncül olarak kullanılan ifadelerin başka şekillerde de adlandırabileceğini, onlara farklı görevler de verebileceğini yahut tek bir işlevi olmadığını göstermek amacıyla da kullanılır.

Artgönderim Doğan Günay’ın eserinde on ayrı başlıkta ele alınmıştır.

- *Zamir Kullanımı ile Artgönderim,*
- *Sözcüksel Artgönderim,*
- *Gösterilenin Yinelenmesi Olarak Artgönderim,*
- *Gösterenin Yinelenmesi Olarak Artgönderim,*
- *Göndergenin Yinelenmesi Olarak Artgönderim,*
- *Çağrışımsal Artgönderim,*
- *Belirteç ile Yapılan Artgönderim,*
- *Ortak Göndergesi Olan Artgönderim,*
- *Çok Bağımlı Artgönderim,*
- *Önvarsayımsal Artgönderim. (Günay, 2017, s. 82)*

Kuşlar Yasına Gider romanı bu on başlıktan zamir kullanımı ile, sözcüksel, gösterilenin yinelenmesi olarak, gösterenin yinelenmesi olarak, göndergenin yinelenmesi olarak, belirteç ile, çok bağımlı artgönderim olmak üzere sekiz başlıkta incelenecektir.

1.1.2.2.1.1.Zamir Kullanımı ile Yapılan Artgönderim

Zamir kullanımı ile yapılan artgönderimler genellikle metinlerde en çok rastlanan artgönderimlerdir. Bu artgönderimlerde öncül olarak kullanılan bir ifade vardır ve çeşitli zamirlerden uygun görülen biriyle öncül ifadeye gönderimde bulunulur. Böylece zamir kullanımı ile artgönderim yapılmış olur.

1.1.2.2.1.1.1. Kişi Zamirleriyle Yapılan Artgönderim

Kişi zamirleri ile yapılan artgönderimler öncül ifadeden sonra teklik (ben, sen, o) veya çokluk (biz, siz, onlar) kişi zamirlerinden uygun olan zamir ile karşılanması durumudur. Kişi zamirleriyle yapılan artgönderimlerde pek çok amaç gözetilebilir. Bu artgönderimler daha çok dil ekonomisi adına yapılsa da vurgulama, pekiştirme, metne akıcılık kazandırma, yalın veya duru olma gibi özellikler de kazandırabilir. Örnekleri aşağıda verilmiştir:

1.1.2.2.1.1.1.1.Teklik Birinci Kişi Zamiri ile Yapılan Artgönderim

Türkçe’de teklik birinci kişi zamiri “ben”dir. Yalın halde, hâl ekleri veya tamlayan ekleri almış bir şekilde karşımıza çıkar. Kullanım amacı daha çok yalın ve duru olmak denebilir.

[1] Sözüünü ettiğiniz trafik kazası nasıl olmuştu, dedi Seher ben böyle bakarken; her seferinde kaza deyip geçtiniz ama hiç anlatmadınız?
(...)

Uzun hikâye, dedim.

Olsun, dedi **Seher**; kız uyuyor nasılsa, anlat sen, **ben** dinlerim (s.26).

[2] Bizim oğlan, dedi sonra, sen niye düşünüp duruyorsun böyle arpacık kumrusu gibi?

Odakilerin hepsi **Hüseyin Dayıma** döndü hemen.

İlkin hafifçe içini çekti dayım, ardından da kederli bir sesle, atı bugün veterinere gösterdim, dedi; gayet sağlıklı olduğunu söyledi ama at hasta, biliyorum **ben** (s.58-59).

[3] Bu konuşmanın üstünden üç ay geçmişti ki, telefonla aradığımda, âh oğlum, siz dede diye çaput bağlayın benim başıma, dedi **annem**.

Hemen ardından da, **ben** sana korkuyorum demedim mi, işte korktuğum başıma geldi, diye devam etti çaresizlikten kıvranan telâşlı bir sesle (s.68).

[4] Seni de işinden gücünden ediyoruz be **oğlum**, dedi babam bana dönerek. Öyle düşünme baba, dedim **ben** de.

Memnun bir ifadeyle başını salladı (s.136).

[5] Dokuzuncu gün tekrar aradığımda, sesi çok kötüydü **annemin**.

Oğlum, dedi hafifçe yutkunup derin bir nefes aldıktan sonra; nasıl olsa duyacaksın, bari **ben** söyleyeyim, iki gün önce Gülfem Yengeni kaybettik.

İrkildim hâliyle, bir müddet elimde telefon, kalakaldım öylece (s.175).

[6] Ee, diye sordu oturunca, beş gün sonra tekrar mı geleceğiz sonucu almak için?

Yok, dedi **Nihat**; biyopsi sonucunu **ben** alacağım, daha sonra icap ediyorsa geliriz (s.195).

[7] Gözleri dolu dolu olmuştu **babamın**, başını çevirip dağlara doğru baktı yeniden.

Yorulдум, dedi sonra sesini aniden alçaltarak; kusura bakmazsanız, **ben** azıcık uzanayım (s.198).

Verilen birinci örnekte “Seher”, ikinci örnekte “Hüseyin Dayım” ve üçüncü örnekte “annem”, dördüncü örnekte “oğlum”, beşinci örnekte “annem”, altıncı örnekte “Nihat” ve yedinci örnekte “babam” öncül ifadeleri daha sonra yalın halde bulunan teklik birinci kişi zamiri olan “ben” ile karşılanmış ve böylece artgönderim sağlanmıştır.

[8] Yolculuk nereye **yeğenim**, diye bağırdı o sırada Hüseyin Dayım.

Mezarlığın dibindeki dereye inen sokağın köşesinden çıkmış, sarı sarı, elindeki tespihin ışıltılarını döke saça **bana** doğru yürüyordu (s.134).

“Yeğenim” öncülü daha sonra +a yönelme hâl eki almış olan teklik birinci kişi zamiri ile karşılanarak artgönderim sağlanmıştır. İlk cümlede “yeğenim” öncülü sonrasında “bana” olarak karşımıza çıkmaktadır.

[9] İşte **baban** böyle oğlum, dedi bana dönerek; gelen olmadı mı, **beni** gözden çıkardılar artık, ölmüş sayıyorlar da ondan gelmiyorlar diye güceniyor. Geldiler mi de, çokuştular yine, kafam kazan gibi oldu diye dert yanıyor (s.167).

Metinden alınan bu örnekte “baban” öncül ifadesi +i belirtme hâl eki almış olan “ben” kişi zamiri ile gösterilmiştir. Böylece “baban” ifadesi “beni” ifadesi ile örtüştüğünden birinci teklik kişi zamiri ile artgönderim sağlanmıştır.

[10] Üçüncü gün Mercan Medikal’in kapısına varıp taksiden indiğimizde, koltuk değneğine yaslandı, omuzlarından birini yükseltip birini aşağıya düşürdü ve başını yere eğerek bir vakit düşündü **babam**.

Benim yüzümden sen de rezil oluyorsun buralarda, dedi sonra; git işin falan varsa gör yahut ahabplarınla hasbihâl et, akşam beşte gelir beni alırsın. Ne diyeceğimi bilemeden, kafamdaki kararsızlığın içinden öylece baktım ona (s.16).

“Babam” öncül ifadesi, +im ilgi eki almış olarak verilen birinci tekil şahıs kişisi “ben” ile karşılanarak artgönderim sağlanmıştır.

1.1.2.2.1.1.2. Teklik İkinci Kişi Zamiri ile Yapılan Artgönderim

Türkçe’de teklik ikinci kişi zamiri “sen”dir. “Sen” kişi zamiri teklik kişi zamirleri içinde artgönderimde en az kullanılan zamirdir.

[1] Seher çayları getirmişti.

Kızım da gözlerini dikmiş, suspus, dedesinin sol bacağına bakıyordu oturduğu yerden.

Söyle bakalım **Ayper**i, kaç yaşındasın **sen**, diye sordu babam ona.

Cevap vermedi Ayperi, ses babamın sol bacağından gelmiş gibi, oraya bakıp yutkundu sadece (s.11).

[2] O akşam işten döndüğünde, benim evde yalnız olduğumu görünce hayretle yüzüme baktı **Seher**.

Gitti, dedim.

Sahiden gitti mi, dedi kabanını çıkarıp askılığa asarken, acelesi neydi ki?

Babam öyledir, **sen** bilmezsin, dedim; bir kere karar verdi mi kimse vazgeçiremez (s.24).

[3] Anladın mı, dedi **Ayper**.

Anlayamadım kızım, dedim ona; hadi yorma beni, **sen** anlat (s.113).

[4] Âh **oğlum**, dedi annem; baban yemeden içmeden kesildi büsbütün, iğne ipliğe döndü. Yerse sabahları, civcivler gibi azıcık bir şey yiyor. Bana kalırsa, doktorlara bir daha göster **sen** onu, yürümesinden geçtim, hiç değilse yemesine içmesine çare bulsunlar.

Gösterelim anne, peki, dedim ona (s.127).

[5] Bana bak **Müslüman**, dedi, gözyaşlarının arasından yükselen titrek bir sesle; ben bu kapıya duvağımla geleli elli yedi sene oldu. Elli yedi sene boyunca **sen** de bana çok iyi baktın, hiç hatırımlı yıkmadın, Allah senden razı olsun (s.239)!

Verilen örneklerde sırayla “Ayperi”, “Seher”, “Ayperi”, “oğlum” ve “Müslüman” olarak verilen öncül ifadeler daha sonra yalın halde verilen teklik ikinci kişi zamiri “sen” ile karşılanarak artgönderim sağlanmıştır.

[6] Vakkas Dayımın evinin önünden geçerken, bu dıt dıt sesi ne, diye sordu **babam**.

Araba **sana** emniyet kemerini bağlamayı söylüyor, dedim.

Kaza olunca kurtulamayalım diye icat ettiler bunu, diyerek bağladı kemerini (s.74).

[7] **Baba**, dedim ben; kalem vereyim mi **sana**, yazabilir misin?

Yazamam oğlum, maalesef yazamam, dercesine başını iki yana salladı (s.237-238).

“Babam” ve “baba” öncülleri +a yönelme hâl eki almış olan ikinci teklik kişi olan “sen” kişi zamiri ile artgönderimsel olarak aktarılmıştır.

[8] On beş, yirmi dakika sonra hastane kapısından girerken, bakalım bu doktor, Gülfem Yengeni iyileştirdiği gibi beni de iyileştirebilecek mi, dedi **babam**.

Onu iyileştiren **seni** niye iyileştiremesin, dedi annem gir bir sesle, çıkışırçasına (s.94).

[9] Yahu **Zübeyir**, dedi çenesini avucunun içine alıp dizlerinin üstüne doğru eğilerek; Allah **seni** böyle nasıl da saf yaratmış. Eşek deyince doğrudan eşek mi geliyor senin aklına (s.222)?

Sekiz ve dokuzuncu örneklerde “babam” ve “Zübeyir” olarak verilen öncül ifadeler, +i belirtme hâl eki almış olan teklik ikinci şahıs eki “sen” ile artgönderimsel olarak karşılanmıştır.

[10] Bir şey yok **oğlum**, dedi annem, babanız çok duygulandı da ondan ağlıyor.

N’oldu da duygulandı, diye sordum ona.

Az evvel, dedi annem; su durulduğunda, gencecik bir kız geldi burada, **senin** adını anarak, bize hâl hatır sordu, ellerimizi öptü. Baban da çok duygulandı işte, kız kapıdan çıkar çıkmaz dayanamadı, koyuverdi kendini (s.186).

Son örnekte “oğlum” öncülü, +in ilgi hâl eki almış olan “sen” teklik ikinci kişi zamiri ile artgönderimsel olarak karşımıza çıkmaktadır.

Teklik ikinci kişi zamirleri verilen örneklerden de anlaşılacağı üzere öncül olarak verilen ifadelerden sonra o ifadelerin tekrar kullanılmayıp yerine “sen” kişi zamirini

kullanmasıyla karşımıza çıkar. Bunlar yalın halde olabileceği gibi hâl ekleriyle çekimlenmiş biçimlerini de görmekteyiz.

1.1.2.2.1.1.1.3. Teklik Üçüncü Kişi Zamiri ile Yapılan Artgönderim

Teklik üçüncü kişi zamir olan “o” zamiri, metinde, teklik birinci kişi zamiri olan “ben” kadar çok sık kullanılmasa da teklik ikinci kişi zamiri “sen”den daha sık karşımıza çıkmaktadır. Hem yalın hem de çekimli halleri bulunur.

[1] Bir gün sonra, elinde küçük bir valizle Tavas’tan çıkıp gelen **Nihat’a** da anlattı bu rüyayı annem. **O** daha erikle asmanın dallarını kaldırıp eve girmeden, fısıll fısıll, rampanın başındayken anlattı (s.148).

[2] Tedirgindim hâliyle, düşünmek istemesem de aklımdan kötü kötü şeyler geçiyordu. Bu yüzden artık **annemi** telefonla her gün arıyor, babamın nasıl olduğunu soruyordum. **O** da nasıl olsun, demin iki damla su içti, yarım saat sonra ilaçlarını vereceğim diye başlıyor, geceleri ağrıdan, sızıdan uyuyamadığını söylüyordu her defasında (s.175).

[3] Bir hayli cana yakın olan **doktor** bir müddet düşündükten ve başını kaldırıp babama şöyle bir baktıktan sonra, bu sefer de biyopsi yapılması gerektiğini söyledi. **O** böyle söyleyince, elimizi çabuk tutalım da günden kazanalım diye, salonları, kapıları ve koridorları rüzgâr hızıyla geçip üroloji bölümüne koştuk ama oradan iki gün sonrasına randevu alabildik (s.183).

[4] Babamın yanında olmam lâzım, dedim sonra **Seher’e**, içim hiç rahat değil böyle.

Sen bilirsin, dedi boşalan fincanı elimden alırken; içim rahat değilse, git bence, yanında ol.

Elini dizime koymuştu.

Birden göynüdüm **o** böyle yapınca (s.217).

[5] **İdris** nerelerde, dedi nice sonra, **o** hayırsız niye gelmiyor?

Birden sessizlik oldu (s.221).

Metinden alınan beş örnekte de üçüncü teklik kişi zamiri “o” yalın halde olup artgönderim sağlanmıştır. İlk örnekte “Nihat”, ikinci örnekte “annem”, üçüncü örnekte “doktor”, dördüncü örnekte “Seher” ve beşinci örnekte “İdris” olarak verilen öncüller yalın haldeki “o” kişi zamiri ile karşılanmıştır.

[6] Ben de hemen her gün bir avuç jetonla postanenin önüne gidip ankesörlü telefonlarla ulaşıyordum **babama**, binlerce kilometre uzaktan **onu** neredeyse bebek avutur gibi avutuyordum. Kırık dökük İngilizcemle santraldeki görevliye meramımı anlatıp odasını bağlattığımda, âh oğlum âh, bacağımanın birini Arabistan çöllerinde bıraktım, diyerek önce hıçkırığa hıçkırığa ağlıyordu babam (s.27).

Verilen “babam” öncülü +(n)u belirtme hâl eki almış olan “o” üçüncü teklik kişi zamiri ile karşılanarak artgönderim sağlanmıştır.

[7] Durakta kimse yoktu ama **telâşlı mı telâşlı, küçük bir çocuk** da bindi benimle birlikte. Hayalet gibi birdenbire nereden çıktığını anlayamadım **onun**, otobüse biner binmez de habire kımıldanıp duran o kalın giysili kalabalığın içinde kaybettim. Neden kaldıysa, sadece sırtındaki koyu yeşil palto kaldı aklımda (s.9).

[8] İçeri girdiğimde de **o çıtı pıtı kızla** karşılaştım, sol omzunu duvara yaslamış, masanın gerisinden kapıya doğru bakıyordu.

Gereksiz bir telâşla omzunu duvardan aldı beni görünce, beyefendi, dedi, babanız yarım saat önce gitti.

Böyle der demez dışarıdaki kar geldi, **onun** sesine yağdı sanki ve ben kapının ağzında kalakaldım (s.18).

[9] **Tırın Berlin’de yaşayan sahibi** kaza haberini alır almaz Türkiye’ye gelmişti o günlerde, Suudi Arabistan’a gidebilmek için, elinde çanta habire sağa sola koşuşturuyordu. Oradaki resmî işlemleri gidip **onun** yapması gerekiyordu çünkü (s.27).

[10] Bu arada, güler yüzlü bunca insan tarafından el üstünde tutulan **babam** şaşkına dönmüştü, ağlayacaktı neredeyse. (...) **Onun** yanı başında ayakta dikilen annem de ellerini ovuşturarak, etrafımızda dönüp duran iyilik meleklerine habire, Allah sizden razı olsun, Allah sizden razı olsun, diyordu (s.84).

Metinden alınan örneklerle bakıldığında +(n)un ilgi hâl eki almış olan üçüncü teklik kişi zamiri “o” ile yapılmış artgönderimleri görmekteyiz. Verilen “telâşlı mı telâşlı, küçük bir çocuk”, “o çıtı pıtı kız”, “tırın Berlin’deki sahibi”ve “babam” öncülleri üçüncü teklik kişi zamiri ile artgönderimsel olarak sağlanmıştır. Yedinci, sekizinci ve dokuzuncu örneklerde artgönderim daha çok dil ekonomisine bağlı olarak yapılırken onuncu örnekte daha çok akıcılığın sağlanması adına yapılmıştır.

Verilen örneklerden hareketle teklik üçüncü kişi zamiri ile yapılan artgönderimler anlatımda akıcılığı yakalamak ve dilde az çaba göstermek, ekonomi yapmak adına kullanılır. Yalın halde veya çekimlenerek kullanılabilir.

1.1.2.2.1.1.4.Çokluk Birinci Kişi Zamiri ile Yapılan Artgönderim

Çokluk birinci kişi zamiri “biz” ile yapılmış artgönderimler bulunmaktadır. Romanda çokluk kişi zamirlerinden en çok kullanılan zamir “biz”dir. Yalın halde bulunduğu gibi çekimli şekilleriyle de artgönderim sağlanmıştır.

[1] Ardından da bizim oralarda yaptırdığım protez bacakların hiçbirisi tat vermedi oğlum, dedi elinin ucuyla sol bacağı göstererek; ortalık üçkâğıtçı dolu, adresi nasıl ele geçiriyorlarsa artık, Denizli’den, İzmir’den yahut Uşak’tan kalkıp insanın evine kadar geliyorlar. Gelene git denir mi, usûl var, âdab var, denmiyor hâliyle. Denmeyince de, **çantasında çeşit çeşit broşür taşıyan bu çenesi kuvvetli adamlar**, protez bacağı en iyi **biz** yaparız, üstümüze yoktur diyerek, allem edip kallem edip ellerindeki bazı kâğıtlara imza attırıyorlar (s.10).

[2] **Nihat**, dedim daha sonra **ben**, karşımızda duran İzzet Dayımın cevzine doğru bakarak; üç gündür babam çok hırpalandı. Acaba yanlış mı yapıyoruz **biz**, tedavi ettireceğiz diye ona boşu boşuna acı mı çektiriyoruz (s.184)?

[3] İşte o vakit, sonunda muhatapsız kaldım, muhatapsız kaldım dercesine ellerini iki yana açıyor, boynunu büküp hafifçe içini çekiyor, sonra da başını önüne eğiyordu babam. Bir şey söylemeye çalıştığında **Nihat’la (yazar)** birlikte hemen başucuna seğırtip yüzüne doğru yaklaşıyorduk ama **biz** de anlayamıyorduk onu (s.232).

İlk örnekte “çantasında çeşit çeşit broşür taşıyan bu çenesi kuvvetli adamlar” şeklinde uzun bir sıfat tamlaması olarak verilen öncül ifade “biz” çokluk kişi zamiri ile artgönderimsel olarak karşımıza çıkarken ikinci örnekte “Nihat” ile “ben” kişileri “biz” zamiri ile artgönderimsel olarak karşılanır. İki örnek için de dil ekonomisi adına yapıldığı söylenebilir. Ayrıca yalın halde yapılmış artgönderimlerdir. Üçüncü örnekte yine “Nihat’la yazar” kişileri yalın halde bulunan “biz” çokluk birinci kişi zamiri ile karşılanarak yapılmış artgönderim yer alır.

[4] **Babam** önde, **ben** arkada kapıdan girdik. Koridorda azıcık bekledikten sonra rüyada geziniyormuş gibi görünen çıtı pıtı bir kız aldı, İsfendiyar Mercan’ın odasına götürdü **bizi** (s.14).

[5] Ertesi sabah **annem, babam ve ben** Denizli’ye doğru yola çıktık. Nihat içeriden bir tekerlekli sandalye almış, hastanenin önündeki kaldırımda **bizi** bekliyordu (s.129-130).

[6] Geldik mi, dedi **babam** aniden, burası mı?

Burası baba, dedim.

Nihat hastanedeki tekerlekli sandalyelerden birini almış, endişeli bir yüzle, onkoloji bölümünün önündeki kaldırımda **bizi** bekliyordu (s.181).

Dört, beş ve altıncı örneklerde öncül ifadenin +i belirtme eki almış olan çokluk ikinci kişi zamiri ile artgönderimsel olarak nitelendiği görülür.

[7] **Beni** neden beklemedin **baba**, dedim sitemkâr bir sesle.

Doluktu ben böyle sorunca, boğazına dizilen hıçkırıkları tutmak için çenesini sımsıkı kapatıp gözlerini boşluğa dikerek bir müddet sustu.

(...)

Baba, dedim; **bize** ilk gün bu egzersizlerden söz etmişlerdi zaten, biliyorsun.

Bir bildikleri var elbette, onları boş yere yaptırmıyorlar ki (s.21).

“Beni” ve “baba” kişileri çokluk birinci kişi zamiri olan “biz” ile karşılanmıştır. Artgönderim +e yönelme hâl eki almış olan “biz” ile yapılmıştır.

[8] Bağa gidecektik sözde, dedi Zübeyir, yüzünü yerden pek kaldırmadan, fısıldar gibi; fakat Aziz Amcam bu vaziyetteyken gitmek hiç içimizden gelmedi vallahi, vazgeçtik.

Sorma, dedi **Hüseyin Dayım**; ben de kahveye gidemiyorum, eniştenin eviyle **bizim** ev arasında mekik dokuyorum habire (s.235).

“Hüseyin Dayım” öncül ifadesi +im ilgi hâl eki almış olan “biz” ile artgönderimsel olarak karşılanmıştır.

[9] Babamın yanına geçtik hep birlikte. Beş on dakika oturduktan sonra da, **iki kardeş** ayağa kalktık.

Nereye, diye sordu babam.

Bizden önce annem atıldı hemen, çocukların içinden gelmiş, gofret alıp dağıtacaklar, dedi ona (s.150).

[10] Annemin gözleri koca koca olmuştu. Ne davası **oğlum**, diye sordu telâşla, ne diyor baban?

Uzun hikâye **anne**, dedim; aylar önce bir meseleyi konuşmuştuk, onu hatırladı.

Babam durgunlaştı ve hiç kımıldamadığı hâlde **bizden** uzaklaştı ben böyle derken (s.225).

Dokuzuncu örnekte “iki kardeş” ve onuncu örnekte “oğlum” ve “anne” olarak verilen öncül ifadeler +den ayrılma eki almış olan çokluk birinci kişi zamiri ile artgönderimsel olarak karşılanmıştır.

Metinden alınan örneklerle bakıldığında bu artgönderimlerde kişi zamiri yalın halde olabileceği gibi çekimli halleri de mevcuttur. Daha çok duru ve akıcı bir okuma sağlanması amacıyla kullanılmıştır.

1.1.2.2.1.1.5.Çokluk İkinci Kişi Zamiri ile Yapılan Artgönderim

Türkçe’de çokluk ikinci kişi zamiri “siz”dir. “Siz” kişi zamiri en az görülen kişi zamiridir. Bu zamir de diğer kişi zamirlerinde olduğu gibi dil ekonomisi ve akıcılığı sağlamak amacıyla yapılır. Bunun yanı sıra saygınlık belirtmede de kullanılır. Ayrıca yazar bazen tek bir kişiyi öncül ifade olarak kullanarak o kişiyi ve temsil ettiği diğer kişileri de “siz” zamiri ile karşılayabilir.

[1] **Annem**, aloo, n’apıyorsun oğlum, iyi misin, dedi yeniden.

Yeryüzünün bu saatinde iyi olmak mümkün mü, bok gibiyim anne, hatta boktan bile beterim diyemedim tabii ona; güçlü görünmeye çalıştıkça zayıflayan kuru bir sesle, iyiyim anne, iyiyim, **siz** nasılsınız, dedim (s.8).

[2] Eskiye hatırlamaya başladı, dedi, kuzinenin dibindeki minder üstüne oturunca; ne yapsak, nerelere gitsek bilmiyorum ki.

Hatırlasın, dedi **Vakkas Dayım**, ne var bunda?

İyi değil, diyerek başını iki yana salladı annem; **siz** bilmiyorsunuz, her gece Suat’ı da hatırlıyor. Yok, eskiyi bu kadar çok hatırlaması hiç iyi değil (s.199).

[3] **Oğlum**, dedi sesini alçaltarak; doğrusunu söylemek gerekirse, **sizi** rahatsız ettiği için dönmüş gelmiş baban (s.52).

Verilen örnekte “annem” öncül ifadesi “siz” kişi zamiriyle artgönderimsel olarak karşılanmıştır. “Annem” kişisi tek bir kişidir fakat yazar burada yalnızca “anne”yi değil aynı zamanda “baba”yı da kastetmektedir. Bu yüzden çokluk ikinci kişi zamiri

kullanılmıştır. Yani “anne (ve baba)” kişisi yalın halde bulunan “siz” kişi zamiri ile artgönderimsel olarak karşılanmıştır. İkinci örnekte de “Vakkas Dayım” öncülü yalnızca “Vakkas Dayı” kişisini ifade etmez; aynı zamanda orada bulunan bütün misafirleri kapsar. Böylece “siz” kişi zamiri ile artgönderim sağlanır. Aynı şekilde üçüncü örnekte de “oğlum” öncülü gösterilerek aslından “oğlum” kişisine ek olarak eşi “Seher” de kastedilmektedir.

[4] Fakat şunu da baştan belirteyim, dedi İsfendiyar Bey o sırada **babamın** tez canlı olduğunu sezmiş gibi; öyle, hemen bacağı alıp gitmek yok, sabredip burada, bizim gözümüzün önünde bir müddet egzersiz yapacaksınız. Belli olmaz, duruma göre günlerce devam edebilir bu. Çünkü iş hem **sizin** içinize sinmeli hem de bizim, anlıyorsunuz değil mi, bu husus çok önemli (s.15).

[5] Ertesi gün öğle saatlerinde evden çıktık, iki sessiz gölge hâlinde yine Mercan Medikal’e gittik. Yeni yapılan protez bacağı taktı **babam**, gönülsüz adımlarla birkaç dakika yürüdü salonda, bir sağa, bir sola gitti geldi ve hemen ardından da oradaki sekreter kızın masasına yaklaşarak benim işim tamam, artık memlekete döneceğim, dedi.

(...)

Fakat **sizinle** böyle anlaşmamıştık, dedi İsfendiyar Bey; koltuk değneği kullanmadan çıkıp gidecektiniz buradan, öyle değil mi (s.23)

Burada verilen dördüncü ve beşinci örneklerde “siz” ile yapılan artgönderimler saygınlık bildirmektedir. “Babam” öncül ifadesi saygınlık çerçevesinde ele alınarak “siz” kişi zamiri ile artgönderimi sağlanmıştır.

[6] Bu arada, güler yüzlü bunca insan tarafından el üstünde tutulan babam şaşkına dönmüştü, ağlayacaktı neredeyse. Ellerini birbirine kavuşturmuş, ne diyeceğini bilemeden, mahcup mahcup öylece bakıyordu yatağın kenarından. Onun yanı başında ayakta dikilen annem de ellerini ovuşturarak,

etrafımızda dönüp duran iyilik meleklerine habire, Allah **sizden** razı olsun, Allah sizden razı olsun, diyordu (s.84).

[7] Ardından da, hey gidi yalan dünya hey, işte, bizim vaziyet böyle artık, dedi.

Ee, dedi **Zübeyir**, babama doğru dönerek; büyük ihtiyaçların küçüldüğü, küçük ihtiyaçların büyüdüğü döneme yaşlılık diyorlar Aziz Amca, ne yaparsın, başa gelen çekiliyor.

Başka bir açıdan da, diye atıldı **Cavit** kapının ağzından; yaşlılık, kısa mesafelerin haddizâtında ne kadar uzun olduğunu görme vakti.

Yaşlılığı ben yaşıyorum, **siz** de oturmuş, karşımda ahkâm kesiyorsunuz dercesine, gözlerini ağartarak ters ters baktı onlara babam (s.204).

[8] **Biz** birbirimize baktık **Nihat**'la.

Ne duruyorsunuz, gidip kovalayın şu uğursuzu, diye çıkıştı annem.

Gözleri yuvasından fırlamış, koca koca olmuştu.

Anne, dedi Nihat; kim bilir hangi dalda ya da hangi kovuktadır şimdi o? Kanat sesleri de duyulmaz dugukların, biliyorsun, gecenin bu saatinde, karanlıkta nasıl bulalım?

Elinize birer değnek alın, sağa sola vurup gürültü çıkarın, dedi annem; **siz** bulamasanız bile çıkardığınız sesler bulur onu. Gece gece, evimizin etrafında ötmesin bu lanet duguk, ötmesin! (s.206-207).

[9] **Dayı**, dedim biraz eğilip sesimi alçaltarak; o senin atın değil, telefonun. Atın öldü, biliyorsun.

Bana inanmıyormuş gibi, elindeki telefona gözlerini dikip öylece baktı kaldı dayım.

Neymiş o, dedi babam o sırada, ne konuşuyorsunuz **siz**? (s.227).

Verilen altı, yedi, sekiz ve dokuzuncu örneklerde öncül ifade “siz” kişi zamirince artgönderimsel olarak karşılanmış ve dil ekonomisi adına yapılmıştır.

[10] Allah Allah, dedi sonra, kendi elimi başkasının sandım yahu!

Olur bazen öyle, diye mırıldandı **Vakkas Dayım**.

Olur, olur, dedi **Hüseyin Dayım** da duruşunu hiç bozmadan, elindeki tespihe söylüyormuş gibi.

Babam, **sizi** duydum, haklısınız, dercesine yavaşça başını salladı (s.229).

“Vakkas Dayım” ve “Hüseyin Dayım” kişileri +i belirtme eki almış olan “siz” ikinci çokluk kişi zamiri ile artgönderimsel olarak karşılanmıştır.

Metinden alınan örneklerle bakıldığında “siz” kişi zamirinin diğer kişi zamirlerinden farklı olarak saygınlık belirtme görevi de vardır. Aynı zamanda tek bir kişiyi hedef göstererek ilişkisi olan başka birkaç kişiden de bahsedebilmektedir.

1.1.2.2.1.1.6.Çokluk Üçüncü Kişi Zamiri ile Yapılan Artgönderim

Çokluk üçüncü kişi zamiri “onlar”dır. Verilen öncül ifade “onlar” kişi zamiri ile karşılandığında çokluk üçüncü kişi zamiri ile artgönderim yapılmış olur. Çoğunlukla dil ekonomisi adına yapılır. Yalın ve çekimli olarak bulunabilir.

[1] Ee?

Ee’si, sokaklarda **çocuk** falan kalmadı artık anne, in cin top oynuyor. **Onlar** ya televizyonların ya da bilgisayarların başındalar şimdi. Çarşıya kadar yürüse, ancak dört beş çocukla karşılaşırız herhâlde (s.149).

[2] Derelere götürür saklardık, diye devam etti babam, odanın ortasına doğru ufalanan kupkuru bir sesle; üstlerine de fark edilmesin diye çalı çırpı örterdik. **Muhtar**ı yanlarına alır, dere tepe demeden, **jandarmalar** her yeri gezerdi çünkü. (...) **Onlar** kasabanın orasında burasında gezinirken, mavzerlerinin ucundaki süngüler de parıl parıl yanıp sönerdi (s.200).

İlk örnekte bir genellemeden bahsedilir. “Çocuk” derken aslında yalnız bir çocuktan değil “çocuklar”dan bahsedilir. Böylece yalın halde bulunan çokluk üçüncü

kişi zamiri “onlar” ile karşılanmıştır. İkinci örnekte “muhtar” ve “jandarmalar” kişileri yine yalın halde bulunan “onlar” kişi zamiri ile artgönderim sağlanmıştır.

[3] Böylece, **aynalhy görenlerle görmeyenler** ellerini kollarını sallaya sallaya, bazen de oturdukları yerde iki büküm olup kilimin üstüne parmaklarıyla hayalî çizgiler çekerek, vallahiler billahiler eşliğinde hararetli bir şekilde tartışmaya başladılar. Birbirlerinin ellerine, dizlerine ve omuzlarına da dokundular tartışırken. Hatta birbirlerinin yenlerini tutup arada bir çekiştirdiler. Sesler yine tavana doğru yükseldikçe yükseldi o sırada.

Babam beline, omuzlarına ve başının arkasına denk gelecek şekilde üst üste koyduğu üç yastığa yaslanmış, yatağın üstünden **onlara** bakıyordu (s.163).

[4] Ardından da, hey gidi yalan dünya hey, işte, bizim vaziyet böyle artık, dedi.

Ee, dedi **Zübeyir**, babama doğru dönerek; büyük ihtiyaçların küçüldüğü, küçük ihtiyaçların büyüdüğü döneme yaşlılık diyorlar Aziz Amca, ne yaparsın, başa gelen çekiliyor.

Başka bir açıdan da, diye atıldı **Cavit** kapının ağzından; yaşlılık, kısa mesafelerin haddizâtında ne kadar uzun olduğunu görme vakti.

Yaşlılığı ben yaşıyorum, siz de oturmuş, karşımda ahkâm kesiyorsunuz dercesine, gözlerini ağartarak ters ters baktı **onlara** babam (s.204).

[5] Sonra başını kaldırıp tavana doğru bakarak, Allah’ım, ne yaptım da bana bu azabı çektiriyorsun böyle, söyle ne yaptım, dedi yorgun bir sesle. Gözlerinden pıtır pıtır yaş dökülmeye başlamıştı bunu derken. Yaz kış yerinde duran kuzinenin arkasında sırtını duvara dayamış, annem de ağlıyordu onunla birlikte. Allah’ım dedi sonra babam; Allah’ım, hadi bana çektiriyorsun da, bu **çoluk çocuğun** ne günahı var, **onlara** niye çektiriyorsun? (s.125-126).

[6] **Gelin** işte mi, dedi nice sonra.

İşte, dedim, **kız** da anneannesinde.

Başını salladı birkaç defa, o perişan hâliyle **onlara** görünmediği için sevinmiş gibiydi (s.21).

Üç, dört, beş ve altıncı örneklerde yer alan öncül ifadelerin artgönderimi +a yönelme hâl eki almış olan çokluk üçüncü kişi zamiri “onlar” ile yapılmıştır.

[7] Biz içeri girdiğimizde **şakaklarına kır düşmüş, göbekli bir adamla** konuşuyordu **doktor**; azıcık geride duran ve lise öğrencisine benzeyen genç bir erkek de gözlerini dikmiş, can kulağıyla **onları** dinliyordu. Konuşmaya ara verdiler sonra, getirdiğimiz röntgeni alıp hep birlikte baktılar (s.94).

Bu örnekte “şakaklarına kır düşmüş, göbekli bir adam” ile “doktor” kişileri +ı belirtme hâl eki almış olan “onlar” kişi zamiri ile yapılmıştır.

[8] Bizim kasaba bile görüldüğü gibi değildi zaten, bilimsel gözle bakınca, dağların eteğine kurulmuş tahta minareli bir yerdi; **orada yaşayanlar** koskoca minareyi göremiyorlarsa, eh, o da **onların** körlüğüydü elbette. Yahut o da onların, bilimden milimden ne kadar uzak olduklarının göstergesiydi (s.141).

[9] Yürürken sağımızdan solumuzdan bazen **birileri** selam verip geçiyor, tanıyamadığım için, birkaç adım uzaklaştıktan sonra kulağıma eğilerek bana **onların** kim olduğunu Nihat fısıldıyordu. Böyle olunca, ben de ister istemez her defasında kendimi bir tuhaf hissediyordum. Arada bir selamlaşıp arada bir fısıldaşarak camiye kadar yürüdük bu şekilde (s.150).

[10] Vaktiyle, yakasını **tefecilere** nasıl kaptırdığını da anlatmamıştı mesela; bir başına, **onların** pençesinde yıllarca çırpınmış durmuştu (s.37).

Metinden aktarılan sekiz, dokuz ve onuncu örneklerde de +ın ilgi hâl eki almış çokluk üçüncü kişi zamiri “onlar” ile artgönderim sağlanmıştır.

“Onlar” kişi zamiri ile ilgili farklı olarak (ilk örnekte verilen) genelleme kullanımı göze çarpmaktadır; yalın halde verilen kişi “onlar” çokluk kişi zamiri ile çekimlenmiştir. Fakat burada bahsedilen tek bir kişi değil birden çok kişidir, genelleme yapılmıştır. Verilen bütün örneklere bakıldığında çekimli ve yalın halde bulunan kişi zamirleriyle artgönderimin sağlandığını görmekteyiz.

1.1.2.2.1.1.1.7.Dönüşlülük Zamiri ile Yapılan Artgönderim

Türkçe’de dönüşlülük zamiri “kendi” biçimbirimidir. Dönüşlülük zamirleri çoğunlukla özne görevinde pekiştirme amaçlı olarak kullanılmıştır. Hem yalın hem de çekimli olarak karşımıza çıkar.

[1] Len Müslüman, durduk yerde niye ağlıyorsun **sen**, dedi **annem** arka koltuktan; **kendi** derdimiz bize yetmiyor mu? Yolda kalanlara yiyecek vermişler, çay dağıtmışlar işte, ne var bunda ağlayacak (s.81)?

[2] O sırada yine inceli kalınlı sesler de birbirine karışıp çağıl cuğul tavana kadar yükseldi. Biraz zaman geçince, her şey nispeten düzene girdi tabii; **odadakiler ve salondakiler kendi** aralarında ayrı ayrı sohbet etmeye başladılar (s.103).

Aşağıda yalın hâlde bulunan “kendi” dönüşlülük zamiri ile yapılan artgönderimler verilmiştir. İlk örnekte “sen” ve “annem” kişileri, ikinci örnekte de “odadakiler ve salondakiler” kişileri “kendi” dönüşlülük zamiri ile karşılanmış artgönderim sağlanmıştır.

[3] Gitgide daralıp ipe dönüşen kaldırım boyunca biraz daha yürüyerek Yüksel Caddesi’ne saptım sonra **ben**, oradaki ağaçların altından koşar adımlarla bulvara indim, oradan bir solukta Zafer Çarşısı’nın önüne, oradan da soldaki merdiven basamaklarını çıkıp yeniden Mithatpaşa’ya geçtim ama babamı yine bulamadım. Çaresizlikten ağlamak üzereydim artık, zor tutuyordum **kendimi** (s.18-19).

[4] Annem o gün o ipi, bir yandan bir yana dönerken kolaylık sağlaması için değil de, İzzet Dayım götürmeye gelecek olursa babam ona tutunup dirensin, bu dünyada kalsın diye bağlattı sanki, ya da, o sırada **bana** öyle göründü. (...) Göynüyünce de kalktım, **kendimi** tutamayıp ağlayacak olursam orada ağlayayım diye, sigara içme bahanesiyle balkona çıktım (s.152-153).

[5] Nihat’la birlikte onun gösterdiği yere giderek, iki adım arayla, yan yana durduk. Mezarın başındaki insanlar da sıraya geçip teker teker başsağlığı dilemeye başladılar biz öyle durunca. **Benim** gözyaşlarım yine boşandı tabii, **kendime** bir türlü hâkim olamadım (s.246).

Örnekler “kendi” dönüşlülük zamirinin teklik birinci kişi ile çekimlenmiş hâliyle yapılan artgönderimlerdir. Hepsinde ortak “ben” öncül ifadeleri üçüncü ve dördüncü örneklerde +i belirtme eki almış dönüşlülük zamiriyle, beşinci örnekte +e yönelme eki almış dönüşlülük zamiriyle artgönderimler sağlanmıştır.

[6] Benim tedirginliğim daha da arttı orası yokuş olduğu için ve izin vermeyeceğini bildiğim hâlde, gayriihtiyarî, bir an kolundan tutacakmışım gibi **babama** doğru hamle yaptım. Böyle bir şeye yelteneceğimi tahmin etmiş olmalı ki hemen geri çekti **kendini** (s.13).

Bu örnekte dönüşlülük zamiri teklik ikinci kişi eki ile çekimlenmiştir. “Babam” öncülü +(n)i belirtme hâl eki almış “kendi” dönüşlülük zamiri ile artgönderim sağlanmıştır.

[7] Belli belirsiz başını salladı **babam**. Neredeyse iki saat boyunca hiç konuşmadı ondan sonra, yine arabayı **kendisi** sürüyormuş gibi pürdikkat yola baktı durdu (s.80).

[8] Ameliyat ol demeyin **babanıza**, dedi sesine azıcık ricacı bir ton katarak; olma da demeyin. Bu tür riskli ameliyatlardan sonra biz, vicdan azabı çeken çok hasta gördük çünkü. O nedenle, hiç karışmayın, bırakın babanız **kendisi** karar versin (s.95).

[9] Ayağa kalkıp aniden dışarı fırladı annem, kaşla göz arasında **babama** su getirdi o sırada. Ben su istemedim falan demedi babam, **kendisine** uzatılan bardağı titreyen ellerinin arasına alıp soluklana soluklana içti, ardından da anlattığı hikâyeyi unutmuş olmalı ki, uzanıp başını yastığa koydu, gözlerini usulca kapadı ve uykuya doğru akan solgun bir yüzle, öylece kaldı (s.205-206).

Verilen yedi, sekiz ve dokuzuncu örneklerde dönüşlülük zamiri teklik üçüncü kişi eki ile çekimlenmiştir. Kullanılan “babam” öncülleri yedi ve sekizinci örneklerde iyelik ekiyle çekimlenirken dokuzuncu örnekte buna ek olarak +e yönelme hâl eki kullanılmıştır. Böylece öncül ifadelerin artgönderimi dönüşlülük zamiri ile yapılmıştır.

[10] Hemen inemedik aslında, bindiğimiz asansör her katta dura dura, durduğunda da kapısını sonuna kadar açıp **bize** bekleyen insanları ve onların gerisindeki koridorları göstere göstere ilkin yukarı çıktı. Ardından da, aşağıya indi aynı şeyleri tekrarlayarak. Kayıtların yapıldığı katta durunca, adamakıllı bunaldığımız için, **kendimizi** hemen dışarıya attık hâliyle (s.185).

Son örnekte “biz” öncül ifadesi çokluk birinci kişi zamiri ile çekimlenen dönüşlülük zamiri “kendi” ile artgönderimsel olarak tekrarlanmıştır. Ayrıca zamir +i belirtme hâl eki de almıştır.

Verilen örneklerden anlaşılacağı üzere “kendi” dönüşlülük zamiri ile artgönderimler yapılmıştır. Hem yalın hem de çekimli hallerde bulunmaktadır. Bu artgönderimlerde işi yapanı pekiştirme amacı gözetilmiştir.

1.1.2.2.1.1.2. İşaret Zamirleri ile Yapılan Artgönderim

İşaret zamirleri bir varlığı, nesneyi gösteren zamirlerdir. Teklik ve çokluk olmak üzere iki türü vardır. Teklik olanlar bu, şu o; çokluk olanlar bunlar, şunlar, onlar şeklinde karşımıza çıkar. Artgönderimler yalnızca kişiler üzerinden olmaz; aynı zamanda

nesneler, cümleler, olaylar veya durumlar da daha sonra aynı şekilde tekrar edilmeyip az çaba yarasına da bağılı olarak zamirlerle ifade edilir. Bu ifade ediliş biçimlerinden biri de işaret zamirleri iledir.

1.1.2.2.1.1.2.1.“Bu/Bunlar” İşaret Zamiri ile Yapılan Artgönderimler

Bu ve bunlar, metinde işaret zamirleri içinde en sık rastlanan işaret zamirleridir. Verilen öncül ifadeden tekrar bahsedilecekse “bu” veya “bunlar” zamirleriyle gösterilerek artgönderimleri sağlanır.

[1] Fil ölüsü ağırlığındaki kanepelerin üstünde de komşumuz Gülfem Yengeyle birlikte **yeniyetme dört çocuk** oturuyordu sessizce. Ben her zamanki gibi çocukların hiçbirini tanıyamadım tabii, onlar kalkıp elimi öperken, **bu** falanca dayının oğlu, **bu** küçük teyzenin büyük torunu, **bu** halanın kıymetlisi, **bu** pürçekli de feşmekanca dayının ortancası diye kimin kim olduğunu teker teker annem söyledi (s.48).

[2] Ayperi’nin hoşuna gitmiş olmalı ki, **bab, fotoğrafını çekeyim mi**, diye sordu elindeki tableti göstererek.

Tüh, dedi dayım **bunu** duyunca; fotoğraf çekeceğinizi bilseydim hazırlardım ben atı, gelin gibi tepeden tırnağa süslerdim (s.62).

[3] **Merdivene yaklaştığı sırada ben de hızla koşup basamakların tepesine çıktım hemen, yüzüne çarpmasın diye, erikle asmanın dallarını havaya kaldırdım.** Adım atmakta zorlanan babamın gözleri önünde böyle koşmakla, ister istemez, onun güçsüzlüğünün altını çizmiş gibi de oldum aynı zamanda. Kendimi kötü hissettim **bunu** fark edince, bakışlarımı nereye çevireceğimi bilemedim (s.96).

[4] Tanıyor olmama rağmen, başımı çevirip **Cu’ya** alıcı gözle yeniden baktım. Neredeyse hiç miyavlamayan, kuyruksuz bir kediye **bu**; gövdesinde sarı, beyaz, gri ve kahverengi benekleri vardı. Hareketlerinin yavaşlığına bakılırsa, biraz yaşlıcaydı muhtemelen (s.113).

[5] Pencereden birkaç defa, kahvaltı ediyoruz, hadi buyur dedik ama içeri sokamadık onu; uzaktan, **istemem diye işaret etti elini bağrına basıp başını geriye kanırtarak. Bunu** yaparken, pencereden uzanıp kolundan tutacakmışız gibi yan yan bahçe kapısına doğru uzaklaştı hatta (s.120).

[6] Beş altı dakikalık bir yolculuğun ardından Kaklık’a vardık sonra, sağ taraftaki benzinliğin girişinde durduk. Babam cebindeki **zarfı** çıkarıp Necati’ye verdi.

Senin istikbalin **bunun** içinde, dedi verirken, sakın kaybetme (s.172).

[7] Solumda kalan demiryolundan Afyon istikametine doğru, takır tukur, **uzunca bir tren** gidiyordu ben hızlandığımda. Babamın, Değirmenci Halil’in beygirine benzettiği trendi belki de **bu**; bakana baygınlık geçirecek kadar yavaştı çünkü, her an duracakmış gibi, kağnı hızıyla ilerliyordu (s.178).

İlk yedi örnekte işaret zamiri “bu” teklik olarak kullanılmıştır. Hem yalın hem de çekim ekleriyle birlikte verilen öncül ifadelere artgönderimde bulunmuştur. Kişi, nesne veya durumlar “bu” işaret zamiriyle artgönderimsel olarak gösterilmiştir.

[8] Nihayet günün birinde **bu** derinliğin içinden, ortalığa boya kokuları saçan yepyeni bir minibüsle sargı bezlerinin ağartılarını sağa sola iterek bir şekilde çıktı geldi babam. O gelince, ortalıkta kocaman gözlerle, yahu nerede kaldı bu Aziz diye gezinip duran ortakların içi rahat etti hâliyle. Aynı zamanda, Sıhhiye İsmail’in elindeki o sivri uçlu pens azıcık **küçüldü. Bütün bunlar** olup biterken, uzaklara bakıp bakıp içini çeken annemin yüzünde de güller açtı tabii (s.35).

[9] Ankara’yı geride bıraktığımda, bu tekerlekli sandalye yatağa çivilenip kalan babamın hayatını büyük ölçüde değiştirecek, diyordum kendi kendime. **Artık ne vakit canı isterse evden çıkabilir, kasabanın içinde dilediğince gezebilir, çarşıya inip kahvelerde çay içebilir, ahbablarıyla**

sohbet edebilir ve bütün **bunlar** onun moralini hiç umulmadık bir şekilde, birdenbire yükseltebilir, diyordum (s.117).

[10] Bak, dedi, sözlü sınavda, öğretmenın sırtı dönükken arkadaşına kopya veren bir öğrenci edasıyla sağa sola bakıp sesini de olabildiğince alçaltarak; bu senin annen var ya, helâl olsun ona, hakikaten helâl olsun. Allah şahit, çok iyi baktı benim dayıcağızıma. **Sabunlu bezlerle gūnaşırı vücudunu tepeden tırnağa sildi durdu, altını değıştirdi, tırnaklarını kesti, suyunu, ilacını yetiştirdi ve de önünden çayını, çorbasını hiç eksik etmedi. Mis kokulu, tertemiz örtülerin arasında bebeğe bakar gibi baktı, helâl olsun. Bunları** yaparken de yüksünmedi hiç, şöyle bir an bile yüzünü buruşturmadı, kaşarını eğmedi, sokurdamadı (s.224-225).

Sekiz, dokuz ve onuncu örneklerde çokluk işaret zamiri “bunlar” kullanılmıştır. Olaylar veya durumlar “bunlar” işaret zamirleri ile artgönderimsel olarak nitelenmiştir. Yalın halde kullanıldığı gibi çekimli halleri de yer alır.

Verilen örneklerde canlı ve cansız nesneler, olaylar ve durumlar işaret zamirleri ile artgönderimsel olarak karşılanmıştır. Öncül ifadeler “bu” ve “bunlar” işaret zamirleri ile artgönderimsel olarak karşılanarak uzun uzadıya anlatılanlar tek bir zamirle yalınlık ve akıcılığı sağlanmıştır.

1.1.2.2.1.1.2.2. “Şu/Şunlar” İşaret Zamiri ile Yapılan Artgönderim

Romanda “şu” ve “şunlar” işaret zamirleri artgönderimsel olarak karşımıza çok sık çıkmamaktadır. “Şu” ve “şunlar” biçiminin yanı sıra “şura” işaret zamirinden de bahsetmek mümkündür. Romanda geçen tüm örnekleri aşağıda verilecektir.

[1] Bundan otuz küsur yıl önce, bir gün çarşıya gidiyorum diye babam evden çıkmış mesela, varıp kahvelerden birine oturunca da kimden işittiyse, Dinar’da **satılık bir minibüs** olduğunu işitmiş. Elindeki çayı bile bitirmeden, Dinar bir adımlık yer yahu, belki mısıml bir şeydir, hele gidip **şuna** bir bakayım diye yollara düşmüş hemen (s.59-60).

[2] Ertesi gün akşama doğru annem, olmadı çocuklar bu, olmadı, diyerek **ipi** çözdürdü.

Neden olmadı, diye sordu Nihat.

Düşünemedik, dedi annem hızlı hızlı topladığı ipi havaya kaldırıp sertçe bakarak; **şunun** hâlini görmüyor musunuz, bu babanızın avucunu acıtır (s.153)!

[3] Hadi gel, dedim, seni sırtıma alıp götüreyim.

Sırtında olmaz, dedi çenesinin ucuyla kulağındaki **idrar torbasını** göstererek; **şu** çıkar mıkar, başımıza iş açarız, iyisi mi sen kulağına al beni (s.215).

[4] Hüseyin Dayım cevap vermedi.

O cevap vermeyince, annem başını kaldırıp tavandan sarkan **ipe** baktı bir müddet.

Şunu da çözün artık oğlum, dedi Nihat'a; baban tutunamıyor nasıl olsa, ele güne karşı öyle sallanıp durmasın orta yerde (s.233).

[5] Temelli'yi geçip Ankara'ya yaklaştığımızda artık hava iyiden iyiye kararmış, arabaların farları yanmaya başlamıştı. **Bazı sürücülerin** hâlâ yakmadığını görünce, elini torpido gözünün üstünden cama doğru sallayarak, **şunlara** bak, dedi babam, farları yakınca ertesi gün adreslerine elektrik faturası gelecek sanki! (s.76).

[6] Sağımdaki koltuğun üstünde Seher'in verdiği **bisküviler** duruyordu. Bir şey yemedin, **şunları** al da aç aç direksiyon sallama, arada bir atıştırırsın demişti elime tutuştururken (s.211).

[7] Hangi çocuk, diyerek başını uzatıp annem de baktı o sırada.

Allah Allah, dedim elimle **bahçe kapısını** göstererek; demin **şurada** oturuyordu, gitmiş (s.50-51).

“Şu”, “şunlar” ve “şura” işaret zamirleri ile yapılan artgönderimler gösterilmiştir. Verilen öncül ifadelerin hem yalın hem de çekim eki almış halleriyle artgönderimleri sağlanmıştır.

1.1.2.2.1.1.2.3.“O/Onlar” İşaret Zamiri ile Yapılan Artgönderim

Ele alınan romanda “o” ve “onlar” işaret zamirlerine sıkça rastlanmaktadır. “O” ve “onlar” işaret zamirlerinin yanı sıra “ora” işaret zamiri de sıklıkla karşımıza çıkar. Yalın ve çekimli olarak yapılan artgönderimler aşağıda gösterilecektir.

[1] Senin, dedi daha sonra babam; **Noktanın Sonsuzluğu** diye bir romanın var ya hani, vaktiyle, **onu** biraz okumaya çalışmışım ben. Orada anlattığın minibüs şoförünü kendime benzettim evvela, derken baktım, onun yanında Bedran diye biri muavinlik ediyor (s.146).

[2] Bir sabah da ben uyandığımda, bahçedeki karıkların arasında domates toplarken görmüştüm onu ve pencereyi açıp uzun uzun bakmıştım. Elinde **açık mavi, plastik bir kova** vardı; domatesleri, domates kırmızısına boyanmış bir hızla koparıp koparıp **onun** içine atıyordu (s.158).

[3] Vedalaşırken babam, senin arabadaki **bijon anahtarları** da mı J şeklinde, diye sordu.

Evet, dedim.

Bir de **onları** çıkardılar çocuk oyuncağı gibi, dedi oturduğu yerde ellerini iki yana açarak; bijon anahtarı artı şeklinde, kelebek dediğimiz türden olur benim bildiğim, öyle olursa ayakla basılabilir yahut levyeyle destek verilebilir. Hatta icabında demir boru takılıp çevrilebilir rahatça. Bana kalırsa, o anahtarı değiştir hemen (s.107).

[4] Annem akşama kadar didindi o gün, yaptığı salçayı evvelce kalaylattığı **bakır tepsilere** döküp tahta kaşıkla özene bezene yaydı. Sonra da güneş görsünler diye, birlikte balkona çıkardık **onları**, yan yana sıraladık (s.161).

[5] Kadehlerimizi usulca tokuşturduktan sonra ben de o sırada bu kızıl sakallı genç akademisyene, **romanlarımı göğē çıkarabilir yahut yerin dibine batırabilirsin, orasına** zerrece karışmam, zaten karışmaya da hakkım yoktur, fakat hayatıma ve yakınlarıma dair yalan yanlış cümleler olursa onlara müdahale ederim, demiştim (s.137).

[6] Ertesi gün kahvaltı eder etmez **evin yakınındaki durağā** yürüdük birlikte, **oradan** her tarafı gacıır gucur öten soğuk mu soğuk bir otobüse binip dura kalka, dura kalka Sıhhiye Pazarı'nın önüne gittik (s.12).

[7] **Güvenpark**'a girmişsin, dedim.

Bilmiyorum artık neresi olduğunu, diye devam etti babam dirseğinin üstünde hafifçe doğrularak; işte **orada**, yerleri kaplayan kar yüzünden hiç farkına varmamışım ben, gide gide gitmiş, büyükçe bir havuzun ortasında yürümeye başlamışım (s.21-22).

[8] Çay demlemek için kalktım sonra, **mutfağā** gittim ve tek başına kalırsa belki ağlaması kesilir diye **orada** bir müddet oyalandım. Mutfak penceresinden kar yüklü çamlara doğru bakarak, bir yandan da Konur Sokak'a gitmeyip Mercan Medikal'de bekleseydim, babamın başına bunlar gelmezdi diye verdim veriştirdim kendime (s.22).

[9] **Polatlı'nın girişindeki Haymana yol ayrımına** ulaştığımda, atı hatırladığımın mıdır nedir, azıcık kendime geldim sanki. Hatta başımı çevirip tedirgin bir şekilde sağı sola baktım. Nicedir **orada** beni bekliyormuş gibi at da aniden ortaya çıktı o sırada (s.78).

[10] Cu'yu da daha sonra **çocuk parkındaki** sıcak kumların üzerinde bulduk; mayışmış, sereserpe uzanıyordu öylece. Ben **oradaki** banka oturup soluklanırken, Ayperi onun dikkatini çekebilmek için birkaç defa kaydırdıktan hızlı hızlı kaydı ve her seferinde, bana bak Cu, bana bak, diye bağırdı ama bu pek işe yaramadı (s.112).

Romandan alınan örneklere bakıldığında “o”, “onlar” ve “ora” işaret zamirleri romanda artgönderimsel olarak yer almaktadır. Çekimli halleri verilen işaret zamirlerinin yer veya nesneleri artgönderimsel olarak karşıladığı görülmektedir.

1.1.2.2.1.2.Sıfat Kullanımı ile Yapılan Artgönderim

Sıfat, bir ismi herhangi bir özelliğinden dolayı niteleyen veya belirten biçimbirimdir. Dolayısıyla öncül ifadeye artgönderim yapılırken bunu sağlayacak olan sıfatın bir isim alması gerekmektedir.

1.1.2.2.1.2.1. İşaret Sıfatı Kullanımı ile Yapılan Artgönderim

Türkçede işaret sıfatları “bu”, “şu” ve “o”dur. Sıfat kullanımı ile yapılan artgönderimlerde öncül olarak verilen bir olay, durum ya da özne, nesne, cümle gibi ifadeler yer alır. Ardından “bu”, “şu” veya “o” işaret sıfatlarından biri önlerine öncül olarak verilen durum, olay; özne, nesne, cümle gibi ifadeleri belirten bir ad alarak öncül ifadeye gönderimde bulunur. Böylece sıfat kullanımı ile artgönderim sağlanmış olur.

1.1.2.2.1.2.1.1.“Bu” İşaret Sıfatı Kullanımı ile Yapılan Artgönderim

“Bu” işaret sıfatı en sık başvuru sıfatıdır.

[1] Ona, kendini anlatmak için “**hayat bazen beklediğimizden hızlı davranıyor**” diyecektim ama vazgeçtim, o sırada **bu cümle**, fazlasıyla anlam yüklediğimiz boş sözlerden biriymiş gibi geldi bana. Gözlerimi çevirip balkonun altından yükselen kar yüklü çamlara doğru baktım onun yerine, dalların arasından görünen uzaktaki çit bitkilerine, bitkilerin gerisindeki tel örgüye ve sokak lambasının sarı ışığında titreşen, kaldırımdaki buzların soğuk parıltısına doğru baktım (s.25).

[2] Kasabalılar bu hâl neyin nesidir diye düşünürken çok geçmemiş, birkaç hafta sonra dedem Beşparmak Dağı’nın tepesine çıkıp yaralı bir kurt gibi acı **acı ulumaya başlamış**. Kan ve barut kokan cephedeki yıllarını mı, esaret altındayken yaşadıklarını mı yoksa hayatı boyunca hayal edip de kimseye söyleyemediklerini mi ulumuş, bilemiyorum tabii. İnsanların şaşkın

bakışları altında yıllarca, kasabanın toprak damlarını aşarak Baklan Ovası'na doğru dalga dalga yayılmış durmuş **bu ulumalar** (s.30).

[3] Ortalıkta uçuşan reçine kokularının arasından sağımızdaki uçurumu görüyorduk, derinliklerinde **incecik bir sis** gezinip duruyordu. Titrek yapraklarıyla, hayal meyal çam dalları fırlıyordu beyaz bir sessizliğe benzeyen **bu sisin** içinden. Solumuzdaki yoldan da arabalar gelip geçiyordu habire, gözü ve gönlü yoran bir sıklıkla bazıları aşağıya, bazıları yukarıya doğru gidiyordu (s.45).

[4] **Kalça kemiklerinde kireçlenme** varmış, dedi annem; geçenlerde devlet hastanesine götürdük kardeşinle, doktorlar baktılar ettiler, öyle söylediler. **Bu illetin** ameliyattan başka çaresi de yokmuş dediklerine göre. Bak, babanı veriyorum, o konuşacak (s.70).

[5] İlaçları aldın mı len, dedi babam yorgun bir sesle kasabadan çıkarken. Arka koltuktan **poşet hışırtısı** geldi önce. **Bu hışırtının** peşinden de annem öne doğru eğilerek, hepsini aldım, dedi; işte yanımdalar merak etme (s.80).

[6] **Mazot kokusu** burnumun ucundan tutmuş, o sırada beni yediriyordu sanki. Ben de gönül rızasıyla teslim olmuşum ona, bir yandan yürüyor, bir yandan da içimden hey Allah'ım, **bu koku** öyle güzel tütüyor ki, adım atmaya mecalim olmasa bile herhâlde onun peşinden emekleyerek giderdim diye geçiriyordum (s.115).

[7] Mütevazılığı, zarafeti ve cana yakınlığı beni bir hayli etkilediği için, bu iki yıl boyunca, dört beş kez de **dışarıda buluşma teklifini** kabul etmiştim onun; Kızılay'da yahut Gaziosmanpaşa'da, gürültüden patırtıdan uzak yerlere oturup hem karşılıklı rakı içmiş hem de romanlarım ve hayatım hakkında enine boyuna saatlerce konuşmuştuk. **Bu buluşmalarımızda** da sık sık, rahat konuşun lütfen, istemediğiniz bir cümle olursa onu mutlaka çalışmamdan çıkaracağım diye, verdiği sözü tekrarlamış durmuştu (s.138).

[8] İşte o vakit, pencereden görünen Beşparmak Dağı odanın içine kadar gelip hızla geri gitti de ondan kalan boşluk **sessizliğe** dönüştü sanki ve biz o gün hiç konuşmadan, bir müddet **bu sessizliği** dinledik (s.151-152).

[9] Peki, dedim o sırada ben, Suat'tan hiç mi bir şey kalmadı anne?

Kalmaz olur mu oğlum, dedi içini çekerek; baban ona yabandan bir **palto** getirmişti, şöyle düzgünce, iri düğmeli, çok hoş bir şeydi. Bilerek mi satın aldı yoksa öyle mi denk geldi bilmiyorum ama babanın gözlerinin renginde, koyu yeşildi **bu palto** (s.154).

[10] Kol kol süzülüp gelen onun ışıklarıyla birlikte yükseklerden çam kokuları da iniyordu kasabanın üstüne; **lale, sümbül ve kekik kokuları, ardıç kokuları, meşe kokuları ve kuytulardan yükselen kaya yosunlarının kokularıyla nemli nemli ot kokuları** da iniyordu. Hatta annemin topladığı domateslerin yanağında da yankılanıyordu **bu kokular** ve ben olup bitenleri pencereden ayan beyan görüyordum (s.158).

Romandan alınan bu örneklerde yanına ismini alarak “bu” işaret sıfatı çeşitli cümle, durum, olay, nesneleri karşılamış ve artgönderimler sağlanmıştır. Çoğunlukla uzun tamlamalardan veya cümlelerden sonra akıcılığı sağlamak adına kullanılmıştır. Bunun yanı sıra isimler yine aynı şekilde önüne “bu” işaret sıfatını alarak yapılan artgönderimler de mevcuttur.

1.1.2.2.1.2.1.2.“Şu” İşaret Sıfatı Kullanımı ile Yapılan Artgönderim

“Şu” işaret sıfatı diğerlerine oranla en az kullanılan işaret sıfatıdır. Romanda yalnızca üç örnekte artgönderimsel olarak karşımıza çıkmaktadır.

[1] Rüyamda ben bağdan geliyordum, dedi Bekir; ekmek ederken sacın altında yakarız diye, eşeğe de çalı çırpı yüklemiştim. Önü sıra, yularından yedip gidiyordum hayvanı. Akşam vaktiydi, ortalık kararmıştı hafıften. Sonra işte **tam buradan, şu durduğumuz yerden** geçip sağa döndüm ve döner dönmez de İzzet Dayınla karşılaştım (s.147).

[2] Derken aniden kalkıp öteberi koyduğu odaya gitti, bir şeyleri takır tukur karıştırmaya başladı annem. Çok geçmeden de, elinde kalınca **bir iple** geri döndü. Biz Nihat’la oturduğumuz yerden ona, acaba ne yapacak diye sessizce baktık.

Durmayın öyle, dedi; hadi bakalım, alın **şu ipi**, babanızın tepesindeki tavana bağlayın! (s.152).

[3] İşte o vakit annem elini pencereye doğru uzatabildiğince uzatıp başını da kolunun üstüne yatırarak, tir tir titreyen hırçın bir sesle, gidip kovalayın şunu çocuklar, **lanet duguk** bu, lanet, dedi.

Biz birbirimize baktık Nihat’la.

Ne duruyorsunuz, gidip kovalayın **şu uğursuzu**, diye çıkıştı annem (s.206).

Metinden alınan “şu” işaret sıfatı ile yapılan örnekler verilmektedir. Birinci örnekte pekiştirme amaçlanırken ikinci örnek sadece işaret etme, gösterme anlamı taşır. Üçüncü örnekte farklı bir sıfat olarak nesneye artgönderim yapar.

1.1.2.2.1.2.1.3. “O” İşaret Sıfatı Kullanımı ile Yapılan Artgönderim

Romanda en sık kullanılan iki işaret sıfatından biri “o”dur. İsimler, tamlamalar, durumlar vs. “o” işaret sıfatı ile artgönderimsel olarak karşılanmıştır.

[1] **Eskişehir’de aktarma yapıyor mu hâlâ, diye sordum.**

He, bir de **o eziyet** var, dedi bezgin bir ifadeyle (s.9-10).

[2] Anlatılanlara göre işte böyle bakmış bakmış da karnım sırtıma yapıştı benim, bir sunum ekmek verin yahu, demiş sonra. Bir koşu gidip **ekmek** getirmişler hemen, içine ikiye bölünmüş çakır bir domatesle yarım soğan koyup, bunların üstüne de bir fiske tuz serpip vermişler. Dedem **o ekmeği** avurtlarını şişire şişire yemiş yemesine ama kendine gelememiş bir türlü; adı konulamayan, görülmemiş bir tuhaflık varmış üzerinde (s.29).

[3] Akşamları oturur, gaz lambasının şavkında oflaya puflaya babam onların adlarını ve yolculuk ettikleri **tarihi sırtı siyah ciltli, kalın bir deftere**

yazardı. Zamanla o defterin sayfaları kâfi gelmediği için, aşağı yukarı aynı kalınlıkta **bir defter daha** açıldı mecburen. Böylece, ders çalışır gibi, babam her akşam endişeli bir yüzle eğilip veresiyeleri bu sefer de ona yazmaya başladı. Yıllar sonra, uzunca bir liste yapıp tahsilâta çıktı ama tek kuruş bile alamadı tabii ve hiç gözünü kırpmadan, teneke sobanın içine atıp cayır cayır yaktı **o defterleri** (s.36).

[4] Dediğim gibi, ertesi gün ikindi vakti koltuk değneğine yaslı yaslı çıktı geldi babam. Annem nereye gittiğini sorduğunda da, **elini kaldırıp havada birkaç kere sallayarak uzakları gösterdi. O istikamette** dünyanın yarısı, biraz daha gidilirse tamamı vardı tabii; hepimiz gülümsedik bu yüzden, göz ucuyla birbirimize baktık (s.61).

[5] Vedalaşalım o hâlde, dedi buruk bir sesle; yarın ben göremem sizi, sabahın köründe kalkıp **kayalıkların arkasına** gitmem lâzım. Kahvede otururken ihtiyarlardan biri bir ot tarif etti bana, o da **o civardaki** kandaklarda yetiştirmiş sadece. Dediğine göre, üstüne güneş düşmeden onu bulup yedirirsem at kendine gelirmiş.

Sarılıp vedalaştık böylece (s.63).

[6] Elinin birini beline koyan yengem öteki elindeki süpürge ucuyla, egzozdan püskürüp yere saçılan ve yağlı yağlı parlayan siyah lekeleri göstermiş ona. Gösterirken de, işte sizin **külüştür** bırakıyor bunları, kocan olacak Aziz, getirip getirip **o mereti** kasten bizim kapının önünde işetiyor, demiş. Ağzını bir çeşit büzüp hafifçe yana çarpıtarak, sidiği de bir şeye benzese, diye sokurmuş hatta (s.66-67).

[7] **Berber Nurettin'i** götürüyor, diye cevap verdi annem; köylerden kimi vakit onu tıraşa çağırıyorlar telefonla. O da her seferinde babana koşuyor, ikisi, minibüsle gidip geliyorlar. Baban **o garibanın** hatırını kıramıyor nedense, kapıya geldi de Aziz Ağbi diye ünledi mi, hemen kalkıyor yerinden (s.68).

[8] İşte o karakış bastırıldığında, diye devam etti babam; televizyonun verdiği akşam haberlerinde gördüm ben Gömü'yü. **Üzerinden geçtiğimiz şu yolda bir sürü araba mahsur kalmıştı, kamyonlar, tırlar, otobüsler ve otomobiller yarı bellerine kadar kara gömülü vaziyette, peş peşe, öylece bekliyorlardı.** İnsanlar çaresizlikten, avuçlarının içine hohluyordu camlarda; titremekten bir hâl olmuş, çeşit çeşit yüzlerce insan. Aralarında çocuklar, hatta henüz memeden kesilmemiş ufacık bebeler de vardı tabii... İşte **o vakit**, bu Gömü'nün ahalişi hep birlikte ellerinde battaniyelerle, çeşitli yiyeceklerle arabalara doğru koştu karların içinden (s.81).

[9] Aklıma geldi, dedi oturur oturmaz, Nihat'la bana dönerek; babanız dün gece, geç saatte uyanıp eliyle koluyla **birtakım işaretler** yaptı ama ben ne demek istediğini bir türlü anlayamadım.

Nasıl yaptı, diye atıldı Hüseyin Dayım bizden önce.

Annem nasıl göstereceğini bilemedi **o işaretleri**, elinin birini göğüs hizasına kadar kaldırıp parmaklarının ucuna baktı bir müddet (s.236).

[10] **Bin dokuz yüz kırk dörtte, kırk beşte, kırk altıda**, dedi ardından da; harmanyerindeki zahire çuvallarının yarısını sırtlayıp kimse görmeden, sessizce derelere götürürdük biz.

(...)

Aklında kalan **o yılları** bir kenara itiyormuş gibi, babam elini salladı hışımla (s.200-201).

Verilen örneklerde öncül ifadeler daha sonra tekrar edilmeyerek “o” işaret sıfatı ile yanına öncül ifadeyi karşılayan isimler olarak artgönderimsel olarak gösterilmektedirler.

1.1.2.2.1.3.Sözcüksel Artgönderim

Sözcüksel artgönderim, verilen öncül ifadenin daha sonra aynen tekrar edilmeyip farklı sözcüklerle karşılanması olayıdır. Bu artgönderimler daha çok aynı anlama gelen

veya benzer anlamlardaki sözcüklerle yapılır. Dolayısıyla anlamsal olarak bir çelişki söz konusu olmaz. “Anlatım bir sözcük ya da sözcük grubu ile verilir, daha sonra bu sözcük farklı biçimde yinelenir. Burada aynı kavram ya da sözcüğün eşanlamlısı ya da üstanlamlısı (fr. hypéronyme) ile aynı dilsel yapı içinde bir yinelenme söz konusudur.” (Günay, 2017, s. 82). Aşağıda sözcüksel artgönderim örneklerine yer verilmiştir.

[1] Sağ taraftaki üçüncü binanın altında Özdemir Kırtasiye’nin tabelasını görünce hemen durmasını söyledim **taksiciye**, kenara yanaşamadan, sokağın ortasında durdu. Sileceklerin ön camda bir sağa bir sola gidip geldiğini ücreti verirken fark ettim. **Şoförün** de uzattığım paraya doğru uzanan elini gördüm sadece. Sonra, alelacele indim (s.19).

[2] Sonra, aradan birkaç yıl geçti ve elde edilen kazanç üç haneyi geçindiremediğinden midir nedir, hisselerini babama satıp gönül rızasıyla ayrıldı öteki ortaklar. Sözüünü ettiğim **minibüs** de, işte böylece bizim oldu. **Kasabamızın hizmetkârı** gibiydi bu minibüs, düğünlerde aynalarına eşarp, kapı kollarına renkli balonlar bağlanmış **gelin arabası**, insanlar hastalandığında **ambulans**, acil işlerde de **taksiydi** mesela (s.35).

[3] Sonra, **korktuğum şey** başıma geldi diyerek yeniden konuşmaya başladı annem ve **babamın Burdur’dan bir minibüs alıp geldiğini** söyledi (s.66).

[4] Dediğine göre, çoktan tekaüde sevk edilmesi gereken, kümeden hâllice bir şeymiş bu **minibüs**; döşemesinin iler tutar yeri yokmuş, tamponları paslı, lastikleri kabakmış ve etekleri falan da kevgir gibi delik deşikmiş. Üstelik marş basmadığı için, hep yokuşa park etmek gerekiyormuş bu **hurda yığımı** (s.66).

[5] Zahmet olmazsa sen Isparta’daki üniversiteye, **Gülfem Yengenin doktoruna** götür beni.

Doktorun adını biliyor musun, diye sordum.

Yazıverdiler, dedi; bak okuyorum: **Doktor Tonga** (s.90).

[6] **Kedileri** çok özlediğini söyleyince, keyifsiz olmama rağmen o gün hiç ikiletmeden kalktım bu yüzden; elimizde yiyeceklerle, çit bitkilerinin arasına, apartmanların girişine ve duvar diplerine baka baka birkaç tur attık sitenin etrafında ve sonunda **üçünü** de bulduk (s.111).

[7] Derken, mezarlığın dibindeki dereden bir **köpek** havlaması geldi kesik kesik. **Hayvan** acayip bir şeyle karşılaştı da gerisingeri sıçrarken havladı sanki. Sesinde dişleri ve dişlerini gölgede bırakan, dehşetle açılmış kocaman gözleri bile göründü o sırada (s.156).

[8] Geçen sene ben vurmuştum, dedi Zübeyir; **soysuzlar**, bir ara bizim Gökpınar'daki bağa da dadanmıştı. Gittik biz de herkes gibi paraya kıyıp ışıldak aldık çarşıdan, götürdük, bağın çeşitli yerlerine tastamam on iki tane koyduk ama zerre kadar faydası olmadı onların. **Domuz milleti** ışıldak falan dinlemiyor çünkü. Üstelik bir gece önce hasar verdikleri omçayı, devrisi gün gelip elleriyle koymuş gibi o zifîr karanlıkta yine buluyorlar (s.165).

[9] Derken gövdesinden beklenmeyecek bir hızla, havuzun kenarında dikilen **çocuklara** doğru koştu bu adam. Koşarken de parıl parıl yanan bir sesle, hadi len **keratalar**, hadi ne duruyoruz diye bağırdı (s.191).

[10] Ee, dedim nice sonra ben, n'oldu **biyopsi sonucu**?

Sonuç kötü ağbi, dedi Nihat; ne sen sor, ne ben söyleyeyim.

Korktuğumuz şey mi?

Evet (s.202).

Verilen örneklere bakıldığında sözcükler veya sözcük öbekleri, yakın anlamlı sözcük veya sözcük öbekleriyle karşılanmıştır. Öncül olarak verilen ifadeler isim veya sıfatlarla karşılanarak sözcüksel artgönderim yapılmıştır.

1.1.2.2.1.4.Gösterilenin Yinelenmesi Olarak Artgönderim

Gösterilenin yinelenmesi olarak yapılan artgönderimlerde “Bir söylemde aynı sözcük daha sonra gösterilen bakımından yinelenir.” (Günay, 2017, s. 83). Bu

artgönderimlerde aitlik eki olan +ki göze çarpmaktadır. Metinde öncül ifade kullanılır ardından artgönderim yapılacağı zaman öncül ifadeye +ki aitlik eki eklenir. Böylece artgönderim sağlanır. Burada yazar kelimedenden tasarruf etmek amacı veya bir ifadeyi öne çıkarma amacı güdebilir.

[1] Yüzüme sertçe bakarak, yürüyoruz işte yahu, neden tutuyorsun, dedi.

Bunu dedikten sonra da durdu aniden, koltuk değneğine yaslandı ve **omuzlarından** birini yükseltip **ötekini (omzunu)** aşağıya düşürerek kısık gözlerle karşı kaldırımın dibindeki arabaya bakmaya başladı (s.13).

[2] Elinde bastonuyla **Gülfem Yenge**, onunla birlikte Eyüp Amca da geldi o sırada; evinden çıkıp **İzzet Dayım**, sağ taraftan **Zübeyir**'le karısı, aşağıdan ortanca teyzemle **Hicran Yengem** de geldi ve hep birlikte kederli bir sessizliğin içinden, yürümek için mücadele eden babama baktılar. Babam arabaya bindikten sonra, elinde poşetlerle gelip annem de arka koltuğa oturdu. Böylece, oradakilerin (**Gülfem Yenge, İzzet Dayım, hicran Yengemin**) hayır dualarıyla hemen yola çıktık (s.74).

[3] Neredeyse görevlilerin yarısı ellerindeki dosyalarla babamın başına üşüştü o sırada, merdiven basamakları patır patır ayak sesleriyle doldu taşı. Amca ne yer, ne içer, sabahları gazete okur mu, televizyon seyreder mi, hangi sıklıkla yıkanır, yaşı kaçtır, tahsili nedir, günde kaç saat uyur, şekeri, tansiyonu var mıdır türünden bir sürü şey sordular. Lafı **biri** bitirdi **öteki (biri)** aldı, o bitirdi beriki aldı ve herkes elindeki dosyayı açıp babamın verdiği cevapları harfi harfine, dikkatle not etti. Ayrıca, yanlarında getirdikleri mavili beyazlı küçük bir çantadan aletleri çıkarıp babamın tansiyonunu ve ateşini de ölçtüler (s.83).

[4] Siparişlerimiz hazırlanırken, lavaşın sıcaklığı, yoğurdun ve tereyağının hası getirildi asmanın altındaki masamıza, bunların yanına da **domatesleriyle kırmızıyı** yeniden tarif eden **nefis bir salata** bırakıldı. Sırtımızı orta yerde duran küçük havuzun şırıltılarına yaslayarak, ucundan kıyısından,

önümüzdekileri (**salatayı**) yavaş yavaş yemeye başladık. Sonra laf döndü dolaştı, ister istemez fizik tedavi merkezine geldi (s.87).

[5] Haklıydı hakikaten, solundaki pencerede göğe doğru yükselen o güzelim dağlar duruyor, ötekiinden (**pencereden**) de gün boyu insanlar, koyunlar, keçiler ve odun yüklü eşekler gelip geçiyordu. Bunlarla birlikte bunların üstüne başına yansıyan, uzaklara ait renkler, gölgeler, kokular ve ısıtlılar da gelip geçiyordu tabii (s.134).

[6] Babam kımıldandı hafifçe, battaniyeyi iterek, dirseğinin üstünde birkaç defa yekindi.

Gel, diye seslendi sonra bana; usandım **bu yanıma** yatmaktan, (**öteki**) (**yanıma**) döneyim (s.143).

[7] Odadakiler, iki hafta önce yapılan bir düğünü konuşuyorlardı o giderken. Düğün salonunda ikram edilen yiyecekleri, içecekleri de konuştular daha sonra ve bunları benim tanımadığım başka birinin düğünündekilerle (**ikram edilen yiyecek, içeceklerle**) kıyasladılar (s.162-163).

[8] **Çoban** sen misin, bir şeyin yok değil mi, diye sordu babam endişeyle. Yok, dedi öteki (**çoban**) (s.173).

[9] Hemen peşinden de montunun fermuarını bağrına kadar indirdi ve boynunu uzatıp alaycı bir sesle, bizim oğlan, galiba benden önce kocadın sen, öyle mi ha, diye sordu **Hüseyin Dayıma**.

Onun ne dediğini anlamadı öteki (**Hüseyin Dayım**), nemli gözlerle öyle, boş boş baktı (s.102-103).

[10] Ertesi gün öğle saatlerinde evden çıktık, iki sessiz gölge hâlinde yine **Mercan Medikal'e** gittik. Yeni yapılan protez bacağı taktı babam, gönülsüz adımlarla birkaç dakika yürüdü salonda, bir sağa, bir sola gitti geldi ve hemen ardından da **oradaki (Mercan Medikal'de)** sekreter kızın masasına yaklaşarak, benim işim tamam, artık memlekete döneceğim, dedi (s.22-23).

Metinden alınan örneklerden de anlaşılacağı üzere verilen öncül ifadeleri artgönderimsel olarak karşılayan sözcüklere aitlik eki +ki getirilmiştir. Böylece gösterilen artgönderimsel olarak yinelenmiştir.

1.1.2.2.1.5.Gösterenin Yinelenmesi Olarak Artgönderim

Gösterenin yinelenmesi olarak yapılan artgönderimlerde öncül olarak verilen ifade gösteren olarak yinelenir. Bu yinelenmelerde öncül ifade tekrarlanmaz; onun yerine öncül ifadeyi karşılayan zamir kullanılır. Öncül ifade sözcük olabileceği gibi sözcük öbeği ya da tümce de olabilir. Bu ifadeler bir zamir tarafından karşılanarak artgönderimsel olarak yinelenmiş olur. Gösterenin yinelenmesi olarak yapılan artgönderimler daha çok dil ekonomisi adına, kolay ve akıcı söyleme amaçlı yapılır. *Kuşlar Yasına Gider* romanında çok sık karşımıza çıkmaya da örnekleri mevcuttur. “Bu”, “şu”, “o”, “bunlar”, “şunlar” ve “onlar” zamirleri öncül ifade yerine kullanılabilir. İncelenen romanda yalnızca “bu”, “o”, “bunlar” ve “onlar” zamirleri ile gösterenin yinelenmesi olarak artgönderim yapılmıştır.

Gösterenin yinelenmesi olarak artgönderimler üç başlıkta incelenecektir:

- Sözcüğü Karşılayan Gösterenin Yinelenmesiyle Yapılan Artgönderim,
- Sözcük Öbeğini Karşılayan Gösterenin Yinelenmesiyle Yapılan Artgönderim,
- Tümceyi Karşılayan Gösterenin Yinelenmesiyle Yapılan Artgönderim

1.1.2.2.1.5.1. Sözcüğü Karşılayan Gösterenin Yinelenmesiyle Yapılan Artgönderim

Sözcüğü karşılayan gösterenin yinelenmesiyle yapılan artgönderimlerde öncül ifade tek bir sözcükten oluşur. Daha sonra o sözcüğü karşılayan “bu”, “şu”, “o”, “bunlar”, “şunlar”, “onlar” zamirlerinden herhangi biri ile artgönderimsel olarak yinelenir. İncelenen romanda “şu” ve “şunlar” zamirleri ile gösteren yinelenmesiyle artgönderim yapılmadığından yalnızca “bu”, “o”, “bunlar” ve “onlar” zamirleriyle yapılan artgönderimler verilecektir.

1.1.2.2.1.5.1.1.“Bu” İşaret Zamirinin Sözcüğü Karşıladığı Gösterenin Yinelenmesi ile Yapılan Artgönderim

“Bu” işaret zamirinin sözcüğü karşıladığı gösterenin yinelenmesi ile yapılan artgönderimler, öncül olarak verilen tek bir sözcüğün daha sonra tekrarlanmayarak “bu” işaret zamiri ile artgönderimsel olarak yinelenmesi olayıdır.

[1] **Gömü**’ye yaklaşıırken, **burası** Gömü mü, diye sordu.

Evet, dedim (s.75).

[2] Ertesi sabah sonda taktılar babama, öğleyin, yemek saati yaklaşıırken de kucağında idrar torbasıyla taburcu ettiler. Odasından çıkardığımızda torbayı nasıl tutacağını bilemiyordu babam, fenâ halde utanıyor, elleriyle **örtmeye** çalışıyor, **bunun** mümkün olmadığını görünce de başını eğip ikide bir ona bakıyordu (s.195).

[3] İzzet Dayım da ikide bir gelip anneme, yediemindeki **minibüsün** günlük ücretinin yirmi değil, elli beş lira olduğunu söylüyormuş ısrarla. Hatta parmaklarını hızlıca sayıp gözlerini kısarak hemen oracıkta hesaplıyor, hesaplarken başını bir sağa bir sola yatırıyor, sonra da işte şu an itibariyle bilmem kaç lira tutuyor bizim kız, fakat daha **bunun** faizi, vergisi, şusu, busu da var tabii, vallahi siz bu borcun altından imkânı yok kalkamazsınız, diye habire cart curt ediyormuş (s.69).

[4] Çok ağır olduğu için, ikiye katlanmış eski bir çarşafın içine koyarak **aküyü** de annemle birlikte ayrıca taşıdık; kaldırıp kızağına oturttuk ve kablosunu usulünce bağladık.

Len oğlum, gâvur ölüsü gibi çok ağırmış **bu**, dedi annem aküyü işaret ederek (s.119).

[5] **İçeri** girdiğimde babam yüzünü çevirmiş, kapıya bakıyordu.

Neden dışarı çıktın sen, dedi, **buradan** niye konuşmadın? (s.133).

[6] De benim oğlum de, dedi annem aldığımız **tuvaleti** görünce, baban **bunu** kullanabilir mi? (s.135).

[7] Dayım, bu cibilliyetsiz Süleyman, haddizâtında ben hayalet gördüm de ona ateş ettim diye ifade vermiş, dedi. Bilmeyenler şaşırdılar Süleyman’ın ifadesini duyunca, bari akla yatkın bir **yalan** bulsaymış, **buna** kim inanır ki, diye söylendiler bir müddet (s.164).

[8] Ben elimde tüfek hazırım zaten, **domuzu** karşımda görünce, nişan alıp tetiğe bastım hemen. (...) Vaziyeti görünce, tamam, **bu** artık boku yedi dedim ben kendi kendime (s.166).

[9] Bir keresinde benim sürdüğüm kamyon arızalandığı için başka bir şoförle çıkmıştı sefere, o şoför de yememiş içmemiş, patrona anlatmış **İdris**’in uykucu olduğunu. **Bunun** ruhu patates çuvalı gibi yahu, yola çıkar çıkmaz uyuyor, demiş. Gözünün yaşına bakmadılar tabii, şak diye, hemen kestiler biletini (s.222).

[10] Derken geldi, bir **sinek** kondu babanın şakağına. Naha kör olası, **bu** da nereden çıktı şimdi, başka yer yokmuş gibi niye oraya kondu dedim ben içimden. Babanın canı geçtiği için, sineğin farkında değildi o sırada (s.247).

Verilen örneklerde görüldüğü gibi öncül ifade daha sonra tekrarlanmayarak “bu” işaret zamiri ile artgönderimsel olarak yinelenmiştir. Zamirler yalın halde bulunabildiği gibi +nUn ilgi, +rA yön gösterme, +U belirtme, +A yönelme, +dAn ayrılma hâl ekleri almış olarak da karşımıza çıkmaktadır.

1.1.2.2.1.5.1.2.“O” İşaret Zamirinin Sözcüğü Karşılacağı Gösterenin Yinelenmesi ile Yapılan Artgönderim

“O” işaret zamirinin sözcüğü karşıladığı gösterenin yinelenmesi ile yapılan artgönderimler, öncül olarak verilen tek bir sözcüğün daha sonra tekrarlanmayarak “o” işaret zamiri ile artgönderimsel olarak yinelenmesi olayıdır.

[1] Benim de büyük dedem katılmış savaşa, dedi Seher; Plevne’de, Gazi Osman Paşa’nın yanındaymış. Savaşırken boynunda taşıdığı muskayı rahmetli dedem arada bir çıkarıp gösterirdi bize. Ucu kopuk, kanlı bir

muskaydı. Baba yâdigârı diye, beyaz bir mendilin içinde özenle saklardı **onu** dedem (s.30).

[2] **Atı** görmeye geldik deyince çok sevindi dayım, elini kolunu nereye koyacağını bilemedi. Sonra hemen önümüze düşerek, sigarasını vapor bacası gibi tüttüre tüttüre, kerpiç evin bitişiğindeki toprak damlı ahıra götürdü bizi. Kapı açılınca, eşiğe yakın duruyor olmalı ki, **at** kafasını dışarı uzattı aniden. **Onunla** böyle hapahap karşılaşınca Ayperi korktu tabii, küçük bir çığlık atarak çarçabuk arkama saklandı. Dayım bıyık altından usulca güldü o sırada (s.61).

[3] İşte o gün böyle uzakları seyrederken, **İzzet Dayımın cevizi** hışırdadı hafifçe ve ben hemen dönüp baktım ama kımıldayan bir tek yaprak bile göremedim **onda** (s.98).

[4] İki kişinin yiyeceği salçadan ne olacak **anne**, dedim; uğraştığına değer mi, alalım bakkaldan.

Başını kaldırıp tersleyecekmiş gibi, dik dik baktı suratıma.

Sen, dedi, bakkalda satılan o güneş görmemiş salçalara salça mı diyorsun? Cevap veremedim **ona**, iki karık arasındaki toprak yükseltinin üstünde, öylece durdum (s.159).

[5] Anne, dedi Nihat; kim bilir hangi dalda ya da hangi kovuktadır şimdi o? Kanat sesleri de duyulmaz **dugukların**, biliyorsun, gecenin bu saatinde, karanlıkta nasıl bulalım?

Elinize birer değnek alın, sağa sola vurup gürültü çıkarın, dedi annem; siz bulamasanız bile çıkardığınız sesler bulur **onu**. Gece gece, evimizin etrafında ötmesin bu lanet duguk, ötmesin (s.207)!

[6] Bekir'in rüyası yüzünden kafası allak bullak olmuştu zaten, artık diken üstündeydi; mutfakta yahut bahçede herhangi bir işle meşgulken aniden **babamın** yattığı odaya koşuyor, kapı ağzında durup **ona** şöyle bir bakıyor,

nefes alıp verdiğini, kımıldadığını yahut kirpiklerinin hareket ettiğini görünce de derin bir oh çekerek işinin başına yeniden dönüyordu (s.157).

[7] **Amacı** her neyse, **onu** elde edebilmek için Allah'ı da aldattı yani o şahıs. Bu sebeple sen onu Allah'a havale et! en münasip zamanda, en isabetli silleyi Allah'tan başka kim vurabilir (s.144-145)?

[8] Yanlış söyledim, sal gibi uzunca, uçuk mavi bir **kamyonet** aldılar aslında; babam daha sonra **onu** Bursa'ya götürdü, kasasını ve şoför mahallini söktürüp onların yerine portakal renginde, on dört kişilik bir minibüs kasası oturttu (s.34).

[9] Kaç liraysa verip bağı başkasına budatalım baba, sen uğraşma böyle, dedim yürürken.

Olmaz, dedi çenesini sertçe havaya kaldırarak; budarken, **çubuğun** evveliyatını bilmek lâzım. Önceki yıl **onda** kaç göz bırakılmış, yorulmuş mu yorulmamış mı? El ne bilecek bunları, gelir, her çubukta üçer beşer göz bırakarak bir baştan bir başa, harala gürele budar geçer (s.47)!

[10] Siz, dedi titrek bir sesle; **Azrail'i** ak urbalar içinde gezen, aksakallı biri mi sanıyorsunuz? Elinde ecel defteriyle bulutların arasından süzüle süzüle çıkıp gelir mi sanıyorsunuz? Ne vakit, hangi kılıkta geleceğini kimse bilemez **onun** (s.231).

Romandan alınan örneklere bakıldığında “o” işaret zamiri ile gösterenin yinelenmesi ile yapılan artgönderimler verilmiştir. Bu artgönderimler öncül ifade olan sözcüğün daha sonra “o” işaret zamirinin yalın hâli veya çekimlenmiş hâli ile yapılmıştır.

1.1.2.2.1.5.1.3.“Bunlar” İşaret Zamirinin Sözcüğü Karşıladığı Gösterenin

Yinelenmesi ile Yapılan Artgönderim

“Bunlar” işaret zamirinin sözcüğü karşıladığı gösterenin yinelenmesi ile yapılan artgönderimler, öncül olarak verilen tek bir sözcüğün daha sonra tekrarlanmayarak

“bunlar” işaret zamiri ile artgönderimsel olarak yinelenmesi olayıdır. Romanda “bunlar” işaret zamirinin sözcüğü karşıladığı gösterenin yinelenmesi ile yapılmış beş adet artgönderim mevcuttur.

[1] Gerçi, onları tahsil edemese bile bir minibüs daha aldı yıllar sonra; hatta evin önünde iki minibüs varken nereden aklına estiyse gitti, tipi Mercedes, motoru Thames, ruhsattaki markası Saurer olan, yamalı bohça misali, bir de yarım dünya gibi alâmet kıyamet bir **kamyon** aldı. **Bunlarla** kalmadı, koleksiyon yaparcasına, kanarya sarısı bir binek araba da aldı aradan birkaç yıl geçince (s.36).

[2] Derken bu sessizlik yarım saat kadar sürdü sürmedi, sağdan soldan hastane bahçesine ulam ulam **insanlar** gelmeye başladı. Her biri birbirinden pejmürde insanlar, allı yeşilli insanlar, salkım saçak insanlar; gaydalı yürüyüşleri, çoluk çocukları, hatta bohçaları, sepetleri ve kucaklarında karpuzlarıyla insanlar...

Bunlar da kim, diye sordum Nihat’a (s.187).

[3] Yanımızdan yöremizden, başuçlarında yürüyen yakınlarıyla birlikte, sedye üstüne yatırılmış **hastalar** gelip geçiyordu bazen. **Bunlardan** bazıları başlarını kaldırıp sedyenin üstünden meraklı gözlerle sağa sola bakıyor, bazıları inilti eşliğinde habire kıvrıyor, bazıları da hiç kımıldamadan, ölü gibi öylece yatıyordu (s.181).

[4] Elinin birini beline koyan yengem öteki elindeki süpürge ucuyla, egzozdan püskürüp yere saçılan ve yağlı yağlı parlayan siyah **lekeleri** göstermiş ona. Gösterirken de, işte sizin külüstür bırakıyor **bunları**, kocan olacak Aziz, getirip getirip o mereti kasten bizim kapının önünde işetiyor, demiş. Ağzını bir çeşit büzüp hafifçe yana çarpıtarak, sidiği de bir şeye benzese, diye sokurdu hatta (s.67).

[5] **Odadakiler** babamın ameliyat olmak istemeyişinden yola çıkarak, kasabada kimlerin ne vakit, hangi sebeple bıçak altına yattığını konuşuyorlar

önce, **bunların** arasından turp gibi iyileşip ayağa kalkanların adlarını saydılar ve masada kalanlara da, ne yapalım, takdiriilâhî böyleymiş diyerek hep birlikte rahmet okudular (s.103).

Romanda “bunlar” işaret zamirinin sözcüğü karşıladığı gösterenin yinelenmesi ile yapılan artgönderimler çok fazla karşımıza çıkmamaktadır. Bir tanesi yalın halde diğerleri çekimli olmak üzere beş tane artgönderim tespit edilmiştir. Ayrıca verilen öncül ifadeler hem canlı hem de cansız varlıklardan oluşmaktadır.

1.1.2.2.1.5.1.4.“Onlar” İşaret Zamirinin Sözcüğü Karşıladığı Gösterenin

Yinelenmesi ile Yapılan Artgönderim

“Onlar” işaret zamirinin sözcüğü karşıladığı gösterenin yinelenmesi ile yapılan artgönderimler, öncül olarak verilen tek bir sözcüğün daha sonra tekrarlanmayarak “onlar” işaret zamiri ile artgönderimsel olarak yinelenmesi olayıdır.

[1] Dedemin tepesine çıkıp yaralı bir kurt gibi acı acı uluduğu **kayalıklar** karşımdaydı, **onların** eteğindeki ardıç kümelerinin arasından, insana koyu yeşilmiş izlenimi veren hayal meyal çan_sesleri geliyordu (s.46).

[2] Otoparkın yanından geçerek, iki kardeş caddenin karşısındaki **dükkânlara** doğru yürüdük sonra; **onlardan** birine girip kâğıt havlu, kolonya, peçete, ıslak mendil ve bolca su aldık. (186).

[3] Saksıların bazılarının dibinde sarı, bazılarının dibinde bakır çalığı **yapraklar** vardı. Hiç dokunmadım **onlara**, sandalyemi çekip yanlarına oturdum, sigaramı yaktım ve oradan boş gözlerle saatlerce uzakları seyrettim (s.40).

[4] Sivrihisar’dan Afyon istikametine dönüp de Aşağıkepen Köyü’ne yaklaştığımda, insanın içini yakıp kavuran bir sesle İnce Halil, “İtikadın Tam Tut” adlı türküyü söylüyordu. O türkünün “İnsan dediğin tek bir yapraktır” dizesiyle başlayan ikinci kıtasına gelmişti ki, yolun sonundaki **kavaklar** hışırdadı birden. Arabanın rüzgârı **onları** yalayıp geçiyormuş gibi,

yol boyunca yürüdü hatta bu hışırtı ve yürürken yerdeki otların çıkardığı ince ısıkları da içine katarak hızla derinleşti (s.91).

[5] Fakat bu uğurda çabaladıkça ne yapacağını şaşırıyor, bazen uyuyup kalmışçasına dakikalarca yere bakıyor, bazen elini uzatıp kilimin **motifleri** buruşmuş da **onları** düzeltiyormuş gibi parmaklarını pıtraklarla elibelindelerin üzerinde gezdiriyor, bazen de artık ne arıyorsa, belini doğrultup gövdesini bir o yana bir bu yana eğerek aniden ceplerini karıştırıyordu (s.162).

[6] Babam gencecikti tabii, otuzlu yaşlarının ortasındaydı henüz. **Saçları** simsiyahtı, her sabah evden çıkmadan önce **onları** ıslatıp aynanın karşısına geçer, özene bezene tarardı (s.189).

[7] Nefesi bile donmuştu zavallının, mih uzunluğunda, sivri sivri **buzlar** sarkıyordu ağzından, burnundan. Yanı başına çömelip **onları** temizlerken, iyi ki oğlanı uzaklaştırdım, iyi ki babasını bu hâlde görmedi dedim ben o gün kendi kendime (s.198).

Öncül olarak verilen tüm sözcükler somuttur. +In ilgi hâl eki, +DAn ayrılma hâl eki, +A yönelme hâl eki ve +I belirtme hâl eki almış olan “onlar” işaret zamiri, sözcüğü karşılayan gösterenin yinelenmesi olarak yedi yerde artgönderimsel olarak karşımıza çıkar.

1.1.2.2.1.5.2. Sözcük Öbeğini Karşılayan Gösterenin Yinelenmesi ile Yapılan Artgönderim

Sözcük öbeğini karşılayan gösterenin yinelenmesi ile yapılan artgönderimler, birden çok sözcükten oluşan öncül ifadenin “bu”, “o”, “bunlar”, “onlar” işaret zamirleri ile gösterenin yinelenmesiyle yapılan artgönderimlerdir. Verilen zamirler hâl ekleriyle çekimlenmiş veya yalın halde bulunuyor olabilir. Aşağıda metinden örnekleri verilecektir.

1.1.2.2.1.5.2.1.“Bu” İşaret Zamirinin Sözcük Öbeğini Karşıladığı Gösterenin

Yinelenmesi ile Yapılan Artgönderim

Metinden alınan gösterenin yinelenmesiyle yapılan artgönderimlerde sözcük öbeği, “bu” işaret zamiri ile karşılanır. Sözcük öbeğini karşılayan gösterenin yinelenmesiyle yapılan artgönderimler romanda çok sık karşımıza çıkmamaktadır. “Bu” işaret zamirinin sözcük öbeğini karşıladığı gösterenin yinelenmesi ile yapılan artgönderim örnekleri aşağıdadır:

[1] İzzet Dayım da ikide bir gelip anneme, **Yediemin’deki minibüsün** günlük ücretinin yirmi değil, elli beş lira olduğunu söylüyormuş ısrarla. Hatta parmaklarını hızlıca sayıp gözlerini kısarak hemen oracıkta hesaplıyor, hesaplarken başını bir sağa bir sola yatırıyor, sonra da işte şu an itibariyle bilmem kaç lira tutuyor bizim kız, fakat daha **bunun** faizi, vergisi, şusu, busu da var tabii, vallahi siz bu borcun altından imkânı yok kalkamazsınız, diye habire cart curt ediyormuş (s.69).

[2] Hemen ardından da öptüğüm eli yukarıya, **peronda kalan trene** doğru sallayarak, Değirmenci Halil’in beygirinden farkı yok yahu **bunun**, dedi; sabahdan beri yoldayız, imanımız gevredi! (s.9).

[3] **O cami** bu, öyle mi, dedi taksiden indiğimizde.

Bu, dedim (s.12).

[4] Demek seni gözünün içine baka baka aldattı ha, dedi bana dönerek yeniden; bir şey söyleyeyim mi, sana da zaten aldatılmak yakışırdı oğlum.

(...)

İçimden kalkıp **babama sarılmak** geçti ama yapamadım **bunu**; baktım sadece (s.145).

[5] Zübeyir de öne doğru eğilip başını uzatarak, **sesindeki tınlamayı** yakaladım, hayra alâmet değil **bu** dercesine ters ters baktı ona. Derken laf döndü dolaştı, yine üzüm bağlarına dadanan domuzlara geldi (s.164).

Verilen örneklerde [1], [2] ve [3]'te sözcük öbeği bir nesne iken [4] ve [5]'te sözcük öbeği soyuttur. Bu sözcük öbekleri [3] ve [5] numaralı örneklerde yalın halde artgönderimi sağlarken [1] ve [2] numaralı örneklerde +nun ilgi hâl ekiyle, [4] numaralı örnekte de +u belirtme hâl ekiyle çekimlenmiş olarak artgönderimi sağlar.

1.1.2.2.1.5.2.2.“O” İşaret Zamirinin Sözcük Öbeğini Karşılıdığı Gösterenin

Yinelenmesi ile Yapılan Artgönderim

“O” işaret zamirinin sözcük öbeğini karşıladığı gösterenin yinelenmesi ile yapılan artgönderimler, romanda “bu” işaret zamirine oranla daha sık karşımıza çıkmaktadır. Verilen sözcük öbeği halindeki öncül ifade “o” işaret zamiri ile karşılanmış ve böylece artgönderimsel olarak yinelenmiştir.

[1] Kemandaki tavrından ve genizden geliyormuş gibi görünen o şişkin avurtlu, esmer sesinden ötürü seviyordum **Seyit Çevik'i**. (...) Bu yüzden kimi vakit **onu** dinlerken, bu ustaların seslerini de işitiyormuşum gibi geliyordu bana ve böylece, gönlümün dağlarına soylu bir geleneğin şavkı vuruyordu (s.71-72).

[2] Sonra, gövdesinde oynaşan yaprak gölgeleriyle birlikte yine **o sütkırı at** çıktı bu hışırtıların içinden. Çıkar çıkmaz da başını çıkartıp şöyle bir kişnedi ve yine uzayıp kısalan tuhaf bir ağartı hâlinde, peşim sıra var gücüyle koşmaya başladı. **Ondan** kurtulamayacağımı bildiğim için ben gaz pedalına hiç yüklenmedim bu kez, aynı hızla ilerlemeye devam ettim (s.91).

[3] Göğе doğru yükselen cevizin karaltısından gözlerimi alıp beriye çevirdim sonra ve çevirir çevirmez de yine **o beyaz gömlekli, küçük çocukla** karşılaştım. (...) **Onunla** birlikte, dizlerine kadar inen gömleğinin ağartısı da gezindi hâliyle (s.91).

[4] İşte o vakit annem elini pencereye uzatabildiğince uzatıp başını da kolunun üstüne yatırarak, tir tir titreyen hırçın bir sesle, gidip kovalayın şunu çocuklar, **lanet duguk** bu, lanet, dedi

(...)

Anne, dedi Nihat; kim bilir hangi dalda ya da hangi kovuktadır şimdi **o**? Kanat sesleri de duyulmaz dugukların, biliyorsun, gecenin bu saatinde, karanlıkta nasıl bulalım? (s.207).

[5] Odaya girip uzun adımlarla geçti, babamın çaprazındaki kanepeye oturdu sonra **Hüseyin Dayım**, bağdaşını kurdu ve elini göğüs hizasında tutarak şıkır şıkır tespih çekmeye başladı. **O** böyle oturunca yanı başında İzzet Dayımın yokluğu da belirdi hemen ve ben o yokluğa bakıp hafifçe içimi çektim (s.119).

[6] Ertesi sabah sonda taktılar babama, öğleyin, yemek saati yaklaşırken de kucağında **idrar torbasıyla** taburcu ettiler. Odasından çıkardığımızda torbayı nasıl tutacağını bilemiyordu babam, fenâ halde utanıyor, elleriyle örtmeye çalışıyor, bunun mümkün olmadığını görünce de başını eğip ikide bir **ona** bakıyordu (s.195).

[7] Babam uzun yol şoförlüğünü bırakıp kasabaya dönünce, dedim; bunlar üç ahbap birleşerek, borç harç, Mercedes marka bir minibüs satın aldılar. Yanlış söyledim, **sal gibi uzunca, uçuk mavi bir kamyonet** aldılar aslında; babam daha sonra **onu** Bursa'ya götürdü, kasasını ve şoför mahallini söktürüp onların yerine portakal renginde, on dört kişilik bir minibüs kasası oturttu (s.34).

[8] Üstelik ben hastaneden yeni taburcu olmuşum o günlerde, kasabanın alt başında oturan **Sıhhiye İsmail** elinde siyah deri çantasıyla tin tin geliyor, haftada iki kez başımın arkasındaki yaraya pansuman yapıyordu. Ellerimi annem, bacaklarımı teyzemin kocası tutuyordu **o** gelip tepeme dikildiğinde (s.34).

[9] Annem o gün **o ipi**, bir yandan bir yana dönerken kolaylık sağlaması için değil de, İzzet Dayım götürmeye gelecek olursa babam **ona** tutunup dirensin, bu dünyada kalsın diye bağlattı sanki (s.153).

[10] Anladım tabii ben, anlayınca da, rahmetlinin hangi vaziyette olduğunu bilmediğim için, hadi amcam, sen şu tarafa bak diye **yanımdaki oğlanı** başımdan savdım. Toy değil mi, derhâl uydu benim sözüme. **O** böyle elinde çıra, on beş, yirmi adım uzaklaşınca, durur muyum, ben de hemen eşeğin baktığı tarafa seğirttim (s.198).

[1], [3], [5], [8] ve [10] numaralı örneklerde sözcük öbeği hâlinde bulunan öncül ifade bir insanı işaret etmektedir. [2] ve [4] numaralı örneklerde bir hayvanı işaret ederken, [6], [7] ve [9] numaralı örneklerde de öncül ifadeler nesnedir. Bütün öncül ifadeler yalın ve çekimli hallerde bulunan “o” işaret zamiri ile artgönderimsel olarak yinelenmiştir. [4], [5], [8] ve [10] numaralı örnekler yalın halde bulunan “o” işaret zamiri ile artgönderimsel olarak yinelenirken kalan örnekler çeşitli hâl ekleriyle çekime girerek artgönderim sağlanmıştır.

1.1.2.2.1.5.2.3. “Bunlar” İşaret Zamirinin Sözcük Öbeğini Karşılıdığı Gösterenin Yinelenmesi ile Yapılan Artgönderim

Bu artgönderimlerde, ilk olarak sözcük öbeği verilir. Sonrasında verilen sözcük öbeği “bunlar” işaret zamiri ile karşılanarak gösterenin yinelenmesi ile artgönderim yapılır. Romanda “bunlar” işaret zamiri ile yalnızca üç örnekte sözcük öbeğini karşılayan gösteren yinelenmesiyle artgönderim yapılmıştır. Örnekler aşağıda verilmiştir:

[1] Anne, dedim sonra; babamın ağzından on defa **su kelimesi** çıkıyorsa, **bunlardan** birinde ya da ikisinde sahiden su istiyor bence. Geriye kalan sekizinde yahut dokuzunda, Suat demeye çalışıyor (s.235).

[2] Elllerine birer ısıldak verip **benim kariyla baldızı** bir kuytuya oturttum oraya varınca. Domuz geldiğinde ısıldakları yakıp şu tarafa doğru tutacaksınız diye de sıkı sıkı tembihledim. Tamam, dedi **bunlar**, tutarız o tarafa doğru. Ben de tüfeği alıp az öteye gittim, büyükçe bir omçanın gerisinde pusuya yattım (s.165-166).

[3] Yalakların çevresinden fişkiran kayış kalınlığındaki otlardan, sarı kanatlı, yeşil kanatlı arı vızıltılarından, kabarıp sönen kurbağa seslerinden, hemen üst taraftaki çimenlikten, **sevdalıların gövdelerine kalpler çizip adlarının baş harflerini kazıdıkları akçakavaklardan, çınarlardan ve bunların** dallarında cıvıldaşan kuşlardan da eser kalmamıştı (s.201-202).

Verilen [1] numaralı örnekte öncül ifade +dan ayrılma hâl eki almış olan “bunlar” işaret zamiri ile artgönderimsel olarak yinelenmiştir. [2] numaralı örnekte sözcük öbeği öncül ifadesi yalın halde bulunan “bunlar” işaret zamiriyle yinelenirken [3] numaralı sözcük öbeği +ın ilgi hâl eki almış “bunlar” işaret zamiri ile artgönderimsel olarak yinelenmiştir.

1.1.2.2.1.5.2.4. “Onlar” İşaret Zamirinin Sözcük Öbeğini Karşıladığı Gösterenin Yinelenmesi ile Yapılan Artgönderim

Hasan Ali Toptaş, romanında sözcük öbeği ile yapılan gösterenin yinelenmesi artgönderimlerinde “bu” ve “bunlar” işaret zamirlerine çok yer vermezken “o” ve “onlar” işaret zamirlerine daha sık yer vermiştir. Sözcük öbeğinin “onlar” işaret zamiri ile karşılandığı artgönderimler aşağıdadır:

[1] Yakarken de elini yere doğru yanlamasına rüzgârlı bir bıçak gibi sallayarak, dinime imanıma, bir minibüs daha alınırdı **bu paralarla**, diye söylendi durdu. Gerçi, **onları** tahsil edemese bile bir minibüs daha aldı yıllar sonra; hatta evin önünde iki minibüs varken nereden aklına estiyse gitti, tipi Mercedes, motoru Thames, ruhsattaki markası Saurer olan, yamalı bohça misali, bir de yarım dünya gibi alâmet kıyamet bir kamyon aldı (s.36).

[2] **Dedemin tepesine çıkıp yaralı bir kurt gibi acı acı uluduğu** kayalıklar karşımdaydı, **onların** eteğindeki ardıc kümelerinin arasından, insana koyu yeşilmiş izlenimi veren hayal meyal çan sesleri geliyordu. Başka ses yoktu ortalıkta ne hafif bir esinti, ne de şöyle küçücük bir ot çıtırtısı (s.46).

[3] Yol yorgunusun, dedi annem; hem babana bir görün hem de azıcık soluklan şimdi, sonra da hiç vakit kaybetmeden, iki kardeş çarşıya inin. Bakkaldan **bir kasa lokumla bir koca kutu bisküvi** alın, **onları** yolda belde gördüğünüz çocuklara dağıta dağıta gelin. Hayır işleyelim ki bu rüya hayra çıksın, olur mu? (s.148).

[4] Otoparkın yanından geçerek, iki kardeş **caddenin karşısındaki dükkânlara** doğru yürüdük sonra; **onlardan** birine girip kâğıt havlu, kolonya, peçete, ıslak mendil ve bolca su aldık. (186).

[5] Len Müslüman, durduk yerde **o muşmula suratlı, eğri bacaklı Gülbahar'ı** benim üzerime sıçratma, şu mereti **onların** evini geçtikten sonra çalıştır, diye de sıkı sıkıya tembihlemiş (s. 67).

[6] Dava açacağım baba, dedim; hatta **kimin mahremiyetine dil uzattı ve kimi olduğundan farklı gösterdiyse, onlarla** birlikte dava açacağım.

Gözlerini kırpmadan, can kulağıyla beni dinliyordu (s.144).

[7] Kucağında idrar torbası, ellerinde ip, gözlerini tavana doğru kaldırarak Allah'la konuşuyor öyle zorlanınca. Hadi bu azabı bana çektiriyorsun, anladık, yahu **çoluk çocuğun** ne günahı var, **onlara** niye çektiriyorsun, diyor (s.219).

[8] Helâl olsun, dedi çoban; fakat sen **o parasını ödediğin o bacakları kırılan iki koyunu** alıp götürebilirsin, eve varınca kesersiniz.

Yok, dedi babam; yaraları iyileşmeyecek kadar kötüyse **onları** sen kes, fakir fukaraya dağıt (s.173-174).

[9] **Şu dağları** görüyor musun, dedim Nihat'a, elimi sol tarafa doğru uzatarak; Cankurtaran'dan tırmanıp **onları** aşınca, hemen burnumuzun dibinde Kazak Abdal'ın dergâhı var, biliyorsun. Çatısı çökmek üzere, duvarları desen ona keza. Yani orası öyle harabeye dönmüşken, benim az önce sorduğum soru yanılttı zaten (s.190-191).

[10] Mehmet Amca bir kayanın dibine büzülmüş, boynunu da soluna bükmüş, öyle, kaskatı oturuyordu. Nefesi bile donmuştu zavallının, mih uzunluğunda, **sivri sivri buzlar** sarkıyordu ağzından, burnundan. Yanı başına çömelip **onları** temizlerken, iyi ki oğlanı uzaklaştırdım, iyi ki babasını bu hâlde görmedi dedim ben o gün kendi kendime. Bir çocuğun, babasını öyle görmesi iyi olmazdı çünkü (s.198).

Yukarıda metinden alınan “onlar” işaret zamiri ile yapılmış gösterenin yinelenmesiyle yapılan artgönderim örnekleri verilmiştir. [1], [5], [8] ve [9]’da işaret sıfatı ile oluşturulmuş sözcük öbekleri öncül ifade olarak verilmiş +I belirtme ve +In ilgi hâl ekleriyle çekimlenmiş “onlar” işaret zamiri ile artgönderim sağlanmıştır. [2] ve [4] numaralı örneklerde sözcük öbeği belirtili isim tamlamasından oluşmaktadır ve +In ilgi hâl eki ve +DAn ayrılma eki almış “onlar” işaret zamiri ile artgönderim yapılmıştır. [7]’de bir ikileme olarak verilen öncül ifade +a yönelme hâl eki almış “onlar” işaret zamiri ile, [3] ve [6]’ ise sözcük öbekleri bağlama grupları olup +ı belirtme hâl eki ve +la vasıta hâl eki almış “onlar” işaret zamiri ile artgönderimsel olarak yinelenmiştir.

1.1.2.2.1.5.3. Tümceyi Karşılayan Gösterenin Yinelenmesi ile Yapılan Artgönderim

Tümceyi karşılayan gösterenin yinelenmesi ile yapılan artgönderimler *Kuşlar Yasına Gider* romanında çok kullanılmamaktadır. En çok “bu” işaret zamiri tümceyi karşılayarak artgönderim sağlarken “onlar” işaret zamirinin hiçbir yerde tümceyi karşılayarak gösterenin yinelenmesi artgönderimi yapıldığı görülmemektedir. İncelenen örnekler şunlardır:

1.1.2.2.1.5.3.1. “Bu” İşaret Zamirinin Tümceyi Karşıladığı Gösterenin Yinelenmesi ile Yapılan Artgönderim

Romanda tümceyi karşılayan gösteren yinelenmesi artgönderimi ile çok sık karşılaşmamaktayız. Buna rağmen “bu” işaret zamiri, tümceyi karşılayan gösterenin yinelenmesi ile yapılan artgönderimlerde en sık karşımıza çıkan zamirdir. Bu

artgönderimlerde öncül ifadeyi oluşturan bir cümledir. Bu cümle daha sonra “bu” işaret zamiri ile artgönderimsel olarak yinelenir. Örnekleri aşağıdadır:

[1] Sen bilmiyorsun, dedi o sırada annem, iki gece orada **battaniyesiz yattım ben.**

Elimde çatal, kalakaldım masada.

Anne, **bu** şimdi mi söylenir, dedim öfkeyle; koymamışlar mı battaniye? İnsanlık hâli oğlum, dedi annem; unutmuşlar herhalde, benim yatakta battaniye falan yoktu (s.88).

[2] Dikkatli bakamadın bab, dikkatli bakamadın, dedi başını iki yana sallayarak; **bunun adı Boncuk’muş aslında, tamam mı? Sonra feci bir kaza geçirmiş ve kuyruğu dibinden kopmuş. Vücudu böyle eksilince adı da eksilmiş tabii, Boncuk’tan geriye sadece Cu kalmış.**

Hımmm, dedim, **bu** güzel bir açıklama oldu (s.113).

[3] **İki yanı kurşunî bariyerlerle çevrili geniş bir viraja girdiğimde, bu at hakikaten ecel atıysa, demek ki İzzet Dayımı almaya gidiyordu, onu da alıp götürdüğüne göre artık bir daha ortaya çıkmaz diye geçirdim içimden. Bu** az da olsa rahatlattı beni, kaygılarımdan uzaklaştırdı (s.117).

[4] Pencereden birkaç defa, kahvaltı ediyoruz, hadi buyur dedik ama içeri sokamadık onu; uzaktan, istemem diye işaret etti **elini bağrına basıp başını geriye kanırtarak. Bunu** yaparken, pencereden uzanıp kolundan tutacakmışız gibi yan yan bahçe kapısına doğru uzaklaştı hatta (s.120).

[5] Böylece **Hüseyin Dayım, annem, Musa ve ben, sağdan soldan taş toplamaya başladık. Bunlar** ne yapıyor diye merak etmiş olmalı ki, babam da emekleye emekleye cümle kapısına çıktı o sırada, sırtını söveye verip eşiğe oturdu (s.121).

[6] Sonra başını kaldırıp tavana doğru bakarak, **Allah’ım, ne yaptım da bana bu azabı çektiriyorsun böyle, söyle ne yaptım,** dedi yorgun bir sesle. Gözlerinden pıtır pıtır yaş dökülmeye başlamıştı **bunu** derken (s.125).

[7] Başını eğip dizlerinin üstündeki battaniyeyi avuçlarının içinde sıkı sıkı dinledi anlattıklarını. Ardından da, aradan elli iki yıl geçti, **çocuğun mezarını yeniden** yaptırırım dedi bana. **Bunu** derken yine dayanamadı tabii, elleriyle yüzünü kapatıp sarsıla sarsıla ağladı (s.160).

[8] Eskiye hatırlamaya başladı, dedi, kuzinenin dibindeki minderin üstüne oturunca; ne yapsak, nerelere gitsek bilmiyorum ki.

Hatırlasın, dedi Vakkas Dayım, ne var **bunda**?

İyi değil, diyerek başını iki yana salladı annem; siz bilmiyorsunuz, her gece Suat'ı da hatırlıyor (s.199).

[9] Ağbi, dedi; babamın vaziyeti kötüleştikçe gelip gidenler çoğaldı, bu erikle asmayı keselim bence, olmuyor böyle.

(...)

Babam onların kesilmesine razı değil, bunu biliyorsun, dedim (s.209).

[10] Bab, dedi salondaki koltuklardan birine oturduğunda, gözlerimin içine bakarak; biliyor musun, Cu artık dönmeyecek.

Belli olmaz, belki döner gelir, dedim çaresiz bir sesle.

Dönmeyecek, dedi aniden.

Bunu dedikten sonra da hafifçe içini çekti (s.242).

Romandan alınan bütün örneklerde öncül ifade olarak verilen tümceler çekimli veya yalın halde bulunan “bu” işaret zamiri ile artgönderimsel olarak yinelenmiştir. Burada önemli olan öncül ifadenin bir cümle olmasıdır. Bu cümle bağımsız bir cümle olabileceği gibi diğer ögelere bağımlı halde olabilir. Örneğin [9] numaralı örnekte roman içinden alınan cümlenin tamamı “Babam onların kesilmesine razı değil, bunu biliyorsun, dedim” cümlesi iken öncül ifadeyi oluşturan “Babam onların kesilmesine razı değil” cümlesidir. Ya da “bu” işaret zamiri birden fazla cümleyi karşılıyor olabilir: [2] numaralı örnek.

1.1.2.2.1.5.3.2.“O” İşaret Zamirinin Tümceyi Karşıladığı Gösterenin Yinelenmesi ile Yapılan Artgönderim

“O” işaret zamiri ile yapılan ve tümceyi karşılayan gösterenin yinelenmesiyle yapılan artgönderim romanda çok kullanılan bir artgönderim biçimi değildir. Yine de “bu” işaret zamirinden sonra en çok kullanılan tümceyi karşılayan gösterenin yinelenmesi ile yapılan artgönderim olarak karşımıza çıkar. Romandan incelenen tüm örnekler aşağıda verilecektir.

[1] Kapıdan girdiğimizde, babam sırtını yastıklara dayamış, hüngür hüngür ağlıyordu. Neler olup bittiğini anlayamadık tabii, telâşla annemin yüzüne baktık.

Bir şey yok oğlum, dedi annem, **babanız çok duygulandı** da **ondan** ağlıyor (s.186).

[2] **Şu tahta minare kasabanın neresindeymiş**, dedi sonra kalkıp görmeye gidecekmiş gibi, gayet ciddi bir ifadeyle; **onu** da söylüyor mu okuduğun kitap? (s.144).

[3] **Gömü başkadır**, dedi titrek bir sesle; **onun** için sen sen ol, buraya geldiğinde daima yavaş geç (s.81-82).

[4] O sana söz verirken **Allah orada değil miydi**, **ona** ne şüphe, ona ne şüphe, elbette oradaydı! Amacı her neyse, onu elde edebilmek için Allah’ı da aldattı yani o şahıs. Bu sebeple sen onu Allah’a havale et! en münasip zamanda, en isabetli silleyi Allah’tan başka kim vurabilir? (s.144-145).

[5] İşte baban böyle oğlum, dedi bana dönerek; gelen olmadı mı, **beni gözden çıkardılar artık, ölmüş sayıyorlar** da **ondan** gelmiyorlar diye güceniyor. Geldiler mi de, çokuştular yine, kafam kazan gibi oldu diye dert yanıyor (s.167).

[6] Zamanla o defterin sayfaları kâfi gelmediği için, aşağı yukarı aynı kalınlıkta **bir defter daha açıldı** mecburen. Böylece, ders çalışır gibi, babam

her akşam endişeli bir yüzle eğilip veresiyeleri bu sefer de **ona** yazmaya başladı (s.36).

[7] Bunlarla kalmadı, koleksiyon yaparcasına, **kanarya sarısı bir binek araba da aldı** aradan birkaç yıl geçince. **Onun** ardından, artık imkânı yok böyle bir şey yapmaz derken, yahu ekmek aş mı isteyecek bu, kelepirdi, dayanamadım bahanesiyle bir binek araba daha aldı (s.36).

Romanda tümceyi karşılayan “o” işaret zamiri ile yapılan artgönderimde yedi örnek vardır. Tümü çekimli hâlde (+DAn ayrılma, +I belirtme, +In ilgi, +A yönelme hâl ekleri) bulunan “o” işaret zamiri, tümceleri karşılamış zamirlerin yinelenmesinden kaçınılmıştır. Böylece hem aynı cümleler tekrar ederek sıkıcılıktan kaçınılmış hem de dil ekonomisi sağlanmıştır.

1.1.2.2.1.5.3.3.“Bunlar” İşaret Zamirinin Tümceyi Karşıladığı Gösterenin

Yinelenmesi ile Yapılan Artgönderim

Verilen tümceler daha sonra tekrar aynı şekilde yinelenmeyip “bunlar” işaret zamiri ile artgönderimsel olarak gösterilir. Bu tür artgönderimler çoğunlukla dil ekonomisi adına “en az çaba yasası”na bağlı olarak yapılır. Amaç hem okuyucuyu sıkmamak hem de akıcılıktan şaşmamaktır. Romanda “bunlar” işaret zamiri ile tümcelere yapılan artgönderim yalnızca dört örnekte saptanmıştır. Örnekleri aşağıdadır:

[1] **Babanızın tutup fırlattığı el kimin eliydi ha**, diye bağırdı birden.

Kendi eliydi anne, dedi Nihat; üzerine ağırlık binince uyuşmuş işte, babam da onu başkasının eli sanmış.

Hıh, dedi annem; doğru, bu taraftan bakınca babanızın eli gibi görünüyordu o el. Öteki taraftan nasıl görünüyordu acaba? Vay bize vay, **Azrail’in eliydi oğlum, anlamadınız mı hâlâ, Azrail’in eliydi o el, Azrail’in!**

Sesini yükseltti **bunları** derken, ellerini kaldırıp kaldırıp dizlerini yeniden dövmeye başladı (s.230-231).

[2] Aynı anda, hem gökten indi hem yerden bitti sanki. Ya da **gök üst dudak, yer alt dudak oldu** ve **bunlar** tıpkı bir ağız gibi şöyle hafifçe aralandı da sanki at o aralıktan çıktı ve çıkar çıkmaz da başını kanırtıp acı acı kişneyerek, yine peşimden var gücüyle koşmaya başladı (s.129).

[3] Kaç liraysa verip bağı başkasına budatalım baba, sen uğraşma böyle, dedim yürürken.

Olmaz, dedi çenesini sertçe havaya kaldırarak; **budarken, çubuğun evveliyatını bilmek lâzım. Önceki yıl onda kaç göz bırakılmış, yorulmuş mu yorulmamış mı?** El ne bilecek **bunları**, gelir, her çubukta üçer beşer göz bırakarak bir baştan bir başa, harala gürele budar geçer! (s.47).

[4] Tepsilerin üstünü beyaz tül bentlerle örttüğümüzde hava kararmak üzereydi artık, **ova sisli puslu bir hâl almış, Uşak asfaltı gözden silinmiş, ahlatlar kaybolmuş**, bütün **bunların** ötesinde kalan Çökelez Dağı da eteğindeki köylerle, kasabalarla birlikte bir hayli uzaklara çekilmişti (s.161).

Verilen örneklerde hem çekimli hem de yalın hâlde bulunan “bunlar” işaret zamirinin tümceyi karşıladığı artgönderimler verilmiştir.

1.1.2.2.1.6.Belirteç ile Yapılan Artgönderim

Artgönderimler, belirteç ile de yapılabilmektedir. Romanda belirteç ile yapılmış artgönderim örnekleri karşımıza çıkmaktadır. Yazarlar, çoğunlukla aynı şeyleri tekrar etmeyip direkt tekrarlar yerine artgönderimlere veya öngönderimlere başvururlar. Böylece metinde akıcılığı, duruluğu, kolay söyleyebilmeyi de göz önünde bulundururlar. Belirteç ile yapılan artgönderimlerde öncül bir ifade verilir. Bu ifade bir yer bildirir. Daha sonra “ora”, “bura”, “şura” belirteçleri ile artgönderimsel olarak yinelenir. Böylece belirteç ile artgönderim yapılmış olur.

Belirteç ile yapılan artgönderimler dört başlıkta incelenecektir.

- Bölge veya Yer Adlarına Yönelik Belirteç ile Yapılan Artgönderim
- Çeşitli Mekân Adlarına Yönelik Belirteç ile Yapılan Artgönderim

- Ev veya Bir Yapıya Ait Bölümlerin Kullanımına Yönelik Belirteç ile Yapılan Artgönderim
- İnsan Vücudunun Bölümlerine Yönelik Belirteç ile Yapılan Artgönderim

1.1.2.2.1.6.1. Bölge ve Yer Adlarına Yönelik Belirteç ile Yapılan Artgönderim

Romanda yer alan kahramanlar sık sık seyahat eder. Dolayısıyla yazar çok fazla yer adından bahseder. Bulunulan yerler genel veya özel alanlar olabilmektedir. Bölge ve yer adlarına yönelik belirteç ile yapılan artgönderimlerde bulunulan alanlar genelden ziyade daha özel olan alanlardır. Yazar artgönderimi sağlarken bölge ve yer adlarından bahseder, ardından tekrarlayacağı sırada aynen yazmak yerine “ora”, “bura”, “şura” belirteçleri ile yineler. Romandaki örnekler aşağıdadır:

[1] İşte, bir gün duyduk ki Suudi Arabistan’da kaza yapmış, Osmanlı devrinde **Sürre Alayı’nın konakladığı, Tebuk yakınlarında bir yerde.** Gecenin karanlığında yaklaşıyormuş **oraya**, bir virajı dönünce önüne aniden yolun kenarına park edilmiş başka bir tır çıkmış (s.26).

[2] Parmaklarımın arasındaki ışıltı bir parlayıp bir sönerken, Mercan Medikal’in kapısından fırladığım gibi, babamı bulabilmek için Mithatpaşa Caddesi’nden aşağıya, **Sıhhiye Pazarı’na** yeniden koştum tabii; **oradan** gerisingeri döndüm **Yenişehir Postanesi’nin önündeki telefon kabinlerinin yanına** yeniden geldim, **oradan** soluk soluğa yukarı yürüyüp **Yüksel Caddesi’ne, oradan bulvara, oradan Zafer Çarşısı’na, oradan** da aynı yolu takip ederek soldaki merdiven basamaklarından Mithatpaşa’ya yeniden çıktım ve perde perde yağın altında durup ne halt edeceğimi bilemeden, yine çaresizce sağa sola bakındım (s.33).

[3] At da dere tepe demeden, âdeta kanatlanmış bir ağartı hâlinde peşim sıra **Maymun Dağı’nın eteklerine** kadar koştu. **Oraya** gelip Çardak’a girince de, her zamanki gibi şahlanıp kayboldu aniden (s.128-129).

[4] Randevu tarihinden bir gün evvel, öğle vakti tek başıma **Denizli**'ye doğru yeniden yola çıktım böylece. Bu kez, belki **orada** okurum diye yanıma benim hakkımda yazılmış bir kitabı da almıştım (s.128).

[5] Teşekkür ettim mi etmedim mi hiç hatırlamıyorum, bir taksi çevirdim aceleyle, Sıhhiye Köprüsünün üstünden U çizip **Necatibey Caddesi'ne, oradan** da bir sokaktan çok araba galerisine benzeyen Sezenler'e girdik (s.19)

[6] **Ankara**'dayken dişini sıkıp biraz daha egzersiz yapsa iyi olacaktı, dedim ben de; **oradaki** profesör ona, şu kapıdan koltuk değneği kullanmadan çıkıp gideceksin diye garanti vermişti (s.51).

[7] Kulağına gelen bir başka lafın rüzgârıyla, başka bir arabayı hayal ederek apar topar Isparta'ya geçmiş oradan. Sonra başka bir umut kırıntısının peşine düşüp **ver elini Konya'ya**, dördüncü gün **oradan** ayrılıp yorgun argın **Antep'e, orada** birkaç gece kaldıktan ve etrafa epeyce bakındıktan sonra da neden geçtiyse **Urfa'ya geçmiş. Orada** da kesesine uygun bir araba bulamayınca, yahu madem buraya kadar geldim, bari azıcık daha gidip oğlanı göreyim demiş kendi kendine (s.60).

[8] Hani baban protez bacak yaptırmak için **Ankara**'ya gitmişti, ben de seni arayıp baban **oraya** geliyor diye haber vermiştim ya, işte o gün, evde bir başıma kaldığımdan mıdır nedir, yine Suatçığımın hayali geçivermişti benim gözümün önünden (s.155).

[9] Ertesi sabah, babamı bin bir güçlkle arabaya bindirip ailecek yeniden gittik **Pamukkale Üniversitesi'ne**. Bu kez de öğleye kadar **oradan oraya**, çeşitli tahliller ve röntgen çekimleri için koşuşturduk (s.183).

[10] Kırk beş yıl önce, dedim kendi kendime konuşurcasına; **Honaz**'da kiraz festivali düzenlenirdi, biz de Denizli'den minibüsle **oraya** yolcu taşırdık (s.189).

Verilen örneklere bakıldığında özel olarak bulunan bölge ve yer adları daha sonra “ora” belirteci ile artgönderimsel olarak yinelenmiştir. Bölge ve yer adlarına yönelik yapılan artgönderimlerde “ora” belirteci kullanılmıştır. Aynı zamanda “ora” belirteci yalın halde bulunmayıp +a yönelme, +da bulunma, +dan ayrılma, +ki aitlik eklerini aldığı da görülmektedir. Zamandan, kelimedenden tasarruf; akıcılığı sağlama veya tekrara düşmeme gibi sebeplerle belirteç kullanımı ile bölge ve yer adlarına yönelik artgönderimler yapılmıştır.

1.1.2.2.1.6.2. Çeşitli Mekân Adlarına Yönelik Belirteç ile Yapılan Artgönderim

Romanda çeşitli mekân adlarına yönelik belirteç ile yapılmış pek çok örnek mevcuttur. Burada mekân adları daha çok genel anlamda kullanılır. Daha sonra “ora”, “bura”, “şura” belirteçleri ile artgönderimsel olarak karşılanarak yinelenir. Romanda “ora” ve “bura” ile yapılmış artgönderimler saptanmıştır, aşağıda bu örnekler verilecektir.

[1] Göğre doğru yükselen cevizin karaltısından gözlerimi alıp beriye çevirdim sonra ve çevirir çevirmez de yine o beyaz gömlekli, küçük çocukla karşılaştım. **Mezarlığın dibindeki dereye inen sokağın köşesinde**, kerpiç duvarın uzantısıymış gibi, hiç kımıldamadan öylece duruyordu. Yavaşça hareketlendi ve **oralarda** elini kolunu sallayarak, bir aşağı bir yukarı gezinmeye aştı sonra (s.98).

[2] Sayfaları çevirmeye devam ettikçe, su yüzüne çıkan bütün bu hakikatlerin ardından, kurulduğu günden bu yana hiç tahta minare görmemiş olan **bizim kasabada** haddizâtında bir tahta minare olduğunu öğreniyordum sonra şaşkınlıkla. Bu şaşkınlığı yaşamaya vakit kalmadan, benim doğup büyüdüğüm evin de işte **orada**, sözü edilen tahta minarenin azıcık ötesinde olduğunu öğreniyordum (s.140-141).

[3] Bizim **bağda**, diye devam etti Zübeyir; işte beş altı omçanın canına okudular geçen sene, ne salkım bıraktılar ne neferne, dallarının da çoğunu

kırdılar. (...) Akşam karanlığında, devrisi gün bindik traktöre, hep birlikte bağın yolunu tuttuk. Elllerine birer ışıldak verip benim karıyla baldızı bir kuytuya oturttum **oraya** varınca (s.165).

[4] Gecenin o saatinde Çivril de uykudaydı tabii, in cin top oynuyordu ortalıkta. Derken minibüsü **kenar mahallelere** doğru sürdü babam, karanlık ağaçların, üzüm bağlarının ve elma bahçelerinin arasındaki toprak yollara doğru sürdü ve bir müddet de **oralarda** gezindik (s.170).

[5] İşte böyle koşarken, yıllar evvel, geceleyin **minibüsle koyun sürüsünün içine girdiğimiz yere** gelince de zınk diye durdu bu at. (...) Sonra işte **orada**, yine göğün derinliklerine gömülecekmiş gibi, acı kişnemeler eşliğinde şahlanıp aniden kayboldu bu at. Gözlerimde ağartısı, kulaklarımda kişnemeleri kaldı sadece (s.179).

[6] Şu dağları görüyor musun, dedim Nihat'a, elimi sol tarafa doğru uzatarak; Cankurtaran'dan tırmanıp onları aşınca, hemen burnumuzun dibinde **Kazak Abdal'ın dergâhı** var, biliyorsun. Çatısı çökmek üzere, duvarları desen ona keza. Yani **orası** öyle harabeye dönmüşken, benim az önce sorduğum soru yanılttı zaten (s.190-191).

[7] Ne gezer, yok! Rüzgârda pır pır edip duran, şişesi yıllık isli kandillerle arıyoruz Mehmet Amcayı; çıralarla, alevi dana kulağı gibi bir o yana, bir bu yana yatan meşalelerle arıyoruz. Öğrendik ki, **İkikapılı'nın alt tarafına** gider, odunu devamlı **oradan** getirirmiş rahmetli (s.197).

[8] **Mezarına** ancak birkaç kere toprak atabildim ben, daha fazlasına yüreğim dayanmadı. Musa'ya verdim elimdeki küreği, üç dört adım geri çekilip yere çömeldim ve hıçkırı hıçkırı ağlamaya başladım. Eğilip doğrulan insanları, kürek seslerini, toprağın kokusunu ve mezar taşlarının ağartısını buzlucağın gerisinden görüyormuş gibiydim **orada** ağlarken (s.245).

[9] Alo, ben **Sezenler Sokak'taki Özdemir Kırtasiye'den** arıyorum, dedi telefondaki ses; babanız **burada**, bizim dükkânda sizi bekliyor (s.19)

[10] Derken bu sessizlik yarım saat kadar sürdü sürmedi, sağdan soldan **hastane bahçesine** ulam ulam insanlar gelmeye başladı. (...)

Bunlar da kim, diye sordum Nihat'a.

Çingeneler herhâlde ağbi, dedi; sokaklarda yaşayan evsiz barksız insanlar işte, daha önce de gördüm ben, sanıyorum **buraya** her akşam geliyorlar (s.187-188).

Çeşitli mekân adları “ora” ve “bura” belirteçleri ile artgönderimsel olarak yinelenmiştir. Bu artgönderimler yapılırken de “ora” ve “bura” belirteçleri çeşitli çekim ekleriyle çekimlenmiştir. Mekânlar özel olmaktan ziyade geneldir ve burada artgönderimler az çaba yasasına bağlı olarak dilde tasarruf adına yapılmıştır.

1.1.2.2.1.6.3. Ev veya Bir Yapıya Ait Bölümlerin Kullanımına Yönelik Belirteç ile Yapılan Artgönderim

Roman Ankara ve Denizli arasında, genellikle ev veya hastanelerde geçer. Dolayısıyla evin bölümlerinde yaşanan olaylar ya da hastanede yaşanan olaylar sık sık karşımıza çıkar. Bu sayede de ev veya bir yapıya ait bölümlerin kullanımına yönelik belirteçle yapılan pek çok artgönderim karşımıza çıkar. Öncül olarak verilen bölümler daha sonra “ora”, “bura” ve “şura” belirteçleriyle yinelenir. Bu artgönderimin örnekleri şunlardır:

[1] Sadece ağızımda değil, ertesi gün zihnimde de hissettim bu acılığı ve miskin bir ruhla **evin içinde oradan oraya** gezindim durdum (s.40).

[2] Ben de onun bu vaziyetini gördükçe ister istemez suçluluk duymaya başlamıştım. Bu yüzden, fırsatını bulup bir ara **balkona** çağırdım Nihat'ı.

Orada sırtımızı duvara verip iki kardeş yan yana sustuk bir müddet (s.183-184).

[3] Sigaramı söndürüp eşikten kalkarken de, sağ tarafa düşen tepedeki mezarlığa baktım bir an için. İşte tam o sırada, mezarlığın dibindeki dereye inen sokağın köşesinden beyaz gömlekli, küçük bir çocuk çıktı; sağa sola bakına bakına, tüyden daha hafif adımlarla bizim arabanın yanından süzülüp geçti, **bahçenin girişine** geldi ve bir an duraksayıp etrafa şöyle bir göz attıktan sonra **oradaki** taşın üstüne yavaşça oturdu (s.50).

[4] Ben sustum çaresiz, göz ucuyla babam doğru şöyle bir baktıktan sonra çayımı alıp kalktım ve sigara içmek için, **evin batı cephesindeki odalardan** birine geçerek **oradan** balkona çıktım (s.49).

[5] **Balkonun altındaki bodrum kapısını** göstererek, **buradaki** araba parçaları n'oldu peki, duruyor mu hâlâ, diye sordum anneme.

Demir korkuluğun üstünden eğilip gayriihtiyarî kapıya doğru baktı.

Duruyor oğlum, duruyor, dedi bezgin bir sesle; hâlâ ağzına kadar dolu **orası** (s.55).

[6] Fakat bir husus var, dedi dayım aniden bana dönerek; **merdiven basamaklarından** nasıl inip çıkacak o sandalye? Bence **oraya** bir rampa yaptırmak lâzım (s.119).

[7] Bunlar ne yapıyor diye merak etmiş olmalı ki, babam da emekleye emekleye cümle kapısına çıktı o sırada, sırtını söveye verip **eşiğe** oturdu. O **oradan** uzaklara çekilmiş kederli bir yüzle sessizce bizi seyrederken, taş toplama işine Hicran Yengem de katıldı daha sonra; karısı ve baldızıyla birlikte yukarıdan koştu geldi Zübeyir, elinde çapa bağına doğru giderken gördü Cavit, Cavit haber uçuşunca kardeşi Bekir de katıldı (s.121-122).

[8] Aşağı taraftaki **dip odaya** taşınalım baba, dedim yumuşacık bir sesle; hem **orası** tuvaletin bitişiği, gidip gelmen kolay olur.

Yok, dedi başını geriye kanırtarak; yok, **orası** olmaz oğlum, katiyen olmaz.

Oradan nereyi göreceğim ben, İzzet Dayının çatısına mı bakıp duracağım sabahtan akşama kadar? (s.134).

[9] Bekir çocukların omuzlarına babacan bir tavırla dokuna dokuna geçmiş, **köşedeki minderin kenarına** ilişmişti; dilsiz ağızsız, süt dökmüş kedi gibi öylece oturuyordu **orada**. Daha doğrusu, habire gözlerini kaçıırıyordu annemden (s.162).

[10] İşte tam o sırada, mezarlığın dibinden dereye inen sokağın köşesinden beyaz gömlekli, küçük bir çocuk çıktı; sağa sola bakına bakına, tüyden daha hafif adımlarla bizim arabanın yanından süzülüp geçti, **bahçenin girişine** geldi ve bir an duraksayıp etrafa şöyle bir göz attıktan sonra oradaki taşın üstüne yavaşça oturdu. (...)

Baksana anne, dedim, **şuradaki** çocuk akrabalarından biri mi (s.51)?

Yukarıda, metinden alınan “ora”, “bura” ve “şura” belirteçleriyle ev veya bir yapıya yönelik artgönderimler verilmiştir. Romanın büyük çoğunluğu ev ve hastanelerde geçtiği için bu başlık için yeterince örnek bulunmaktadır. Çoğunlukla hâl ekleriyle çekimlenmiş belirteçlerle artgönderim sağlanmıştır. Yazar diğerlerinde olduğu gibi burada da dil ekonomisini gözetmektedir.

1.1.2.2.1.6.4. İnsan Vücudunun Bölümlerine Yönelik Belirteç ile Yapılan Artgönderim

İnsan vücudunun bölümlerine yönelik belirteçle yapılan artgönderimler çok sık karşımıza çıkmamaktadır. Burada vücudun herhangi bir bölümü öncül olarak verilir. Ardından bu bölüm tekrar edilmek istenirse “ora”, bura” veya “şura” belirteçleri ile yinelenir. Romandan tespit edilen örnekler şunlardır:

[1] Söyle bakalım Ayperi, kaç yaşındasın sen, diye sordu babam ona.

Cevap vermedi Ayperi, ses babamın **sol bacağından** gelmiş gibi, **oraya** bakıp yutkundu sadece. (s.11).

[2] **Avucunu** açtı sonra, parmağının ucuyla **oraya** bir daire çizdi. Ben duraksadım işte o vakit, takıldım kaldım. Devam et oğlum, devam et

dercesine gözlerimin içine baktı babam; ardından da, daireyi yeniden çizdi ve avucunu kapadı (s.239).

[3] Derken geldi, bir sinek kondu **babanın şakağına**. Naha kör olası, bu da nereden çıktı şimdi, başka yer yokmuş gibi niye **oraya** kondu dedim ben içimden. Babanın canı geçtiği için, sineğin farkında değildi o sırada. Dizimin üstündeki peçeteyi aldım sonra ben, şöyle sallayayım da rüzgârıyla sineği kovayım dedim (s.246).

[4] Kalbi elindeymiş gibi, inanılmaz bir şefkatle, tatlı tatlı **dizini** ovuşturdu yine.

Daha sonra, dedi gözlerini gözlerime dikerek; getirip teslim ettikleri o odunu kullanmak hiç de kolay olmuyor. Vay **şurası**, vay **burası** acıtıyor diye habire çaput sıkıştırıp duruyorsun kıyısına köşesine. Ya da tutam tutam pamuk sıkıştırıp duruyorsun (s.11).

Romanda insan vücudunun bölümlerine yönelik belirteçle yapılan çok az sayıda artgönderim yapılmıştır. Belirteçler çekim ekleriyle çekimlenmiş olarak karşımıza çıkmaktadır. [1] ve [4] numaralı örneklerde bacak, [2]'de avuç (el), [3]'te şakak uzuvları, “ora”, “bura” ve “şura” belirteçleriyle artgönderimsel olarak yinelenmiştir.

1.1.2.2.1.7.Çok Bağımlı Artgönderim

Çok bağımlı artgönderimlerde bir sözcük, sözcük öbeği veya cümle metnin içinde yinelenir. Yinelenen ifade öncül ifadenin aynısı veya çekim eki almış hâli olabilir. Romanlar edebî metindir. Edebî bir metin olmalarından dolayı yazar tarafından her şey açık seçik yazılmaz. Bazı şeyler okuyucunun hayal dünyasına bırakılır; bazı önemli noktaları vurgulamak, onlara dikkat çekmek gibi amaçlarla tekrarlara başvurulur.

Çok bağımlı artgönderimi üç başlıkta incelenecektir.

- Zamir Kullanımı ile Yapılan Çok Bağımlı Artgönderim
- Soyut Kavramların Kullanımı ile Yapılan Çok Bağımlı Artgönderim
- Somut Kavramların Kullanımı ile Yapılan Çok Bağımlı Artgönderim

1.1.2.2.1.7.1. Zamir Kullanımı ile Yapılan Çok Bağımlı Artgönderim

Çok bağımlı artgönderim farklı şekillerde karşımıza çıkar. Bunlardan biri de zamir kullanılarak yapılanlardır. Bu zamirler kişi zamiri, işaret zamiri, soru zamiri gibi pek çok türde olabilir. Burada zamir olarak verilen öncül metnin ilerleyen cümlelerinde de yinelenir. Yazar bu zamiri bir sebeple göz önünde bulundurmayı ve o zamire dikkat çekmeyi hedefler. İncelenen romanda da zamir kullanımı ile yapılmış artgönderimler yer almaktadır. Bunlar aşağıda verilecektir.

[1] **Ben** de hemen her gün bir avuç jetonla postanenin önüne gidip ankesörlü telefonlarla ulaşıyordum babama, binlerce kilometre uzaktan onu neredeyse bebek avutur gibi avutuyordum. (...) Hemen ardından da asıl derdimiz üzümlemiş gibi, ne yaptınız, bağın hepsini topladınız mı, diye soruyordu. Topladık, diye cevap veriyordum **ben**. (...) Üzüm faslı sona erince, bu sefer de tutup **bana** falanca ne yapıyor, feşmekanca nasıl, o oğlunu everdi mi, beriki kızını çıkardı mı diye kasabadaki insanları sormaya başlıyordu. Onun sözünü ettiği kişilerin çoğunu tanıımıyordum **ben**, o güne kadar adlarını bile duymamıştım. (...) İşte böyle, tastamam iki buçuk ay geçirdim ankesörlü telefonların başında. Bu iki buçuk ay boyunca, zaman zaman kendimi tutamayıp **ben** de ağladım (s.27).

[2] Hüseyin Dayım ısrar ederdi tabii, şişeleri dizdiğini, domatesleri dilimlediğini söyler, hatta babamın kolundan tutup çekerek, yahu her seferinde şeytanla mı sohbet edeceğim **ben**, içmeyeceksen içme, dinimizde zorlama yoktur, tamam, hiç değilse gel sofrada otur, derdi. (...) Giderken de gücenik bir sesle, aklına yanayım enişte, aslan sütü içilmez mi yahu, diye söylenirdi. Hatta iki adımda bir başını sallayarak, **beni** şeytanla baş başa bıraktın yine, **beni** şeytanla baş başa bıraktın, diye sitem ederdi babama. Şu dakikadan itibaren **benim** yiyeceğim her türlü haltın müsebbibi sensin, haberin ola, aha şimdiden söylüyorum demeye getirirdi aklınca (s.39).

Verilen [1] ve [2] numaralı örnekler, “ben” birinci tekil kişi zamiri kullanımıyla yapılmış çok bağımlı artgönderim örneğidir. “Ben” kişi zamiri metnin belirli yerlerinde yinelenmiştir.

[3] Hemen peşinden de montunun fermuarını bağrına kadar indirdi ve boynunu uzatıp alaycı bir sesle, bizim oğlan, galiba benden önce kocadın **sen**, öyle mi ha, diye sordu Hüseyin Dayıma.

Onun ne dediğini anlamadı öteki, nemli gözlerle öyle, boş boş baktı.

Büyük olan benim ama **sen** benden önce kocadın, öyle değil mi ha, dedi İzzet Dayım.

(...) Eskiden yürüdüğünde, bastığın yer titrerdi **senin**.

Ee, dedi öteki.

E'si var mı bizim oğlan, bastığın yer titremiyor artık, **sen** titriyorsun (s.102-103)!

[4] Bir şeye canın sıkılmış **senin**, dedi kanepeye tekrar oturduğumda, gözlerimin içine bakarak.

(...)

Yok, dedi yeniden, **sende** bir hâl var.

Böyle üsteleince dayanamadım, okuduğum kitaptan söz ettim ona. (...)

Zaten öteki örnekleri de, belki gülümsemesine vesile olur diye verdim.

Fakat bir kere bile gülümsemedi babam, boynunu bana doğru uzatıp başını hafifçe yana eğerek, anlattıklarını dikkatle dinledi.

Demek **sana** söz verdi, sonra da sözünü tutmadı öyle mi, dedi birden.

Öyle, dedim (s.143-144).

[3] ve [4] numaralı örneklerde teklik ikinci kişi olan “sen” kişi zamirinin tekrarı ile yapılmış çok bağımlı artgönderim yer almaktadır.

[5] Fakat şunu da baştan belirtiyim, dedi İsfendiyar Bey o sırada babamın tez canlı olduğunu sezmiş gibi; öyle, hemen bacağı alıp gitmek yok, sabredip burada, **bizim** gözümüzün önünde bir müddet egzersiz yapacaksınız. Belli

olmaz, duruma göre günlerce devam edebilir bu. Çünkü iş hem sizin içinize sinmeli hem de **bizim**, anlıyorsunuz değil mi, bu husus çok önemli. Yürüyüşünüze bakarak icap ediyorsa **biz** de zaman zaman milimetrik değişiklikler yapacağız tabii. Bugüne kadar kapımızdan tekerlekli sandalyeyle girenlerin hepsi yürüyerek çıkıp gitmişlerdir, merak etmeyin siz, yeter ki sabırlı olun (s.15).

[6] Benim de büyük dedem katılmış savaşa, dedi Seher; Plevne'de, Gazi Osman Paşa'nın yanındaymış. Savaşırken boynunda taşıdığı muskayı rahmetli dedem arada bir çıkarıp gösterirdi **bize**. Ucu kopuk, kanlı bir muskaydı. Baba yadigârı diye, beyaz bir mendilin içinde özenle saklardı onu dedem. **Bize** göstereceği vakit de, mendilin düğümlerini dualar eşliğinde yavaş yavaş açardı. Ortaya çıkması neredeyse on dakika sürerdi muskanın. Her defasında, mendilin içinden karşımıza Plevne'de çarpışan askerler çıkacakmış gibi heyecanlanırdık **biz**, gözlerimiz büyür, kalp atışlarımız hızlanırdı (s.30).

[5] ve [6] numaralı örnekler çokluk birinci kişi zamiri olan “biz”in yinelenmesiyle oluşturulmuş birçok bağımlı artgönderimdir.

[7] Konuşmaları duymuş olmalı ki, babam da gözlerini açtı o sırada. Onun uyanmasını bekliyormuş gibi, bastonunu tıkırdata tıkırdata, kocası Eyüp Amca'yla birlikte Gülfem Yenge geldi sonra; **onların** peşinden Zübeyir'le karısı ve baldızı, **onların** peşinden babamın hala çocukları Cavit le Bekir, **onların** peşinden ortanca teyzemle oğlu ve gelini, **onlar** içeri girer girmez de iki yanında iki çocuğuyla Vakkas Dayım geldi (s.103).

[8] Fakat ben bu omçaların sadece önceki yılını değil, bebekliğini bilirim, diye devam etti babam, çocukluğum **onların** dibinde geçti.

Benim çocukluğum da **onların** dibinde geçti, dedim ona.

O sırada ikimizin de yüzüne belleğimizdeki üzüm tanelerinin ışıltısı vurdu sanki, bir an için, başımızı çevirip gayriihtiyarî birbirimize baktık (s.47-48).

Metinden verilen [7] ve [8] numaralı örneklerde çokluk üçüncü kişi zamiri olan “onlar” ile çok bağımlı artgönderim sağlanmıştır.

[9] Bir de tutuyor, dedi sonra; cenaze merasiminde **kimler** vardı, o da geldi mi, şu da geldi mi, bu da geldi mi diye ahiret sorusu soruyor bana. Hiç üşenmeden tek tek isim sayıyor. Elli yıldan fazla olmuş, o gün cenaze merasiminde **kimler** vardı nereden bileyim, benim aklım defter mi?

Geldi de geç, **kim** ne zararı var, diye atıldı Hüseyin Dayım, elini tespihiyle birlikte bir yandan bir yana sallayarak (s.220).

[10] O sırada ortalık insanı şaşırtacak kadar sessizdi nedense, avlularda, sokaklarda, kapılarda, pencerelerde **kimsecikler** yoktu. Beş parmak Dağı da sessizdi, güneşin altında parıldayan, girintili çıkıntılı bir yükseklik hâlinde öylece duruyordu kasabanın başucunda. (...) Sonra ben titreyen ellerimle kapının üstündeki anahtarı çevirip içeri girdim ama evde **kimseyi** bulamadım.

(...)

Dışarı fırladım çaresiz, elimde telefon, bahçe kapısının önünde durup sağa sola baktım. Ortalıkta **kimsecikler** yoktu hâlâ, mahalleye çöken sessizlik duvarların duruşu nu yineleye yineleye sokaklar boyunca akıyor, avlularda gölleniyor, sonra da oralardan taşıp ağaçların ve göğün rengini alarak çatıların ucuna doğru yükseliyordu (s.212-214).

[9] ve [10] numaralı örneklerde belgisiz zamir olarak verilen “kim” ve “kimse” zamirleri tekrarlanarak çok bağımlı artgönderim sağlanmıştır.

Verilen tüm örneklerden anlaşılacağı üzere, zamir kullanımı ile yapılan çok bağımlı artgönderimlerde, herhangi bir zamir birkaç kere metin içinde tekrar eder. Yalın hâlde tekrar edebileceği gibi çekim veya yapım eki alarak da tekrar edilebilir. Burada önemli olan nokta yazarın bir şeye dikkat çekip çekmediğidir.

1.1.2.2.1.7.2. Soyut Kavramların Kullanımı ile Yapılan Çok Bağımlı

Artgönderim

Romanda soyut kavramların kullanımıyla yapılmış çok bağımlı artgönderimlere rastlanmaktadır. Soyut kavram metin içinde birçok kez tekrarlanır ve okuyucunun zihninde bir şeyler uyandırmak amaçlanır. Tekrarlar okuyucunun dikkatini çekmelidir. Soyut kavramlarla çok bağımlı artgönderim yapılırken öncül ifade ile tekrarlanan ifadelerin birebir aynı şekilde olma zorunluluğu yoktur. Anlam olarak bir farklılığa uğramaması yeterlidir; yapı olarak farklılıklar olabilir. Soyut kavramlarla yapılan artgönderimler incelenen metinde çok sık karşımıza çıkmamaktadır. İncelenen kavramlar aşağıda verilmiştir:

[1] Rüyamda ben bağdan geliyordum, dedi Bekir; ekmek ederken sacın altında yakarız diye, eşeğe de çalı çırpı yüklemiştim. (...) Sonra işte tam buradan, şu durduğumuz yerden geçip sağa döndüm ve döner dönmez de İzzet Dayınla karşılaştım. (...) Yanına yaklaşıncı, İzzet Ağbi, hayırdır, sen **ölmedin** miydi, diye sordum ben. Rahmetli, hani şöyle sert perdeden, takır takır konuşurdu ya, işte yine öyle konuştu; **öldüm** ya len, **ölmez** olur muyum, dedi bana. Ben de, ee, o hâlde buralarda ne arıyorsun, dedim. Bir müddet sustu ben böyle sorunca, yine başını çevirip sizin eve baktı. Ben, **öldüysen** mezarından niye çıkıp geldin İzzet Ağbi, söylesene buralarda ne arıyorsun, diye sordum tabii yeniden. İşte o vakit bana, yahu Bekir, ben Aziz eniştemi almaya geldim, dedi. (...) Ardından da, yok, boşuna gelmişim ben, enişteyi daha hazırlamamışlar, dedi (s.247).

Metinden alınan örnekte “ölüm” temi verilmiştir. “Ölmek” fiili aynı metin içinde dört kez yinelenerek soyut kavram kullanımı ile yapılan artgönderim oluşturulmuştur. Burada Aziz’in ilerleyen hastalığına ve muhtemel sonucuna gönderme yapılmıştır.

[2] Babanızın tutup fırlattığı el kimin eliydi ha, diye bağırdı birden.
(...)

Hıh, dedi annem; doğru, bu taraftan bakınca babanızın eli gibi görünüyordu o el. Öteki taraftan nasıl görünüyordu acaba? Vay bize vay, **Azrail'in eli**ydi oğlum, anlamadınız mı hâlâ, **Azrail'in eli**di o el, Azrail'in!
Sesini yükseltti bunları derken, ellerini kaldırıp kaldırıp dizlerini yeniden dövmeye başladı.

Azrail'i de nereden çıkardın anne, ağzından yel alsın, dedi Nihat.

(...)

Siz, dedi titrek bir sesle; **Azrail'i** ak urbalar içinde gezen, aksakallı biri mi sanıyorsunuz? (s.230-231).

Örnekte “Azrail”, “Azrail'in eli” gibi kavramlarla yapılan bir artgönderim söz konusudur. Uyurken birden kendi elini kaldırıp atan ve desteksiz kalan başının düşmesiyle uyanan Aziz her ne kadar kendi elini attığını düşünse de eşi, o elin Azrail'e ait olduğunu düşünür. Son demlerini yaşayan Aziz için endişelenen eşi oğullarıyla düşüncesini paylaşır, Aziz'in vaktinin az kaldığına dikkat çeker.

[3] Dalöğle varıp odalarına girdiğimde, babamın gözlerindeki **umut ışıltıları** duruyordu hâlâ; hafif de olsa, arada bir parlayıp sönüyorlardı. Fakat bir sonraki gün dikkatle bakmama rağmen, zerresini bile göremedim bu **ışıltıların** (s.86).

Verilen örnekte “umut ışıltıları” kavramı biri açık biri tamlayan eksiltisi olmak üzere iki kez yinelenmiştir. Gittikçe umudu tükenen Aziz'e dikkat çekilmiştir.

[4] Özlüyorum yeğenim, kızımı çok özlüyorum, dedi Hüseyin Dayım bana dönerek; telefonum çaldı da kişnemeyi duydum mu, inan bana, **içim yanıyor**.

(...)

Duymadım mı da yanıyor, dedi sonra titrek bir sesle; anasını satayım, duymadım mı da **yanıyor** (s.102)!

Örnekte atına aşırı özlem duyan Hüseyin Dayı özlemini biraz olsun giderebilmek için telefonunun zil sesini at kişnemesi olarak ayarlatmıştır. Her telefonu çaldığında içinin yanmasına “içim yanıyor” ile soyut kavramların kullanımıyla artgönderim yapılmıştır.

[5] Evlâdım, dedi sonra yüzünü yavaşça kaldırarak; seni takip eden o at, **ecel atıdır**. Arabanın hızına denk bir hızla onca mesafeyi koştuğuna ve bana mısın demediğine göre, evet, öyledir muhakkak, **ecel atıdır**.

(...)

Gördüğün o **ecel atı**, diye devam etti Eyüp Amca; mutlaka birini almaya gidiyordur. Bu sen de olabilirsin, bir başkası da. Şayet başkasıysa, at sana ayan oluyordur sadece, seyrini o şekilde sürdürüyordur.

İyi de amca, dedim birden, **ecel atları** Ankara'dan mı yola çıkıyor bu durumda?

Eyüp Amca ellerini çözüp yüzüme baktı tuhaf tuhaf.

Evlâdım, dedi sonra; **ecel atının** güzergâhını düşündüğümüzde Ankara dediğin yer nedir ki, çölde bir kum tanesi bile değildir.

Anladım, dedim usulca.

Bak, dedi Eyüp Amca sesini biraz daha alçaltarak; **ecel atı** sana ayan olmuş ama bunu dillendirmek iyi değildir. Sükût etmek lâzım gelir böyle durumlarda. Ne demek istediğimi anlıyorsun değil mi (s.108-109)?

Verilen örnekte aynı metin içinde tam altı kez yinelenen “ecel atı” kavramına yer verilmiştir. Aziz’in oğlu olan başkahraman yazarın her Ankara’dan Denizli’ye yolculuğunda beyaz bir at peşine takılır, yol boyu acı acı kişneyerek belli bir noktaya kadar ona eşlik eder. Bu örnek bu atın “ecel atı” olduğunu ve birini veya birilerini almaya geldiğine dikkat çekmek için kullanılan artgönderimdir.

[6] Sayfaları çevirmeye devam ettikçe, su yüzüne çıkan bütün bu hakikatlerin ardından, kurulduğu günden bu yana hiç tahta minare görmemiş

olan bizim kasabada haddizâtında bir tahta minare olduğunu öğreniyordum sonra **şaşkınlıkla**. Bu **şaşkınlığı** yaşamaya vakit kalmadan, benim doğup büyüdüğüm evin de işte orada, sözü edilen tahta minarenin azıcık ötesinde olduğunu öğreniyordum (s.141).

Örnekte kendisi hakkında yazılan bir çalışmayı okuyan başkahraman yazar yazılanlar karşısında şaşkınlığını gizleyemez. Bundan dolayı “şaşkınlık” kavramı ile artgönderim gerçekleştirilir.

[7] Senin canın fenâ sıkılmış, dedi; yahu, bu kadar mı kötü okuduğun kitap? Sen ne diyorsun baba, dedim; bana, senin hakkında yapılabilecek en pespaye çalışmayı **hayal et** deselerdi ben bu kadarını **hayal bile edemezdim** (s.144).

Metinden alınan örnekte kendisi hakkında yazılanlar karşısında şaşkınlığa uğrayan başkahraman yazar, böyle şeylerin değil gerçek olmasını hayal bile edemeyeceğini vurgulayacak şekilde artgönderim gerçekleştirilmiştir. “Hayal etmek” ile soyut kavramların kullanımıyla artgönderim yapılmıştır.

[8] O şahıs her kimse, **hırs atına** binmiş gidiyor, dedi sonra; düşmesi yakındır senin anlayacağın. Lakin düştüğünü fark eder mi, orasını bilemem. (...)

Çünkü, diye devam etti babam; **hırs atına** binenler, çoğu kez ne vakit düştüklerini anlayamazlar. O şahıs, Allah vere de çoluk çocuğunun üstüne düşmese (s.145).

Verilen örnekte “hırs atı” tamlamasıyla soyut kavramların kullanımıyla artgönderim yapılmıştır.

[9] Bekir’in **rüyası** annemi çok etkilemişti.

(...)

Bir gün sonra, elinde küçük bir valizle Tavas'tan çıkıp gelen Nihat'a da anlattı bu **rüyayı** annem.

(...)

Aman oğlum, dedi anlattıktan sonra da yazmasının ucuyla gözlerini silerek; babanızın haberi olmasın, onun yanında sakın bu **rüyadan** söz etmeyin (s.148).

Örnekte “Bekir’in rüyası” Aziz’in hastalığı ve ölüme yakınlığı gerçeğiyle ailesini karşı karşıya bırakır. Bu duruma dikkat çekmek isteyen yazar “Bekir’in rüyası” tamlamasıyla soyut kavramların kullanımıyla yapılan artgönderim olarak karşımıza çıkarır.

[10] Dayım, bu cibilliyetsiz Süleyman, haddizâtında ben **hayalet** gördüm de ona ateş ettim diye ifade vermiş, dedi. Bilmeyenler şaşırdılar Süleyman'ın ifadesini duyunca, bari akla yatkın bir yalan bulsaymış, buna kim inanır ki, diye söylendiler bir müddet. Sadece Zübeyir'in baldızı farklı düşündü bu konuda, çenesini sertçe havaya kaldırarak cilveli bir sesle, nereden biliyoruz, belki de Süleyman **hayalet** görmüştür de ona ateş etmiştir, olamaz mı yani, dedi (s.164).

Ele alınan bu örnekte “hayalet” kavramıyla soyut kavramların kullanımıyla yapılmış artgönderim gösterilmiştir.

1.1.2.2.1.7.3. Somut Kavramların Kullanımı ile Yapılan Çok Bağımlı Artgönderim

Soyut kavramlarla yapıldığı gibi somut kavramlarla da çok bağımlı artgönderimler yapılmaktadır. Öne çıkarılmak istenen somut bir kavram aynı metin içinde birkaç defa yinelenmekte, böylece çok bağımlı artgönderim gerçekleştirilmektedir.

Somit kavramlarla yapılan çok bağımlı artgönderimler üç başlıkta incelenecektir.

- İnsanlar İçin Kullanılan Kavramların Kullanımı ile Yapılan Çok Bağımlı Artgönderim
- Farklı Kavramların Kullanımı ile Yapılan Çok Bağımlı Artgönderim

- Fiil Kullanımı ile Yapılan Çok Bağımlı Artgönderim

1.1.2.2.1.7.3.1. İnsanlar İçin Kullanılan Kavramların Kullanımı ile Yapılan Çok Bağımlı Artgönderim

Ele alınan romanda insanlar için pek çok artgönderim yapılmıştır. İnsanlar için yapılan artgönderimlerden biri de somut kavramların kullanımı ile elde edilmiştir. Burada insanlar için onların yerine birtakım kavramlar kullanılır. Kişiyi kapsayan bir kavram kullanılır. Böylece insanlar için kullanılan kavramlarla çok bağımlı artgönderim yapılmış olur.

[1] Sigaramı söndürüp eşikten kalkarken de, sağ tarafa düşen tepedeki mezarlığa baktım bir an için. İşte tam o sırada, mezarlığın dibindeki dereye inen sokağın köşesinden beyaz gömlekli, küçük bir **çocuk** çıktı; sağa sola bakına bakına, tüyden daha hafif adımlarla bizim arabanın yanından süzülüp geçti, bahçenin girişine geldi ve bir an duraksayıp etrafa şöyle bir göz attıktan sonra oradaki taşın üstüne yavaşça oturdu. (...) Derken başını çevirip neredeyse sitemkâr bir şekilde aniden bana baktı bu **çocuk**. (...)

Benim içime bir huzursuzluk çöktü hâliyle, **çocuğun** kim olduğunu öğrenebilmek için balkon kapısını açıp hemen anneme seslendim ama onun yerine içeriden Ayperi koştu geldi.

(...) Baksana anne, dedim, şuradaki **çocuk** akrabalarından biri mi?

(...) Dönüp aynı anda ben de baktım ama taşların üstünde oturan çocuğu göremedim.

Hangi **çocuk**, diyerek başını uzatıp annem de baktı o sırada.

(...) Ne bileyim oğlum, dedi annem gerisingeri dönüp uzaklaşırken, kim bilir kimin **çocuğuydu** (s.50-51).

Verilen örnekte “çocuk” kavramıyla çok bağımlı artgönderim yapılmıştır. Bu kavram bir kişiyi temsil etmektedir.

[2] Ben sordum sorduğurdum, dedi sonra sır verir gibi bana doğru hafifçe eğilerek; burada bu işin ehli olan, İsfendiyar Mercan adında meşhur bir **profesör** varmış. Kocatepe Camisi'nin yakınındaymış yeri. Körlemesine gidip pusuda bekleyen boynu kravatlı kurtlara kapılmaktansa illâki o **profesörü** bulalım, işi ona yaptıralım derim ben (s.12).

Örnekte “profesör” kavramı bir kişiyi nitelemiş ve bu kavram üzerinden nitelenen kişiye dikkat çekilmek istenmiştir.

[3] Bari gidip uyurken öpeyim **güzelimi**, diye ayağa kalktım ama Seher durdurdu beni.

Zaten kötü bir rüya görmüş, (**güzelini**) uykusundan etme, dedi (s.33).

Bu örnekte “güzelim” kavramı sadece bir kere kullanılmasına rağmen daha sonra bu kavram eksiltiyle tekrar kullanılmıştır. Yazar eksiltiyle de kullansa bu kavramı karşılayan kişiye dikkat çekmek istemiştir.

[4] Sonra işte ben orada, buz tabakalarının arasında can havliyle çırpınırken, yanımdan yöremden bir sürü insan geldi geçti ama **hiçbiri**, **hiçbiri** başını çevirip bakmadı oğlum. Anlıyor musun, **hiçbiri**... Sesime kulak veren de olmadı (s.22).

Bu örnekte de “hiçbiri” kavramı metinde tam üç kere yinelenmiştir. Burada Aziz’in yaşadığı sıkıntı bu kavram ile okuyucuya aktarılmış, tüm dikkat Aziz’in yalnızlığı üzerinde toplanmıştır.

[5] O gün, güneşin altında zümrüt gibi parıldayan Zıpır Yokuşu'ndaki ıssız tepelerin arasından **birlikte** tırmandık böylece; Çal Kavşağı'nı **birlikte** geçtik, Baklan Ovası'na **birlikte** girdik ve **birlikte** Denizler Kasabası'nı geride bırakarak asfalt boyunca hızla ilerledik. Sonra ben yavaşlayıp Uşak yolundan ayrılınca, kasabaya on bir kilometre kala, zıncı diye durdu bu at;

hiç kıınıldamadan bir müddet arkamdan baktı ve acı acı kişneyerek, aniden şahlanıp yine kayboldu (s.218).

Örnekte “birlikte” kavramı üzerinde yoğunlaşmıştır. Yazarın yaptığı eylemlere dahil olan bir at olsa da burada asıl dikkati çeken başkahraman yazarın yaptığı eylemlerdir.

[6] Daha sonra iki yıl boyunca, yedi sekiz kere evime gelip gitmişti **bu akademisyen**; kokusundan rahatsız olmayayım diye piposunu balkonda içmiş, **(bu akademisyen)** karton kutulara doldurduğum gazete kesikleriyle eski dergileri bir bir elden geçirip fotokopilerini çekirmiş, **(bu akademisyen)** hep ayaklarının ucuna basarak yürümüş ve **(bu akademisyen)** bana da gösterdiğim anlayıştan ötürü defalarca teşekkür etmişti (s.138).

Verilen örnekte “bu akademisyen” tamlaması metin içinde yalnızca bir kere açık olarak verilse de metnin devamında eksiltili olarak bu devamlılık sağlanmıştır. Böylece kavram üzerinde okuyucunun dikkati yoğunlaştırılmıştır.

[7] Üzerinden geçtiğimiz şu yolda bir sürü araba mahsur kalmıştı, kamyonlar, TIR'lar, otobüsler ve otomobiller yarı bellerine kadar kara gömülü vaziyette, peş peşe, öylece bekliyorlardı. **İnsanlar** çaresizlikten, avuçlarının içine hohluyordu camlarda; titremekten bir hâl olmuş, çeşit çeşit yüzlerce **insan. (İnsanların)** Aralarında çocuklar, hatta henüz memeden kesilmemiş ufacak bebeler de var tabii (s.81)...

Örnekte “insan/insanlar” kavramına dikkat çekilmiştir. Aziz’in anılarında önemli yer kaplayan bu “insanlar” yazar tarafından okuyucuya hem açık hem de eksiltili olarak yinelenmesiyle verilmiştir.

1.1.2.2.1.7.3.2.Farklı Kavramların Kullanımı ile Yapılan Çok Bağımlı

Artgönderim

Romanda çok bağımlı artgönderimler oluşturulurken farklı somut kavramlar da kullanılmıştır. Bu kavramlar tam olarak bir kategoriye girmemekle birlikte herhangi bir kategoriden olabilir.

[1] Olup bitenler babamı rahatsız etmeye başlamıştı, bunu yüzünden okuyabiliyordum. Arabaya bakarken ağzı bazen hafifçe aralanıyor, bazen de kerpeten gibi sımsıkı kapanıyordu çünkü. Kapandığı vakit yanağında bir **çukur** oluşuyordu hatta ve neye benzediği kestirilemeyen küçük bir gölge bu **çukurun** içinde, arabanın çarpınışlarına eşlik edercesine, ince ince titriyordu (s.13).

Aziz her göynüdüğü sırada -dişlerini sıkıyor olmasından kaynaklanıyor olsa gerek- yanağında bir çukur oluşur. Gamzeyi andıran bir çukurdur bu çukur. Romandan alınan metinde “çukur” kavramı ile çok bağımlı artgönderim yapılmıştır.

[2] Şu **arabaya** bir el atalım yahu, dedi sertçe.

Kayıp düşersin diye her adımda ödüm kopuyor benim, bu karda kışta koltuk değneğiyle yürürken, patinaj yapan **arabalara** el atmak da nereden çıktı diyemedim tabii ona; yalvarırcasına, boş ver baba Allah aşkına, o başının çaresine bakar, dedim.

Yan yana, yokuş yukarı yeniden yürümeye başladık böylece. Babamın akli **arabada** kalmıştı, birkaç adımda bir arkasına dönüp can çekişen bir insana bakar gibi kederli gözlerle bakıyor, her defasında da kendi kendine, burası dağ başı mı yahu, burası dağ başı mı, diye mırıldanıyordu (s.14).

Romandan alınan bu örnekte pek merhamet sahibi Aziz karda ilerleyemeyen arabaları görünce içi bir miktar burkulur. O protezli bacağına ve elinde dayanarak yürüdüğü değneğine aldırmadan arabaya yardım etmek ister. Aziz’in merhametine ve

hassasiyetine dikkat çeken yazar “araba” kavramıyla çok bağımlı artgönderim oluşturmuştur.

[3] İki gün sonra protez bacak hazırlandı ve **egzersizler** başladı.

Öğleye doğru Eryaman'dan otobüse binip yine o karda kışta dura kalka, dura kalka Sıhhiye Pazarı'nın önüne varı yor, oradan da Mercan Medikal'in kapısına kadar taksiyle gidiyorduk. İçeri girdiğimizde babam gözlerinin yeşilini aydınlatan bir hevesle hemen sol taraftaki salona geçip kolu, bacağı olmayan öteki insanlarla birlikte **egzersiz** yapmaya başlıyordu. (...) Ben orada otururken, suntayla ayrılmış bölümden içeridekilerin sesleri geliyordu bazen; soluklana soluklana, hem **egzersiz** yapıyor hem de birbirlerine kollarını, bacaklarını nasıl kaybettiklerini anlatıyorlardı (s.15-16).

Aziz Ankara'ya gelip yeni yaptırdığı protez bacağına alışmaya çalıştığı sıralarda bolca egzersiz yaptığı kliniktedir. Burada da “egzersiz” kavramı ile çok bağımlı artgönderim gerçekleştirilmiştir.

[4] Bab, dedi bana doğru dönüp gözlerimin içine bakarak; biliyor musun, gördüğüm rüyada biz seninle büyük bir **defterin** içinde yürüyorduk. Öyle böyle değildi ama, **defter** çok büyüktü, çok... Biz de baba kız, habire yürüyorduk işte. Sonra işte böyle yürürken, bizim üstümüze aniden kocaman bir kalem düşmesin mi?

Ee, ne yaptık o sırada?

Hemen kollarımızı uzattık, ikimiz bir o kalemi tuttuk, yoksa ezilecektik altında. Tuttuktan sonra da **defterin** yüzüne bir daire çizdik aceleyle. Boşluk çizdik yani, anlıyor musun, sonra da işte çizdiğimiz o boşluktan fırt diye **defterin** dışına çıktık. Peki, çıkınca nereye düştük biliyor musun?

Nereye?

Gökkuşağının üstüne düştük ve bizim ağırlığımızla gökkuşağı o sırada hafifçe yaylandı (s.42).

Metinden alınan örnekte başkahraman yazar kızı Ayperi'nin gördüğü rüyayı dinlemektedir. Bu rüya “defter” kavramıyla pekiştirilmiş ve çok bağımlı artgönderim sağlanmıştır.

[5] Babam yok mu, dedim anneme elimdeki valizi yere bırakırken.

O **bağda**, dedi annem; ne yapsın oğlum, zar zor, birkaç günden beri omçaları budamaya çalışıyor.

Ayakkabılarımı çıkarmadım o böyle söyleyince, gerisin geri döndüm, evin birkaç dönüm uzağındaki **bağa** doğru yürüdüm. (...) Ben **bağa** vardığımda nedense çan sesleri de kayboldu birdenbire, dünya hepten sessizliğe büründü. Bu sessizliğin içinde başka sessizlikler gibi duran bademlerle kuzupıtraklarının hizasından epeyce yürüdükten sonra babamı o gün, **bağın** öteki ucundaki kirazın birkaç adım berisinde buldum. Omçalardan birinin dibine oturmuş, kışının üstünde kaya kaya, çubukları buduyordu (s.46).

Yazar, değnek kullanmadan yürüyememesine rağmen omçaların üstünde kaya kaya çubukları budayan Aziz'in bağa verdiği değere dikkat çekmek istemiştir. “Bağ” kavramıyla çok bağımlı artgönderim yapılmıştır.

[6] Olmaz, dedi çenesini sertçe havaya kaldırarak; budarken, **çubuğun** evveliyatını bilmek lâzım. Önceki yıl onda kaç göz bırakılmış, yorulmuş mu, yorulmamış mı? El ne bilecek bunları, gelir, her **çubukta** üçer beşer göz bırakarak bir baştan bir başa, harala gürele budar geçer! **Çubuk** ikinci defa yorulacak mı diye de düşünmez, omça bir yanının üstüne ağıp gidecek mi diye de. Bunları hesaplamaz yani, o sadece alacağı paraya bakar (s.47).

İncelenen örnekte “çubuk” kavramı [2] numaralı örnekteki “araba” kavramıyla oluşturulmuş çok bağımlı artgönderim örneğindeki gibi Aziz'in hassasiyetine dikkat çekmektedir. “Çubuk” ile çok bağımlı artgönderim sağlanmıştır.

[7] Omurgasına **alçı** koymuşlar, diye atıldı babam sofranın öteki ucundan.

Alçı değildir baba, dedim, **alçı** olur mu hiç?

Alçı, alçı, dedi annem kesin bir ifadeyle.

Hatta bu konuda ihtisas yapmış da, **alçıdan** başka bir şey kullanılmaması gerektiğini gayet iyi biliyormuş gibi üst üste başını salladı (s.49).

Verilen örnekte “alçı” kavramı tam altı kez yinelenerek çok bağımlı artgönderim gerçekleştirilmiştir.

[8] Babam koltuk **değneğini** bırakamamış anne, dedim mutfağa girince.

Ya oğlum ya, diye hayıflandı annem; ben bu sefer **değnekten** kurtulur da elini kolunu sallaya sallaya yürür diyordum ama benim dediğim gibi olmadı maalesef. Yazısı mı böyle yazılmış acep, bilemedim ki?

Ankara’dayken dişini sıkıp biraz daha egzersiz yapsa iyi olacaktı, dedim ben de; oradaki profesör ona, şu kapıdan koltuk **değneği** kullanmadan çıkıp gideceksin diye garanti vermişti. Fakat sabredemedi, birkaç gün egzersiz yaptıktan sonra aniden ben gidiyorum diye tutturdu babam (s.51).

Ele alınan örnekte Aziz’in yeni protez bacak yaptırmış olmasına rağmen değnekten kurtulamaması, değneksiz yürüyememesi anlatılmış; böylece Aziz’in kendi sağlığı konusunda sabırsız ve gururlu oluşu gösterilmek istenmiştir. “Değnek” kavramıyla çok bağımlı artgönderim yapılmıştır.

[9] Kapı açılınca, eşiğe yakın duruyor olmalı ki, **at** kafasını dışarı uzattı aniden. Onunla böyle hapahap karşılaşınca Ayperi korktu tabii, küçük bir çılgılık atarak çarçabuk arkama saklandı. Dayım bıyık altından usulca güldü o sırada. Sonra boynunu okşaya okşaya avluya çıkardı **atı**, yularından tutup birkaç adım sağa, birkaç adım sola yürüttü. Hafifçe eğilerek, kulağına da birtakım şeyler fısıldadı böyle yürütürken. Boylu boslu, doru bir **attı** bu; gayet bakımlıydı, zarifti ve etrafa parıltılar saçan kocaman bir yakuta benziyordu (s.61).

Hüseyin Dayı'nın bir atı vardır ve Hüseyin Dayı ona çok düşkün olup onu evladından ayırmamaktadır. Başkahraman yazar ve onun kızının atını görmeye gittiği sırada Hüseyin Dayı ve atı ile ilişkisi betimlenmiştir. “At” kavramıyla çok bağımlı artgönderim yapılmıştır.

[10] O sırada ona, Hüseyin Dayım kayalıkların arkasındaki o **otu** bulmuş mu anne, atına yedirmiş mi diye sormak istedim ama çekindiğim için sormadım. Ben baban kayıp diyorum, sen **otla** çöple uğraşıyorsun, ne bileyim ben bulmuş mu bulmamış mı, hay **otu** da batsın, atı da batsın diyebilirdi çünkü. Ya da beni, şimdi sen sulbünden geldiğin atanı bıraktın da **otu** mu merak ediyorsun, tüh senin sıfatına, diye fenâ hâlde haşlayabilirdi (s.65-66).

Gözü gibi baktığı atı hastalanan Hüseyin Dayı, kahvehanedekilerden birinden duyduğu otu bulup atına yedirmeye niyetlenmiştir. Bunu da yeğeni başkahraman yazarla paylaşmıştır. Yazar da bu at ve Hüseyin Dayı ilişkisini -okuyucuya da dert edindirmek amacıyla da olabilir- tekrar açığa çıkarır. “Ot” kavramıyla çok bağımlı artgönderim gerçekleştirilir.

Sonuç olarak bakıldığında yazar olaylara dikkat çekmek, okuyucunun dikkatini toplamak gibi sebeplerle farklı farklı kavramlarla çok bağımlı artgönderim gerçekleştirmiştir.

1.1.2.2.1.7.3.3.Fiil Kullanımı ile Yapılan Çok Bağımlı Artgönderim

Çok bağımlı artgönderimler oluşturulurken her türden kavrama yer verilebilir. İnsanlar için kullanılan kavramlar, farklı kavramlar gibi kullanımlarla çok bağımlı artgönderim oluşturulabileceği gibi fiillerle de çok bağımlı artgönderim oluşturulabilir. Böylece kavramlardan ziyade gerçekleştirilen eylemler üzerinde durulur ve eylemlere dikkat çekilir. İncelenen romanda fiil kullanımı ile yapılan çok bağımlı artgönderimler oldukça çok karşımıza çıkar.

[1] Bu nedenle çocukluğumda annem, kardeşim ve ben hep yol gözlerdik. Arada bir boynumuzu büküp içimizi çekerek hep uzaklara **bakardık** daha doğrusu. Ovanın ucundan bir ışık göründü, bir motor sesi geldi ya da hafiften bir toz koptu mu bizim içimiz yeşerirdi hemen. Yıllarca devam etti bu durum, yıllarca, yıllarca devam etti. Daha sonra babam bir daha uzun yol şoförlüğü yapmamak üzere kasabaya döndü ama ne hikmetse, gözlerini dikip bu sefer de uzaklara o **bakmaya** başladı. Acaba o neden **bakıyor** diye, **bakmaya** biz de devam ettik tabii. Böylece, uzaklara **bakmak** neredeyse ailemizin kaderi oldu (s.32).

Aziz'in uzun yol şoförlüğü yaptığı yıllarda çocukları ve eşi Aziz'in ne zaman geleceğini bilmediklerinden ufacık bir araba işaretine Aziz'in gelmiş olabileceği umudunu taşırlar ve hep gözleri cama takılır. Daha sonra bir gün Aziz uzun yol şoförlüğü sırasında bir kaza geçirir ve evine döner. Ama artık Aziz uzaklara bakmaya başlar. Çünkü uzun yol şoförlüğü onun için bir tutkudur aslında ve kaza sonucu bir daha yapamayacak olması onu derin hülyalara daldırır. Yazar “bakmak” fiiliyle Aziz’e ve onun içinde bulunduğu duruma dikkat çekmeyi amaçlamıştır.

[2] Dolayısıyla, sayfaları çevirdikçe ben hayatım ve yakınlarım hakkında yeni yeni şeyler **öğreniyordum**. Bugüne kadar bir tek kitap bile okumamış olan dayılarımdan birinin haddizâtında kitap kurdu olduğunu **öğreniyordum** sözgelimi ve Allah Allah, sahiden öyle miymiş yahu, var canına, diyordum. Davul zurna eşliğinde kasabadaki evimizin avlusunda yapılan düğünümün haddizâtında şehirdeki bir düğün salonunda yapıldığını **öğreniyordum** sonra ve bu hakikat karşısında, ağzım hayretten bir karış açık kalıyordu. Ardından sayfaları çeviriyor ve bağbozumunda pekmez kaynatılırken kazanlarla, sepetlerle, sıra kovalarıyla ve cibre çuvallarıyla uğraşmaktan belleri tutulup iflahları kesilen kasabamızdaki kadınların haddizâtında bu işten keyif aldıklarını, hatta bu keyifle kalkıverip ortalıkta

şıkıdım şıkıdım göbek attıklarını **öğreniyordum**. Sayfaları çevirmeye devam ettikçe, su yüzüne çıkan bütün bu hakikatlerin ardından, kurulduğu günden bu yana hiç tahta minare görmemiş olan bizim kasabada haddizâtında bir tahta minare olduğunu **öğreniyordum** sonra şaşkınlıkla. Bu şaşkınlığı yaşamaya vakit kalmadan, benim doğup büyüdüğüm evin de işte orada, sözü edilen tahta minarenin azıcık ötesinde olduğunu **öğreniyordum** (s.140-141).

Verilen örnekte başkahraman olan yazar kendisi hakkında yapılan bir çalışmayı okumaktadır ve hakkında yazılanlar karşısında dehşete düşer. “Öğrenmek” fiiliyle yapılan bu çok bağımlı artgönderimde, yazar aslında başkaları hakkında doğruluğu teyit edilmemiş bilgiler yazarak çalışma yapan tüm akademisyenlere gönderme yapar.¹ Bu örnekte vurgulanmak istenen şey “öğrenmek” fiili değildir.

[3] Eskiği **hatırlamaya** başladı, dedi, kuzinenin dibindeki minderlerin üstüne oturunca; ne yapsak, nerelere gitsek bilmiyorum ki.

Hatırlasın, dedi Vakkas Dayım, ne var bunda?

İyi değil, diyerek başını iki yana salladı annem; siz bilmiyorsunuz, her gece Suat’ı da **hatırlıyor**. Yok, eskiği bu kadar çok **hatırlaması** hiç iyi değil (s.199).

Aziz’in son zamanlarında sürekli eskiği hatırlaması ve eskiğe dair olayları anlatmasına “hatırlamak” fiili ile çok bağımlı artgönderim sağlanarak dikkat çekilmiştir.

[4] Bab, dedi salondaki koltuklardan birine oturduğunda, gözlerimin içine bakarak; biliyor musun, Cu artık **dönmeyecek**.

¹ 3 Kasım 2019 İstanbul Tüya Kitap Fuarı’na katıldığım ve Hasan Ali Toptaş’a kitap imzalattığım sırada sorduğum bir soru “kızıl sakallı akademisyen”in gerçekte var olup olmamasına yönelikti. Tam olarak bir “kızıl sakallı akademisyen” olmadığını fakat gerçek hayatta bu tarz -yazarların romanlarından yola çıkarak gerçeğe dayanmayan çıkarımlarda bulunan ve bunları gerçekmiş gibi sunan- akademisyenlerin olduğunu ve bunu *Kuşlar Yasına Gider* adlı romanın kurgusuna katarak onlara göndermede bulunduğunu söyledi.

Belli olmaz, belki **döner** gelir, dedim çaresiz bir sesle.

Dönmeyecek, dedi aniden.

Bunu dedikten sonra da hafifçe içini çekti (s.242).

Ayperî kendi kedisiymiş gibi sahiplendiği Cu'nun ortadan kayboluşuna çok üzülür. "Dönmemek" fiili ile çok bağımlı artgönderim sağlanmıştır.

[5] Hatta her zamankinden daha çevik olmalıyım düşüncesiyle, insanın tenini yakan soğuğa rağmen kabanımın cebine sokmuyordum ellerimi, hazırda **tutuyordum**. Bu şekilde ilerleyerek, Kızılırmak Sineması'nı geride bırakıp hiç konuşmadan köşedeki taksi durağının yanından sola, Olgunlar Sokak'tan yukarıya döndük sonra. Benim tedirginliğim daha da arttı orası yokuş olduğu için ve izin vermeyeceğini bildiğim hâlde, gayriihtiyarî, bir an kolundan **tutacakmışım** gibi babama doğru hamle yaptım. Böyle bir şeye yelteneceğimi tahmin etmiş olmalı ki hemen geri çekti kendini.

Yüzüme sertçe bakarak, yürüyoruz işte yahu, neden **tutuyorsun**, dedi (s.12-13).

Verilen örnekte Aziz rahatsızlığı olan bir babadır. Karda kayar da düşer diye oğlu hep tetiktedir. Yazar "tutmak" fiili ile hem Aziz'in hastalığına hem de gururlu biri oluşuna dikkat çekmektedir.

[6] Fakat ben günün birinde kaza yapacak da kapımıza acı haber gelecek diye çok **korkuyorum**.

Korkma anne, bir şey olmaz, dedim ona. Ben de korkmuştum ama böyle dedim mecburen.

Bu konuşmanın üstünden üç ay geçmişti ki, telefonla aradığımda, âh oğlum, siz dede diye çaput bağlayın benim başıma, dedi annem.

Hemen ardından da, ben sana **korkuyorum** demedim mi, işte **korktuğum** başıma geldi, diye devam etti çaresizlikten kıvranan telâşlı bir sesle (s.68).

Romandan alınan bu örnekte tam olarak fiile vurgu yer alır. Örnekte “korkmak” fiili ile çok bağımlı artgönderim gerçekleştirilmiştir.

[7] Bu sözleri duyunca duygulandım birden, ne diyeceğimi bilemeden, usulca yutkundum. İçimden kalkıp babama **sarılmak** geçti aslında ama yapamadım bunu, baktım sadece. O da bana baktı gözlerini hiç kırpmadan. O an, birbirimize bakışlarımızla **sarıldık** sanki (s.145).

Başkahraman yazar çocukluğunda babasıyla çok vakit geçirememiştir. Çünkü babası uzun yol şoförlüğü yapmaktadır. Bu sebeple duygusal anlamda birbirlerine karşı bir miktar tutuk davranırlar. Yazar da bu duruma dikkat çeker. Verilen örnekte “sarılmak” fiili ile çok bağımlı artgönderim yapılmıştır.

[8] Çarşıya yaklaşırken, bazı şeyleri babamdan saklıyoruz artık, dedim Nihat’a; gofreti niçin dağıtacağımızı **söyleyemiyoruz**, rüyayı **söyleyemiyoruz**, doktorların hangi teşhisi koyduklarını **söyleyemiyoruz** (s.151).

Verilen örnekte “söylememek” fiili ile çok bağımlı artgönderim gerçekleştirilmiştir.

[9] Dün gece geç vakit, lafı evirdi çevirdi, Suat'a getirdi yine. Onun nasıl hastalandığını, nasıl öldüğünü, ölünce cenazesinin nasıl kaldırıldığını, en küçük ayrıntısına varıncaya kadar bana bir kere daha **anlattırdı**. Garibim, ben **anlatırken** kendini cenaze merasimine katılmış gibi mi hissediyor bilmiyorum. Ne yapayım, ısrar edince mecburen **anlattım** artık. Başını eğip dizlerinin üstündeki battaniyeyi avuçlarının içinde sık sık dinledi **anlattıklarını** (s.160).

Aziz hastalığının son demlerini yaşarken sık sık cenaze merasimine bile katılamadığı, daha bebekken vefat eden oğlu Suat'ı hatırlar. Eşine sürekli olarak Suat'ı, cenaze merasimini, oraya kimlerin geldiğini vs. sorar, her defasında da bu durum ona acı verir. Bunca yıl içinde tuttuklarını eşine anlatır. Böylece “anlatmak” fiili ile çok bağımlı artgönderim sağlanır.

[10] Bir şey yok oğlum, dedi annem, babanız çok **duygulandı** da ondan ağlıyor.

N'oldu da **duygulandı**, diye sordum ona.

Az evvel, dedi annem; su duruluğunda, gencecik bir kız geldi buraya, senin adını anarak, bize hâl hatır sordu, ellerimizi öptü. Baban da çok **duygulandı** işte, kız kapıdan çıkar çıkmaz dayanamadı, koyuverdi kendini (s.186).

Gururlu ama bir o kadarda hisli olan Aziz tanımadığı birinin kendisine gösterdiği merhamet karşısında çok duygulanır. Yazar da “duygulanmak” fiili ile Aziz’in bu tavrına dikkat çekerek çok bağımlı artgönderimi gerçekleştirir.

Sonuç olarak bakıldığında fiillerle de çok bağımlı artgönderim gerçekleştirilebilir. Yazar fiilleri kullanarak ya eyleme, harekete dikkat çeker ya da eylemlerin etrafında oluşan gelişmelere dikkat çeker. Böylece okuyucuyu bir şekilde etkilemeye çalışır.

1.1.2.2.1.8. Göndergenin Yinelenmesi ile Yapılan Artgönderim

Metinlerde aynı göndereni ifade eden farklı kelimeler kullanılır. Göndergenin yinelenmesiyle yapılan artgönderimlerde öncül ifade farklı şekillerde karşımıza çıkar. Önemli olan direkt olarak göndergenin yerini tutmasıdır.

1.1.2.2.1.8.1. Roman Kahramanlarına Yönelik Göndergenin Yinelenmesiyle Yapılan Artgönderim

Roman kahramanlarına yönelik göndergenin yinelenmesiyle yapılan artgönderimler hemen her edebi metinde az çok karşılaşılan bir artgönderim türüdür. İncelenen *Kuşlar Yasına Gider* adlı romanda özellikle başkahramanlar için sık karşılaşılan bir artgönderim türü olup yan kahramanlar için de sık olmasa da karşılaşılan bir artgönderimdir.

1.1.2.2.1.8.1.1.Aziz

Romanın başkahramanlarından biri olan Aziz farklı şekillerde artgönderimsel olarak yinelenmiştir. Romanın tamamı Aziz üzerine kurgulanmış olup onun hastalığı, gururu, hisli oluşu anlatılmıştır.

[1] Elinin birini beline koyan yengem öteki elindeki süpürge ucuyla, egzozdan püskürüp yere saçılan ve yağlı yağlı parlayan siyah lekeleri göstermiş ona. Gösterirken de, işte sizin külüstür bırakıyor bunları, **kocan** olacak **Aziz**, getirip getirip o mereti kasten bizim kapının önünde işetiyor, demiş (s.67).

[2] Berber Nurettin'i götürüyor, diye cevap verdi annem; köylerden kimi vakit onu tıraşa çağırıyorlar telefonla. O da her seferinde babana koşuyor, ikisi, minibüsle gidip geliyorlar. Baban o garibanın hatırını kıramıyor nedense, kapıya geldi de **Aziz Ağbi** diye ünledi mi, hemen kalkıyor yerinden (s.68).

[3] **Aziz Dayımın** aklı gidip gelmeye başladı, dedi ortalık tenhalaşınca; bunu söylemek zor ama yine de söylemeliyim, her şeye hazırlıklı olmak lâzım (s.224).

[4] Gideceğimiz yere haber verilmiş olmalı ki, Ankara'dan çıkar çıkmaz beni cep telefonumdan arayıp **hastamız** geliyor mu efendim diye sordular (s.83).

[4] Çarşıya yaklaşırken, bazı şeyleri **babamdan** saklıyoruz artık, dedim Nihat'a; gofreti niçin dağıtacağımızı söyleyemiyoruz, rüyayı söyleyemiyoruz, doktorların hangi teşhisi koyduklarını söyleyemiyoruz (s.151).

[5] Bu sandalye işi iyi olmuş **enişte**, dedi o sırada Hüseyin Dayım, elindeki tespihle konuşuyormuşçasına, başını kaldırmadan; buna binip istediğin zaman istediğin yere gidersin artık, çarşıya inersen her gün, sokaklarda gezersin, gözün gönlün açılır (s.119).

[6] **Len Müslüman**, dedi sonra, soluna dönüp yatağa doğru eğilerek; hani dün gece bir şeyler söylemeye çalışmış, bazı işaretler yapmıştın ya? Hani, ben de bir türlü anlayamamıştım. Onları bir daha yap, çocuklar anlar belki (s.236).

[7] Babam o yıllarda **tır şoförüydü**, dedim ona, elimdeki sigarayı söndürüp yenisini yaktıktan sonra; dur durak bilmeden, devamlı yurtdışına gider gelirdi (s.26).

[8] Hiç sorma oğlum, hiç sorma, dedi annem balkondan; beş ay önce nereden aldıysa almış, tepesine de ak saçlı bir leylek gibi tünemiş, pat pat pat diye çıktı geldi bununla baban. Sözde beni sepetine oturtup gezdirecekti ama çalıştıramadı bir türlü. Pedalına basarak çalıştırılıyor ya bu, işte ayağını vaktinde çekemeyince sırtüstü düşüyazdı yere, protez bacağıyla zor toparlandı **zavallım** (s.55).

[9] Baban o garibanın hatırını kıramıyor nedense, kapıya geldi de Aziz Ağbi diye ünledi mi, hemen kalkıyor yerinden. Kalkınca da **telâşe müdürü** oluyor artık, elini hızlı hızlı sallayarak, bacağı mı getir, bacağı mı getir diyor bana (s.68).

[10] O gösterinceye kadar fark etmemiştim, kocaman bir vazunun içinden fışkıran, çeşit çeşit, rengârenk çiçeklerdi bunlar. Yaklaşıp kenarına ilâştirilen kartı aldım elime, üzerinde, “**Aziz Amca**’ya acil şifalar dilerim. Firuze.” yazıyordu (s.187).

Yukarıda verilen örneklere bakıldığında Aziz göndergesini karşılayan farklı dilsel yapılar karşımıza çıkar. Bu farklı dilsel yapılar gerek öncül ifadenin daha önce yinelenmesi gerek olaylardan yapılan çıkarımlarla Aziz’i karşıladığı görülmekte; göndergenin yinelenmesiyle artgönderim yapılmaktadır.

1.1.2.2.1.8.1.2.Yazar

Yazar romanın başkahramanlarından biridir. İsmi hiçbir şekilde metinde geçmez. Aziz’in oğlu, Nihat’ın abisi, Seher’in eşi ve Ayperi’nin babasıdır. Adının anılmamasından da doğan gereksinimle farklı şekillerde adlandırmaları karşımıza çıkar.

[1] Eylülün başında, her yer sararıp solmaya yüz tutmuşken bu kez annem aradı beni, yaprak yaprak dökülen kupkuru bir sesle, baban artık yürüyemiyor **oğlum**, iki koltuk değneğiyle bile yürüyemiyor, dedi (s.70).

[2] **Len oğlum**, gâvur ölüsü gibi çok ağırmış bu, dedi annem aküyü işaret ederek (s.118).

[3] Ben de kendim gibi değildim hâliyle, çünkü bir roman kahramanımdan söz ederken, Bedran aslında **yazarın** ta kendisidir, diyordu kitabı yazan zat (s.141-142).

[4] **Ağbi**, dedi o sırada Nihat; çıkardığımız sesler, annemin dediği gibi gidip duguğu buldu galiba, baksana, bir daha ötmedi. (208).

[5] **Bab**, dedi bana doğru dönüp gözlerimin içine bakarak; biliyor musun, gördüğüm rüyada biz seninle büyük bir defterin içinde yürüyorduk (s.42).

[6] Özlüyorum **yeğenim**, kızımı çok özlüyorum, dedi Hüseyin Dayım bana dönerek; telefonum çaldı da kişnemeyi duydum mu, inan bana, içim yanıyor (s.102).

Romandan alınan örneklerle bakıldığında “yazar”ın adının yerine kullanılan farklı biçimbirimler karşımıza çıkar. Yazar için daha çok akrabalık ilişkilerinden doğan adlandırılmalar kullanılmıştır. Bunun yanı sıra mesleğiyle ilgili “yazar” adlandırılması da yer alır. Böylece göndergenin yinelenmesiyle artgönderim yapılmıştır.

1.1.2.2.1.8.1.3.Anne

Romanda adı anılmayan bir diğer kişi “anne”dir. Aziz’in eşi, yazar’ın ve Nihat’ın annesidir. Romanda “anne” göndergesinin yinelenmesine yönelik artgönderim yalnızca üç örnekte karşımıza çıkar.

[1] Öyle düşünme **bizim kız**, dedi dayım; enişte dışarı çıkıp yeni bir şey görmüyor ki, ne konuşsun, elbette eskiyi konuşacak (s.199).

[2] Dayımın gövdesini sola yatırıp her zamanki gibi hiç acele etmeden pantolonunun cebinden çıkardı telefonu, suratına yine melül melül bakıp içini çekti ve kulağına götürerek arayana, alo, tamam len, şimdi **halanlardayız**, sonra yine ara, unutma ha, dedi (s.199).

[3] **Annem** bezi silkelemeyi bırakıp acı acı güldü balkondan. Ardından da gülüşünün içine dağılan buruk bir yüzle hafifçe aşağıya eğildi ve başıyla işaret ederek, hadi gidip bakın bakalım kümeste neler varmış, dedi (s.54).

1.1.2.2.1.8.1.4.Nihat

Başkahraman yazarın kardeşi olan Nihat, romanda yan karakterlerden biridir. Toplamda on iki bölüm olan romana yedinci bölümden sonra dâhil olmaktadır.

[1] **Oğlum**, dedi ardından da; Allah izin verirse, nereye gidiyoruz şimdi? Ne diyeceğini bilemeden, ağlamaklı bir ifadeyle öylece kaldı Nihat (s.223).

[2] Telâşlandım hâliyle, Tavas'ı aradım hemen, Nihat'la telefonda bir müddet konuştuk. Ne yapacağımızı bilemeden, kısa cümlelerle uzun sessizlikler eşliğinde, **iki kardeş** dakikalarca birbirimizin karşısında kıvrandık durduk daha doğrusu (s.177).

[3] Yürürken sağımızdan solumuzdan bazen birileri selam verip geçiyor, tanıyamadığım için, birkaç adım uzaklaştıktan sonra kulağıma eğilerek bana onların kim olduğunu **Nihat** fısıldıyordu (s.150).

Verilen örneklerde “Nihat” göndergesi üç şekilde anılır. Göndergenin yinelenmesiyle yapılan artgönderimlere örnektir.

1.1.2.2.1.8.1.5.Ayper

Ayper, başkahraman olan yazarın beş yaşındaki küçük kızıdır. Romanın yan karakterlerinden biridir. Daha çok romanın esenlikli tonlarda yazıldığı yerlerde karşımıza çıkar.

[1] Bari gidip uyurken öpeyim **güzelimi**, diye ayağa kalktım ama Seher durdurdu beni (s.33).

[2] Sonra gidip kafesteki kecliğe ve onun aşağısında, tahta bölmenin içinde yaşayan tavşanlara baktım **kızımın** gözleriyle. Hatta hayvancıklar acaba kızımın kokusunu bende hissediler mi, hissedince dönüp onu görme umuduyla bana doğru yaklaşırlar mı diye düşündüm ama bu dediğim olmadı (s.73).

[3] Yok bir şey **kuzu**, önemli değil dedim ama dinlemedi tabii; hadi bana da söyleyin, gizlice ne konuştunuz öyle, ne konuştunuz, diye annesinin kolunu çekti durdu (s.53).

[4] Ne yapacaksın ki oğlum, dedi annem; Allah bin kere razı olsun. Baban ameliyat olmak istemiyor biliyorsun, sen de oyalanma artık, **çoluk çocuğunun** başına dön (s.106).

[5] Bir şey demedi, sitenin öteki tarafına dolanıp eve girinceye kadar sustu **Ayperi**; adımlarıyla, ağzıyla, yanaklarıyla, elleriyle, en çok da gözleriyle sustu (s.242).

Romandan alınan bu örneklerde Ayperi için kullanılan farklı biçimbirimler kullanılmıştır. Böylece göndergenin yinelenmesiyle artgönderim oluşturulmuştur.

1.1.2.2.1.8.1.6.Seher

Seher karakteri romanın başında ve sonunda bulunur. Başkahraman yazarın eşidir. Yalnızca bir örnekte farklı bir gönderge ile karşılanmıştır.

[1] **Gelin** işte mi, dedi nice sonra.

İşte, dedim, kız da anneannesinde (s.21).

[2] Ben televizyon kanallarında Ayperi'nin hoşuna gidecek filmleri arar ve ona, bu dursun mu, şu güzel mi, bunu hiç seyretmiş miydin diye sorarken, **Seher** de mutfığa koşup koşup kuruyemiş, limonata, kek, kurabiye yahut dondurma gibi yiyecek, içecek bir şeyler getiriyordu (s.242).

Seher karakteri yalnız Aziz'in kendisinden bahsettiği sırada farklı bir dilsel yapı olarak karşımıza çıkar. Bunun haricinde her zaman Seher olarak anılır. “Gelin” ifadesi ile göndergenin yinelenmesiyle yapılan artgönderim sadece bir yerde karşımıza çıkar.

1.1.2.2.1.8.1.7.Hüseyin Dayı

Hüseyin Dayı da romanda yer alan yan karakterlerden biridir. Romandaki kişiler başkahraman yazarın akrabalarıdır ve adlandırmalar buna göre oluşmuştur. Hüseyin Dayı yazarın dayısıdır. Beş farklı şekilde karşılanmıştır.

[1] **Bizim oğlan**, dedi sonra, sen niye düşünüp duruyorsun böyle arpacık kumrusu gibi?

Odadakilerin hepsi Hüseyin Dayıma döndü hemen (s.59).

[2] **Len Hüseyin**, dedi sonra, demin senin telefonu at sandı yeğenin.

Dayım kaşlarının altından bana bakıp buruk bir şekilde, hafifçe gülümsedi (s.101).

[3] Ağbi, dedi Hicran Yengem o sırada İzzet Dayıma dönerek; hem de telefonu zırt pırt çalsın dursun istiyor senin bu **kardeşin**. Musa'ya, Kerem'e ve Davut'a ikide bir kendisini aratıyor (s.101).

[4] Sizin kapıdan girmek de mesele, dedi **dayım** kollarını açıp boynuma sarılırken, sonra geri çekildi ve ekledi; enişteyi razı edin de bu erikle asmayı kesin yeğenim, ele güne karşı böyle olmuyor vallahi (s.56)!

[5] Otur oğlum, otur, dedi annem sakın bir sesle; Hüseyin Dayındır o, iki ay önce atı öldü **zavallının**.

Ne ilgisi var, dedim anneme.

İşte, atı öldü ya, çocuklarına cep telefonunu öyle ayarlatmış, çalınca at gibi kişniyor (s.100).

[6] Allah Allah, dedi **Hüseyin Dayım**; yahu, niye çözemedik biz bu işi (s.238)?

[1], [2], [3], [4] ve [6] numaralı örneklerde “Hüseyin Dayı” öncül ifadesi kullanılmadan, [5] numaralı örnekte ise öncül kullanılarak göndergenin yinelenmesiyle artgönderim yapılmıştır.

1.1.2.2.1.8.1.8.Gülfem Yenge

Romanın yan karakterlerinden biri de Gülfem Yenge’dir. Bu karakter roman boyunca yalnızca iki farklı şekilde anılmıştır. Örnekleri aşağıda verilmiştir:

[1] Annemin otur **ahretlik**, ateş almaya mı geldin, otur, otur ısrarlarına rağmen Gülfem Yenge kalktı sonra, bastonunun üstünde titreye titreye kapıya yürüdü (s.93).

[2] Yemekten sonra, annem sofraya bezini toplarken elinde bastonuyla **Gülfem Yenge** girdi geldi kapıdan (s.92).

Romandan alınan tüm örnekler incelendiğinde, romanın kahramanları birçok bölümde göndergenin yinelenmesiyle artgönderimsel olarak karşılanmıştır. Verilen örneklerde hem kahraman öncül olarak bulunmuş ardından farklı bir biçimbirimle karşılanmış hem de öncül ifade yer almadan farklı biçimbirimle karşılanmıştır. Her iki türlü de gönderge yinelenmesi yapılabilmektedir.

1.1.2.2.1.8.1.9.İzzet Dayı

İzzet Dayı romanın yan kahramanlarından başkahraman yazarın bir diğer dayısıdır. Bu kahraman roman boyunca iki farklı şekilde karşımıza çıkmıştır. Örnekler aşağıda verilmiştir:

[1] Yanına yaklaşınca, **İzzet Ağbi**, hayırdır, sen ölmedin miydi, diye sordum ben. (...) İzzet Ağbi, söylesene buralarda ne arıyorsun, diye sordum tabii yeniden. İşte o vakit bana, yahu Bekir, ben Aziz eniştemi almaya geldim, dedi (s.247).

[2] Bunca sıkışıklığa rağmen o akşam odada **İzzet Dayımın** yokluğu da vardı tabii, Hüseyin Dayımın yanı başında öylece duruyordu (s.162).

Sonuçta tüm artgönderim türlerinde ilk olarak öncül bir ifadeye ihtiyaç vardır. Genellikle yazar önce bir öncül ifade kullanmış ardından o öncülü karşılayan artgönderimler yapılmıştır. Daha sonra bu ifade bazen bir kişi zamiri ile bazen de bir işaret zamiri karşılanarak artgönderim yapılmıştır. Fakat öncülün kullanılmadığı artgönderimler de yapılabilir. Göndergenin yinelenmesiyle yapılan artgönderimlerde bu durum sıkça karşımıza çıkmaktadır. Okuyucu öncül ifadeyi gerek bağlamdan gerek konudan çıkarımlar yaparak bulabilmektedir. Zamirlerin yanı sıra işaret sıfatlarıyla da öncül ifade karşılanarak artgönderime elde edilmiştir. Bunlardan başka öncül ifadeyi farklı ifadelerle karşılayan sözcüksel artgönderimler yapılmıştır. Gösterilenin yinelenmesiyle yapılan +ki aitlik ekinin kullanıldığı artgönderimler, göstereni yineleyen artgönderimler ve göndergelerin yinelenmesiyle yapılan artgönderimler gösterilmiştir. Bunlardan farklı olarak aynı kavramların tekrarıyla yapılan bu kavramların birbirine bir bağı olan çok bağımlı artgönderimler de örneklerle ortaya konmuştur. Yapılan tüm artgönderimler kimi zaman tasarruf etmek amacıyla kimi zaman akıcılığı ve ahengi yakalamak amacıyla kimi zaman üzerine konuşulan konu hakkında vurgu yapmak ve konuya dikkat çekmek amacıyla kimi zaman da yazarın kelime zenginliğini ortaya koymak istemesi amacıyla yapılmıştır. Kısaca artgönderimler hem yazar hem de okuyucu için kolaylık ve ipucu kaynağı olmuştur.

1.1.2.2.2. Öngönderim

Öngönderim, açıklanacak olan ifadenin öncesinde farklı bir biçimde karşılanması olarak karşımıza çıkması durumudur. Artgönderimin aksine ilk olarak öncül ifade karşımıza çıkmaz. Bu durumu Şükran Dilidüzgün şu şekilde açıklar: “Metin içindeki herhangi bir kişi, urum ya da kavramın, önce kimliksel ve anlamsal olarak yorumlanamayan bir şekilde belirtilmesi ve daha sonra adının verilmesiyle metinde daha önce yapılan gönderim ögesinin anlam kazanmasıdır” (Dilidüzgün, 2017, s. 54). Bu durumu Doğan Günay ise

Bir metinde bütünlük içinde, daha önce ve daha sonra aynı sözcük, izlek, kavram ya da düşünce aynı biçimde ya da farklı biçimde yeniden kullanılabilir. Her metinde başka öğelere göre

yorumlanabilecek artgönderimsel (fr. anaphorique) ve öngönderimsel (fr. cataphorique) birimler bulunur. Bu tür yapılar bağlamsal bir durumu ilgilendirir ve sıralı tümcelerde dil ekonomisi adına yapılır (2017: 80)

şeklinde açıklamıştır. Öngönderimler de artgönderimlerde olduğu gibi zamir kullanımı ile yapılabilmektedir. Fakat henüz artgönderimler kadar sık ve kapsamlı bir kullanıma sahip değildir. Bu yüzden tek başlıkta incelenecektir.

- Zamir Kullanımı ile Yapılan Öngönderim

1.1.2.2.2.1. Zamir Kullanımı ile Yapılan Öngönderim

Romanda zamir kullanımı ile yapılmış öngönderimler saptanmıştır. Zamir kullanımı ile yapılan öngönderimlerde ilk olarak öncül ifadeyi karşılayan bir zamir verilir. Ardından verilen zamiri karşılayan asıl ifade yer alır. Daha çok işaret zamirleri ve soru zamirleri ile yapılan öngönderimlerle karşılaşmaktayız. Romandan alınan örneklerde “şu”, “o, orada”, “burada” gibi zamirlerle yapılmış öngönderimler verilecektir.

1.1.2.2.2.1.1. “Şu” Zamiri ile Yapılan Öngönderim

Ele alınan romanda “şu”, “şurada” zamirleriyle yapılmış öngönderimler saptanmıştır. Bu zamirler hem yalın hem de çekimlenmiş hallerde karşımıza çıkmaktadır. İncelenen örnekler aşağıdadır:

[1] İşte o vakit annem elini pencereye uzatabildiğince uzatıp başını da kolunun üstüne yatırarak, tir tir titreyen hırçın bir sesle, gidip kovalayın **şunu** çocuklar, **lanet duguk** bu, lanet, dedi (s.207).

[2] Fakat **şunu** da baştan belirteyim, dedi İsfendiyar Bey o sırada babamın tez canlı olduğunu sezmiş gibi; **öyle, hemen bacağı alıp gitmek yok, sabredip burada, bizim gözümüzün önünde bir müddet egzersiz yapacaksınız. Belli olmaz, duruma göre günlerce devam edebilir bu. Çünkü iş hem sizin içinize sinmeli hem de bizim, anlıyorsunuz değil mi, bu husus çok önemli** (s.15).

[3] Değiştir **şunu** be, diye çıkıştı İzzet Dayım ona, **at kişnemesinden telefon sesi mi olurmuş?**

Hüseyin Dayım istifini bozmadı, tespihini çekmeye devam etti (s.101).

[4] Şehre gittiniz de iyi halt ettiniz, dedi kahırlı bir sesle; **şuna** bak, kırk yıldan fazla olmuş. Kırk yıl bu, dile kolay. Yok, **sen** zahmet etme hiç, bilemezsin şimdi, tutar dallarını da koparırsın çakırlarını da (s.159).

[5] Benim çalıştığım şirkete girdiğinde, dedi, kendi kendine konuşurcasına; İdris, dedim ben buna, **şunu** aklına iyice sok, **muavin kısmının birinci vazifesi şoförü uyanık tutmaktır. Seyir hâlindeyken testi gibi oturup durmayacaksın, çenen çalışacak yani. Sadece çene yetmez, aynı zamanda aklın da çalışacak ki şoförü konuşturabilesin** (s.221).

[6] Diyeceğim **şu**, dedi babam kelimelerin üstüne basa basa; **sana aldatılmak yakışır zaten, öteki türlü yakışmazdı. O sebeple dava mava açma, siktiret** (s.225)!

[7] Dayı, dedim birden, hadi değiştirelim **şunun sesini?**

(...)

Ne diyorsun sen, dedi, neyi değiştirelim?

Telefonun sesini, dedim.

Dayım bir bana, bir elindeki telefona baktı hayretle.

Deli misin yeğenim, dedi sonra, atım olmadan ben ne yaparım? (s.226-227).

Yukarıda verilen örneklere bakıldığında [6] numaralı örnek haricindeki tüm örnekler çekim eki almış “şu” işaret zamiri ile öngönderimsel olarak karşılanmıştır.

1.1.2.2.2.1.2. “O/Ora” Zamiri ile Yapılan Öngönderim

İncelenen romanda “o”, “ora” zamiri ile yapılan öngönderimler “şu” zamerine göre daha sık karşımıza çıkar. Saptanan örnekler aşağıda verilecektir.

[1] Ardından da, bizim **oralarda** yaptırdığım protez bacakların hiçbiri tat vermedi oğlum, dedi elinin ucuyla sol bacağı göstererek; ortalık üçkağıtçı dolu, adresi nasıl ele geçiriyorlarsa artık, **Denizli**’den İzmir’den yahut Uşak’tan kalkıp insanın evine kadar geliyorlar (s.10).

[2] Baban **oraya** geliyor, dedi annem.

Ankara'ya mı, diye sordum oraya kelimesi birkaç yeri işaret ediyormuş gibi, safça (s.8).

[3] Baba, ben sırtımda götüreyim seni, dedim o sırada.

Bunu der demez de, itiraz edecek vakit bulamasın diye, iyice yaklaşp arkamı döndüm ve yere çömeldim. Tereddüt etmiş ya da gören var mı diye mahcup bir ifadeyle sağına soluna bakmış olmalı ki, len Müslüman niye düşünüyorsun öyle, **o** senin **evlâdın**, dedi annem ona muhallebi gibi yumuşacık bir sesle (s.96).

[4] **O** uyuduktan yedi sekiz dakika sonra, yangına koşar gibi, telâşlı adımlarla İzzet Dayım girdi geldi kapıdan. O kadar telâşlıydı ki, soluğundan yüzü görünmüyordu. Geçti, **babamın** çaprazına düşen öteki pencerenin dibindeki kanepeye oturdu hemen (s.99).

[5] Sekiz yaşındayken, başımın arkasında çıkan yara yüzünden **orada**, dördüncü kattaki bir **odada** iki hafta yatmış, attığım çığlıklarla günlerce koridorları çınlatmışım çünkü (s.130).

[6] Bakışımı da, yürüyüşünü de değiştirirdi **onun**. Nasıl da yakışırdı üstelik, nasıl da yakışırdı... **Suat** öldükten sonra yıllarca kokladım ben o paltoyu, kardeşiniz aklıma düştükçe, burnumun direği sızladıkça sandıktan çıkarıp çıkarıp sarıldım, yüzüme gözüme sürdüm, öptüm (s.154).

[7] Bir sabah da ben uyandığımda, bahçedeki karıkların arasında domates toplarken görmüştüm **onu** ve pencereyi açıp uzun uzun bakmıştım. Elinde açık mavi, plastik bir kova vardı; domatesleri, domates kırmızısına boyanmış bir hızla koparıp koparıp onun içine atıyordu.

(...)

Kolay gelsin **anne**, ben de yardım edeyim, dedim yanına yaklaşınca (s.158).

[8] Evin önüne gelince, nicedir sigara içmediğim için, ben **onun** gerisinde kaldım.

Bunu fark etmedi sanki **babam**, çevik adımlarla rampayı çıkıp eve girdi (s.174).

[9] Bu sesler de ne, dedi babam o sırada.

Ben de işte o vakit olduğum yerde, belki bir daha **oraya** gelemey diye, **bağa** doğru dönerek olup bitenleri göstermek istedim ona; hayatı boyunca defalarca budadığı, eline kazmayı alıp diplerini defalarca eştiği, her çubuğuna, her yaprağına defalarca dokunduğu omçaları benim kucağımdan uzun uzun seyretsin istedim. O bağı seyrederken, bağ da onu seyretsin istedim ayrıca (s.216).

Verilen örneklerden de anlaşılacağı üzere hem yalın hem de çekimli şekilde bulunan “o” ve “ora” zamirleri ile öngönderim yapılmıştır.

1.1.2.2.2.1.3. “Burada” Zamiri ile Yapılan Öngönderim

“Burada” işaret zamiri ile yapılan öngönderimler de “o” ve “ora” zamirleri ile yapılan öngönderimler kadar karşımıza çıkmaktadır. Yalın ve çekimli hallerde bulunan “burada” zamiri ile yapılan öngönderim örnekler şunlardır:

[1] Oturduğu yerde hareketlendi birden, elini benim görebileceğim şekilde, torpido gözünün üstüne doğru âdeta çırpınırcasına hızlı hızlı hareket ettirerek, **buradan** yavaş geç, buradan yavaş geç, dedi.

Tecrübeli olduğu için, onun radarı fark ettiğini düşündüm o sırada ve hemen vitesi beşten dörde, dörtten üçe aldım. Neredeyse parmak uçlarında yürüyen bir kedi edasıyla, yavaşça geçtim **Gömü’den**. (s.75).

[2] Ben sordum soruşturdum, dedi sonra sır verir gibi bana doğru hafifçe eğilerek; **burada** bu işin ehli olan, İsfendiyar Mercan adında meşhur bir profesör varmış. **Kocatepe Camisi’nin yakınındaymış** yeri. Körlemesine gidip pusuda bekleyen boynu kravatlı kurtlara kapılmaktansa illâki o profesörü bulalım, işi ona yaptıralım derim ben (s.11-12).

[3] Fakat şunu da baştan belirteyim, dedi İsfendiyar Bey o sırada babamın tez canlı olduğunu sezmiş gibi; öyle, hemen bacağı alıp gitmek yok, sabredip **burada, bizim gözümüzün önünde** bir müddet egzersiz yapacaksınız (s.15).

[4] Alo, ben Sezenler Sokak'taki Özdemir Kırtasiye'den arıyorum, dedi telefondaki ses; babanız **burada, bizim dükkânda** sizi bekliyor (s.19).

[5] Rahmetli babaannem laf gelip **buraya** dayandığında yassır düşmüş derdi hep, esir demezdi. Bildiğim kadarıyla beş altı yıl sürmüş bu **esaret**, sonra nasıl kurtulduysa artık, tam da kendisinden umut kesilmişken günün birinde kasabaya perişan bir hâlde, yayan yapıldak çıkıp gelmiş dedem (s.29).

[6] Haklısın dayı, dedim ona; kime yaptıracağız peki, senin tanıdığın usta var mı?

Benim Musa hâller o işi, dedi dayım.

Buralarda mı o, diye sordum.

Sağda solda hembembe sekiyor hâlâ, dedi kahırlı bir sesle, iş bulamadı bir türlü (s.120).

[7] Önü sıra, yularından yedip gidiyordum hayvanı. Akşam vaktiydi, ortalık kararmıştı hafiften. Sonra işte tam **buradan, şu durduğumuz yerden** geçip sağa döndüm ve döner dönmez de İzzet Dayınla karşılaştım. Allah sizi inandırсын, boyu hayattaki boyunun en az iki katıydı; sırtında kefeni, sokağın ortasında öylece dikiliyordu (s.247).

[8] Hayrola, diye sordu ardından da, ne işiniz var **burada**?

Babamı getirdiğimizi, biyopsi yapıldığı için **üroloji bölümünde** bir gece yatacağımı söyledim (s.185).

Tüm örneklerde “burada” zamiri öncül ifadelerden önce gelerek öngönderim oluşturmuştur. Kimi zaman yalın halde kimi zaman da çekimli hallerde karşımıza çıkmaktadır.

1.1.3. Eksiltili Yapılar

Eksilti, farklı farklı kavramlarla açıklanabilir. Eksilti için; eksiltim (Korkmaz, 2003:81), sıfır tekrar (Üstünova, 2002, s. 112), sözcük düşmesi (Gencan, 2001, s. 166), eksilti (Vardar, 1998, s. 95), kesik tümce (Hatipoğlu, 1982, s. 161), eksik tümce (Bozkurt, 1995, s. 352) ve dönüşüm/düşürme (Uç, 1978, s. 259) gibi terimler kullanılmıştır. Eksiltili yapılar, mevcut cümleden bir ya da daha fazla ögenin cümleyi bir anlam değişikliğine uğratmadan çıkarılmasıdır. Doğan Günay bu konuda

Eksilti, bir tümceden bir ya da birden çok ögenin silinmesi işlemi belirtir. Bu silinme sonunda tümcenin bağlam içindeki anlaşılabilirliği kaybolmaz. Her dilde kendi kullanım olanaklarından yararlanılarak, birden çok tümceyi, birbirlerine bağlı olarak daha kısa söyleme biçimi vardır. Bunlar eksilti (fr.élliptique) yapı olarak tanımlanır (2017, s. 86-87)

açıklamasını yapar . Şükran Dilidüzgün “Metnin yoğunluğu ve yetkinliğini arttırmak için diğer bir düzenek olan eksilti, metin içindeki bir olguyu metinde anlam kaybına yol açmayacak şekilde atarak yinelemedir” (Dilidüzgün, 2017, s. 56) olarak tanımını yapar. Mehmet Özmen de “Dilde en az çaba kuralına bağlı olarak, bir kelimenin, bir kelime grubunun veya bir cümlelerin, herhangi bir ögesinin, herhangi bir anlam karışıklığına yol açmayacak şekilde, düşürülmesi, eksiltilmesi olayıdır” (Özmen, 1996) şeklinde tanımlar. Eksiltili yapılarla için yapılan tüm tanımlamalarda, mevcut eksiltinin metin içinde bir anlam kargaşasına yol açmayacağı, verilmek istenen mananın tam olarak sağlanmasına gölge düşürülmeyeceği açıklanmıştır.

Eksilti, yazı dili olsun konuşma dili olsun her zaman bir gereksinimdir. Bir metinden, bölümden veya paragraftan bir ya da daha fazla öge eksiltmek metnin genel akışı içinde anlam kaybına uğramasına sebep olmayacaktır. Aksine aynı veya ortak kullanımların eksiltilmesi metni daha akıcı yapacaktır. Okuyucu gerekli anlama bağlamdan yola çıkılarak ulaşılabilecektir. Örneğin, “Leyla resim dersini sever. Suzan da.” cümleleri verilsin. İlk cümle açıktır: Leyla resim dersini sever. İkinci cümle anlamsal açıdan ilk cümleye bağlıdır. İkinci cümlede anlatılmak istenen “Suzan’ın da resim dersini sevdiği”dir. İkinci cümlede nesne konumunda olan “resim dersi” ile yüklem konumunda olan “sever” ögeleri eksiltiştir. Böylece hem kelimedenden hem

zamandan tasarruf edilmiş akıcılık sağlanmıştır. Biz insanlar doğamız gereği “az çaba yasası”na bağlı olarak kelimedenden tasarruf ederiz. Aynı şekilde metinlerde de dil ekonomisi adına yapılır.

Eksilteli yapılar beş başlık altında incelenecektir:

- Özne Eksiltisi
- Nesne Eksiltisi
- Tamlayan Eksiltisi
- Tümleç Eksiltisi
- Yüklem Eksiltisi

1.1.3.1.Özne Eksiltisi

Özne, cümlelerin temel iki yapı taşından biridir. Özne eksikliği, çok sık karşılaşılan bir öge eksikliğidir. Önceki cümlede verilen özne daha sonraki cümle veya cümlelerde tekrar edilmeyebilir. Böyle durumlarda özne eksiltisi yapılmış olur. Okuyucu bir önceki cümleden yola çıkarak diğer cümledeki veya cümlelerdeki özneyi kavrayabilir. Bu eksiklik hiçbir şekilde karışıklığa ya da kargaşaya yol açmaz. Aksine daha az kelime kullanılmış olur ve dil ekonomisi adına sık karşılaşılan bir durumdur.

Özne eksiltisi üç başlıkta incelenecektir:

- Roman Kahramanları Açısından Yapılan Özne Eksiltisi
- Sözcük Açısından Yapılan Özne Eksiltisi
- Sözcük Öbeği Açısından Yapılan Özne Eksiltisi

1.1.3.1.1. Roman Kahramanları Açısından Yapılan Özne Eksiltisi

İncelenen romanda birçok kahraman yer alır. Bu kahramanlar her zaman her cümlede anılmaz. Çoğu zaman özne eksiltisi yapılarak karşımıza çıkar. Bir önceki cümlede anılan roman kahramanı daha sonra anılmayabilir. Fakat okuyucu eylemi gerçekleştiren kahramanın kim olduğu konusunda bir karmaşa yaşamaz. Okuyucu bağlamdan yola çıkarak özneyi bulacaktır. Roman kahramanları açısından yapılan özne eksiltisi romandan yola çıkılarak örnekleri aşağıda verilecektir.

[1] Korktuğum gibi olmadı gerçi, gara vardığımda ikinci perondaki trenin yanında **babam; (babam)** ak saçlı başını hafifçe yana eğmiş, koltuk değneğine yaslanı yaslanı öteki yolcularla birlikte merdivenlere doğru yürüyordu (s.9).

[2] Söyle bakalım **Ayper**, kaç yaşındasın sen, diye sordu babam ona.

Cevap vermedi Ayper, ses babamın sol bacağından gelmiş gibi, oraya bakıp yutkundu sadece.

(Ayper) Beşine bastı, dedim ben de o sırada (s.11).

[3] Gitgide daralıp ipe dönüşen kaldırım boyunca biraz daha yürüyerek Yüksel Caddesi'ne saptım sonra **ben**, oradaki ağaçların altından koşar adımlarla bulvara indim, oradan bir solukta Zafer Çarşısı'nın önüne, oradan da soldaki merdiven basamaklarını çıkıp yeniden Mithatpaşa'ya geçtim ama babamı yine bulamadım. **(Ben)** Çaresizlikten ağlamak üzereydim artık, zor tutuyordum kendimi. **(Ben)** Karşıma tanıdık biri çıksa, belki bunu da yapamayacak, zırl zırl ağlayacaktım (s.18-19).

[4] Babamın nerede olduğu bile belli değildi Suat toprağı verilirken. Zaten o yıllarda burnumuzun ucun da gezinen bir mazot kokusuydu **babam, (babam)** kulağımızda çınlayan uzak bir motor sesiydi ve az evvel dediğim gibi, **(babam)** gitti mi gelmek bilmezdi bir türlü (s.32).

[5] **Gülfem Yenge** de inmedi kanepeden, mahcup bir ifadeyle başını hafifçe yana eğerek, bardağı avuçlarının içine alıp oturduğu yerde çay içti sadece. **(Gülfem Yenge)** Sonra müsaade isteyip yavaşça kalktı, elindeki bastonun üstünde titreye titreye, neredeyse bir gölge sessizliğiyle o da gitti (s.48).

[6] Odaya girip o fil ölüsü ağırlığındaki kanepelerden birine bağdaş kurdu **Hüseyin Dayım**, cebinden tespihini çıkardı, **(Hüseyin Dayım)** başını omuzlarının arasına gömdü ve etrafa saçılan sarı şıkırtılar eşliğinde taneleri yavaş yavaş çekmeye başladı (s.57).

[7] Beş gün sonra aradığımda, annem ilkin içini çekti telefonda. Ardından da, **babamın** yine gazele karışıp gittiğini söyledi. Dediğine göre, biz oradan ayrıldığımızdan beri bir tuhafmış zaten, üzerinde hayra yorulamayacak bir hâl varmış; **(babam)** kalkar kalkmaz bir köşeye oturuyor, gözlerini pencereden görünen dağlara diyor ve işte öylece, sabahtan akşama kadar kafasının içinde habire dünyayı alıp satıyormuş. **(Babam)** Nihayet, ceketini giyip ben çarşıya gidiyorum diye evden çıkmış iki gün önce. Çıkınca da, gidiş o gidiş, bir daha dönmemiş (s.65).

[8] Yol yorgunusun, dedi annem; hem babana bir görün hem de azıcık soluklan şimdi, sonra da hiç vakit kaybetmeden, **iki kardeş** çarşıya inin. **(İki kardeş)** Bakkaldan bir kasa lokumla bir koca kutu bisküvi alın, onları yolda belde gördüğünüz çocuklara dağıta dağıta gelin. Hayır işleyelim ki bu rüya hayra çıksın, olur mu (s.148)?

[9] İyi ettiniz, iyi ettiniz diyerek birkaç kere başını salladı **annem**. **(Annem)** Hatta gofretleri üst üste koyup bir duvar örmüşüz de, Bekir'in rüyasının gideceği istikameti değiştirmişiz gibi gururla baktı bize. Neredeyse yüzü aydınlandı bir an için (s.151).

[10] **Bekir** çocukların omuzlarına babacan bir tavırla dokuna dokuna geçmiş, köşedeki minder kenarına ilişmişti; dilsiz ağızsız, süt dökmüş kedi gibi öylece oturuyordu orada. Daha doğrusu, **(Bekir)** habire gözlerini kaçıırıyordu annemden (s.162).

Yukarıda metinden alınan özne eksiltisi yapılmış örnekler bulunmaktadır. Tüm örnekler bakıldığında ilk olarak öncül ifade konumundaki bir roman kahramanına yer verilir. Daha sonra aynı kişiden özne konumunda bahsedileceği sırada özneye tekrar yer verilmeyip özne eksiltisi yapılır. Yapılan eksilti sonucunda bir anlaşmazlık çıkmamış; aksine metinde sürekli olarak tekrar edilmemesinden dolayı, metin bir akıcılık kazanmıştır.

1.1.3.1.2. Sözcük Açısından Yapılan Özne Eksiltisi

Özne bir roman kahramanı olabileceği gibi herhangi bir sözcük de olabilir. Doğal olarak roman kahramanları açısından özne eksiltisi yapıldığı gibi sözcük açısından da özne eksiltisi yapılabilir. Gaye aynıdır. Gereksiz tekrarlardan sıyrılıp metni daha akıcı ve okunaklı kılmak yine temel alınır. Özne konumundaki sözcük bağlamdan yola çıkılarak kavranabilmektedir. Metinde tespit edilen sözcük açısından yapılan özne eksiltisi örnekleri aşağıda verilmiştir:

[1] Ardından da, bizim oralarda yaptırdığım protez bacakların hiçbirisi tat vermedi oğlum, dedi elinin ucuyla sol bacağını göstererek; ortalık **üçkâğıtçı** dolu, adresi nasıl ele geçiriyorlarsa artık, (**üçkâğıtçı**) Denizli'den, İzmir'den yahut Uşak'tan kalkıp insanın evine kadar geliyorlar (s.10).

[2] İstanbul'dan Bartın'a giderken dereye uçan yolcu otobüsüne geçti sonra ve yüz ifadesini biraz daha sertleştirdi **spiker**. (**Spiker**) Ardından da insanın içini karartan feci görüntüler eşliğinde, sebebi henüz tespit edilemeyen bu kazada yedi kişinin öldüğünü, otuz dört kişinin yaralandığını söyledi (s.28).

[3] Onu görenler, amanın, bu Tata Osmanların Hasan değil mi diye ellerindeki taşı tarağı bırakıp koşmuşlar tabii, gözlerden ve sorulardan ibaret, büyükçe bir kalabalık toplanmış başına. Ne var ki eskisi gibi değilmiş **dedem**, sorulara cevap vermiyor, yüzünü bir o yana bir bu yana çevirerek, donuk gözlerle öylece, bel bel bakıyormuş. Anlatılanlara göre işte (**dedem**) böyle bakmış bakmış da, karnım sırtıma yapıştı benim, bir sunum ekmek verin yahu, demiş sonra (s.29).

[4] Ardından da, konuşmak iyi geldiğinden midir nedir, damdan düşercesine, biliyor musun, benim **dedem** fukara bir adammış, dedim; (**dedem**) hangi savaşta hangi cepheye katıldıysa artık, işte orada çarpışırken arkadaşlarıyla birlikte esir düşmüş (s.29).

[5] İşte o vakit ben afalladım hâliyle, gör düğlerim hayal değil, bu **at** resmen kanlı canlı, dedim kendi kendime. Bunu der demez de ondan kurtulabilmek

için gaz pedalına yüklenip biraz daha hızlandım ama arayı hiç açamadım. **(At)** Bulut olup yetişti çünkü bana, ağartı olup yetişti, rüzgâr olup yetişti. İşte böyle peşim sıra, o gün neredeyse iki saat boyunca, Sivrihisar Kavşağı'nı geçip Afyon istikametine dönünceye kadar doludizgin koştu bu at. **(At)** Aşağıkepen Köyü'ne yaklaşırken de acı acı kişneyerek, soluma düşen kavakların arasında aniden kayboldu (s.79).

[6] Boylu boslu, doru bir **attı** bu; gayet bakımlıydı, **(at)** zarifti ve etrafa parıltılar saçan kocaman bir yakuta benziyordu (s.61).

[7] Musa, dedim ona; babamın tekerlekli sandalyeyle tek başına rahatça inip çıkabileceği şekilde, yumuşak bir rampa yapalım buraya.

Basamaklar tamamen kaybolacak mı?

(Basamaklar) Kaybolsun, dedim; başka türlü olmaz herhâlde, öyle değil mi? (s.121).

[8] Derken, alışık olmadığımız türden, acayip bir **kuş** öttü dışarıda. **(Kuş)** Hem de öyle bir öttü ki, sesi çok uzaktaymışçasına yakından, çok yakındaymışçasına uzaktan geldi.

(...) **(Kuş)** Ötmedi de, yaralı bir insan can havliyle bağırdı sanki. Ya da doğum yapan bir kadın, karanlığın öteki ucundan acılar içinde haykırdı (s.206).

[9] Korktuğum gibi olmadı gerçi, gara vardığımda ikinci perondaki trenin yanındaydı **babam**; ak saçlı başını hafifçe yana eğmiş, koltuk değneğine yaslı yaslı öteki yolcularla birlikte merdivenlere doğru yürüyordu. **(Babam)** Basamakların dibinde durdu aniden beni karşısında görünce (s.9).

[10] Eve gelip akşam yemeğini yedikten sonra, yorulmuş olmalı ki, bir müddet konuşmadı **babam**; **(babam)** başını omuzlarının arasına gömerek, öyle, etrafına bakındı durdu (s.10).

Ele alınan romandan sözcük açısından yapılan özne eksiltisi örnekleri verilmiştir. Örneklerden de anlaşılacağı üzere özne konumundaki herhangi bir sözcük ilk olarak

öncül ifade olarak verilmiştir. Ardından gelen cümle veya cümlelerde bu özne kullanılmamış; onun yerine özne eksiltisi yapılmıştır. Özne eksiltisi yapılan cümlelerde iş, oluş veya hareket bağlamdan yola çıkılarak kolayca anlaşılabilir.

1.1.3.1.3. Sözcük Öbeği Açısından Yapılan Özne Eksiltisi

Sözcük açısından yapılan özne eksiltisi gibi sözcük öbeği açısından da özne eksilteleri yapılmaktadır. Dil ekonomisi adına yapılan bu özne eksiltelerinde öncül ifade olarak verilen ve özne konumunda bulunan bir sözcük öbeği yer alır. Ardından gelecek cümle veya cümlelerde bu sözcük öbeği tekrar edilmez. Ele alınan romandan incelenen örnekler aşağıda verilecektir.

[1] **Zincir takmayan ya da ayağında kış lastiği olmayan arabaların** hâli haraptı, (**zincir takmayan ya da ayağında kış lastiği olmayan arabalar**) âdeta dans ediyorlardı cam gibi parlayan bu buzun üstünde (s.8).

[2] Babam önde, ben arkada, kapıdan girdik. Koridorda azıcık bekledikten sonra rüyada geziniyormuş gibi görünen **çıtı pıtı bir kız** aldı, (**çıtı pıtı bir kız**) İsfendiyar Mercan'ın odasına götürdü bizi (s.14).

[3] Sözüünü ettiğiniz trafik kazası nasıl olmuştu, dedi Seher ben böyle bakarken; her seferinde kaza deyip geçtiniz ama hiç anlatmadınız?

Kaza işte, dedim ona, **trafik kazası**.

(**Trafik kazası**) Nasıl olmuştu peki, nerede olmuştu, diye sordu yeniden. Uzun hikâye, dedim (s.26).

[4] Tatillerde babamın yanında muavinlik ederken, yakasını kaptırdığı adamlardan birini ben de tanımıştım, taş döşeli Çal caddelerinde elinde bastonuyla kaykıla kaykıla yürüyen, **Süleyman adında, ihtiyar bir herifti** bu; (**Süleyman adında, ihtiyar bir herif**) yüz hatlarıyla konuşurdu sadece, (**Süleyman adında, ihtiyar bir herif**) sessizliğinin gerisinden bakan çukura kaçmış gözleriyle konuşurdu ve kırk yılda bir ağzından çıkan tek kelime bile, hilâfsız, tonlarca ağırlığında olurdu (s.37).

[5] İşte tam o sırada, mezarlığın dibindeki dereye inen sokağın köşesinden **beyaz gömlekli, küçük bir çocuk** çıktı; (**beyaz gömlekli, küçük bir çocuk**) sağa sola bakına bakına, tüyden daha hafif adımlarla bizim arabanın yanından süzülüp geçti, (**beyaz gömlekli, küçük bir çocuk**) bahçenin girişine geldi ve (**beyaz gömlekli, küçük bir çocuk**) bir an duraksayıp etrafa şöyle bir göz attıktan sonra oradaki taşın üstüne yavaşça oturdu (s.50).

[6] **Aziz'in minibüsü** aşağı, Aziz'in minibüsü yukarı, dört beş yıldır konuşuluyor bu mesele. (**Aziz'in minibüsü**) Otoparkın birinde, takozların üstünde duruyormuş güya; (**Aziz'in minibüsü**) Kore'den mi nereden, ölme eşiğim ölme hesabı, yedek parçası gelecekmiş de tamir olacakmış. (**Aziz'in minibüsü**) Gümrüğe takıldığı için, işte o yedek parça da bu tarafa geçemiyormuş bir türlü. Ben bazen punduna getirip babana, len Müslüman, kulağıma çeşit çeşit laflar geliyor, bu konuşulanların aslı astarı var mı diye soruyorum ama ağzından tek kelime çıkmıyor oğlum, çıkmıyor Allah çıkmıyor (s.56)!

[7] Sonra, gövdesinde oynayan yaprak gölgeleriyle birlikte yine **o sütkırı at** çıktı bu hışırtiların içinden. (**Sütkırı at**) Çıkar çıkmaz da başını kanırtıp şöyle bir kişnedi ve yine uzayıp kısalan tuhaf bir ağartı hâlinde, peşim sıra var gücüyle koşmaya başladı. Ondan kurtulamayacağımı bildiğim için ben gaz pedalına hiç yüklenmedim bu kez, aynı hızla ilerleme ye devam ettim (s.91).

[8] İşte o gün balkondaki sandalyenin üstünden göğün derinliklerinde ışıldayan bu yıldızlara bakarken, nereden geldiyse, incecik bir **mazot kokusu** geldi benim burnuma. (**Mazot kokusu**) Gün boyu vızır vızır işleyen sitenin yan tarafındaki caddeden ya da solumuzda kalan, çit bitkileriyle çevrili o küçük sokaktan geldi muhtemelen. (**Mazot kokusu**) Kim bilir, belki de benim tahmin edemediğim başka bir yerden geldi (s.115).

[9] **Kitabın yazarı** üç yıl önce tanışmıştı benimle, kızıl sakallı, genç bir akademisyendi; (**kitabın yazarı**) bir üniversitede ders veriyor, aynı zamanda edebiyat dergilerinde arada bir eleştiri yazıları yazıyordu (s.136).

[10] **Babamın vaziyeti** hiç iyi değil, dedi Nihat yemekten sonra çaylarımızı içerken.

Maalesef öyle, dedim ben de, (**babamın vaziyeti**) gitgide kötüleşiyor.

Bir vakit, ikimiz de sustuk (s.192).

İncelenen romandan sözcük öbeği açısından yapılan özne eksiltisi örnekleri verilmiştir. Özne konumundaki bir sözcük öbeği ilk olarak öncül ifade olarak verilmiştir. Ardından gelen cümle veya cümlelerde bu sözcük öbeği özne kullanılmamış; onun yerine özne eksiltisi yapılmıştır. Özne eksiltisi yapılan cümlelerde özne bağlamdan yola çıkılarak kolayca anlaşılabilir. Özne eksiltisi yapılan cümlelerde özne bağlamdan yola çıkılarak kolayca anlaşılabilir.

Sonuç olarak özne eksiltisi romanda sık karşılaştığımız bir yapıdır. En çok roman kahramanları açısından özne eksiltisi yapılmış bunun yanı sıra sözcük ve sözcük öbeği açısından da özne eksiltisi sıklıkla karşımıza çıkmaktadır. Özneyi aynı metin ve bağlam içinde yinlemek yerine yapılan özne eksiklikleri ile metin içinde akıcılık sağlamış ve tekdüzelik kırılmıştır. Bunun sonucunda da bir anlam karmaşası yaratılmamış olması da cabasıdır.

1.1.3.2.Nesne Eksiltisi

Cümlelerin yardımcı öğelerinden olan nesne, cümlede öznenin yaptığı mevcut eylemden etkilenen öğedir. Nesne fiilin geçişli veya geçişsiz olmasıyla da ilgilidir. Aynı zamanda nesne için geçişli fiili bütünleyen yalın veya belirtme durumunda bulunan tümleç de denilebilir. Yüklem konumundaki fiil geçişsiz ise o fiil nesne alamaz. Her geçişli fiilin ise bir nesnesi vardır. Yazarlar eserlerinde önceden vermiş oldukları nesneyi sonraki cümlelerde kullanmayabilir. Var olan nesneyi görmesek de bağlamdan çıkarımlarda bulunarak nesneyi fark edebiliriz.

Nesne eksiltisi tıpkı özne eksiltisi gibi sık karşılaşılan bir durumdur. Öncül olarak verilen nesne sonraki cümle veya cümlelerde kullanılmayabilir. Yazar bunu hem az çaba

yasasına bağılı olarak dil ekonomisi adına yapar hem de akıcılığı sağılamak ve tekrarlardan oluşacak sıkıcılığı kırmak adına yapar.

Nesne eksiltisini iki başlıkta inceleneyecektir:

- Sözcük Açısından Yapılan Nesne Eksiltisi
- Sözcük Öbeğı Açısından Yapılan Nesne Eksiltisi

1.1.3.2.1. Sözcük Açısından Yapılan Nesne Eksiltisi

Sözcük açısından yapılan nesne eksiltisi romanda sık rastlanan bir durumdur. Yazar nesne konumundaki bir sözcüğü daha sonra tekrar etmeyerek akıcılığı sağılamış ve tekdüzeliğı yıkmıştır. Romandan tespit edilen örnekler aşağıdadır:

[1] Kocatepe Camisi'nin yakınındaymış yeri. Körlemesine gidip pusuda bekleyen boynu kravatlı kurtlara kapılmaktansa illâki o profesörü bulalım, **işi** ona yaptırırım derim ben.

Gönlünü ferah tut baba, **(işi)** nereye istiyorsan oraya yaptırırız, dedim ona (s.11-12).

[2] Hatta her zamankinden daha çevik olmalıyım düşüncesiyle, insanın tenini yakan soğığa rağmen kabanımın cebine sokmuyordum **ellerimi**, **(ellerimi)** hazırda tutuyordum (s.12).

[3] Hayırdır inşallah, dedim haberim yokmuş gibi; nasıl bir **rüya** gördün kuzu, anlatmak ister misin?

Başımı salladı üst üste. Hadi **(rüyayı)** anlat, seni dinliyorum, dedim (s.42).

[4] Işıl ışıl yanan gözleriyle Ayperi pürtelaş yanıma geldi bu sözleri duyunca, kulağıma eğilerek, **atı** mı var bab, dedi, sahiden atı mı var?

(Atı) Var kuzu, dedim ona, istiyorsan yarın **(atı)** görebiliriz (s.59).

[5] Sen bilmiyorsun, dedi o sırada annem, iki gece orada battaniyesiz yattım ben.

Elimde çatal, kalakaldım masada.

Anne, bu şimdi mi söylenir, dedim öfkeyle; koymamışlar mı **battaniye**?

İnsanlık hâli oğlum, dedi annem; (**battaniyeyi**) unutmuşlar herhâlde, benim yatakta battaniye falan yoktu (s.88).

[6] Başkalarını rahatsız etmekten çekinircesine, arı vızıltısını andıran bir sesle, Muhammedim, âh Muhammedim diye ağlayıp duran, ak bürgülü, yaşlıca bir kadındı cenazenin sahibi; yüzünü ellerinin arasına almış, minibüsün tepesine çıkarılırken, gözleriyle **tabutu** takip etmişti hiç kımıldamadan. Düşürecek olurlarsa, bakışlarıyla (**tabutu**) havada kapacakmış gibi takip etmişti. Hadi bin, gidiyoruz dendiğinde de arka koltuklardan birine oturmuş ve kasabaya varıncaya kadar, başını kaldırıp ikide bir minibüsün tavanına bakmıştı bu kadın (s.131).

[7] Derken gidip yüklükten bir **çarşaf** getirdi annem, (**çarşafı**) enli şeritler hâlinde boylamasına kesti, eline iğne iplik alıp o şeritleri avuç içini dolduracak kalınlığa gelinceye kadar (**çarşafı**) birbirine dikti ve bu sefer de tavandaki demir halkaya onu bağlattı.

Hah, şimdi eskisinden daha iyi oldu, dedi ellerini birbirine kavuşturup tavana doğru bakarak (s.153).

[8] Hadi, dedi babam benim yanıma gelince; hadi, Necati'yi bulmamız lâzım!

Halamın oğlunu mu, diye sordum yüzüne tuhaf tuhaf bakarak.

Cebinden bir **zarf** çıkardı babam, (**zarfı**) bana doğru uzatıp geri çekti.

Necati, dedi telaşlı bir sesle; deniz astsubay okulunu kazanmış, yarın İstanbul'da olması lâzım, hadi gel! (s.168-169).

[9] Babam birazcık sakinleşmişti annem bunları anlatırken, omuzlarındaki sarsıntılar durmuş, hıçkırıkları seyrelemişti. O sırada elini uzatarak, yanı başındaki komodinin üstünde duran **çiçekleri** gösterdi bana. O (**çiçekleri**) gösterinceye kadar fark etmemiştim, kocaman bir vazanın içinden fişkırان, çeşit çeşit, rengârenk çiçeklerdi bunlar. Yaklaşık kenarına iliştirilen kartı

aldım elime, üzerinde, “Aziz Amca'ya acil şifalar dilerim. Firuze” yazıyordu (s.187).

[10] Annem böyle derken, Hüseyin Dayımın cebinden at kişnemesi yükseldi birdenbire. Benim canım sıkıldı tabii, Zıpır Yokuşu'nun dibinde kalan atı düşünerek, hafifçe ürperdim. Dayım gövdesini sola yatırıp her zamanki gibi hiç acele etmeden pantolonunun cebinden çıkardı **telefonu**, suratına yine melül melül bakıp içini çekti ve (**telefonu**) kulağına götürerek arayana, alo, tamam len, şimdi halanlardayız, sonra yine ara, unutma ha, dedi (s.199).

Yukarıda verilen örneklerle bakıldığında sözcükler öncül ifade olarak önceki cümlede yer almakta ve sonraki cümlede eksiltilmektedir. Fakat nesnenin varlığı anlamdan yola çıkılarak kolayca anlaşılabilmektedir.

1.1.3.2.2. Sözcük Öbeği Açısından Yapılan Nesne Eksiltisi

Sözcük öbeği açısından nesne eksiltisi de metinde sıkça karşımıza çıkmaktadır. Sözcük öbeği halinde bulunan nesne sonraki cümle veya cümlelerde yinelenmez. Romandan tespit edilen örnekler aşağıdadır:

[1] Sonra, sesim uzaklardan bana bakıyormuş da hareketlerimden oluşan basit bir dille onu geri çağırıyormuşum gibi, **lacivert gövdeli kalemi** çıkardım kutusundan; kapağını açtım, yavaş yavaş mürekkep çektim ve haznesi tamamen doldu mu diye kaldırıp baktım. Solumdaki pencereye doğru tuttum bakarken. (**Lacivert gövdeli kalemi**) Ardından döndüm, aylardır önümde açık duran defterin ağartısına doğru tuttum. Haznenin dolu olduğunu görmüştü ama dayanamayıp (**lacivert gövdeli kalemi**) bir de uzaklara çekilen içimdeki sesin şavkına doğru tuttum daha sonra. İşte tam o sırada telefon çaldı (s.7).

[2] Gelgelelim, dedi arkasına yaslanıp hafifçe içini çektikten sonra; neticede, ettikleri onca laf havada kalıyor. Protez bacak diye getirip her defasında **marangozhanede yontulmuş benzeyen, şöyle kaba saba, odun gibi bir şey** teslim ediyorlar insana. (**Marangozhanede yontulmuş benzeyen,**

şöyle kaba saba, odun gibi bir şeyi) Teslim eder etmez de, vın, hemen kayboluyorlar. Gazele karışıyorlar yani, artık elli kere telefon açsan bile, imkânı yok ulaşamıyorsun onlara (s.10-11).

[3] Bana müsaade, dedi babam boynunu hafifçe bükerek; **protez bacak** gayet güzel oldu, ne diyeyim, bundan iyisi can sağlığı. **(Protez bacağı)** Kullanmaya devam ettikçe alışırım nasıl olsa.

İsfendiyar Bey, ellerini birbirine kavuşturup şaşkın bir yüzle baktı kaldı arkamızdan (s.23).

[4] Yağın, suyunu kontrol et; kimi vakit şeytan gelir, tornavidanın ucuyla radyatörde bir delik açarır çünkü. Sen radyatör çürümüş de delinmiş sanırsın ama işin aslı öyle değildir. Bu nedenle, mola verdiğin yerden hareket ederken, ıslaklık var mı yok mu diye, **arabadan boşalan zemine bakmayı** unutma.

(Arabadan boşalan zemine bakmayı) Unutmam baba, dedim (s.64).

[5] Oğlum, dedi; seni de işinden gücünden ediyoruz, kusura bakma. Nihat'ı arayacaktım ama biliyorsun, onun Tavas'ta ki amirlerinden izin alması çok zor. Zahmet olmazsa sen Isparta'daki üniversiteye, Gülfem Yengenin doktoruna götür beni.

Doktorun adını biliyor musun, diye sordum.

(Doktorun adını) Yazıverdiler, dedi; bak okuyorum: Doktor Tonga (s.90).

[6] N'oldu Bekir Ağbi, diye sordum.

Dün gece gördüğüm rüyayı anlatmıştım annene, dedi Bekir.

(Dün gece gördüğü rüyayı) Anlattığına pişman olmuş gibiydi.

(Dün gece gördüğün rüyayı) Yeniden anlat, dedi annem.

Bekir suçlu suçlu başını öne eğdi.

(Dün gece gördüğün rüyayı) Yeniden anlat Bekir, diye üsteledi annem, yeniden anlat (s.146-147)!

[7] O yere yıkıldı mı sessiz olacaksın bu yüzden, gıkını bile çıkarmayacaksın.

Allah Allah, dedi Vakkas Dayım, ben hiç duymamıştım bunu.

Öyledir, dedi Zübeyir; **bazı canlıları** yara öldürmüyor, **(bazı canlıları)** muhatapsız kalmak öldürüyor (s.167).

[8] Annem her an ayağa fırlayacakmış gibi elinin birini yere dayamış, babamın yanı başında oturuyordu.

Kovdunuz mu **o uğursuzu**, diye sordu bizi görür görmez.

(O uğursuzu) Kovduk, merak etme, dedi Nihat (s.209).

[9] Bir gün sonra, elinde küçük bir valizle Tavas'tan çıkıp gelen Nihat'a da anlattı bu rüyayı annem. O daha erikle asmanın dallarını kaldırıp eve girmeden, fısıll fısıll, rampanın başındayken **(bu rüyayı)** anlattı (s.148).

[10] Durakta kimse yoktu ama **telâşlı mı telâşlı, küçük bir çocuk** da bindi benimle birlikte. Hayalet gibi birdenbire nereden çıktığını anlayamadım onun, otobüse biner binmez de habire kımıldanıp duran o kalın giysili kalabalığın içinde **(telâşlı mı telâşlı, küçük bir çocuğu)** kaybettim. Neden kaldıysa, sadece sırtındaki koyu yeşil palto kaldı aklımda. Çok geçmeden o da silindi hâliyle ve ben dikildiğim yerde, yukarıdan sarkan kayışlardan birine tutunup yüzümü cama dönerek, babamı düşünmeye başladım (s.8-9).

İncelenen örneklerle bakıldığında sözcük öbeği ile yapılan nesne eksiltilerine yer verilmiştir. Yazar öbek halinde bulunan nesneyi önceki cümlede kullanıp sonraki cümle ya da cümlelerde açık olarak kullanmamıştır. Böylece nesne eksiltisi yapmıştır.

Sonuç olarak yazar romanında birçok yerde nesne eksiltisine yer vermiştir. Okuyucu da bu eksiltileri kendi zihninde anlatılanlardan yola çıkarak tamamlamıştır. Hiçbir şekilde bir kargaşaya veya anlaşılmazlığa sebep olmamış; aksine akıcı bir okuma sağlanmıştır.

1.1.3.3.Tamlayan Eksiltisi

Türkçede tamlayan + tamlanan şeklinde dizilen isim tamlamaları mevcuttur. Ele alınan romanda tamlayan eksiltisi çok sık karşımıza çıkmaktadır. Tamlayan eksiltisi

yapısal olarak bir farklılık oluştursa da anlamsal olarak hiçbir farklılık oluşturmamaktadır. Metinde önceki cümlede tamlayanı öncül ifade olarak barındıran sözcük sonraki cümlede eksiltilir, böylece tamlayan eksiltisi yapılmış olur. Tamlayan eksiltisi metinde anlamsal olarak çıkarılabilmektedir. Okuyucu metni okurken herhangi bir anlam karmaşasıyla karşı karşıya kalmaz. Yalnızca yazar dilden ve zamandan tasarruf eder. Tamlayan eksiltisi örnekleri aşağıdadır:

[1] Daha sonra, dedi gözlerini gözlerime dikerek; getirip teslim ettikleri o **odunu** kullanmak hiç de kolay olmuyor. Vay (**odunun**) şurası, vay (**odunun**) burası acıtıyor diye habire çaput sıkıştırıp duruyorsun kıyısına köşesine. Ya da tutam tutam pamuk sıkıştırıp duruyorsun. Uzun lafın kısıası, illallah dedim artık ben, bu işi bir de burada, Ankara'da yaptırmaya karar verdim. O sebeple çıkıp geldim böyle (s.11).

[2] Bu düşünceyle İmge Kitabevi'ne girip bilgisayarın başındaki karayağız delikanlıya, **Sterne'ün Tristram Shandy'sinin** üçüncü baskısının gelip gelmediğini sordum önce. (**Sterne'ün Tristram Shandy'sinin**) İlk baskısını kaybetmiştim çünkü, kitaplığında açılan boşluk sadece gözüme değil hemen her gün kalbime de batıyordu (s.16-17).

[3] Dediğine göre, çoktan tekaüde sevk edilmesi gereken, kümeden hâllice bir şeymiş bu **minibüs**; döşemesinin iler tutar yeri yokmuş, tamponları paslı, lastikleri kabakmış ve (**minibüsün**) etekleri falan da kevgir gibi delik deşikmiş. Üstelik marş basmadığı için, hep yokuşa park etmek gerekiyormuş bu hurda yığını (s.66).

[4] Sonraki günlerde de yakalayamadım **babamı**, sonbahara kadar (**babamın**) sesini hep annemin gerisinden duydum (s.70).

[5] **Elinin** birini önlüğünün cebine sokarak, (**elinin**) diğeriyle masanın üstünde duran sarı zarfı köşesinden tutup bir sağa bir sola hafifçe hareket ettirdi doktor. Ardından da gözlerini benim gözlerime dikerek, gayet sakin

ve dostâne bir sesle, beyefendi, siz hastanın nesi oluyorsunuz, diye sordu (s.94).

[6] Tanıyor olmama rağmen, başımı çevirip **Cu'ya** alıcı gözle yeniden baktım. Neredeyse hiç miyavlamayan, kuyruksuz bir kediymi bu; (**Cu'nun**) gövdesinde sarı, beyaz, gri ve kahverengi benekleri vardı. (**Cu'nun**) Hareketlerinin yavaşlığına bakılırsa, biraz yaşlıcaydı muhtemelen. O da salıncakların yanına doğru uzaklaşıp durmuş, oradan bana bakıyordu o sırada (s.113).

[7] **O şahıs** her kimse, hırs atına binmiş gidiyor, dedi sonra; (**o şahısın**) düşmesi yakındır senin anlayacağını. Lakin düştüğünü fark eder mi, orasını bilemem. (s.145).

[8] Eskiden etli aş dağıtılırdı, bulgur pilavının içine birkaç doğram et koyup yarımşar yufkaya sardık da elimizde tepsiyle sokağa vardık mı, etin kokusunu duyan **çocuklar** çağıl çağıl üşüşüverirlerdi insanın başına. Birbirlerinin tepesine çıkar, birbirlerinin yakasını bağrını yırtarlardı o etli aşı kapabilmek için. (**Çocukların**) Ağızları, mideleri, gözleri, gönülleri bayram ederdi. Kırk leblebiye bile koşar gelirlerdi serçe sürüsü gibi (s.149).

[9] Şu dağları görüyor musun, dedim Nihat'a, elimi sol tarafa doğru uzatarak; Cankurtaran'dan tırmanıp onları aşınca, hemen burnumuzun dibinde **Kazak Abdal'ın dergâhı** var, biliyorsun. (**Kazak Abdal'ın dergâhının**) Çatısı çökmek üzere, duvarları desen ona keza. Yani orası öyle harabeye dönmüşken, benim az önce sorduğum soru yanılttı zaten (s.190-191).

[10] Eve gelir gelmez salonun köşesindeki masaya geçip oturdum ben ve defterin üstünde duran **lacivert gövdeli kalemi** elime aldım. (**Lacivert gövdeli kalemin**) Haznesinin boş olduğunu biliyordum tabii. Doldurmak için, soluma dönüp raftaki mürekkep şişesine uzandım (s.248).

Verilen örneklere bakıldığında sözcük olarak veya sözcük öbeği halinde bulunan tamlayan öncül ifadelerinin daha sonraki cümlede eksiltildiği görülmektedir. Öncül olarak verilen ifade daha sonra verilen tamlamanın tamlayanı konumundadır fakat gizli bir şekilde bulunmaktadır. Okuyucu metni okuyarak yaptığı çıkarımlar sonucunda kolayca durumu anlayabilmektedir. Tamlayan eksiltisi sayesinde akıcılık sağlanmış yinelemelerden kaçınılmıştır.

1.1.3.4.Yer Tamlayıcısı Eksiltisi

Yer tamlayıcısı için için Leyla Karahan “cümlede yönelme, bulunma ve uzaklaşma bildirerek yüklemi tamamlayan öge” der (Karahan, 2014, s. 29). İncelenen romanda yer tamlayıcı eksiltisine sıklıkla rastlanmaktadır. Yazar yer tamlayıcısı eksiltisinde de diğer eksiltelerde olduğu gibi hem yazım zamanından kazanmak hem metne akıcılık sağlamak amacıyla yer tamlayıcı eksiltisine başvurmuştur.

Yer tamlayıcısı eksiltisi üç başlıkta incelenecektir.

- Yönelme Yer Tamlayıcısı Eksiltisi
- Bulunma Yer Tamlayıcısı Eksiltisi
- Ayrılma Yer Tamlayıcısı Eksiltisi

1.1.3.4.1. Yönelme Yer Tamlayıcısı Eksiltisi

Türkçede yönelme durumu eki +a/+e olarak karşımıza çıkmaktadır. Yönelme yer tamlayıcısı eksiltisinde yer tamlayıcısı konumunda bulunan sözcük veya sözcük öbeği yönelme hâl ekini almıştır. Önceki cümlede yer alan yer tamlayıcısı sonraki cümlede eksiltiştir. Böylece yönelme yer tamlayıcısı eksiltisi oluşturulmuştur. Romandan incelenen örnekler aşağıda verilecektir.

[1] Aylar sonra mı, **cenaze merasimine** gelemeydi, öyle mi?

(**Cenaze merasimine**) Gelemeydi maalesef (s.31).

[2] Hemen kollarımızı uzattık, ikimiz bir o kalemi tuttuk, yoksa ezilecektik altında. Tuttuktan sonra da **defterin yüzüne** bir daire çizdik aceleyle. Boşluk çizdik yani, anlıyor musun, sonra da işte (**defterin yüzüne**) çizdiğimiz o

boşluktan fırt diye defterin dışına çıktık. Peki, çıkınca nereye düştük biliyor musun?

Nereye?

Gökkuşağının üstüne düştük ve bizim ağırlığımızla gökkuşağı o sırada hafifçe yaylandı (s.42).

[3] Bunları düşününce, gümleyip asfalta yapışmış lastikler, tıkanmış karbüratörler, kesilmiş akslar, su kaynatmış radyatörler geldi **gözlerimin önüne** birdenbire. Bunlarla birlikte (**gözlerimin önüne**) üstüpüler, krikolar, sağa sola saçılmış İngiliz anahtarları, yol kenarına yakılmış ateşler, uçuşan dumanlar ve gıcım gıcım gıcıl原因 zalım poyrazlar da geldi (s.45).

[4] Ardından da, durgun yüzlerle dolup taşan koridorlardan geçip hemen **fizik tedavi bölümüne** gittim ama (**fizik tedavi bölümüne**) randevu dokuz gün sonrasına verildi. Babam Ankara'da kalmam Allah kalmam dediği için, mecburen Denizli'ye doğru yeniden yola çıktık (s.77).

[5] Bunlar ne yapıyor diye merak etmiş olmalı ki, babam da emekleye emekleye cümle kapısına çıktı o sırada, sırtını söveye verip eşiğe oturdu. O oradan uzaklara çekilmiş kederli bir yüzle sessizce bizi seyrederken, **taş toplama işine** Hicran Yengem de katıldı daha sonra; karısı ve baldızıyla birlikte yukarıdan koştu geldi Zübeyir, elinde çapa bağına doğru giderken gördü Cavit, Cavit haber uçurunca kardeşi Bekir de (**taş toplama işine**) katıldı. Hatta çocuklarını peşine takarak, beyaz çizgili yeleğini düğmeleyme düğmeleyme, kocaman göbeğiyle Vakkas Dayım da koştu geldi aşağıdan. Çoğa varmadı, oğlunu ve gelinini alıp iki kanatlı bir rüzgâr hâlinde ortanca teyzem de geldi (s.121-122).

[6] Bir yandan da gözlerimi dikip, üflediğim dumanların gerisinden uzun uzun **hastaneye** baktım o sırada. (**Hastaneye**) Eski bir tanıdığa bakar gibi baktım. Sekiz yaşındayken, başımın arkasında çıkan yara yüzünden orada,

dördüncü kattaki bir odada iki hafta yatmış, attığım çığlıklarla günlerce koridorları çınlatmışım çünkü (s.130).

[7] Ben büsbütün delirdim tabii bu sözleri duyunca, ikinci vakti size emanet edilen, bir haftalık ücreti peşin ödenen, üstelik de yürüyemeyen bir **hastaya** nasıl olur da akşam yemeği vermezsiniz, diye bağırdım bu pişkin. (...) Yarım saat sonra babamı arayıp yemek verilip verilmediğini soracağımı, şayet (**hastaya**) verilmemişse, lâzım gelen her şeyi yapacağımı da söyledim tabii (s.86).

Yukarıda verilen örneklerde yönelme yer tamlayıcısının öncül olarak kullanıldığı ifadeden sonra tekrar kullanmadığı görülmektedir. Gerek dil ekonomisi adına gerekse akıcılığı sağlamak amacıyla yönelme yer tamlayıcısı eksiltisi yapılmıştır.

1.1.3.4.2. Bulunma Yer Tamlayıcısı Eksiltisi

Türkçede bulunma durumu eki +da/+de/+ta/+te olarak dört farklı şekilde karşımıza çıkmaktadır. Bulunma yer tamlayıcısı eksiltisinde yer tamlayıcısı konumunda bulunan sözcük veya sözcük öbeği bulunma hâli ekini almıştır. Önceki cümlede yer alan yer tamlayıcısı sonraki cümlede eksiltiştir. Böylece bulunma yer tamlayıcısı eksiltisi oluşturulmuştur. İncelenen romandan alınan örnekler aşağıda verilecektir.

[1] Yaklaşık bir saat boyunca her şey en ince ayrıntısına kadar konuşuldu, **o siyah deri koltuklarla kalın kuşaklı mavi perdelerin bulunduğu odada**; evraka ve bacağa dikkatle bakıldı, (**o siyah deri koltuklarla kalın kuşaklı mavi perdelerin bulunduğu odada**) kullanılacak malzemenin kalitesi kararlaştırıldı, (**o siyah deri koltuklarla kalın kuşaklı mavi perdelerin bulunduğu odada**) maliyet hesaplandı, (**o siyah deri koltuklarla kalın kuşaklı mavi perdelerin bulunduğu odada**) ortaya çıkan rakamdan devletin ödeyeceği miktar düşüldü, (**o siyah deri koltuklarla kalın kuşaklı mavi perdelerin bulunduğu odada**) yüzde iki oranında cüzî bir iskonto uygulandı ve (**o siyah deri koltuklarla kalın kuşaklı mavi perdelerin bulunduğu odada**) bütün bunların sonunda da güven dolu, tok bir

sesle, gayet mükemmel bir diz altı protez bacak yapılacağına dair söz verildi (s.14-15).

[2] Ayperi uyuduktan sonra, kabanlarımızı giyip o soğukta balkona çıktık. Seher'e ilkin, Olgunlar Sokak'ta yokuş yukarı yürürken, babamın patinaj yapan arabaya nasıl yardım etmek istediğini anlattım **orada**. Ardından, **(orada)** bir gün önce onu nasıl kaybettiğimi ve bulmak için şehrin içinde çaresizce, kelebekler gibi nasıl fırıl fırıl döndüğümü anlattım. Sonra da **(orada)** babamdan dinlediğim kadarıyla, Güvenpark'ta olup bitenlerden söz ettim kederli bir sesle (s.25).

[3] Ee?

Ee'si, **sokaklarda** çocuk falan kalmadı artık anne, **(sokaklarda)** in cin top oynuyor. Onlar ya televizyonların ya da bilgisayarların başındalar şimdi. Çarşıya kadar yürüse, ancak dört beş çocukla **(sokaklarda)** karşılaşırız herhâlde (s.149).

[4] Sonra, çaresizlikten midir nedir, Zübeyir'in avlusundan çıkıp nereye gittiğimi bile düşünmeden, bitkin bir hâlde yavaş yavaş bağa doğru yürüdüm ben; vardım, armutların yanındaki gedikten içeri girdim. Yüzü urgancık otlarıyla kaplı kırmızı toprağın üzerinde beş altı adım ilerleyince de, babamı gördüm **orada; (orada)** omçalardan birinin dibine oturmuş, kucağında idrar torbası, sessizce yere bakıyordu (s.214).

[5] Yüzüme şöyle bir baktıktan sonra, ayakkabılarını giyip kapıya doğru yürüdü Cavit. Üstüne düşen vazifeyi yeri ne getirmiş de bir hususu unutmuş gibi, azıcık kararsızdı yürüyüşü; ayakları geri geri gidiyordu. Ugurlamak için ben de onun peşinden eşiğe çıkmıştım o sırada, **erikle asmanın yokluğundan doğan boşluğun kenarında, (erikle asmanın yokluğundan doğan boşluğun kenarında)** elimin birini belime koymuş, öylece dikiliyordum (s.224).

[6] Çocuk da durdu birden.

Sonra başını çevirip yavaşça bana doğru baktı. Benim hiç onunla ilgilenecek hâlim yoktu tabii, öfkeliydim ve hâlâ içeride, kışnemelerin ortasında kalan babamı düşünüyordum. Derken gerisingeri döndü çocuk, geldiği yolu aynı şekilde sallana sallana yürüyerek kerpiçlerin karanlığı, **karanlığın da kerpiçlere dönüştüğü yerde** sessizce kayboldu. (**Karanlığın da kerpiçlere dönüştüğü yerde**) O kaybolduktan sonra ben balkonda, gitgide kararan çatıların üstünden ovaya doğru bakarak bir sigara daha içtim (s.228).

[7] Derken, çömeldiğim yerden yine o beyaz gömlekli çocuğu gördüm ben ve hemen ayağa kalktım. **Sekiz, dokuz mezar ötede, bademlerin altındaydı; (sekiz, dokuz mezar ötede, bademlerin altındaydı)** namaz kılıyormuş gibi ellerini önüne bağlamış, hiç kimildamadan öylece duruyordu. Yüzünde tatlı bir gülümseme vardı sanki. Benim kendisine baktığımı fark edince döndü sonra bu çocuk, gölgelere bata çıka, âdeta sekercesine ilerledi, ilerledi ve gömleğinin ağartısıyla birlikte mezarlığın derinliklerinde kayboldu (s.245).

[8] Onun içeriye girmesini bekledikten sonra ellerimi kabanımın cebine sokup karlı buzlu sokaklardan yavaş yavaş aşağıya, Konur Sokak'a doğru yürüdüm. Aslında rahatça varıp kapısını çalabileceğim bir yer yoktu orada. Oturup hasbihâl edebileceğim birisi de yoktu. Yürürken belki **kitapçılarda** biraz vakit geçirir, (**kitapçılarda**) dergileri karıştırır, ardından da gözden ırak bir köşeye oturup şöyle tavşankanı birkaç bardak çay içirim diye düşünüyordum (s.16).

[9] Duruyor oğlum, duruyor, dedi bezgin bir sesle; hâlâ ağzına kadar dolu orası. (...) Fırsat buldukça soluğu **orada** alıyor zaten, yanını duvara veriyor, boynunu öksüz çocuklar gibi şöyle bir çeşit büküyor, sonra da (**orada**) koltuk değneğinin ucuyla usul usul o döküntüleri karıştırmaya başlıyor. Bazılarını şangır şungur ters çeviriyor, bazılarını öte itiyor, bazılarını da beri çekiyor böyle karıştırırken. Değneğin ucuyla onlara tek tek dokunup

durmadan ne anlıyor bilmiyorum. Bazen ben komşulara yahut bağı bahçeye gittiğimde yapıyor bunu (s.55-56).

[10] Uzun lafın kısıası, illallah dedim artık ben, bu işi bir de burada, **Ankara'da** yaptırmaya karar verdim. O sebeple çıkıp geldim böyle. Merak etme baba, dedim, (**Ankara'da**) yaptırırız (s.11).

Yukarıda verilen örneklere bakıldığında bulunma yer tamlayıcısının öncül olarak kullanıldığı ifadeden sonra tekrar kullanmadığı görülmektedir. Yazar bu eksiltide de gerek dil ekonomisi adına gerekse akıcılığı sağlamak amacıyla yönelme yer tamlayıcısı eksiltisi yapılmıştır.

1.1.3.4.3. Ayrılma Yer Tamlayıcısı Eksiltisi

İncelenen romanda ayrılma yer tamlayıcısı açısından yapılan eksiltilere de rastlanmaktadır. Aynı şekilde ayrılma yer tamlayıcısı eksiltisi de +dan/+den veya +tan/+ten ayrılma hali ekinin sözcüklere ya da sözcük öbeklerine getirilmesiyle oluşturulmuştur. İncelenen romandan alınan örnekler aşağıdadır:

[1] O bilmediğimi sanıyor ama bodrum kapısını açıp baktığımda, araba parçalarından oluşan yığınların şekil değiştirdiğini fark ediyorum ben. Sesimi çıkarmıyorum tabii, görmezlikten geliyorum her seferinde. Çıkarsam ne değişecek hem, huylu **huyundan** vazgeçecek mi, (**huyundan**) vazgeçmeyecek. Denizli'deki minibüsü almasına kim engel olabildi mesela (s.56)?

[2] Aylardır, dağa bakan pencerenin dibinde elsiz ayaksız öylece yatıyor. Koltuk değneklerinin üstünde ıhlaya ıhlaya tuvalete kadar yürüyebiliyor sadece. Tabii, düşer müşer diye ben de hiç **yanından** ayrılmıyorum.

(**Yanından**) Ayrılma anne, dedim; gözünü seveyim, bir yeri kırılırsa bu yaşta çok zor olur (s.89).

[3] Peki, dedim o sırada ben, **Suat'tan** hiç mi bir şey kalmadı anne?

(Suat'tan) (bir şey) Kalmaz olur mu oğlum, dedi içini çekerek; baban ona yabandan bir palto getirmişti, şöyle düzgünce, iri düğmeli, çok hoş bir şeydi (s.154).

[4] Annem **kendi rüyasından** söz etti mi, diye sordu Nihat.

Yok, dedim, (**kendi rüyasından**) söz etmedi.

Hayret, dedi; ben sana da anlatmıştır sanıyordum (s.192).

[5] Oğlu ve geliniyle birlikte **kapıdan** ortanca teyzem girdi geldi annem böyle derken. Onların ardından (**kapıdan**) karısını ve baldızını alıp gürültülü bir şekilde Zübeyir, onların ardından küçük teyzemle körük gibi soluyup duran Vakkas Dayım, akşama doğru babam gözlerini açtığında da Cavit'le kardeşi Bekir geldi (s.220-221).

[6] Derken, **mezarlığın dibindeki dereye inen sokağın köşesinden** o beyaz gömlekli çocuk çıktı yine; (**mezarlığın dibindeki dereye inen sokağın köşesinden**) geldi, bahçe duvarı boyunca, avarelere özgü bir rahatlıkla iki yana sallana sallana yürüdü. Bir uzayıp bir kısalan gömleğinin ağartısı, bu kez yol gösterir gibi hep önüne düşüyordu çocuğun (s.228).

[7] Anneannesinin evinden çıkıp sitenin bahçesine indik sonra, baba kız, **duvara tırmanan asmaların altından** yan yana yürümeye başladık. (**Duvara tırmanan asmaların altından**) Yedi, sekiz adım ilerleyince aniden durdu Ayperi, başını çevirip çocuk parkındaki salıncaklara, leylakların gerisindeki çimenlik alana, güllere ve çamların arasından görünen boşluklara doğru baktı (s.241).

[8] **Oradan** çıkınca nereye gittiğimi bilmiyorum, dedi sonra yorgun bir sesle; bir başıma, (**oradan**) yokuş aşağı yürüdüm epeyce. Sonra geniş, çok geniş bir caddenin karşısına geçtim ve geçer geçmez de kendimi ağaçlarla kaplı bir yerde buldum (s.21).

[9] Şarap fabrikasından alıcılar geldi mi, **yaşından** da sattınız mı, diyordu. (**Yaşından**) Sattık, diyordum. Üzüm faslı sona erince, bu sefer de tutup bana

folanca ne yapıyor, feşmekanca nasıl, o oğlunu everdi mi, beriki kızını çıkardı mı diye kasabadaki insanları sormaya başlıyordu (s.27).

[10] Askerlik çağına geldiğinde de hasbelkader ulaştırma sınıfına ayırmışlar onu, böylece **Çal'dan** sülüsünü alıp gitmiş, (**Çal'dan**) Istranca Dağları'nın eteklerinde şoförlük öğrenmeye başlamış (s.31).

Verilen örneklerden de anlaşılacağı üzere ayrılma yer tamlayıcısı öncül ifadeden sonra kullanılmamış ve öncül ifadeyi karşılamıştır. Böylece hem yazar zamandan tasarruf etmiş hem de okuyucu akıcı bir okuma gerçekleştirmiştir.

Sonuç olarak yönelme, bulunma ve ayrılma olarak üç şekilde de yer tamlayıcısı eksiltisi görülmektedir. Yazar istediği zaman istediği yerde mümkün olduğunca yer tamlayıcısını kullanmamış ve eksilti olarak okuyucuya sunmuştur. Okuyucu bu eksilti bölümleri okurken zamandan tasarruf etmiş ayrıca akıcı bir okuma gerçekleştirmiştir. Hiçbir sorun yaşamaksızın okuyucular gerekli bilgiyi alabilmişlerdir. Okuyucu kadar yazar da bu eksiltiden fayda sağlamıştır. Yazar için zamandan tasarruf, dil ekonomisi sağlanırken okuyucu için okumada kolaylık gibi faydaları saymak mümkündür.

1.1.3.5.Yüklem Eksiltisi

Cümlelerin en temel yapı taşlarından biri olan yüklem, incelenen romanda pek çok yerde eksilti olarak aktarılmıştır. Dil ekonomisi adına yapılan yüklem eksiltileri romanda yanlış anlaşılacak veya anlaşılamayacak durumlara yol açmamıştır. Yapılan yüklem eksiltileri ya belli grupları birbirine bağlayan yüklemelerde ya konuşmalar arasında yapılan yüklemelerde ya da noktalama yoluyla yapılan yüklemelerde karşımıza çıkar. Yüklem eksiltisi cümlelerin temelinde yatan yargının anlamından bir şey kaybettirmemiştir.

Yüklem eksiltisi üç alt başlıkta incelenecektir.

- Sözcük Gruplarını Ortak Yükleme Bağlayarak Yapılan Yüklem Eksiltisi
- Diyalog Anlatımlarda Yapılan Yüklem Eksiltisi
- Noktalama İşaretleriyle Yapılan Yüklem Eksiltisi

1.1.3.5.1. Sözcük Gruplarını Ortak Yükleme Bağlayarak Yapılan Yükleme

Eksiltisi

Sözcük gruplarını ortak yükleme bağlayarak yapılan yükleme eksiltisinde, cümle içinde yer alan sözcük gruplarını tek bir ortak yükleme bağlayarak yapılmaktadır. Romanda en çok karşımıza çıkan eksilti yükleme eksiltisidir. Bu eksilti dilde az çaba yarasına bağılı olarak zamandan tasarruf, söyleyişte ve okumada kolaylık gibi sebeplerle sıklıkla başvurulanan bir yöntemdir. Romanda incelenen örnekler aşağıdadır:

[1] Kasabamızın kokularını taşıyan bir sesle annem usulca, alo **(dedi)**, n'apıyorsun oğlum **(dedi)**, iyi misin, **dedi** kulağıma (s.7).

[2] Yeni yapılan protez bacağı taktı babam, gönülsüz adımlarla birkaç dakika yürüdü salonda, bir sağa, bir sola gitti geldi ve hemen ardından da oradaki sekreter kızın masasına yaklaşıarak, benim işim tamam, artık memlekete döneceğim, dedi.

Ben şaşırdım tabii, oturduğum yerden fırladığım gibi, apar topar yanına koştum. Gelgelelim, ne kızın haber vermesiyle birlikte odasından çıkıp gelen İsfendiyar Bey **ikna edebildi** onu, ne de ben **(ikna edebildim)** (s.22-23).

[3] Ona, kendini anlatmak için hayat bazen beklediğimiz den hızlı davranıyor diyecektim ama vazgeçtim, o sırada bu cümle, fazlasıyla anlam yüklediğimiz boş sözlerden biriymiş gibi geldi bana. Gözlerimi çevirip balkonun altından yükselen kar yüklü çamlara doğru baktım onun yerine, dalların arasından görünen uzaktaki çit bitkilerine **(baktım)**, bitkilerin gerisindeki tel örgüye **(baktım)** ve sokak lambasının sarı ışığında titreşen, kaldırımdaki buzların soğuk parıltısına doğru **baktım** (s.25).

[4] Ekranda haberler vardı yine, sesini duygularının ağırlığı altında ezerken kimi zaman ağlamaklı da olan çakır gözlü bir spiker, Ankara'nın Organize Sanayi Bölgesi OSTİM'deki iki işyerinde tüplerden yayılan gazın alev

aldığını **(söylüyordu)**, meydana gelen patlamalarda on yedi kişinin öldüğünü **(söylüyordu)**, elli üç kişinin de yaralandığını **söylüyordu** (s.28).

[5] Dedem o ekmeği avurtlarını şişire şişire yemiş yemesine ama kendi ne gelememiş bir türlü; adı konulamayan, görülmemiş bir tuhafılık varmış üzerinde. Kasabalılar bu hâl neyin nesidir diye düşünürken çok geçmemiş, birkaç hafta sonra dedem Beşparmak Dağı'nın tepesine çıkıp yaralı bir kurt gibi acı acı ulumaya başlamış. Kan ve barut kokan cephede ki yıllarını mı **(ulumuş)**, esaret altındayken yaşadıklarını mı **(ulumuş)** yoksa hayatı boyunca hayal edip de kimseye söyleyemediklerini mi **ulumuş**, bilemiyorum tabii (s.29-30).

[6] Bir vakit ormandan, eşeklerden ve ormancılardan **(söz edildi)**; bir vakit muhtaç olanlara kömür dağıtırken kaymakamlığın yaptığı adaletsizlikten **(söz edildi)**; bir vakit de boşananlardan, evlenenlerden ve kasabadan pılısını pırtısını toplayıp Denizli'ye yerleşenlerden **söz edildi** sonra (s.57).

[7] Baba, dedim ona; insanlar araba tamir eder gibi çarçabuk tedavi edilmiyor, biliyorsun. Karbüratör temizlemeye **(benzemiyor)**, hava filtresini değiştirmeye **(benzemiyor)** ya da bujileri yenilemeye **benzemiyor** bu işler yani, biraz sabırlı olmak gerekiyor, öyle değil mi? (s.87).

[8] Konuşmaları duymuş olmalı ki, babam da gözlerini açtı o sırada. Onun uyanmasını bekliyormuş gibi, bastonunu tıkırdata tıkırdata, kocası Eyüp Amca'yla birlikte Gülfem Yenge geldi sonra; onların peşinden Zübeyir'le karısı ve baldızı **(geldi)**, onların peşinden babamın hala çocukları Cavit le Bekir **(geldi)**, onların peşinden ortanca teyzemle oğlu ve gelini **(geldi)**, onlar içeri girer girmez de iki yanında iki çocuğuyla Vakkas Dayım **geldi** (s.103).

[9] Böylece ben hemen ertesi sabah Seher'le Ayperi'ye, birkaç gün dönmem herhâlde diyerek, günün ilk ışıklarıyla birlikte Denizli'ye doğru yola çıktım. Ankara'yı geride bıraktığımda, bu tekerlekli sandalye yatağa çivilenip kalan babamın hayatını büyük ölçüde değiştirecek, diyordum kendi kendime.

Artık ne vakit canı isterse evden çıkabilir (**diyordum**), kasabanın içinde dilediğince gezebilir (**diyordum**), çarşıya inip kahvelerde çay içebilir (**diyordum**), ahablarıyla sohbet edebilir (**diyordum**) ve bütün bunlar onun moralini hiç umulmadık bir şekilde, birdenbire yükseltebilir, **diyordum** (s.116-117).

[10] Elinde açık mavi, plastik bir kova vardı; domatesleri, domates kırmızısına boyanmış bir hızla koparıp koparıp onun içine atıyordu. Güneş Beşparmak Dağı'nın tepesinden, tam da Direktaş'ıyla İnkaya'nın alından yeni doğuyordu o sırada. Kol kol süzülüp gelen onun ışıklarıyla birlikte yükseklerden çam kokuları da iniyordu kasabanın üstüne; lale, sümbül ve kekik kokuları (**iniyordu**), ardıç kokuları (**iniyordu**), meşe kokuları ve kuytulardan yükselen kaya yosunlarının kokularıyla nemli nemli ot kokuları da **iniyordu**. Hatta annemin topladığı domateslerin yanağında da yankılanıyordu bu kokular ve ben olup bitenleri pencereden ayan beyan görüyordum (s.158).

Yukarıda incelenen romandan elde edilen sözcük gruplarını ortak yükleme bağlayarak yapılan yüklem eksiltisi örnekleri verilmiştir. Bir ya da daha fazla sözcük grubu ortak bir yükleme bağlanarak yüklem eksiltisi elde edilmiştir. Yazar yüklem eksiltisi yaparak akıcılığı sağlamış ve dil ekonomisi yapmıştır.

1.1.3.5.2. Diyalog Anlatımlarda Yapılan Yüklem Eksiltisi

İncelenen eser karşılıklı konuşmaların sıklıkla yaşandığı bir romandır. Yazar ortak kullanılan yüklemlerden birini eksilterek diyalog anlatımlarda yüklem eksiltisi yapmıştır. Romanda diyalog kullanımı yapıldığı için de bu eksiltilere rastlamaktayız. Sözcük gruplarını ortak yükleme bağlayarak yapılan yüklem eksilteleri kadar sık karşımica çıkmamaktadır. Romandan elde edilen diyalog anlatımda yapılan yüklem eksilteleri şunlardır:

[1] Baban oraya **geliyor**, dedi annem.

Ankara'ya mı, diye sordum oraya kelimesi birkaç yeri işaret ediyormuş gibi, safça.

He, Ankara'ya, dedi annem; kışta kıyamette gitme, meşakkatli olur dedim ama beni dinlemedi oğlum (s.8).

[2] Hemen kollarımızı uzattık, ikimiz bir o kalemi tuttuk, yoksa ezilecektik altında. Tuttuktan sonra da defterin yüzüne bir daire çizdik aceleyle. Boşluk çizdik yani, anlıyor musun, sonra da işte çizdiğimiz o boşluktan fırt diye defterin dışına çıktık. Peki, çıkınca nereye **düştük** biliyor musun?

Nereye?

Gökkuşağının üstüne düştük ve bizim ağırlığımızla gökkuşağı o sırada hafifçe yaylandı (s.42).

[3] Gömü'ye yaklaşırken, burası **Gömü** mü, diye sordu.

Evet, dedim.

Oturduğu yerde hareketlendi birden, elini benim göre bileceğim şekilde, torpido gözünün üstüne doğru âdeta çırpınırcasına hızlı hızlı hareket ettirerek, buradan yavaş geç, buradan yavaş geç, dedi (s.75).

[4] Aziz Bey, dedi doktor; kalça kemiklerinizde, ileri derece de kireçlenme var maalesef.

Babam bir şey demedi.

Bu durumda, ameliyat olmanız **gerekiyor**, diye ekledi doktor.

(...)

İllâki ameliyat mı, dedi babam o sırada.

Başka çare yok Aziz Bey, dedi doktor, bakışlarını babama çevirip ellerini iki yana açarak; maalesef başka çare yok, evet, illâki ameliyat (s.94-95).

[5] Sonuçları alıp doktora gösterdim ağbi, dedi buğulu bir sesle.

Ee, dedim, hangi teşhisi **koydular**?

Lenfoma, dedi Nihat. İkimiz de sustuk bir süre.

İyi de, dedim ben sonra; sanıyorum birçok türü var lenfomanın, doktor hangi tedaviyi önerdi, kemoterapi mi uygulanacak?

Yok ağbi, dedi Nihat; doktor herhangi bir tedavi önermedi maalesef. Hastanıza eziyet etmeyin boş yere, eve götürün dedi (s.132-133).

[6] Ee, dedim nice sonra ben, n'oldu biyopsi sonucu?

Sonuç kötü ağbi, dedi Nihat; ne sen sor, ne ben söyleyeyim.

Korktuğumuz şey mi?

Evet.

Herhangi bir tedavi önerdiler mi?

Yok, önermediler, dedi Nihat hafifçe içini çekerek; ürolojiden çıktıktan sonra gidip onkolojideki doktorla da görüştüm ben. Yapılacak bir şey yokmuş maalesef. Hastanıza eziyet etmeyin, elinizden geldiğince evde bakmaya, acılarını dindirmeye çalışın dediler (s.202).

[7] Elinde telefon, bana döndü. Ne diyorsun sen, dedi, neyi **değiştirelim?**

Telefonun sesini, dedim.

Dayım bir bana, bir elindeki telefona baktı hayretle.

Deli misin yeğenim, dedi sonra, atım olmadan ben ne yaparım (s.226-227)?

Yukarıda verilen örneklerden de anlaşılacağı üzere diyalog anlatımlarda aynı yüklem birden fazla kullanılmayıp biri eksiltiştir. Fakat anlamdan hiçbir şey eksiltmemiştir. Yalnızca daha akıcı bir anlatım ve dil ekonomisi yapılmıştır.

1.1.3.5.3. Noktalama İşaretleriyle Yapılan Yüklem Eksiltisi

Romanda noktalama işaretleriyle yapılan yüklem eksiltisine çok fazla rastlanmamaktadır. Bu yüklem eksiltileri çoğunlukla üç nokta (...) ile yapılmıştır. Romanda tespit edilen toplam dokuz adet örnek bulunmaktadır. Noktalama işaretleriyle yapılan yüklem eksiltisi örnekleri şunlardır:

[1] Bilmiyorum artık neresi olduğunu, diye devam etti babam dirseğinin üstünde hafifçe doğrularak; işte orada, yerleri kaplayan kar yüzünden hiç farkına varmamışım ben, gide gide gitmiş, büyükçe bir havuzun ortasında

yürümeye başlamışım. Ayaklarımın altındaki buz çatıradak kırılınca, daha ne oluyor demeye bile kalmadan paldır küldür suyun içine düştüm tabii. Üstelik düşmemle birlikte elimden kayan koltuk değneğini de kaybettim. Sonra işte ben orada, buz tabakalarının arasında can havliyle çırpınırken, yanımdan yöremden bir sürü insan geldi geçti ama hiçbiri, hiçbiri başını çevirip bakmadı oğlum. Anlıyor musun, hiçbiri... Sesime kulak veren de olmadı (s.22).

[2] Gecenin karanlığında yaklaşıyormuş oraya, bir virajı dönünce önüne aniden yolun kenarına park edilmiş başka bir TIR çıkmış. Daha doğrusu, karanlığın içinde duran başka bir karanlık (s.26)...

[3] Velhasıl işte böylece kalkmış, bir kuşluk vakti benim askerlik yaptığım yere, Ceylanpınar'a gelmişti babam. Evden çıkalı tamı tamına dokuz gün olmuştu oraya geldiğinde, her tarafı kir pas içindeydi. Ben çok şaşırmış tim tabii onu karşımda görünce, sevinçten ne yapacağımı bilememiştim. Seyyar jandarma bölüğünün kameriyesine oturmuş, sıcaktan baygınlık geçiren sarmaşıkların gölge sinde baba oğul yemek yemiştik sonra. Lokantadan hangi yemekleri sipariş ettiğimizi hiç hatırlamıyorum, o günden geriye sadece sütlaç kalmış aklımda. Bir de Resulayn kırlarından yükselen eşek anırtıları kalmış. Güneşin altında ıslıl ıslıl parlayan, parlarken de nefessiz kalıp aniden kaybolan eşek anırtıları... Diyeceğim o ki, otuz küsur yıl önce çarşıya giden babam on bir gün sonra dönmüştü eve. Annem de onu, nerede olduğunu bile bilmeden on bir gün beklemişti (s.60).

[4] Anne, dedim ben o sırada; sokaklarda çocuk mu kaldı artık? Eskidendi senin dediğin, çocuk kağnısı burada kırılmış sanki diye bir laf da vardı hani, her köşe başında on, on beş çocuk olurdu. Elllerinde kendi çakılarıyla yontup cam kırıklarıyla düzledikleri domalar, mumlanmış ipler, çelikler, çomaklar, rengârenk cinciler, uçurtmalar (s.149)...

[5] Hani baban protez bacak yaptırmak için Ankara'ya gitmişti, ben de seni arayıp baban oraya geliyor diye haber vermiştim ya, işte o gün, evde bir başıma kaldığımdan mıdır nedir, yine Suatçığımın hayali geçivermişti benim gözümün önünden. Gül şurubuna benzeyen o tatlı sesi, o masum yüzü, o cıvıl cıvıl gülüşü... Sanki yavrum mezarından çıkıp gelmiş de habire etrafımda dönüyor, koşuyor, zıplıyor gibiydi (s.155).

[6] İşte, varıp azıcık koklayayım diye gittim o gün yine sandığın başına oturdum ben, kapağını elimle mi tuttum kalbimle mi bilmiyorum ama tuttum ve yavaşça açtım. Açmasına açtım ya, bir de ne göreyim; orta da ne bohça var ne palto... Hâlbuki bir gün evvel oradaydı, kendi ellerimle katlayıp koymuştum. Göremeyince aklım başımdan gitti tabii, ne yapacağımı bilemedim (s.155).

[7] Bu nedenle, fokur fokur kaynayan altunî ışıltıların yeşillere, yeşillerin altunî ışıltılara battığı, yer yer grilerle, yer yer de yırtılmış tüle benzeyen ince ağartılar la süslü bir uzaklık oluşuyordu dağların yüzünde. Beton yükseltieler arasında çalkalanıp duran şehrin gürültülerini aşarak, insanın içindeki heveslerin kulağına doğru seslenen büyümlü bir uzaklık (s.181)...

[8] Derken bu sessizlik yarım saat kadar sürdü sürmedi, sağdan soldan hastane bahçesine ulam ulam insanlar gelmeye başladı. Her biri birbirinden pejmürde insanlar, allı yeşilli insanlar, salkım saçak insanlar; gaydalı yürüyüşleri, çoluk çocukları, hatta bohçaları, sepetleri ve kucaklarında karpuzlarıyla insanlar (s.187)...

[9] Babam işaretparmağını uzatarak ilkin annemi, sonra kendini gösterdi.

Annen ve ben? Hayır, işareti yaptı. Annen bana?

Evet, dedi başıyla ve parmak uçlarını yukarıda birleştirdi, elini birkaç defa kaldırıp indirdi.

Annen bana... çok iyi?

Devam etti babam, elini göğsüne bastı ve aşağıya doğru sıvazladı.

Annen bana çok iyi... baktı?

Avucunu açtı sonra, parmağının ucuyla oraya bir daire çizdi. Ben duraksadım işte o vakit, takıldım kaldım. Devam et oğlum, devam et dercesine gözlerimin içine baktı babam; ardından da, daireyi yeniden çizdi ve avucunu kapadı.

Annen bana çok iyi baktı... burada?

Hayır, anlamında başını iki yana salladı. Sonra annemle onun az ötesinde oturan Hicran Yengeme çevirdi gözlerini, küçük, çok küçük bir bakış fırlattı onlara doğru. Fırlatır fırlatmaz da yeniden bana döndü ve avucuna yeniden daire çizip elini sımsıkı kapadı. Göz göze geldik bir an. Hadi be oğlum, hadi birkaç kelime daha ekle der gibiydi gözleri.

Annen bana çok iyi baktı, tuttuğu altın olsun diyorsun, dedim birden.

Evet, evet anlamında peş peşe başını salladı ve elini uza tip yatağın kenarında duran elimin üstünü birkaç defa yepti babam. Ardından da dayanamadı, yine başını önüne eğerek, siyim siyim ağlamaya başladı (s.238-239).

Verilen örneklere bakıldığında noktalama işaretleriyle yapılan yüklem eksiltileri yer almaktadır. Bu eksiltiler sayesinde yazar zamandan kazanmış ve okura akıcı bir okuma kolaylığı da sağlamıştır.

Sonuç olarak nesne eksiltisi özne, nesne, tamlayan, yer tamlayıcısı ve yüklem olmak üzere beş şekilde yapılmıştır. Bütün şekillerde verilen örneklerden anlaşılacağı üzere eksilteli yapılar tamamen az çaba yasasına dayanmaktadır. Yazar daha az kelime kullanarak olay veya durumları aktarırken zamandan ve kelimedenden tasarruf eder; okuyucu da daha akıcı ve daha hızlı okuma şansı elde eder. Eksiltelen öğelerin hiçbir şekilde anlaşılma, karışıklığa uğrama gibi bir durumu söz konusu değildir. Okuyucu metnin olağan akışından eksiltelen ögenin çoğu zaman çok da farkına varmadan olayı kavrayabilmektedir. Kısacası eksilteli yapılar hem yazara hem de okuyucuya büyük kolaylık sağlamaktadır.

1.1.4. Örtük Anlatım

Örtük anlatım, yazarın anlattığı olayın durumun veya bilginin kapalı bir şekilde aktarıldığı yapılardır. Doğan Günay eserinde bu yapıdan bahsederken

Her dilin kendi kullanım olanaklarından kaynaklanan özel durumları vardır. Bu durumlar yoluyla bir bilgi açık olarak alıcıya aktarılabilceği gibi, örtük bir biçimde, önvarsayımsal olarak ya da sezdirimsel olarak da aktarılabilir

tanımında bulunur (2017, s. 89). Ayrıca “Örtükleşme (fr. *implication*), dolaylı ya da dolaysız yoldan ulaşılabilcek bilgiler için kullanılır. Bir sözcede, paragrafta bazı bilgiler açık olarak verilmez. Böylece bazı bilgiler verilse de gizli bir biçimde sözcede bulunur” şeklinde ekleme yapar (Günay, 2017, s. 90). Kamile İmer bu yapıyı “örtülü anlam” olarak ele almış ve “Bir sözcenin içerdığı açık anlam ile bu açık anlam üzerinden erişilebilecek öncül(ler) aracılığıyla sezdirilen anlam; örtülü anlam sezdirimler aracılığıyla iletilir ve çıkarımlar yoluyla sezilir” (İmer, 2011: 206) şeklinde tanımlamıştır. Verilen iki tanımdan da yola çıkarak örtük anlatım adlı yapının direkt olarak aktarılan bilgilerin dışında, sezdirme veya çıkarsamalar yapma yoluyla oluştuğu görülmektedir. Dolaylı ya da doğrudan olarak bu yapıya ulaşılabilir.

Örtük anlatımın temel amacı okuyucuyu da metne dâhil etmektir. Yazar, eseri içerisinde bazı olay veya durumları net olarak aktarmaz. Bazen verdiği cümleler içinden okuyucunun bazı çıkarımlarda bulunmasını ister bazen de olayı veya durumu işleyerek okuyucuya sezdirir. Romanlar edebî metinlerdir. Dolayısıyla eseri daha gizemli, sürükleyici, heyecan verici hâle getirme bu yapı sayesinde elde edilebilir. Okuyucular da basit metinlerden ziyade üzerine daha çok kafa yorabileceği, düşünüp çıkarımlarda bulunabileceği eserlere ilgi duyarlar. Örtük anlatım sayesinde yazar bu hissi okuyucu açısından karşılayabilmektedir.

Yazar örtük anlatımda sezdirimler ve çıkarsamalar yoluyla bir bilgi aktarımı gerçekleştirir. Çıkarsamalar metin içinde sezdirimlere göre daha kolay şekilde anlaşılabilir. Çıkarsamalarda aktarılan direkt bilgilerin gölgesinde kalmış farklı bilgiler elde edilir. Sezdirimde ise durum biraz daha farklılaşır. Sezdirim, yazar

tarafından aktarilmek, okuyucuda uyandırılmak istenen durum veya olayları kapsar. Yazar aktardıkları karşısında okuyucudan bazı şeyler üzerine düşünmesini ister. Okuyucuyu esere dâhil eder ve onun da yorumlamasını olanak sağlar. Doğal olarak sezdirimde verilen olayların ve durumların bir nesnelliği yoktur fakat buna rağmen sezdirimin tutarlı olabilmesi için mantıklı bir açıklama gerektirir. Yazar sadece okuyucuyu işin içine dahil etmek ister ve sezdirim tekniğini kullanarak da esere başka bir yorum katmayı, okuyucuya da eserin içine çekmeyi, eserinde ona da yer vermeyi amaçlar.

Örtük anlatım iki başlıkta incelenecektir:

- Sezdirim
- Çıkarsama

1.1.4.1.Sezdirim

Doğan Günay sezdirim için “Bir bağlam ya da sözceleme durumunda verilen bilgilerden çıkarım yoluyla ulaşılabilecek bilgileri belirtir. Sezdirimler (fr. sous-entendus) tümcenin var olan yapısı içinde anlamsal ya da mantıksal akıl yürütme ile kazanılacak bilgileri içerir” (Günay, 2017, s. 90) tanımını yapar. Yazar her şeyi doğrudan anlatmaz; okuyucuyu da metne dahil ederek eserini yoruma açık hâle getirir. Yazarın anlattıklarından yola çıkan okuyucu gizlenmiş bilgilerle eseri yorumlamaya çalışır. Her okuyucu farklı şekilde yorumlayabilir; burada bir nesnellik söz konusu değildir. Yazarın sezdirmek istediği bir şey vardır fakat okuyucu bunu doğru veya yanlış yorumlayabilir. Bu durum tamamen okuyucuyla ilgilidir. Eser nesnellik de barındırmadığı için bir sorun teşkil etmez. Okuyucu metinde yer alan sezdirimleri mantıksal bir çerçevede değerlendirmeli, onları ilişkilendirmelidir. Aynı zamanda yapılan sezdirimler yazarın dili kullanmadaki ustalığının da bir göstergesidir. Aşağıda, incelenen metinde yazar tarafından yapılan sezdirim tespitleri verilecektir.

Sezdirim Tespitleri

[1] Ardından da, bizim oralarda yaptırdığım protez bacakların hiçbirisi tat vermedi oğlum, dedi elinin ucuyla sol bacağına göstererek; ortalık üçkâğıtçı

dolu, adresi nasıl ele geçiriyorlarsa artık, Denizli'den, İzmir'den yahut Uşak'tan kalkıp insanın evine kadar geliyorlar. Gelene git denir mi, usûl var âdab var, denmiyor hâliyle. Denmeyince de, çantalarında çeşit çeşit broşür taşıyan bu çenesi kuvvetli adamlar, protez bacağı en iyi biz yaparız, üstümüze yoktur diyerek, allem edip kallem edip ellerindeki bazı kâğıtlara imza attırıyorlar. Hakikaten şöyle dört başı mamur, esaslı bir iş çıkaracaklarını sanıyorsun ölçü alırken gösterdikleri ihtimama falan bakınca. Ağızlarından dökülen laflara da adamakıllı inanıyorsun.

Sustu birden, başını eğdi ve sol dizini avucunun içine alıp ovuşturdu.

Gelgelelim, dedi arkasına yaslanıp hafifçe içini çektikten sonra; neticede, ettikleri onca laf havada kalıyor. Protez bacak diye getirip her defasında marangozhanede yontulmuş benzeyen, şöyle kaba saba, odun gibi bir şey teslim ediyorlar insana. Teslim eder etmez de, vın, hemen kayboluyorlar. Gazele karışıyorlar yani, artık elli kere telefon açsan bile, imkânı yok ulaşamıyorsun onlara. Erinmeyip kalktın, adreslerine gittin diyelim, o vakit de karşına çıka çıka ya tamtakır kuru bakır bir dükkân, ya da şöyle ufacık bir çay ocağı çıkıyor (s.10-11).

Aziz, Suudi Arabistan'da uzun yol şoförlüğü yaptığı sıralarda bir kaza geçirir ve sol bacağını kaybeder. Bunun üzerine şoförlük hayatına son verir ve memleketi Denizli'ye geri döner. Bu sırada da protez bacak arayışına girer. Çok fazla protez bacak yaptırır fakat hiçbiri tam anlamıyla bir konfor sağlamaz. Yapılan protezlerde sürekli bir rahatsızlık vardır ve Aziz bu rahatsızlığı gidermek için çaput sıkıştırmak zorunda kalır. Zaten teslim edilen protezler de özensiz işçilikle hazırlanmış birer odun parçasından başka bir şey değildir. Hakkını aramak istediğindeyse karşısında bir muhatap bulamaz. Tanımadığı ve karşısında adam akıllı iki laf eden insanlara karşı savunmasızdır. Onları ciddiye alır ve dinler. Hâlbuki onlar kapı kapı dolaşıp insanları kandıran birer dolandırıcıdır. Aziz'in bu durumu birden fazla kez yaşaması, onun insanlara ne kadar

çok güvendiğini gösterir. Yazar daha romanın başında Aziz'in ne kadar saf kalpli biri olduğunu okuyucuya sezdirmiştir.

[2] Sigaramı söndürüp eşikten kalkarken de, sağ tarafa düşen tepedeki mezarlığa baktım bir an için. İşte tam o sırada, mezarlığın dibindeki dereye inen sokağın köşesinden beyaz gömlekli, küçük bir çocuk çıktı; sağa sola bakına bakına, tüyden daha hafif adımlarla bizim arabanın yanından süzülüp geçti, bahçenin girişine geldi ve bir an duraksayıp etrafa şöyle bir göz attıktan sonra oradaki taşın üstüne yavaşça oturdu. Yönünü dağa vermişti otururken, ben sadece sol dizini, sol omzunu ve sol yanağını görüyordum. Derken başını çevirip neredeyse sitemkâr bir şekilde aniden bana baktı bu çocuk. Gömleğinin ağartısında eriyen solgun bir yüzle, beni tanıyamadın öyle mi ha, dercesine baktı (s.50).

[3] Ben o gece gitmiş, sigaramı yakıp dağa doğru şöyle bir bakmış, sonra da bahçe kapısının önündeki taşın üstüne oturmuştum. Oturunca, arada bir gördüğüm o beyaz gömlekli çocuk geldi aklıma. Hemen ardından da, tıpkı onun gibi sırtımı kasabaya, yüzümü dağlara döndüğümü fark ettim ve hemen ayağa kalktım (s.168).

[4] Annem kendi rüyasından söz etti mi, diye sordu Nihat.

Yok, dedim, söz etmedi.

Hayret, dedi; ben sana da anlatmıştır sanıyordum. Annem birkaç günde bir rüyasında bir çocuk görüyormuş ağbi, evin etrafında gezinip duran, beyaz gömlekli, mum benizli bir çocuk. Uzaktan uzağa, bakıp duruyormuş öyle. Belli bir mesafede duruyormuş hep, yaklaşmıyormuş. Annemin onu bir yerden gözü ısıırıyormuş ama çıkaramıyormuş bir türlü. Soracak olduğunda da, çocuk her seferinde birdenbire uzaklaşıyormuş.

Öyle mi, dedim yavaşça.

Şaşırmıştım ama bunu Nihat'a hiç belli etmedim o gün. Aynı çocuğu benim çıplak gözle gördüğümü de söylemedim ona. Söylediğim anda kendimi

annemin iç dünyasını gören, başka biri gibi hissedeceğimden korktum çünkü; bu nedenle de, o sırada dilimin ucuna geliveren kelimelerin hepsini yuttum (s.192).

[2] numaralı örnekte babası Aziz için Ankara ile Denizli arasında mekik dokuyan başkahraman yazar bir gün Denizli’de balkonda sigara içmektedir. Mezarlığın dibindeki dereye inen sokağın köşesinden “beyaz gömlekli bir çocuk” çıktığını görür. Çocuğun başkahraman yazara bakışı ve iması ile aralarında bir bağlantı olduğu, yazarın aslında çocuğu tanıması gerektiği gibi bir sezdirim söz konusudur. Bu sezdirime [3] numaralı örnekte açıklık getirilir: “Beyaz gömlekli çocuk” aslında yazarın ta kendisidir. Hasan Ali Toptaş beyaz gömlekli çocuğun roman kahramanı olan yazarın kendisi olduğunu ortaya çıkarır. Hatta [4] numaralı örnekle bu çocuğun aslında bir hayalden ibaret olduğu, annenin gördüğü rüya neticesinde ortaya çıkar. Kısaca başkahramanın gördüğü “beyaz gömlekli çocuk” bir hayalden ibarettir. Sadece kendisinin gördüğü ve ne hikmetse annesine bir türlü gösteremediği bu çocuk annesinin de rüyasında gördüğü çocuktur.²

[5] İşte o karakış bastırdığında, diye devam etti babam; televizyonun verdiği akşam haberlerinde gördüm ben Gümü’yu. Üzerinden geçtiğimiz şu yolda bir sürü araba mahsur kalmıştı, kamyonlar, TIR'lar, otobüsler ve otomobiller yarı bellerine kadar kara gömülü vaziyette, peş peşe, öylece bekliyorlardı. İnsanlar çaresizlikten, avuçlarının içine hohluyordu camlarda; titremekten bir hâl olmuş, çeşit çeşit yüzlerce insan. Aralarında çocuklar, hatta henüz memeden kesilmemiş ufacık bebeler de var tabii... İşte o vakit bu Gümü'nün ahalisi hep birlikte ellerinde battaniyelerle, çeşitli yiyeceklerle arabalara doğru koştu karların içinden. Kamyonculara, otobüs yolcularına yiyecek verdiler, çay dağıttılar o soğukta.

² Beyaz gömlekli çocuk romanın sonuna kadar -Aziz’in ölümüne kadar- ara ara görünmüştür hatta en son Aziz’in cenazesinde görünür; başkahraman yazar çocukla hiçbir zaman bir iletişim kuramamıştır. Mana bakımından daha derine inildiğinde çocuğun hep mezarlığın köşesinden çıkıp görünmesi romanın bu son sahnesine bir gönderme olabilir.

Durdu babam, son cümleyi söylerken sesinin rengi değişmişti; öne doğru eğilip boynunu uzatarak yutkunmaya çalıştı ama yutkunamadı ve birden hıçkırarak hıçkırarak ağlamaya başladı.

(...)

Gömü başkadır, dedi titrek bir sesle; onun için sen sen ol, buraya geldiğinde daima yavaş geç. (s.81).

Roman tam anlamıyla Aziz'i, onun iç dünyasını, düşüncelerini, davranışlarını, şehir ile kasaba hayatı arasında kalmışlığını anlatmaktadır. Fazla hisli olan Aziz, Suudi Arabistan'da yaptığı kaza sonucu kendisine yardım etmeyen halk yüzünden fazla kan kaybından bacağına kestirmek, kendi deyimiyle bacağının birini Arabistan çöllerinde bırakmak zorunda kalmıştır. Yine memlekete döndükten bir müddet sonra yaptırdığı protezlerden fayda göremeyince Ankara'ya protez yaptırmaya gider; o sıralar mevsim kıştı ve egzersiz dönüşü soğuktan buz tutmuş bir gölün içine düşmüştür. Orada da etrafından gelip geçen hiç kimse ona yardım eli uzatmamıştır. Bu yüzden karakışta Gömü'de mahsur kalan araçlara yardım eden Gömü halkını haberlerde görünce halkın gözlerindeki sıcaklık onu çok etkiler.

[6] İşte o gün balkondaki sandalyenin üstünden göğün derinliklerinde ışıldayan bu yıldızlara bakarken, nereden geldiyse, incecik bir mazot kokusu geldi benim burnuma. Gün boyu vızır vızır işleyen sitenin yan tarafındaki caddeden ya da solumuzda kalan, çit bitkileriyle çevrili o küçük sokaktan geldi muhtemelen. Kim bilir, belki de benim tahmin edemediğim başka bir yerden geldi. O sırada ben bunları düşünmedim zaten, yıldızlara doğru bir kez daha bakıp oturduğum yerden kalktım. Daha sonra, içeri girdiğimde geçer sandım ama geçmedi bu koku, efil efil, burnumun ucunda tıttı durdu. Aynı şekilde ertesi gün de tıttı hatta ve ben gitgide hoşlandım bundan. Onu hissettiğimde küçük bir çocuğa dönüşüyordum çünkü. Dönüşünce de, gözle görülmeyen şefkatli bir el uzanıp saçlarımı usul usul okşuyormuş gibi oluyordu. Bir sevinç doluyordu işte o vakit içime, sise benzeyen, tadı uzak

kendisi uzak bir sevinç doluyordu ve ben durduğum yerde duramıyordum (s.115).

Aziz uzun yol şoförlüğü yapan bir babadır. Onun hayatı hep şoförlük yaparak geçmiştir. Şoförlüğü isteyerek ve zevk alarak yapmıştır. Aziz'in hastalığı, bacağının tekinin olmaması bile onu engelleyememiştir. O yüzden eşi ve çocukları için babaları "mazot kokusudur". Metinde, otuz ikinci sayfada, çocukluğunda sürekli babasının yolunu gözleyen başkahraman yazar şöyle bir açıklamada bulunmuştur: "Zaten o yıllarda burnumuzun ucunda gezinen bir mazot kokusuydu babam, kulağımızda çınlayan uzak bir motor sesiydi ve az evvel dediğim gibi, gitti mi gelmek bilmezdi bir türlü". Başkahraman yazar mazot kokusunu duyduğunda çocukluk yıllarına gider. Mazot kokusu ona babasının eve döndüğü günü/günleri hatırlatır ve onu âdeta mest eder. Mazot kokusu normalde hoş olmayan hatta rahatsız edici bir kokudur. Ama başkahraman yazar babasının her zaman özlemini çekmiş ve onun varlığını hayal ederek geçirdiği çocukluk hayatı olmuş ve bu kokuyla babasını tanımıştır. Mazot kokusu her zaman ona babasına kavuştuğu anı hatırlatmıştır. Hasan Ali de burada başkahramanın babasının özlemiyle yaşamış bir evlat olduğunu sezdirir.

[7] Peşime takılıp duran o atın gözden kaybolduğu yere yaklaşıyordum çünkü ve bana yine acı acı kişneyerek aniden karşıma çıkıverecekmiş gibi geliyordu. İki yanı kurşunî bariyerlerle çevrili geniş bir viraja girdiğimde, bu at hakikaten ecel atıysa, demek ki İzzet Dayımı almaya gidiyordu, onu da alıp götürdüğüne göre artık bir daha ortaya çıkmaz diye geçirdim içimden. Bu az da olsa rahatlatı beni, kaygılarımdan uzaklaştırdı. Derin bir nefes alarak oturuşumu yeniledim hatta ve uzanıp müziğin sesini biraz daha açtım. İşte tam o sırada şiddetli bir fırtınanın ortasında kalmışçasına, sağındaki çamlar sarsıldı aniden; dallar takır takır birbirine çarpmaya, gölgeler dağılıp ufalanmaya başladı. Hemen ardından da, olanca heybetiyle o at çıktı bu gölgelerin arasından. Tabiat o an yeşil sarsıntılar eşliğinde onu doğurdu âdeta. Doğurunca da işte bu at hemen yola fırladı ve asfaltın

kenarındaki kumlu zeminden, yine acı acı kişneyerek peşim sıra koşmaya başladı (s.117-118).

[8] Oradan Uşak yoluna saptığımda, atın kaybolduğu yere yaklaştığım için ister istemez tedirgin oldum tabii. Acaba yine ortaya çıkacak mı diye, tıpkı rüyadaki gibi, göz ucuyla sağa sola baktım. Sağ yanıma düşen bağın içinden, tozlu bir hışırtı yükseldi ben böyle bakarken; kütükler yerinden oynar, dallar sarsılır, yapraklar uçuşur gibi oldu. Bağ birdenbire silkelendi sanki. Hemen ardından da yine o at çıktı ortaya, omçaların üstünden uçarcasına geçti, yolun kenarına geldi ve yine ardım sıra, acı kişnemeler eşliğinde var gücüyle koşmaya başladı. Bu sefer daha hırslıydı üstelik, her tarafından buharlar fışkırıyordu koşarken. Sırf dışten ibaretmiş gibi görünen o ak köpüklü kişnemeleri de şiddetli bir rüzgâr hâlinde gidiyor, çamları sarsa sarsa, Zıpır Yokuşu'ndaki tepelerin yamaçlarında yankılanıyordu. Ben direksiyonu sımsıkı kavramış, bir yandan yola bir yandan da sık sık aynalara bakıyordum o sırada. Mesafe kısa olduğu için, atın bu kez kasabaya kadar koşacağını düşünüyordum aynı zamanda ve peşimdeki ağartı arabanın içini aydınlatıp aydınlatıp geri çekildikçe, korkudan hafifçe titriyordum.

O gün, güneşin altında zümrüt gibi parıldayan Zıpır Yokuşu'ndaki ıssız tepelerin arasından birlikte tırmandık böylece; Çal Kavşağı'nı birlikte geçtik, Baklan Ovası'na birlikte girdik ve birlikte Denizler Kasabası'nı geride bırakarak asfalt boyunca hızla ilerledik. Sonra ben yavaşlayıp Uşak yolundan ayrılınca, kasabaya on bir kilometre kala, zınk diye durdu bu at; hiç kımıldamadan bir müddet arkamdan baktı ve acı acı kişneyerek, aniden şahlanıp yine kayboldu (s.217-218).

[7] ve [8] numaralı örnekler Aziz ile ilgilidir. Aslında bakıldığında tüm roman başkahraman yazar tarafından babası Aziz'i anlatmaktadır. Başkahraman, babasının bacağı için elinden geleni yapmakta; onu en iyi doktorlara göstermektedir. Bu süreç içinde Ankara'da yaşayan başkahraman Denizli'de yaşayan babasını sürekli olarak

doktora göstermek için evinden almaktadır. Kısaca Ankara ile Denizli arasında mekik dokumaktadır. Bu yolculuklar sırasında her Ankara'dan Denizli'ye doğru yola çıktığında kendisini bir noktadan başka bir noktaya kadar sütür bir atın takip ettiğini fark eder. At her yolculukta son görüldüğü noktadan çıkıp bir müddet başkahramanı takip etmekte ve tekrar gözden kaybolmaktadır. Sürekli aynı atın onu takip etmesini yadırgar ve bu durumu sorgular. Eyüp Amcası ona atın “ecel atı” olduğunu, ecel atlarının da ya atı gören kişiyi ya da tanıdığı bir başka kişiyi almaya gittiğini söyler. Bunun üzerine başkahraman hasta olan babası adına daha da endişe duymaya başlar, buna inanmak istemez. Daha sonraki yolculuklarında at yine başkahraman yazarın peşine takılmaya devam eder. Bu takılmaların sonucunda önce Hüseyin Dayı'nın atı ölür; bu ölüm esnasında başkahraman peşine takılan atın “ecel atı” olduğunun bilgisine sahip değildir. [7] numaralı örnekte attan sonra İzzet Dayı'nın öldüğü görülür. Her ne kadar üzülsün de bir bakımdan ecel atının babasını almayacağını düşüncesine kapılır ve rahatlar. Fakat at birden ortaya çıkar ve başkahramanı takip etmeye devam eder. İşte o zaman başkahraman yazar o ecel atının eninde sonunda babasını alacağını anlar. [8] numaralı örnekte son yolculuğunda atı gözden kaybettiği noktaya gelince tedirgin olan başkahraman, atın ortaya çıkmasıyla hızını arttırır. Kasaba ile bulunduğu konum yakın olduğundan bu defa atın babasını da alacağını düşünür. Ancak at kasabaya on bir kilometre kala yine gözden kaybolur. Yazar derin bir nefes alsın da babasıyla ölüm arasında son on bir kilometre kalmıştır. Yazar burada Aziz'in ölümüne sayılı günler kaldığını okuyucuya sezdirmiştir.

[9] İçimdeki ses uzaklara çekilmişti.

Aylarca tek satır yazamadım bu yüzden, masada öylece oturdum durdum. Ne halt edeceğimi bilemedim daha doğrusu. Sonra, sesim uzaklardan bana bakıyormuş da hareketlerimden oluşan basit bir dille onu geri çağırıyormuşum gibi, lacivert gövdeli kalemi çıkardım kutusundan; kapağını açtım, yavaş yavaş mürekkep çektim ve haznesi tamamen doldu mu diye kaldırıp baktım. Solumdaki pencereye doğru tuttum bakarken.

Ardından döndüm, aylardır önümde açık duran defterin ağartısına doğru tuttum. Haznenin dolu olduğunu görmüştü ama dayanamayıp bir de uzaklara çekilen içimdeki sesin şavkına doğru tuttum daha sonra. İşte tam o sırada telefon çaldı. Elimdeki kalemı bırakıp kalktım hemen, hızlı adımlarla salonun öteki ucuna yürüdüm (s.7).

[10] Eve gelir gelmez salonun köşesindeki masaya geçip oturdum ben ve defterin üstünde duran lacivert gövdeli kalemı elime aldım. Haznesinin boş olduğunu biliyordum tabii. Doldurmak için, soluma dönüp raftaki mürekkep şişesine uzandım (s.248).

Yukarıda verilen [9] ve [10] numaralı örnekler sırasıyla metnin ilk ve son cümleleridir. Roman babasının ölümü sonrasında evine dönüp eline kalem ve defter alan yazarla son bulurken bu durumun devamı olan olayları kaleme alma durumu söz konusudur. Romanın son paragrafını okuyan bir okuyucu ardından romanın başını açıp okumaya devam etse anlamsal ve mantıksal açıdan bir boşluğa düşmeden akıcı bir şekilde okumaya devam edebilir. Toptaş, romanın son paragrafıyla aslında babasını yazmaya nasıl ve ne zaman karar verdiğini okuyucuya sezdirir.

Sonuç olarak *Kuşlar Yasına Gider* adlı romanda yazar çok kez sezdirim tekniğini kullanmıştır. Her ne kadar olaylar aynı sezdirime bağlansa da bu tekniği başarılı bir şekilde uygulamıştır. Sezdirim ile yazar okuyucuyu metne dâhil eder. Yazdıkları ile okuyucuyu düşündürür, sorgulatır ve olaylar hakkında ona yorum yapabilme şansı tanır. Okuyucu tarafından yapılan yorumların doğru olmak gibi bir zorunluluğu da yoktur.

1.1.4.2.Çıkarsama

Çıkarsama, önvarsayım veya önvarsayıltı olarak da bilinir. Doğan Günay çıkarsamayı “Çıkarsamalar (fr. inference), verici tarafından iletilen bir bildiriden, alıcının çıkarabileceği anlamları belirtir” (Günay, 2017, s. 91) olarak tanımlamıştır. Bu bilgiler sezdirme olarak metne yerleştirilir ve alıcı yani okuyucudan bir çıkarsama olarak bulunması istenir. Diğer bir deyişle bu durum ifade edilmemiş olan şeyi sezmedir (Günay, 2017, s. 91). Kısaca çıkarsama da bir sezdirim olayıdır. Yazar metin içinde

birtakım şeyleri aktarmaktan geri durur. Okuyucu metin içinde gölgede kalmış, gizlenmiş ipuçlarını düşünerek açığa çıkarır. Çıkarsamalar sezdirim kadar metnin içine gömülü ve sezdirim kadar yoruma açık değildir. Yazar belli başlı bilgileri direkt olarak söylemekten kaçınarak aktarır. Örneğin; “Meral projesini tamamlayınca onu sunacak” dendiği zaman buradan birkaç sonuç çıkarılır: Bunların ilki Meral’in bir proje üzerinde çalışmakta olduğu, ikincisi Meral’in henüz projeyi tamamlamadığıdır. Son olarak da Meral projesini tamamladıktan sonra onu sunacağı bilgisini verir. Örnek cümleye bakıldığında aslında ilk iki bilgi direkt olarak verilmeyip üçüncü bilgi aktarılır. Çıkarsamada yazar okuyucudan apaçık olmayan diğer bilgileri anlamasını ve mantığa dayalı olarak çıkarımda bulunmasını ister.

Çıkarsama Tespitleri

Çıkarsama ile ilgili tespit edilen örnekler aşağıda verilmiştir:

[1] Yan yana, yokuş yukarı yeniden yürümeye başladık böylece. Babamın akli arabada kalmıştı, birkaç adımda bir arkasına dönüp can çekişen bir insana bakar gibi kederli gözlerle bakıyor, her defasında da kendi kendine, burası dağ başı mı yahu, burası dağ başı mı, diye mırıldanıyordu. Olgunlar Sokak'taki karmaşanın arasından sıyrılıp Bardacık Sokak'a saptığımızda, araba görünmediği hâlde, birkaç kere daha dönüp baktı aynı şekilde (s.14).

Aziz ile oğlu İsfendiyar Mercan’ın tedavi merkezine giderken yolda kalmış bir araca gözleri takılır. Mevsim kıştır ve araba zorlanmaktadır. Aziz Ankara gibi bir büyük şehirde bir aracın yolda kalmasını kabullenemez. “Burası dağ başı mı” diyerek hayıflanır. Bu hayıflanma aslında mahsur kalmış araca yardım eli uzatan insanların olmamasından kaynaklıdır. Hatta metnin devamında bir bacağı olmamasına rağmen yardım etmek istediğini söyler fakat oğlu karda kışta babasının bir yerini sakatlamasından korktuğu için onun bu isteğini geçiştirir. Kısaca verilen örnekte Aziz’in “burası dağ başı mı” diye söylenmesi çok fazla insanın yaşadığı büyük bir şehirde bu denli bir olay yaşanmasından ileri gelir.

[2] Bu düşünceyle İmge Kitabevi'ne girip bilgisayarın başındaki karayağız delikanlıya, Sterne'ün *Tristram Shandy*'sinin üçüncü baskısının gelip gelmediğini sordum önce. İlk baskısını kaybetmişim çünkü, kitaplığımda açılan boşluk sadece gözüme değil hemen her gün kalbime de batıyordu. Ekranı eğilip baktı, baktı ve yavaşça doğrulup bana yine aylar önceki cevabı verdi bilgisayarın başındaki delikanlı. Yüzüm ekşidi tabii, rafların arasından ilerleyip dergilerin bulunduğu bölüme suç işliyormuşum gibi şöyle bir baktım ve hemen dışarı çıktım (s.16-17).

Metinde yer alan başkahraman yazar Sterne'ün *Tristan Shandy* adlı eserinin üçüncü baskısının gelip gelmediğini kitabevine sorar. Bu sorudan ilk olarak şu çıkarılır: Yazar Sterne'ün bu eseri için bu kitabevine daha önce gelmiş, kitabın olmadığını öğrenmiş, kitabevinden getirilip getirilemeyeceğini öğrenmiş ve getirilebileceği için de eseri sipariş etmiştir. Bu çıkarımların hepsi bu sorudan anlaşılmaktadır. Ardından kahramanın eserin ilk baskısını kaybetmiş olması onun daha önce eserin ilk baskısına sahip olduğunu da gösterir. Ayrıca üçüncü baskısını sipariş etmiş olması da ilk ve ikinci baskılarının olmadığını gösterir. Örneğin devamında "... yine aylar önceki cevabı verdi" ile aslında aylar öncesinde kahramanın geldiğini ve o zaman da kitabın henüz gelmediği anlatılır. Buradan ayrıca şu çıkarım yapılır: Kahramanın bu eser için kitabevine üçüncü gelişidir. İlk gelişinde kaybettiği kitabın ilk baskısını sorar, ilk baskısı yoktur; ikinci baskısını sorar, ikinci baskısı da yoktur. Bunun üzerine üçüncü baskısını sormuş ve sipariş etmiştir. İkinci gelişinde kitabın gelip gelmediğini sormuş ve gelmediği cevabını almıştır. Sonra olarak aylar sonra üçüncü kez tekrar gelmiştir ve yine kitabın gelmediği cevabını almıştır. Bütün bu sonuçlara yazarın aktardığı bilgilerle çıkarım yapılarak ulaşılır.

[3] Sonra işte, babam hemen ertesi gün kolları sıvadı, minibüsün direksiyonuna geçti ve canla başla çalışmaya başladı.

Oh ne güzel, dedi Seher, iyi olmuş işte.

Evet, iyi oldu, dedim, babam her akşam eve dönüyordu çünkü ve biz buna ailecek çok seviniyorduk (s.35).

Verilen örnekte özellikle son cümlede Aziz'in memleketine döndüğünü görmekteyiz. Aziz uzun yol şoförlüğü yapmaktadır. Bu yüzden ayda yılda bir eve gelir, ailesiyle sık vakit geçiremez. Ailecek çok sevinmelerine sebep olarak "...babam her akşam eve dönüyordu" yargısı verilir ve bu yargı ile Aziz'in daha önce her akşam eve dönemediği çıkarımı yapılır.

[4] Ameliyat ol demeyin babanıza, dedi sesine azıcık ricacı bir ton katarak; olma da demeyin. Bu tür riskli ameliyatlardan sonra biz, vicdan azabı çeken çok hasta yakını gördük çünkü. O nedenle, hiç karışmayın, bırakın babanız kendisi karar versin (s.95).

Aziz hasta bir adamdır; kemiklerinde kireçlenme vardır. Rahat yürüyemez. Bunun için çare ameliyattır. Tek çarenin ameliyat olması Aziz'in hastalığının ilerlediğini gösterir ve artık değil ilaç fizik tedavinin bile işe yaramadığı bir süreçte olduğu gizli olarak verilmektedir. Ayrıca doktorun başkahramana söylediği "Ameliyat ol demeyin babanıza" ve "... vicdan azabı çeken çok hasta yakını gördük..." ifadeleriyle doktorun bu tür ameliyatlara daha önce yaptığı anlaşılır. Aynı zamanda ameliyatlara hastanın ailesinin hastaya ısrarı üzerine yaptığını; yapılan bu ameliyatlarda başarısız olduğunu ve bu yüzden de hastalarına ısrar ettikleri için çok pişman olduklarını gözlemlemiştir. Ayrıca bu konuşmadan şu sonuç da çıkarılır: Hastalık ilerlemiştir ve ölüm riski yüksektir. Bu yüzden doktor kararı Aziz'e bırakmalarını ister çünkü ailesi ısrar ederse Aziz ameliyatı kaldıramayabilir ve ailesi de pişman olabilir.

[5] Değiştir şunu be, diye çıkıştı İzzet Dayım ona, at kişnemesinden telefon sesi mi olurmuş?

Hüseyin Dayım istifini bozmadı, tespihini çekmeye devam etti.

Ağbi, dedi Hicran Yengem o sırada İzzet Dayıma dönerek; hem de telefonu zırt pırt çalsın dursun istiyor bu senin kardeşin. Musa'ya, Kerem'e ve Davut'a

ikide bir kendisini aratıyor. Her seferinde, gece baca demeden, günün hangi saati olursa olsun, aniden arayın beni diye sıkı sıkı tembihliyor çocukları.

Çünkü telefon aniden çalınca, at kapının önüne gelmiş gibi oluyor, dedi Hüseyin Dayım (s.101).

Hüseyin Dayı atına düşkün biridir, onu kendi çocuğu gibi görür. Atının ölümünden sonra onun ölümünü kabullenemez ve çok üzüntü duyar. Bu sebeple de cep telefonunun sesini at kışnemesi olarak değiştirir. Sürekli telefonun çalmasını isteyen Hüseyin Dayı çocuklarına ve çevresindekilere kendisini sürekli olarak belli aralıklarla aramasını söyler. Telefon çalınca atın kapının önüne geliyor gibi olması ve sürekli telefonunun çalmasını istemesi ile Hüseyin Dayı'nın atını sürekli olarak özlediği çıkarımı yapılabilir.

[6] Anlayamadım kızım, dedim ona; hadi yorma beni, sen anlat.

Dikkatli bakamadın bab, dikkatli bakamadın, dedi başını iki yana sallayarak; bunun adı Boncuk'muş aslında, tamam mı? Sonra feci bir kaza geçirmiş ve kuyruğu dibinden kopmuş. Vücudu böyle eksilince adı da eksilmiş tabii, Boncuk'tan geriye sadece Cu kalmış.

Hımmm, dedim, bu güzel bir açıklama oldu. Fakat Cu'nun soyadı da var, dedi gülümseyerek. Soyadı ne, diye sordum.

Martesi, dedi keyifle; hadi bab, adıyla soyadını birlikte söyle bakalım?

Cu Martesi, dedim. Usulca güldü Ayperi (s.113).

Verilen örnekte kızı ile vakit geçiren başkahraman parktaki kedileri gözlemlemektedir. Ayperi sık sık haber aldıkları üç kediye onların durumlarına göre isim koymuştur. Bunlar: Leke, Avcı ve Cu. Cu'yu gözlemledikleri sırada ona neden bu adı koyduğunu soran başkahraman güzel bir hikâye uydurur. Hikâye öyle bir hikâyedir ki aslında bu hikâyenin gerçekliği okuyucuya sezdirilir. Hikâyenin gerçek olduğu Ayperi'nin anlattıkları karşısında açığa çıkar. Ayperi kediye aslında "Boncuk" ismini koymuştur. Ama kedinin kuyruğunun kesik olduğunu görünce o da isminin belli harflerini kesmiştir. İsmin ilk hecesini ve son harfini kesince geriye Cu kalmıştır. Ayrıca

kediye bir de soyadı koyduğu gör÷l÷r. Bu soyadının sebebi olarak kedinin ismi gösterilebilir. Ayperi ismi Cu olan kediye Martesi soyadını koymuştur. Böylece birlikte okunduğunda haftanın altıncı günü olan cumartesi açığa çıkar. Cümleler dikkatli okunduğunda bu çıkarımlar kolaylıkla yapılabilmektedir.

[7] Odaya girip uzun adımlarla geçti, babamın çaprazındaki kanepeye oturdu sonra Hüseyin Dayım, bağdaşını kurdu ve elini göğüs hizasında tutarak şıkır şıkır tespih çekmeye başladı. O böyle oturunca yanı başında İzzet Dayımın yokluğu da belirdi hemen ve ben o yokluğa bakıp hafifçe içimi çektim (s.119).

Aziz'in hastalığının ilerlemesiyle bütün akrabalar ve yakın tanıdıklar onu sık sık ziyarete gelmeye başlar. Hüseyin Dayı her zaman gelir ve doğrudan Aziz'in çaprazındaki kanepeye kurulur. Aynı şekilde İzzet Dayı da gelir ve hemen Hüseyin Dayı'nın yanına geçer oturur. Ardından diğer misafirler de gelir boş buldukları yerlere otururlar. Örnekte İzzet Dayı'nın yokluğunun Hüseyin Dayı'nın yanında belirivermesi ile kısa vakit önce hayatını kaybeden İzzet Dayı'nın hâlâ maddi olarak olmasa da manevi olarak orada; onların kalplerinde, düşüncelerinde olduğunu gösterir. Özellikle Hüseyin Dayı'nın yanında belirivermesiyle her zaman onun yanında oturduğu çıkarımı yapılır.

[8] Yolculuk nereye yeğenim, diye bağırdı o sırada Hüseyin Dayım.

Mezarlığın dibindeki dereye inen sokağın köşesinden çıkmış, sarı sarı, elindeki tespihin ısıltılarını döke saça bana doğru yürüyordu.

Hadi gel, gezdireyim seni, dedim.

Bıyığını aydınlatıveren eğri bir gülümsemeyle gelip yanıma oturdu. Böylece, arabayı çalıştırıp Denizli'ye doğru yola çıktık ama ben çok geçmeden yanıma dayımı aldığıma pişman oldum. Cebinden ikide bir at kişnemesi yükseliyordu çünkü, o da çıkarıp telefonun suratına melül melül bakarak içini çekip duruyordu. Kişnemeler kulağımın dibinde yankılandıkça ben ürperiyordum tabii, ne yapacağımı bilemiyordum. Atına olan sevgisini küçümsediğimi zanneder diye dönüp bir şey de diyemiyordum ona.

Allah'tan, yolculuğumuz pek uzun sürmedi o gün; hızla gidip Denizli'den bir seyyar tuvalet aldık ve hiç oyalanmadan, iki saat sonra geri döndük (s.134-135).

Başkahraman yazar dayısı ile babasına seyyar tuvalet almak için yola çıkar ve bir müddet sonra dayısını yanına aldığı için pişman olur. Bunun sebebi Hüseyin Dayı'nın telefonunun sürekli at kişnemesi sesi ile çalmasıdır. Örneğin devamında aklının hâlâ onu takip eden sütürü attı kaldığını ifade eden yazar bu atın ecel atı olduğunu öğrendiğinden beri tedirgindir ve ne zaman at kişnemesi duysa ödü kopar. Doğal olarak verilen örnekte de Hüseyin Dayı'nın telefonunun kişnemesi ile yazarın kendisini takip eden atı hatırlaması çıkarım yoluyla anlaşılır.

[9] Kitabı yazan akademisyen, yazarla anlatıcıyı aynı kişi sanıyordu çünkü; bu nedenle de, bilimsel çalışma yapıyorum iddiasıyla, romanlarımdaki kahramanları kollarından yahut yakalarından, paçalarından tutarak sürükleye sürükleye getirip benim hayatımın orasına burasına raptediordu. Dolayısıyla, romanlarımda anlattığım her evlilik benim evliliğimdi ona göre; dayılar benim dayıları, dedeler benim dedelerim, çocuklar benim çocuklarımdı (s.139).

Hasan Ali Toptaş romanın yedinci bölümünde bazı akademisyenlere karşı olumsuz eleştirilerini dile getirir. Verilen örnekte bazı akademisyenlerin yazar ile anlatıcıyı aynı kişi sanmasından doğan yanlışlıkları ve bundan duyduğu üzüntüyü aktarır. Akademisyen, yazar ile anlatıcıyı aynı kişi sanmaktadır. Başkahraman yazar akademisyenin yaptığı yanlış çıkarımlara örnek verirken doğal olarak kendi kitabından örnekler verir. Buradan başkahraman yazarın romanlarında anlatıcıların evlilik yaptığı; dayılar, dedeler ve çocuklara sahip olduğu çıkarımı yapılabilir. Ayrıca akademisyenin anlatılanları “gerçek sanması” bir yandan da yazarın itirafı olmuş olup, hayatıyla romanları arasında bir bağlantı olmadığı çıkarımını da beraberinde getirir.

[10] De benim Allahım, dedi usulca; ne günlere kaldık, hayır da işleyemiyoruz artık. Eskiden etli aş dağıtılırdı, bulgur pilavının içine birkaç

doğram et koyup yarımşar yufkaya sardık da elimizde tepsiyle sokağa vardık mı, etin kokusunu duyan çocuklar çağıl cuğul üşüşüverirlerdi insanın başına. Birbirlerinin tepesine çıkar, birbirlerinin yakasını bağrını yırtarlardı o etli aş kapabilmek için. Ağızları, mideleri, gözleri, gönülleri bayram ederdi. Kırık leblebiye bile koşar gelirlerdi serçe sürüsü gibi (s.149).

Aziz'in eşi görülen kötü rüyanın hayra çıkması için çocuk sevindirmeyi amaçlar. Bunun için oğullarına lokum almalarını ve lokumları da dağıta dağıta eve gelmelerini ister. Lokumun artık çok eskide kaldığını ve çocukların da artık sokakta oynamadığını söyleyen oğullarına duruma üzülen geçmiştten örnekler verir. Eskiden etli aşın dağıtılması ve kırık leblebiye bile koşmaları ifadeleri ile artık günümüzde etli aş dağıtılmıyor, çocuklar da kırık leblebiye koşmuyor ifadelerini de içinde barındırır. Ayrıca çocukların etli aş kokusuna üşüşmeleri de kokuyu alabilecek kadar yakın olduklarını yani sokakta oynadıklarını ortaya çıkarır.

Sonuç olarak örtük anlatım adı üstünde anlatımı örtme, gizleme anlamlarına gelir. Sezdirim ve çıkarsama olarak iki şekilde yapılır. Sezdirim ve çıkarsama örneklerine bakıldığında yazarın az kelimeyle çok şey anlatmak; okuyucuyu romana dâhil etmek, ona eseri yorumlama hakkı vermek; romana gizem katmak; sürükleyiciliği arttırmak ve merak duygusu pekiştirmek istemesi gibi sebeplerle örtük anlatım oluşturduğu görülür. Aynı zamanda sezdirim ve çıkarsamanın farklı yönlerinin de olduğu görülmektedir. Çıkarsamalar apaçık olmasa da neredeyse açık olarak ifade edilen bilgilerdir. Metnin yüzeysel yapısında verilir. Sezdirim ise daha çok hissel bir durumdur. Yazar her şeyi anlatmayıp bazı şeyleri ince ince işleyerek okuyucuya sunar. Doğal olarak da yüzeysel değil daha derin çalışır. Çıkarsamalar yüzey yapıda oluşturulurken sezdirimler derin yapıda meydana getirilir. Bunlar için öncelikle yazarın kalem gücüne sahip olması gerekir. Kelimeleri nerede ve nasıl değerlendireceğini çok iyi bilmeli ve onları işlemelidir.

1.1.5. Tümceler Arası Bağıntı Ögeleri

Bağıntı ögeleri, metinde yer alan olayları veya durumları “bağlar” ile ilişkilerine göre anlamlı birliktelikler oluşturur. Bağıntı ögeleri, bağlaçlar ya da bağlarlar aynı terimi ifade eder. Tümceler arası bağıntı ögeleri kısaca bağlarlar Türk dili adına büyük öneme sahiptir. Bağlaçlar metin içinde sözcükleri, sözcük gruplarını, tümceleri, tümce üstü birimleri vs. birbirine bağlayan önemli yapılardır. Doğan Günay Metin Bilgisi’nde bağlar terimi için “Tümcelerarası bağıntı ögeleri, yazarın paragrafları arasındaki geçişleri sağlamaya, yazının sınırlarını ve aşamalarını okura yansıtmaya yarar” tanımını yapar ve “İki ya daha fazla sözlüksel yerdeşlik arasındaki ilişki kuran dilsel göstergelere bağıntıl原因 (dr. connecteur) denir” (Günay, 2017, s. 106) eklemesini yapar. Şükran Dilidüzgün

Biçimsel ve sözlüksel açıdan belli işlevlere sahip bu birimler, metindeki sözcük öbekleri, tümce, paragraf ya da metnin bölümlerini oluşturan tümce öbeklerindeki farklı yargıları birbirine dilsel olarak bağlarken diğer yandan da tutarlılık ilişkilerini belirginleştirerek anlam oluşumunu sağlarlar. Metindibilimsel bir anlayışta metin, tümcelerin basit bir sıralanışı değil, tümceler arası ilişkilerle oluşturulmuş tutarlı bir dilsel yapıdır (2017, s. 57).

açıklamasını yapar. Tahsin Banguoğlu da “Söz içinde iki kelimeyi aynı değerde iki cümle unsurunu iki yargıyı ve bazan da iki paragrafı bağlamaya yarayan kelimelere bağlam (conjonction) adını veriyoruz” (Banguoğlu, 2015, s. 390) olarak tanımlama yapmıştır. Zeynep Korkmaz ise “Türkçede çok geniş bir yer tutan bağlaçlar; kelimeleri, kelime gruplarını, cümleleri ve kimi zaman da paragrafları şekil ve anlam bakımından birbirine bağlayan ve yükledikleri işlevler ile bağlandıkları sözler arasında türlü anlam ilişkileri kuran gramer ögeleridir” (Korkmaz, 2014, s. 923) tanımlamasını yapmış ve temel özelliklerini aşağıdaki şekilde belirlemiştir:

1. *Bağlaçlar ve edatlar tek başlarına bir anlam taşımazlar; “anamlı” değil “görevli” gramer ögeleridir.*
2. *Bağlaçlar kelimeleri, kelime gruplarını ve cümleleri birbirine bağlamakla görevlidir. Ancak, bağlanan ögeler biçim ve anlam bakımından birbirleriyle ilişkili olduklarından, bağlaçlar yükledikleri farklı işlevlerle söze bazı anlam ve anlatım incelikleri de katar; bağladıkları ögelerin anlam ve anlatım güçlerini zenginleştirirler.*
3. *Bağlama özelliği dolayısıyla, cümleler arasında konu ve anlatım bütünlüğü, sözde süreklilik sağlarlar.*

4. *Edatlar ile bağlaçlar arasında bazı şekil ortaklığı bulunmasına rağmen, kullanılış yerleri ve işlevleri bakımından aralarında ortaklık yoktur. Bu nedenle bazı gramerlerde görüldüğü gibi, bağlaçlar edatlar sınıfında yer almamalıdır.*
5. *Başka kelime sınıflarından alınmış şekiller (edatlar, zaman zarfları, zarf-fiiller vb.) bazen cümlede bağlaç olarak kullanılabildikleri halde, bağlaçlar başka kelime sınıflarına geçemezler.*
6. *Bağlaçlar isim soylu anlamlı kelimelerde olduğu gibi, özne, nesne, tümleç ve yüklem görevi yapmazlar (Korkmaz, 2014, s. 925).*

Yapılan tanımlamalardan anlaşılacağı üzere tümceler arası bağıntı ögeleri sözcükleri, öbekleri, tümceleri, tümce üstü birimleri yapı ve anlam bakımından birbirine bağlayan ve aralarında tutarlı anlam ilişkileri kurulmasını sağlayan yapılardır. Sözcükler, tümceler, öbekler vs. kullanılan bağıntı ögelerine göre karşıtlık, sürerlilik, amaç, sonuç gibi anlamsal açıdan çok sık kullanılır.

Zeynep Korkmaz bağıntı ögelerini kökenleri bakımından üç başlık altında incelemiştir. Bunlar:

- Diğer dillerden alıntılanan Bağıntı Ögeleri
- Karışık Kökenli Bağıntı Ögeleri
- Türkçe Kökenli Bağıntı Ögeleri

Bu çalışmada da bağıntı ögeleri kökenlerine göre üç başlıkta incelenecektir.

1.1.5.1.Kökenleri Bakımından Bağıntı Ögeleri

1.1.5.1.1. Diğer Dillerden Alıntılanan Bağıntı Ögeleri

Diğer dillerden alıntılanan bağıntı ögeleri, yalnız bir yabancı dilden oluşturulan ve Türkiye Türkçesi metinlerinde rastlanan bağıntı ögelerini kapsamaktadır. Türkçe olmayan ve herhangi bir dilden alınan bu bağıntı ögelerinin “diğer dillerden alıntılanan bağıntı ögeleri” olarak adlandırılması uygun görülmüştür. İslamiyet’in kabulüyle Türk diline pek çok Arapça ve Farsça sözcük girmiştir. Bunlardan bazıları da bağıntı ögeleri olarak karşımıza çıkar. Özellikle Eski Anadolu Türkçesi ve Osmanlı Türkçesi dönemlerinde Arapça ve Farsça bağıntı ögelerinin yaygınlık kazandığı gözlemlenmiştir. Çoğu bağıntı ögeleri de günümüzde hâlen kullanılmaktadır. Diğer dillerden alıntılanan bağıntı ögeleri yalnızca Arapça veya yalnızca Farsçadan oluşur. Arapça bazı bağıntı ögeleri şunlardır: âdetâ, aksi halde, aksine, aksi takdirde, amma, ama, amma ki, asıl, amma velâkin, bahusus, bilâkis, bilhassa, binaenaleyh, bittabi, esasen, fakat, filhakika,

galiba, gayri, hakikaten, hasılı, hatta, hülâsa, hususiyle, illâ (>ille), lâkin, madem, vb. Farsça bazı bağıntı ögeleri şunlardır: bari, çünkü, eğer, gerçi, güya, hem... hem, hergiz, hiç, hoş, ki, kâh... kâh, meğer, meğer ki ya... ya vb.

1.1.5.1.2. Karışık Kökenli Bağntı Ögeleri

Karışık kökenli bağıntı ögeleri, bünyesinde Arapça-Farsça, Farsça-Arapça, Arapça-Türkçe veya Arapça-Farsça-Türkçe kökenli bağıntı ögeleri barındırır. Karışık kökenli bağıntı ögelerinin başlıcaları şunlardır: belki, belkim, bilmem ki, canım, canım sende, demek ki, hiç olmazsa, hiç şüphesiz, hiç yoksa, 166 ihtimal ki, illâ ki, madem ki, meğer ki, meğerse, nasıl ki, nasılsa, ne var ki, ne yazık ki, ola ki, olmaya ki, öyle ki, sadece, sanki, şöyle kim, şu kadar ki, şu var ki, şüphesiz, ya... veya, ya... veyahut, yok canım, zira ki, zira kim vb.

1.1.5.1.3. Türkçe Kökenli Bağntı Ögeleri

Tamamen Türkçe kökenli bağlaçlardır. Başlıca Türkçe kökenli bağıntı ögelerinin başlıcaları şunlardır: açıkçası, ancak, anlaşılan, ardından, arkasından, ayrıca, bak, bakalım, bakarsın, bakın besbelli, bırak, bile, bilemedin, bilmem, bilsen, bir... bir, bir de, böylece, böylelikle, bununla beraber, bununla birlikte, da, dahası, dahi, değil mi, değilse, derken, diyeceğim, doğrusu, doğrusunu istersen, dolayısıyla, gerek... gerek, haniya, hele, ile, ise, ister... ister, kısaca, kısacası, ne demek, ne... ne, nedense, ne gezer, nerede, nerde, neredeyse, nitekim, olsa olsa, oysa, öncelikle, örneğin, öylesine, özellikle, özetle, pek güzel, sakın, sakın ola, sonunda, söz gelimi, söz gelişi, şimdi, şimdi bakınız, şimdilik, şimdiyse, şöyle, şöyle dursun, tek, uzatmayalım, üstelik, üstelik de, üstüne üslük, varsın, yalnız, yalnızca, yetmemiş, yine, yine de, yok, varsa... yoksa, yoksa vb.

Bu bölümde bağıntı ögeleri kökenleri bakımından üç başlık altında incelenecek, ardından sınıflandırılacaktır. Sınıflandırma yapılırken Doğan Günay'ın yapmış olduğu sınıflandırma kullanılacaktır. Doğan Günay tümceler arası bağıntı ögelerini olarak dokuz başlık altında sınıflandırmıştır (Günay, 2017, s. 106). Bu sınıflandırmadan yola çıkarak bağıntı ögeleri dokuz başlık altında sınıflandırılıp kökenleri bakımından incelenecektir:

- Karşıtlık Bildiren Bağıntı Ögeleri
- Amaç Bildiren Bağıntı Ögeleri
- Sebep Bildiren Bağıntı Ögeleri
- Sonuç Bildiren Bağıntı Ögeleri
- Katkı/Sürerlilik Bildiren Bağıntı Ögeleri
- Zaman Bildiren Bağıntı Ögeleri
- Karşılaştırma Bildiren Bağıntı Ögeleri
- Birlik Bildiren Bağıntı Ögeleri
- Almaşım (art arda gelme) Bildiren Bağıntı Ögeleri (Günay, 2017, s. 106).

1.1.5.2. Bağıntı Ögeleri Tespitleri

1.1.5.2.1. Karşıtlık Bildiren Bağıntı Ögeleri

Tümcelerden birinin ifade etmiş olduğu yargıyı diğerine karşı çıkmaya, karşıtlık gösterme işlevi ile bağlayan bağlaçlardır (Korkmaz, 2014, s. 954). İncelenen metinde karşıtlık ifade eden bağıntı ögeleri yabancı, karışık ve Türkçe köken bakımından oldukça sık kullanılmıştır. Karşıtlık ifade eden başlıca bağıntı ögeleri şunlardır: ama yine de, ama, ayrı olarak, böyle olmakla beraber, böyle olmakla birlikte, buna karşılık, buna karşın, bununla beraber, bununla birlikte, -diği halde, -e aykırı olarak, -e zıt olarak, fakat, halbuki, -in tersine, -ise de, ne var ki, oysa ki, oysa, -sine karşın, -sine rağmen, tam tersine, tersine, yalnızca, bile, yine de vb.

1.1.5.2.1.1. Karşıtlık Bildiren Diğer Dillerden Alıntılanan Bağıntı Ögeleri

Karşıtlık ifade eden diğer dillerden alıntılanan bağıntı ögeleri romanda en sık rastlanılan gruptur. Romanda karşıtlık ifade eden bu bağıntı ögeleri olarak *ama*, *lakin*, *fakat* bağıntı ögeleri tespit edilmiş ve aşağıda örnekleri verilmiştir:

[1] Sustu bir vakit, ellerinin üstündeki kahverengi lekelere bakarak derin derin soludu. O şahıs her kimse, hırs atına binmiş gidiyor, dedi sonra; düşmesi yakındır senin anlayacağın. **Lakin (Ar.)** düştüğünü fark eder mi, orasını bilemem (s.145).

- [2] İlkın, gara arabamla gitmeyi düşündüm **ama (Ar.)** gözüm yemedi. Her taraf kar altındaydı çünkü, caddeler, sokaklar ve kaldırımlar takır takır buz tutmuştu. Zincir takmayan ya da ayağında kış lastiği olmayan arabaların hâli haraptı, âdeta dans ediyorlardı cam gibi parlayan bu buzun üstünde (s.8).
- [3] Terhis olup kasabaya döndükten sonra hiç aklında fikrinde yokken belediyede cip şoförü olarak işe başlamış **ama (Ar.)** itaatkâr bir ruh taşımadığı için, çok değil, hepi topu iki buçuk, üç yıl sürmüş bu (s.31).
- [4] Ya oğlum ya, diye hayıflandı annem; ben bu sefer değnekten kurtulur da elini kolunu sallaya sallaya yürür diyordum **ama (Ar.)** benim dediğim gibi olmadı maalesef. Yazısı mı böyle yazılmış acep, bilemedim ki (s.51)?
- [5] Az önce dinlediğim türkünün içindeki avludan çıkıp gelmişti sanki, arada bir kişneyerek, bana yetişmeye çalışırcasına var gücüyle koşuyordu. Derken kayboldu, belki kör noktamda kalmıştır diye eğilip onu birkaç defa aynaların içinde aradım **ama (Ar.)** bulamadım (s.72).
- [6] Dikkatim biraz tazelensin diye, Aşağıkepen Köyü'nü geçince her zamanki gibi yine türkü dinlemeye başladım **ama (Ar.)** bazılarını birazcık duydum, bazılarını da hiç duymadım türkülerin (s.177).
- [7] Ankara'dayken dişini sıkıp biraz daha egzersiz yapsa iyi olacaktı, dedim ben de; oradaki profesör ona, şu kapıdan koltuk değneği kullanmadan çıkıp gideceksin diye garanti vermişti. **Fakat (Ar.)** sabredemedi, birkaç gün egzersiz yaptıktan sonra aniden ben gidiyorum diye tutturdu babam. Onu bu kararından vazgeçirebilmek için profesörle birlikte epeyce dil döktük ama dinlemedi (s.51).
- [8] Adres madres ne gezer oğlum, dedi sonra; **fakat (Ar.)** buluruz, icabında Çivril'i ters çevirip çuval gibi silkeler, yine buluruz. Necati'nin istikbali benim cebimdeki şu zarfın içinde yatıyor çünkü. Kaydını yaptırabilmesi için yarın onun illâki Beylerbeyi'nde, o okulda olması lazım (s.169).

[9] Baba, dedi sonra, sesine her şey yolundaymış havası vermeye çalışarak; on beş günde bir sondanın değişmesi gerekiyormuş, öyle dediler. **Fakat (Ar.)** onun için hastaneye gidilmeyecek, hiç merak etme, sağlık görevlileri eve gelip değiştirecekler (s.203).

[10] Bağa gidecektik sözde, dedi Zübeyir, yüzünü yerden pek kaldırmadan, fısıldar gibi; **fakat (Ar.)** Aziz Amcam bu vaziyetteyken gitmek hiç içimizden gelmedi vallahi, vazgeçtik (s.235).

Verilen örnekler incelendiğinde karşıtlık bildiren diğer dillerden alıntılanan bağıntı ögeleri kendinden önce gelen cümle veya cümleciklerde belirtilen ifadenin zıt/karşıt durumunu gösterilmiştir.

1.1.5.2.1.2.Karşıtlık Bildiren Karışık Kökenli Bağıntı Ögeleri

Metinde karışık kökenli bağıntı ögeleri de karşıtlık yapma amacıyla kullanılmıştır. Romanda karşıtlık ifade eden karışık kökenli bağıntı ögeleri olarak *ama yine de*, *-diği hâlde*, *hâlbuki*, *ne var ki*, *e rağmen* bağıntı ögeleri tespit edilmiştir. Aşağıda karşıtlık ifade eden karışık kökenli bağıntı ögesi örneklerine yer verilmiştir:

[1] Aziz Dayımın aklı gidip gelmeye başladı, dedi ortalık tenhalaşınca; bunu söylemek zor **ama yine de (Ar. – T.)** söylemeliyim, her şeye hazırlıklı olmak lâzım.

Ne diyeceğimi bilemedim ona, anlıyorum anlamında başımı salladım yavaşça (s.224).

[2] Babamın aklı arabada kalmıştı, birkaç adımda bir arkasına dönüp can çekişen bir insana bakar gibi kederli gözlerle bakıyor, her defasında da kendi kendine, burası dağ başı mı yahu, burası dağ başı mı, diye mırıldanıyordu. Olgunlar Sokak'taki karmaşanın arasından sıyrılıp Bardacık Sokak'a saptığımızda, araba görünmediği hâlde, **(T. – Ar. – T.)** birkaç kere daha dönüp baktı aynı şekilde (s.14).

[3] Komşular ve akrabalar bu şekilde kadını erkekli toplanıverince, babam kucağındaki idrar torbasını nereye, nasıl saklayacağını bilemedi tabii;

görünmediği hâlde, (T. – Ar. – T.) dizlerinin üstündeki battaniyenin ucunu beline doğru çekti durdu (s.195-196).

[4] Bana saat beşte gel dediği hâlde (T. – Ar. – T.) babamın neden ikiyi çeyrek geçe Mercan Medikal'den ayrıldığını anlayamadım tabii, döndüm hemen, ola ki otobüsten indiğimiz durağa gitmiştir diye, Mithatpaşa Caddesi'ne çıkıp oradan aşağıya, Sıhhiye Pazarı'na doğru koşmaya başladım (s.18).

[5] İşte, varıp azıcık koklayayım diye gittim o gün yine sandığın başına oturdum ben, kapağını elimle mi tuttum kalbimle mi bilmiyorum ama tuttum ve yavaşça açtım. Açmasına açtım ya, bir de ne göreyim; orta da ne bohça var ne palto... **Hâlbuki (Ar. – T. – Far.)** bir gün evvel oradaydı, kendi ellerimle katlayıp koymuştum (s.155).

[6] Onu görenler, amanın, bu Tata Osmanların Hasan değil mi diye ellerindeki taşı tarağı bırakıp koşmuşlar tabii, gözlerden ve sorulardan ibaret, büyükçe bir kalabalık toplanmış başına. **Ne var ki (T. – T. – Far.)** eskisi gibi değilmiş dedem, sorulara cevap vermiyor, yüzünü bir o yana bir bu yana çevirerek, donuk gözlerle öylece, bel bel bakıyormuş. Anlatılanlara göre işte böyle bakmış bakmış da, karnım sırtıma yapıştı benim, bir sunum ekmek verin yahu, demiş sonra (s.29).

[7] Bu kez, belki tahlil sonuçlarını alırsız diye oturduk, ikindiye kadar bekledik arka bahçedeki akasyaların gölgesinde. **Ne var ki, (T. – T. – Far.)** saat başı gidip sormamıza rağmen, sonuçları derleyip toparlayıp doktora yine gösteremedik (s.132).

[8] Mutfakta işim bitince ben de salona geçtim sonra, hep birlikte pencerenin dibindeki masaya oturduk. Yemek boyunca, bir şey diyecekmiş gibi Seher birkaç kere dikkatle yüzüme baktı ama konuşmadı. Diyeceklerini merak etmeme **rağmen, (T. – Ar.)** kızımızın yanında konuyu açmak istemediğini düşünerek, ben de bir şey sormadım (s.41).

[9] Bayat'ı geçip küçük tepelerin arasından yukarıya, Köroğlu Beli'ne doğru tırmanmaya başladığımda artık Hacı Taşan yorulmuş, bağlamasını Dinek Dağı'na yaslayıp hayalimde Yirik Yaşar'ın meyhanesine gitmiş, sırayı da “Şu karşiki dağda kar var duman yok / Benim sevdiceğimde din var iman yok”u söyleyen Fatma Türkan Yamacı'ya bırakmıştı. Ne var ki, çok sevmeme **rağmen (T. – Ar.)** o sırada kendimi bu türküye veremedim ben (s.117).

[10] Ne var ki, kapı koluna yapışıp üst üste hamle yapmasına, annemle Hicran Yengemin de birkaç adım geriden, ha gayret, ha gayret demesine **rağmen (T. – Ar.)** babam bir türlü kalkamadı yerinden; nice sonra kendi gövdesinin ağırlığına yenik düşerek, terden sıırılsıklam, gerisingeri yığıldı kaldı. Bu süre boyunca, ellerinin üstündeki kahverengi lekeler de çırpındı onunla birlikte, havada fırl fırl uçuştular (s.180).

Verilen örnekler bakıldığında *+dlğl hâlde* ve *-e rağmen* bağıntı ögelerinin Türkçe ek ve diğer dillerden alıntılanan bir sözcük ile oluştuğu görülmektedir.

1.1.5.2.1.3. Karşıtlık Bildiren Türkçe Kökenli Bağıntı Ögeleri

Türkçe kökenli karşıtlık bildiren bağıntı ögeleri romanda en çok kullanılan ikinci bağıntı ögeleri arasındadır. İncelenen metinde karşıtlık bildiren Türkçe kökenli bağıntı ögeleri olarak *bile*, *yine de*, *ancak*, *şöyle olursa böyle olur*, *böyle olursa da şöyle olur* bağıntı ögeleri tespit edilmiştir. Aşağıda karşıtlık ifade eden Türkçe kökenli bağıntı ögelerine yer verilmiştir:

[1] Ben titreşip duran sokak lambasının ışığına bakıp yutkundum sadece. Konuşmak iyi gelmişti aslında, dağılmamış olsa **bile (T.)** ruhumdaki bulutların rengi biraz değişmişti. Elimdeki sigarayı sehpanın üstündeki kül tablasında söndürdüm sonra ve söndürürken hafifçe titredim (s.28).

[2] Evden sık sık gidip çok seyrek geldiği yıllardı o yıllar, küçük kardeşim Suat'ın, neşe topuna benzeyen o ele avuca sığmaz çocuğun çiçekten

öldüğünü **bile (T.)** aylar sonra, seferden döndüğünde öğrenmişti bu yüzden (s.31).

[3] Eylülün başında, her yer sararıp solmaya yüz tutmuşken bu kez annem aradı beni, yaprak yaprak dökülen kupkuru bir sesle, baban artık yürüyemiyor oğlum, iki koltuk değneğiyle **bile (T.)** yürüyemiyor, dedi (s.70).

[4] Böylece, iki gün bekledik kasabada; iki kardeş, babamın etrafında pervaneler gibi döndük durduk. Ev de doldu doldu boşaldı bu arada, gelip giden hiç eksik olmadı. Kasabanın tâ alt başından, Gökpınar'ın öteki ucundan ve Tekke civarından kalkıp nicedir gelemeyenler **bile (T.)** geldiler bu iki gün boyunca; erikle asmanın dallarını elden ele birbirlerine devrederek, tek sıra hâlinde içeriye doluştular (s.184).

[5] Ben titreşip duran sokak lambasının ışığına bakıp yutkundum sadece. Konuşmak iyi gelmişti aslında, dağılmamış olsa **bile (T.)** ruhumdaki bulutların rengi biraz değişmişti. Elimdeki sigarayı sehpanın üstündeki kül tablasında söndürdüm sonra ve söndürürken hafifçe titredim (s.28).

[6] Daha ötede kalan, Çökelez Dağı'nın dibindeki kasabalarla köyler de gitgide kararıp gözden siliniyordu. İşte o gün böyle uzakları seyrederken, İzzet Dayımın cevizi hışırdadı hafifçe ve ben hemen dönüp baktım ama kımıldayan bir tek yaprak **bile (T.)** göremedim onda (s.98).

[7] Nicedir yeleğinin düğmeleriyle oynayıp duran Vakkas Dayım, bir ara, Hürmet'i kalçasından vuran Süleyman karakolda nasıl ifade vermiş biliyor musunuz, diye sordu ötekilere. Benim kulağıma geldi ama sen **yine de (T.)** anlat, bilmeyenler vardır, dedi Cavit (s.164).

[8] Çal Kavşağı'na vardığımda at hâlâ ortada yoktu, görünmemişti nedense. Ben **yine de (T.)** onun her zamanki gibi acı kışnemeler eşliğinde aniden peşine takılacağından korkuyor ve sık sık aynalara bakıyordum (s.212).

[9] Aziz Dayımın aklı gidip gelmeye başladı, dedi ortalık tenhalaşınca; bunu söylemek zor ama **yine de (T.)** söylemeliyim, her şeye hazırlıklı olmak lâzım (s.224).

[10] Baba, dedim birden, neredeymiş Necati Ağbi?

Çivril'deymiş, dedi; on gündür orada bir inşaatta çalışıyormuş. Oğlum, halan da okuma yazma bilmiyor kocası da, postacının verdiği zarfı atmışlar işte bir köşeye, **ancak (T.)** bugün haberimiz oldu (s.169).

Ele alınan örneklerle bakıldığında Türkçe kökenli bağıntı ögelerinin de karşıtlık yapma amacıyla kullanıldığı görülmektedir.

Sonuç olarak romanda karşıtlık bildiren bağıntı ögeleri hem karışık hem diğer dillerden alıntılanan hem de Türkçe kökenli bağıntı ögeleri olarak karşımıza çıkar. Karşıtlık bildiren bağıntı ögeleri çeşitlilik açısından çok olmasa da kullanım olarak sıkça karşımıza çıkar. Özellikle diğer dillerden alıntılanan karşıtlık ifadeleri çok fazla kullanılmıştır.

1.1.5.2.2. Amaç Bildiren Bağıntı Ögeleri

Amaç bildiren bağıntı ögeleri var olan iki cümleden birinin diğer cümleyi gerçekleştirme maksadını belirtir. Ele alınan eserde yalnızca Türkçe kökenli amaç bildiren bağıntı ögeleri karşımıza çıkmaktadır.

1.1.5.2.2.1.Amaç Bildiren Türkçe Kökenli Bağıntı Ögeleri

Yukarıda da açıklandığı üzere romanda amaç bildiren bağıntı ögelerinden yalnızca Türkçe kökenli bağıntı ögeleri yer almaktadır. Bunlar: için, -mAk için olarak karşımıza çıkar ve yalnızca üç örnek tespit edilmiştir. Aşağıda amaç bildiren Türkçe kökenli bağıntı ögelerine örnekler verilmiştir:

[1] Elinde bastonuyla Gülfem Yenge, onunla birlikte Eyüp Amca da geldi o sırada; evinden çıkıp İzzet Dayım, sağ taraftan Zübeyir'le karısı, aşağıdan ortanca teyzemle Hicran Yengem de geldi ve hep birlikte kederli bir

sessizliğin içinden, yürümek için (T.) mücadele eden babama baktılar (s.74).

[2] İkisi, yerdeki zilinın üzerinde cam kırıkları varmış gibi, dikkatli adımlarla yavaş yavaş salonun öteki ucundaki tuvalete doğru yürürken ben de sigara içmek için (T.) balkona çıktım o sırada, eşige oturdum ve üflediğim dumanların gerisinden yine uzaklara bakmaya başladım (s.97).

[3] Annem eline tatlı kaşığını almış, sütte erittiği bisküvileri babama yedirmeye çalışıyordu o sırada. Yedirirken de bazen hafifçe titreyen ılık bir sesle, hatırım için (T.) hadi bir kaşık daha, hadi bir kaşık daha, diye yalvarıyordu (s.235).

Yukarıda amaç ifade eden örneklere yer verilmiştir. Verilen örneklerden anlaşılacağı üzere bağıntı ögeleri iki cümle arasında amaç ilişkisi kurmuştur.

Sonuç olarak incelenen metinde amaç ifade eden yalnızca Türkçe kökenli bağıntı ögelerine rastlanılmıştır. Bu amaç ifade eden bağıntı ögeleri de doğal olarak cümleler arasında amaç/maksat anlam ilişkisi kurmuştur.

1.1.5.2.3. Sebep Bildiren Bağıntı Ögeleri

Sebep bildiren bağıntı ögeleri verilen iki cümleden birinin sebep bildirmesini sağlar. Metinde sebep bildiren bağıntı ögeleri en çok Türkçe ve karışık kökenli bağıntı ögeleriyle karşımıza çıkmaktadır. Diğer dillerden alıntılanan bağıntı ögeleri de bulunur. Başlıca sebep bildiren bağıntı ögeleri şunlardır: *çünkü, gerçi, hakikaten, nedense, daha doğrusu vb.*

1.1.5.2.3.1. Sebep Bildiren Diğer Dillerden Alıntılanan Bağıntı Ögeleri

Sebep bildiren bağıntı ögeleri çok sık karşımıza çıkmasa da metinde ara ara yer alır. Bunlar: *gerçi, yani, hakikaten, madem, çünkü* olarak karşımıza çıkar. Aşağıda sebep bildiren diğer dillerden alıntılanan bağıntı ögeleri verilmiştir:

[1] Korktuğum gibi olmadı **gerçi, (Far.)** gara vardığımda ikinci perondaki trenin yanındaydı babam; ak saçlı başını hafifçe yana eğmiş, koltuk

değneğine yaslana yaslana öteki yolcularla birlikte merdivenlere doğru yürüyordu (s.9).

[2] Yıllar sonra, uzunca bir liste yapıp tahsilâta çıktı ama tek kuruş bile alamadı tabii ve hiç gözünü kırpmadan, teneke sobanın içine atıp cayır cayır yaktı o defterleri. Yakarken de elini yere doğru yanlamasına rüzgârlı bir bıçak gibi sallayarak, dinime imanıma, bir minibüs daha alınırdı bu paralarla, diye söylendi durdu. **Gerçi, (Far.)** onları tahsil edemese bile bir minibüs daha aldı yıllar sonra; hatta evin önünde iki minibüs varken nereden aklına estiyse gitti, tipi Mercedes, motoru Thames, ruhsattaki markası Saurer olan, yamalı bohça misali, bir de yarım dünya gibi alâmet kıyamet bir kamyon aldı (s.36).

[3] Şu dağları görüyor musun, dedim Nihat'a, elimi sol tarafa doğru uzatarak; Cankurtaran'dan tırmanıp onları aşınca, hemen burnumuzun dibinde Kazak Abdal'ın dergâhı var, biliyorsun. Çatısı çökmek üzere, duvarları desen ona keza. **Yani (Ar.)** orası öyle harabeye dönmüşken, benim az önce sorduğum soru yanılttı zaten (s.190-191)

[4] Sonra başka bir umut kırıntısının peşine düşüp ver elini Konya'ya, dördüncü gün oradan ayrılıp yorgun argın Antep'e, orada birkaç gece kaldıktan ve etrafa epeyce bakındıktan sonra da neden geçtiyse Urfa'ya geçmiş. Orada da kesesine uygun bir araba bulamayınca, yahu **madem (Ar.)** buraya kadar geldim, bari azıcık daha gidip oğlanı göreyim demiş kendi kendine (s.60).

[5] Pekâlâ, dedi doktor; **madem (Ar.)** ısrar ediyorsunuz, iki hafta fizik tedavi görmesinin uygun olacağını yazayım. Fakat ameliyattan başka çare yok, bunu biliyorsunuz değil mi?

Biliyoruz, dedim (s.83).

[6] Onun öldüğü gün, diye devam etti annem; ölüm evimizin bu kadar yakınına geldiğinden midir nedir, baban bir tuhaf oldu oğlum, **hakikaten (Ar.)** bir tuhaf oldu (s.176).

[7] Bak, dedi, sözlü sınavda, öğretmeninin sırtı dönükken arkadaşına kopya veren bir öğrenci edasıyla sağa sola bakıp sesini de olabildiğince alçaltarak; bu senin annen var ya, helâl olsun ona, **hakikaten (Ar.)** helâl olsun. Allah şahit, çok iyi baktı benim dayıcağızıma (s.224).

[8] Annemin dediği gibi, babamın vaziyeti kötüydü **hakikaten; (Ar.)** kapıdan girdiğimde yanına yöresine yastıkları yığmış, dilsiz ağızsız, yatağın ortasında öylece oturuyordu. Kolları inanılmayacak kadar incelmış, omuzları kaybolmuş, yüzü de çökmüştü büsbütün (s.179).

[9] Olup bitenler babamı rahatsız etmeye başlamıştı, bunu yüzünden okuyabiliyordum. Arabaya bakarken ağzı bazen hafifçe aralanıyor, bazen de kerpeten gibi sımsıkı kapanıyordu **çünkü (Far.)**. Kapandığı vakit yanağında bir çukur oluşuyordu hatta ve neye benzediği kestirilemeyen küçük bir gölge bu çukurun içinde, arabanın çırpınışlarına eşlik edercesine, ince ince titriyordu (s.13).

[10] Her neyse, işte babam minibüsleri de satıp el elde, baş başta kalınca, bir vakit ne yapacağını bilemeden serseri mayın gibi dolandı durdu ortalıkta; ne eve sığabildi, ne bağa bahçeye, ne de kasabadaki kahvelere. İskambil oyunlarını, dominoyu ve tavlayı falan bilmediği için, kahvelerde hiç duramadı zaten. Kendini rakıya, şaraba da vuramadı, **çünkü (Far.)** bünyesi alkollü içeceklerle hiç barışık değildi (s.38).

Diğer dillerden alıntılanan sebep bildiren bağıntı ögeleriyle oluşturulmuş örnekler verilmiştir. Örneklerden de anlaşılacağı üzere en çok *hakikaten* bağıntı ögesi kullanılmıştır.

1.1.5.2.3.2. Sebep Bildiren Karışık Kökenli Bağıntı Ögeleri

Sebep bildiren karışık kökenli bağıntı ögeleri metinde sık sık karşımıza çıkmaktadır. Bunlar: *haddizatında*, *bu sebeple* olarak karşımıza çıkar. Belirlenen örnekler aşağıda verilmiştir:

[1] O böyle davranınca Ayperi de banka oturdu ve kafasındaki hayalî şecereye bakarak, heyecanlı bir şekilde bana bu kedilerin **haddizatında (Ar. – T.)** kimlerin çocukları olduğunu anlatmaya başladı. Eryaman'da yaşayan kedilerin, bizim apartmanın bodrum katında ayda bir gizlice toplandıklarını da anlattı sonra. Elimden tutup beni duvarın dibine doğru sürükledi hatta, toplantıya gelen kedilerin bodruma hangi pencereden girdiklerini de gösterdi (s.112).

[2] Nicedir yeleğinin düğmeleriyle oynayıp duran Vakkas Dayım, bir ara, Hürmet'i kalçasından vuran Süleyman karakolda nasıl ifade vermiş biliyor musunuz, diye sordu ötekilere. Benim kulağıma geldi ama sen yine de anlat, bilmeyenler vardır, dedi Cavit. Dayım, bu cibilliyetsiz Süleyman, **haddizâtında (Ar. – T.)** ben hayalet gördüm de ona ateş ettim diye ifade vermiş, dedi (s.164).

[3] Başka bir açıdan da, diye atıldı Cavit kapının ağzından; yaşlılık, kısa mesafelerin **haddizâtında (Ar. – T.)** ne kadar uzun olduğunu görme vakti (s.204).

[4] Suat'ı geri getiremeyiz, diye devam ettim ben, kısık bir sesle; zamanın tekerleğini geri çevirerek, babamı da alıp Suat'ın cenaze merasimine götüremeyiz, biliyorsun. **Bu sebeple (T. – Ar.)**, su isteyip de ağladığında babama niye ağlıyorsun diye sorma hiç, olur mu (s.235)?

[5] Siktiret, dedi birden; dava mava açma! Kazansa da kaybetse de fark etmez, her iki sonuç da rahatlatır onu. Çünkü hesap bu dünyada görülmüş olur. O sana söz verirken Allah orada değil miydi, ona ne şüphe, ona ne şüphe, elbette oradaydı! Amacı her neyse, onu elde edebilmek için Allah'ı

da aldattı yani o şahıs. **Bu sebeple (T. – Ar.)** sen onu Allah'a havale et! En münasip zamanda, en isabetli silleyi Allah'tan başka kim vurabilir (s.144-145)?

1.1.5.2.3.3. Sebep Bildiren Türkçe Kökenli Bağıntı Ögeleri

Sebep bildiren Türkçe kökenli bağıntı ögeleri metinde sık sık kullanılmıştır. Bunlar: *doğru, diye, daha doğrusu, doğrusunu söylemek gerekirse, diyeceğim, nedense, -dlğI için, -mAsI için, -sIn diye, diye, mI* olarak karşımıza çıkar. Bu bağıntı ögeleri arasında bulunan *diyeceğim* bağları de- fiiline Türkçe ekler getirilerek oluşturulmuş; ekleme bildiren Türkçe kökenli bağıntı ögesi olarak kullanılmıştır. Aşağıda Türkçe kökenli sebep bildiren bağıntı ögelerinde örnekler verilmiştir:

[1] Ertesi gün kahvaltıdan sonra, arkasına yaslanıp uzun uzun sokağı gören pencereye baktı babam. Bazen birisini bekliyormuş, bazen yürüyemediği için (T.) kahrediyormuş, bazen de sanki zamanın dışında kalan uzak bir yere bakıyormuş gibi baktı (s.136).

[2] Kocatepe Camisi'ni solumuza alıp şehrin uğultularını yara yara Kızılırmak Sineması'na doğru yürümeye başlamıştık. Karda buzda ayağı yahut koltuk değneği kayar da düşer **diye (T.)** ben hep tetikteydim tabii, bir hayli yakın duruyordum babama. Hatta her zamankinden daha çevik olmalıyım düşüncesiyle, insanın tenini yakan soğuğa rağmen kabanımın cebine sokmuyordum ellerimi, hazırda tutuyordum (s.12).

[3] Süleyman denen o heykel kılıklı meymenetsiz herifin de kahrını çekmişti epeyce, kimi zaman minibüsün ön koltuğuna oturtup hayatta kalan asker arkadaşlarıyla yârenlik etsin **diye (T.)** köy köy gezdirmiş, kimi zaman da şurası dağ yolu, burası bağ yolu demeden koyunlarını, yem çuvallarını ve üzüm küfelerini taşımıştı (s.38).

[4] Sonra anlatırım, diye cevap verdim Seher'e; fakat şu kadarını söyleyeyim, babamın Ankara macerası hüsrarla sonuçlandı.

Bakıştık sessizce. **Daha doğrusu (T.)** ben başımı kaldırdığımda, onun bana dikkatle baktığını fark ettim. Uzak tül ağartısına benzeyen incecik bir kaygı vardı bakışlarında, rüzgâra kapılmış gibi, kımıldanıp duruyordu (s.25).

[5] Bekir çocukların omuzlarına babacan bir tavırla dokuna dokuna geçmiş, köşedeki minder kenarına ilişmişti; dilsiz ağzısız, süt dökmüş kedi gibi öylece oturuyordu orada. **Daha doğrusu (T.)**, habire gözlerini kaçırıyordu annemden (s.162).

[6] Sonra, sesim uzaklardan bana bakıyormuş da hareketlerimden oluşan basit bir dille onu geri çağırıyormuşum gibi, lacivert gövdeli kalemi çıkardım kutusundan; kapağını açtım, yavaş yavaş mürekkep çektim ve haznesi tamamen dolu **mu diye (T.)** kaldırıp baktım (s.7).

[7] Kalmaz olur mu oğlum, dedi içini çekerek; baban ona yabandan bir palto getirmişti, şöyle düzgünce, iri düğmeli, çok hoş bir şeydi. Bilerek mi satın aldı yoksa öyle mi denk geldi bilmiyorum ama babanın gözlerinin renginde, koyu yeşildi bu palto. **Diyeceğim (T.)**, pek alımlıydı; giydi mi, Suat'ı alır, birkaç yaş büyüttü. Bakışını da, yürüyüşünü de değiştirirdi onun. Nasıl da yakışırdı üstelik, nasıl da yakışırdı (s.154)...

[8] Dedemin tepesine çıkıp yaralı bir kurt gibi acı acı uluduğu kayalıklar karşımdaydı, onların eteğindeki ardıç kümelerinin arasından, insana koyu yeşilmiş izlenimi veren hayal meyal çan sesleri geliyordu. Başka ses yoktu ortalıkta, ne hafif bir esinti, ne de şöyle küçücük bir ot çıtırtısı. Ben bağa vardığımda **nedense (T.)** çan sesleri de kayboldu birdenbire, dünya hepten sessizliğe büründü (s.46).

[9] Berber Nurettin'i götürüyor, diye cevap verdi annem; köylerden kimi vakit onu tıraşa çağırıyorlar telefonla. O da her seferinde babana koşuyor, ikisi, minibüsle gidip geliyorlar. Baban o garibanın hatırını kıramıyor **nedense (T.)**, kapıya geldi de Aziz Ağbi diye ünledi mi, hemen kalkıyor yerinden (s.68).

[10] Bir ara, bir sessizlik oldu o akşam. **Nedense (T.)**, o an konuşulmaması gerekiyormuş gibi, herkes aniden sustu. Babam şaşırdı hâliyle, battaniyenin ucunu beline doğru çekerek, gözlerini odanın içinde gezdirdi bir müddet (s.204).

Yukarıda sebep bildiren Türkçe kökenli bağıntı ögeleriyle oluşturulmuş örneklere yer verilmiştir. Ele alınan metinde sebep bildiren Türkçe kökenli bağıntı ögelerine çok sık rastlanmaktadır.

Sonuç olarak metinde sebep bildiren yabancı, karışık ve Türkçe kökenli bağıntı ögelerinin tümünden örnekler yer alır. Bunlardan en çok Türkçe ve karışık kökenli sebep bildiren bağıntı ögeleri karşımıza çıkar. Diğer dillerden alıntılanan bağıntı ögeleri diğerlerinin yarısı kadar ancak karşımıza çıkar.

1.1.5.2.4. Sonuç Bildiren Bağıntı Ögeleri

İki tümceyi sonuç bildirme, sonuca götürme ilişkisi ile bağlayan kelimelerdir (Korkmaz, 2014, s. 950). İncelenen romanda Türkçe kökenli sonuç bildiren bağıntı ögeleri sıklıkla karşımıza çıkmaktadır. Ancak yabancı ve karışık kökenli bağıntı ögelerine çok az rastlandığı gözlemlenmiştir. Başlıca sonuç bildiren bağıntı ögeleri şunlardır: *maalesef, velhasıl, bari, o hâlde, o zaman, neticede, o vakit, böylece, bu nedenle, bu yüzden, demek, demek ki, dolayısıyla, şimdi, artık, işte, sonunda, o yüzden, kısacası, hiç değilse, ister istemez vb.*

1.1.5.2.4.1. Sonuç Bildiren Diğer dillerden alıntılanan Bağıntı Ögeleri

İncelenen eserde sonuç bildiren diğer dillerden alıntılanan bağıntı ögelerine çok rastlanılmamaktadır. Sonuç ifade eden diğer dillerden alıntılanan bağıntı ögeleri *maalesef, velhasıl, bari, nihayet* olarak karşımıza çıkmaktadır. Örnekleri aşağıda verilmiştir:

[1] Bana saat beşte gel dediği hâlde babamın neden ikiyi çeyrek geçe Mercan Medikal'den ayrıldığını anlayamadım tabii, döndüm hemen, ola ki otobüsten indiğimiz durağa gitmiştir diye, Mithatpaşa Caddesi'ne çıkıp

oradan aşıya, Sıhhiye Pazarı'na doğru koşmaya başladım. Koltuk değneğiyle yürüdüğü için yolun herhangi bir yerinde ona o gün mutlaka yetişeceğimi düşünüyordum ama **maalesef (Ar.)** öyle olmadı (s.18).

[2] Evet, diye devam ettim; dönmüş ama pek uzun yaşamamış **maalesef (Ar.)**, babam daha on bir yaşındayken bu dünyadan göçmüş gitmiş. Onun bıraktığı yoksulluğun içinde bazen babaannemin acı ot kokulu gölgesine, bazen kasabanın tepesindeki kayalıkların uğultusuna, bazen de üzüm tanelerinin ışıltısına tutunarak büyümüş babam (s.31).

[3] Ya oğlum ya, diye hayıflandı annem; ben bu sefer değnekten kurtulur da elini kolunu sallaya sallaya yürür diyordum ama benim dediğim gibi olmadı **maalesef (Ar.)**. Yazısı mı böyle yazılmış acep, bilemedim ki? (s.51).

[4] Yok ağbi, dedi Nihat; doktor herhangi bir tedavi önermedi **maalesef (Ar.)**. Hastanıza eziyet etmeyin boş yere, eve götürün dedi (s.133).

[5] Yok, önermediler, dedi Nihat hafifçe içini çekerek; ürolojiden çıktıktan sonra gidip onkolojideki doktorla da görüştüm ben. Yapılacak bir şey yokmuş **maalesef (Ar.)**. Hastanıza eziyet etmeyin, elinizden geldiğince evde bakmaya, acılarını dindirmeye çalışın dediler (s.202).

[6] Ee, el kapısı bu; el kapısı dedin mi, şöyle bir müddet durup düşüneceksin. Hastan olur, gidemezsin icabında. Doğanın olur, ölenin olur, bilemezsin. Haberi bile ulaşmaz sana... **Velhasıl (Ar.)**, acı biberdir el kapısı (s.222).

[7] Sonra başka bir umut kırıntısının peşine düşüp ver elini Konya'ya, dördüncü gün oradan ayrılıp yorgun argın Antep'e, orada birkaç gece kaldıktan ve etrafa epeyce bakındıktan sonra da neden geçtiyse Urfa'ya geçmiş. Orada da kesesine uygun bir araba bulamayınca, yahu madem buraya kadar geldim, **bari (Far.)** azıcık daha gidip oğlanı göreyim demiş kendi kendine. Velhasıl işte böylece kalkmış, bir kuşluk vakti benim askerlik yaptığım yere, Ceylanpınar'a gelmişti babam (s.60).

[8] Nicedir yeleşinin düğmeleriyle oynayıp duran Vakkas Dayım, bir ara, Hürmet'i kalçasından vuran Süleyman karakolda nasıl ifade vermiş biliyor musunuz, diye sordu ötekilere. Benim kulağıma geldi ama sen yine de anlat, bilmeyenler vardır, dedi Cavit. Dayım, bu cibilliyetsiz Süleyman, haddizâtında ben hayalet gördüm de ona ateş ettim diye ifade vermiş, dedi. Bilmeyenler şaşırdılar Süleyman'ın ifadesini duyunca, **bari (Far.)** akla yatkın bir yalan bulsaymış, buna kim inanır ki, diye söylendiler bir müddet (s.164).

[9] Oğlum, dedi hafifçe yutkunup derin bir nefes aldıktan sonra; nasıl olsa duyacaksın, **bari (Far.)** ben söyleyeyim, iki gün önce Gülfem Yengeni kaybettik (s.175).

[10] Böylece ben türkülerin içinde ilerledim saatlerce, türküler tırmanıp türkülerden indim, türkülerden geçtim, türküler de mola verip türkülerden hareket ettim ve **nihayet (Ar.)** ikinci vakti, Nida Ateş “Gece rüyada sohbetin / Gündüz dillerde dillerde”yi söylerken Kaklık Kavşağı'na ulaştım (s.212).

Yukarıda verilen örneklerden de anlaşılacağı üzere belirtilen bağıntı ögeleri sonuç anlamında iki cümleyi birbirine bağlamıştır. Romanda yalnızca on üç örnekte diğer dillerden alıntılanan olarak karşımıza çıkmaktadır.

1.1.5.2.4.2.Sonuç Bildiren Karışık Kökenli Bağntı Ögeleri

Sonuç bildiren karışık kökenli bağıntı ögeleri metinde çok sık kullanılmamıştır. Sonuç bildiren karışık kökenli bağıntı ögeleri olarak *o hâlde*, *o zaman*, *neticede*, *o vakit*, *uzun lafın kıyası* bağıntı ögeleri kullanılmıştır. Tespit edilen tüm örnekleri aşağıda verilmiştir:

[1] **O hâlde (T. – Ar.)**, dedim; sen buradayken ben Ankara'ya gidip geleyim. Ayrılalı üç hafta oldu neredeyse. Bugün yola çıkayım hatta, bir gün kalayım, yarından sonra da sen buradan ayrılmadan döneyim. Artık annemi yalnız bırakmayalım babamın başında (s.240).

[2] Vedalaşalım **o hâlde (T. – Ar.)**, dedi buruk bir sesle; yarın ben göremem sizi, sabahın köründe kalkıp kayalıkların arkasına gitmem lâzım. Kahvede otururken ihtiyarlardan biri bir ot tarif etti bana, o da o civardaki kandaklarda yetiştirmiş sadece. Dediğine göre, üstüne güneş düşmeden onu bulup yedirirsem at kendine gelirmiş (s.63).

[3] Rahmetli, hani şöyle sert perdeden, takır takır konuşurdu ya, işte yine öyle konuştu; öldüm ya len, ölmez olur muyum, dedi bana. Ben de, ee, **o hâlde (T. – Ar.)** buralarda ne arıyorsun, dedim. Bir müddet sustu ben böyle sorunca, yine başını çevirip sizin eve baktı (s.147).

[4] Senin, dedi daha sonra babam; *Noktanın Sonsuzluğu* diye bir romanın var ya hani, vaktiyle, onu biraz okumaya çalışmışım ben. Orada anlattığın minibüs şoförünü kendime benzettim evvela, derken baktım, onun yanında Bedran diye biri muavinlik ediyor. **O zaman (T. – Ar.)** anladım ki, benimle alâkası falan yok (s.145).

[5] Gelgelelim, dedi arkasına yaslanıp hafifçe içini çektikten sonra; **neticede (Ar. – T.)**, ettikleri onca laf havada kalıyor. Protez bacak diye getirip her defasında marangozhanede yontulmuşa benzeyen, şöyle kaba saba, odun gibi bir şey teslim ediyorlar insana. Teslim eder etmez de, vın, hemen kayboluyorlar (s.10-11).

[6] Tekerlekli sandalyeye oturtup laboratuvar laboratuvar gezdirdik babamı, ekranlardaki numaraları takip ettik, elimize tutuşturulan kâğıtları alıp asansörle üst katlara çıktık, aşağıya indik, yeniden çıktık, yeniden indik ve **neticede (Ar. – T.)** çekilmesi gereken röntgenler çekildi, yapılması gereken tahliller yapıldı (s.76).

[7] Gelgelelim, dedi arkasına yaslanıp hafifçe içini çektikten sonra; neticede, ettikleri onca laf havada kalıyor. Protez bacak diye getirip her defasında marangozhanede yontulmuşa benzeyen, şöyle kaba saba, odun gibi bir şey teslim ediyorlar insana. Teslim eder etmez de, vın, hemen kayboluyorlar.

Gazele karışıyorlar yani, artık elli kere telefon açsan bile, imkânı yok ulaşamıyorsun onlara. Erinmeyip kalktın, adreslerine gittin diyelim, **o vakit (T. – Ar.)** de karşına çıka çıka ya tamtakır kuru bakır bir dükkân, ya da şöyle ufacık bir çay ocağı çıkıyor (s.10-11).

[8] Garajın etrafında, Bayramyeri'nde ve Delikliçınar'da birkaç tur atıp minibüsü doldurduktan sonra da hemen yola koyuluyorduk. Honaz yolu topraktı o yıllarda, masallardan kopup gelmiş gibi, arabaların arkasından ucu bucağı görünmeyen kocaman toz bulutları sürüklenirdi. Üstelik hemen kaybolmaz, ağaçların tepesinde, çatıların üstünde ya da boşlukta uzun süre asılı kalırdı bu bulutlar. Arabalar birbirine yakın seyrediyorlarsa vaziyet hepten kötüydü tabii, **o vakit (T. – Ar.)** yolcular minibüslere ve otomobillere değil de toz bulutlarına binmiş gibi olurlardı (s.189-190).

[9] Babam yavaşça başını kaldırdı dayım böyle söyleyince, döndü, yeşil yeşil bana baktı bir müddet. Bu işaretlerimi kelimelere sen çevirmeyeceksin de kim çevirecek, ne duru yorsun oğlum, dercesine baktı sanki.

Ben de **o vakit (T. – Ar.)** tam karşısına, yatağın kenarına yanlamasına oturdum (s.238).

[10] Daha sonra, dedi gözlerini gözlerime dikerek; getirip teslim ettikleri o odunu kullanmak hiç de kolay olmuyor. Vay şurası, vay burası acıtıyor diye habire çaput sıkıştırıp duruyorsun kıyısına köşesine. Ya da tutam tutam pamuk sıkıştırıp duruyorsun. **Uzun lafın kısası (T. – Ar. – Ar.)**, illallah dedim artık ben, bu işi bir de burada, Ankara'da yaptırmaya karar verdim. O sebeple çıkıp geldim böyle (s.11).

Romanda tespit edilen karışık kökenli bağıntı ögeleri verilmiştir. Bu bağıntı ögeleri iki cümle arasında sonuç anlam ilişkisi kurmuştur. Saptanan tüm örnekler yukarıda verilmiştir.

1.1.5.2.4.3.Sonuç Bildiren Türkçe Kökenli Bağın Ögeleri

Sonuç bildiren Türkçe kökenli bağın ögelerine metinde çok sık yer verilmiştir. Yazar yabancı veya karışık kökenli bağın ögeleri yerine Türkçe kökenli bağın ögelerini tercih etmiştir. Bunlar: *böylece, bu nedenle, bu yüzden, demek, demek ki, dolayısıyla, şimdi, artık, işte, sonunda, o yüzden, kısacası, hiç değilse, ister istemez* olarak karşımıza çıkar. Tespit edilen örneklerden örnekler aşağıda verilmiştir:

[1] Daha sonra babam bir daha uzun yol şoförlüğü yapmamak üzere kasabaya döndü ama ne hikmetse, gözlerini dikip bu sefer de uzaklara o bakmaya başladı. Acaba o neden bakıyor diye, bakmaya biz de devam ettik tabii. **Böylece (T.)**, uzaklara bakmak neredeyse ailemizin kaderi oldu (s.32).

[2] Şaşırmıştım ama bunu Nihat'a hiç belli etmedim o gün. Aynı çocuğu benim çıplak gözle gördüğümü de söylemedim ona. Söylediğim anda kendimi annemin iç dünyasını gören, başka biri gibi hissedeceğimden korktum çünkü; **bu nedenle (T.)** de, o sırada dilimin ucuna geliveren kelimelerin hepsini yuttum (s.192-193).

[3] Hiç kuşkusuz, Bulduk Usta'nın, Muharrem Ertaş'ın, Çekiç Ali'nin ve Hacı Taşan'ın genişlettiği topraklardan çeşitli rüzgârlar getirdiği ve bu rüzgârları sesinin avlusunda gezdirdiği için de seviyordum. **Bu yüzden (T.)** kimi vakit onu dinlerken, bu ustaların seslerini de işitiyormuşum gibi geliyordu bana ve böylece, gönlümün dağlarına soylu bir geleneğin şavkı vuruyordu (s.71-72).

[4] Benim kafamı gökkuşağı karıştırdı kuzum, dedim; biliyorsun, renklerin tümü var onda. Beyaz da tüm renklerin birleşimi olduğuna göre, **demek ki (T.)** biz yine beyaz bir yere düştük. Defterin dışına çıkıyoruz diye öteki sayfaya düşmüş olabiliriz yani, öyle değil mi (s.43)?

[5] Biz duvar dibindeki banklardan birinde otururken, akşama doğru, birden boşaldı hastane; onca insandan, onca arabadan, onca gürültüden, onca telâştan eser kalmadı. Sadece binaların önü değil, bekleme salonlarıyla

koridorlar da boşaldı tamamen. **Dolayısıyla (T.)**, insanın içine dokunan, derin bir sessizlik kapladı ortalığı (s.187).

[6] Sigortası migortası olmayan ve yıllardır muayenesi yaptırılmayan minibüsü polis babamın elinden almış tabii bu olay vuku bulunca, bir çekiciyle kırk kilometre uzağa götürüp Çivril'deki yediemine teslim etmiş. Günlüğü yirmi liradan, habire borç birikiyormuş şimdi orada. Öteki arabanın zararını karşılayacak sigortası olmadığı için, bütün bunlara ilâveten, babama bir de dava açılmış hâliyle ve işte **böylece (T.)** işler hepten arapsaçına dönmüş (s.69).

[7] Ankara'yı geride bıraktığımda, bu tekerlekli sandalye yatağa çivilenip kalan babamın hayatını büyük ölçüde değiştirecek, diyordum kendi kendime. **Artık (T.)** ne vakit canı isterse evden çıkabilir, kasabanın içinde dilediğince gezebilir, çarşıya inip kahvelerde çay içebilir, ahbablarıyla sohbet edebilir ve bütün bunlar onun moralini hiç umulmadık bir şekilde, birdenbire yükseltebilir, diyordum (s.117).

[8] Sonra, aradan birkaç yıl geçti ve elde edilen kazanç üç haneyi geçindirmeye yetmediğinden midir nedir, hisselerini babama satıp gönül rızasıyla ayrıldı öteki ortaklar. Sözüünü ettiğim minibüs de, **işte (T.)** böylece bizim oldu (s.35).

[9] Kedileri çok özlediğini söyleyince, keyifsiz olmama rağmen o gün hiç ikiletmeden kalktım bu yüzden; elimizde yiyeceklerle, çit bitkilerinin arasına, apartmanların girişine ve duvar diplerine baka baka birkaç tur attık sitenin etrafında ve **sonunda (T.)** üçünü de bulduk (s.111).

Verilen örneklere bakıldığında Türkçe kökenli bağıntı ögeleri iki cümleyi sonuç anlam ilişkisi açısından bildirmektedir. En sık karşılaşılan sonuç bildiren bağıntı ögeleri Türkçe kökenlidir.

Sonuç olarak bakıldığında yabancı ve karışık kökenli sonuç bildiren bağıntı ögelerine çok sık rastlanılmazken Türkçe kökenli sonuç bildiren bağıntı ögeleri metinde sık sık yer almaktadır. Bu bağıntı ögeleri cümlelere sonuç anlamı katmıştır.

1.1.5.2.5. Katkı/Sürerlilik Bildiren Bağıntı Ögeleri

Bu bağlarlar metinlerde bir iş, olay veya durumlar arasında süreklilik anlamında katkı sağlayan bağıntı ögeleridir. Bu bağıntı ögeleri başlıca şu şekildedir: *ve, hâlâ, hep, daima, bilhassa, zaten, hemen her gün, her defasında, her seferinde, bir müddet, her an, ilk defa, her akşam, her gün, illaki, bu sefer, ardından, ardından da, hemen ardından da, az önce, ayrıca, bugün, daha sonra, -dan önce, dün, eskiden, ilkin, -meden önce, ondan sonra, sonra, sonunda, şimdi, üstelik, yarın, -den sonra, -den beri, önce, habire, ilk gün, gün boyu, günlerce, -dığı günden bu yana, nasıl olsa, ikide bir, hele, öylesine, -e doğru, besbelli vb.*

1.1.5.2.5.1. Katkı/Sürerlilik Bildiren Diğer dillerden alıntılanan Bağıntı Ögeleri

Katkı/sürerlilik bildiren diğer dillerden alıntılanan bağıntı ögeleri romanda sık sık karşımıza çıkar. Eserdeki katkı/sürerlilik bildiren bağıntı ögeleri şunlardır: *ve, hâlâ, hep, daima, bilhassa, zaten*. Bu bağıntı ögelerinden en çok karşılaşılan bağıntı ögesi *ve* olarak karşımıza çıkar. Tespit edilen örnekler aşağıda verilmiştir:

[1] Sonra her zamanki gibi, hastane koridorlarını dolduran kalabalığın içinde röntgen çekimleri için oradan oraya koşuşturduk yine **ve (Ar.)** kafeteryaya oturup plastik sandalye gıcırtilarıyla tost kokularının arasında öğleye kadar sonuçları bekledik (s.94).

[2] İçeri girer girmez, sol taraftaki çuvalların dibin de duran beyaz plastik sandalyeye oturdu hemen, bir vakit soluklandı orada, annemin uzattığı havluyu alıp terini sildi **ve (Ar.)** evin salonunu ilk kez görüyormuş gibi, etrafına bakındı (s.97).

[3] Üstüme başıma biriken karları silkeledim, can derdine düşmüş ürkek bir serçe gibi sağa sola baktım ve titredim. Kar **hâlâ (Ar.)** yağıyordu o sırada,

hatta büsbütün azıtmış, şehrin üstüne kalın perdeler hâlinde inmeye başlamıştı (s.18).

[4] Emniyet kemerini çözüp indim yavaşça. Ben kapıyı açarken Eyüp Amca taş duvarın dibine doğru birkaç adım gerilemişti. Güneşin altında, yüzü **hâlâ (Ar.)** gecedeymişçesine alacakaranlıktı sanki. Hani gözlerinin ışıltısı da olmasa, uyuduğu bile söylenebilirdi (s.108).

[5] Bir an duraksadıktan sonra, nasıl yapalım oğlum, dedi; çarnaçar, emekleyerek gidip geliyor baban tuvalete. Kendi başına oturup kalkamadığı için, tabii, ben de **hep (Far.)** yanında oluyorum (s.114).

[6] Annem birkaç günde bir rüyasında bir çocuk görüyormuş ağbi, evin etrafında gezinip duran, beyaz gömlekli, mum benizli bir çocuk. Uzaktan uzağa, bakıp duruyormuş öyle. Belli bir mesafede duruyormuş **hep (Far.)**, yaklaşmıyormuş. Annemin onu bir yerden gözü ısırmıyormuş ama çıkaramıyormuş bir türlü. Soracak olduğunda da, çocuk her seferinde birdenbire uzaklaşıyormuş (s.192).

[7] Gömü başkadır, dedi titrek bir sesle; onun için sen sen ol, buraya geldiğinde **daima (Ar.)** yavaş geç (s.82).

[8] Çeşitli sebeplerle ihmal ettiğimiz de de fenâ hâlde suçlu hissediyorduk kendimizi. İşte o vakit birbirimize, eve girip çıkarken onları görüp görmediğimizi sorup duruyorduk. **Bilhassa (Ar.)** Ayperi'de, bu yaşta böyle bir hissin uyanması benim fazlasıyla hoşuma gidiyordu tabii (s.111).

[9] Gelenler çimenlerin üstüne, otoparkın kumlu zeminine, duvar diplerine ve **bilhassa (Ar.)** süs havuzlarının etrafına sere serpe yayıldılar o sırada; her yer kavruk yüzlü şirin çocuklarla doldu birden, memeleri dizlerine sarkmış kadınlarla, fiyakalarından yanlarına varılmayan genç erkeklerle, koca göbekli hantal adamlarla ve etekleri fırıl fırıl uçuşan, baygın bakışlı, dal gibi incecik kızlarla doldu (s.188).

[10] Babamın onları neden sattığını, satınca eline geçen paralarla ne yaptığını asla öğrenemedik tabii. Kendisi de anlatmadı hiç, ısrar edilse bile katiyen anlatmazdı **zaten (Ar.)** böyle şeyleri. Vaktiyle, yakasını tefecilere nasıl kaptırdığını da anlatmamıştı mesela; bir başına, onların pençesinde yıllarca çırpınmış durmuştu (s.37).

Yukarıda katkı/sürerlilik bildiren diğer dillerden alıntılanan bağıntı ögelerine yer verilmiştir. Yazar bu bağıntı ögelerini eserinde sıklıkla kullanmıştır.

1.1.5.2.5.2.Katkı/Sürerlilik Bildiren Karışık Kökenli Bağıntı Ögeleri

Katkı/sürerlilik bildiren karışık kökenli bağıntı ögeleri incelenen metinde diğer dillerden alıntılanan bağıntı ögelerine oranla daha çeşitlidir. Aynı zamanda diğer dillerden alıntılanan bağıntı ögelerine nazaran daha sık rastlanılmaktadır. Katkı/sürerlilik bildiren karışık kökenli bağıntı ögeleri *hemen her gün, her defasında, her seferinde, bir müddet, ilk defa, her akşam, her gün, illaki, bu sefer* olarak karşımıza çıkmaktadır. Tespit edilen örnekler aşağıda verilmiştir:

[1] Korktuğum gibi olmadı gerçi, gara vardığımda ikinci perondaki trenin yanındaydı babam; ak saçlı başını hafifçe yana eğmiş, koltuk değneğine yaslanı yaslanı öteki yolcularla birlikte merdivenlere doğru yürüyordu. Basamakların dibinde durdu aniden beni karşısında görünce. O sırada muhtemelen sevindi ama hiç belli etmedi bunu, Ankara Garı'nda ilk kez değil de **hemen her gün (Far. – Far. – T.)** sabah akşam karşılaşıyormuşuz gibi davrandı (s.9).

[2] Yürürken sağımızdan solumuzdan bazen birileri selam verip geçiyor, tanıyamadığım için, birkaç adım uzaklaştıktan sonra kulağıma eğilerek bana onların kim olduğunu Nihat fısıldıyordu. Böyle olunca, ben de ister istemez **her defasında (Far. – Ar.)** kendimi bir tuhaf hissediyordum. Arada bir selamlaşıp arada bir fısıldaşarak camiye kadar yürüdük bu şekilde (s.150).

[3] O bilmediğimi sanıyor ama bodrum kapısını açıp baktığımda, araba parçalarından oluşan yığınların şekil değiştirdiğini fark ediyorum ben.

Sesimi çıkarmıyorum tabii, görmezlikten geliyorum **her seferinde (Far. – Ar.)**. Çıkarsam ne değişecek hem, huylu huyundan vazgeçecek mi, vazgeçmeyecek. Denizli'deki minibüsü almasına kim engel olabildi mesela (s.56)?

[4] Hüseyin Dayım ısrar ederdi tabii, şişeleri dizdiğini, domatesleri dilimlediğini söyler, hatta babamın kolundan tutup çekerek, yahu **her seferinde (Far. – Ar.)** şeytanla mı sohbet edeceğim ben, içmeyeceksen içme, dinimizde zorlama yoktur, tamam, hiç değilse gel sofrada otur, derdi (s.39).

[5] Evdeyse, odanın uzak bir köşesinden babam öfkeyle, Allah Allah, len niye öyle söylüyorsun çocuğa, diye çıkışıyordu o sırada. Ben onun sözlerini duymamışım gibi **bu sefer (T. – Ar.)** de, babam bir şey mi dedi anne, diye soruyordum (s.44).

[6] Yahu **ilk defa (T. – Ar.)** mı böyle oluyor, er geç döner gelir dedim ama bu sözler hiç teselli etmedi annemi; içinde derin oyuklar barındıran bulutlu bir sesle, babamın kesinlikle bir halt karıştırdığını ve bundan çok korktuğunu söyledi (s.65).

[7] Çingeneler herhâlde ağbi, dedi; sokaklarda yaşayan evsiz barksız insanlar işte, daha önce de gördüm ben, sanıyorum buraya **her akşam (Far. – Ar.)** geliyorlar (s.185).

[8] Körlemesine gidip pusuda bekleyen boynu kravatlı kurtlara kapılmaktansa **illâki (Ar. – Far.)** o profesörü bulalım, işi ona yaptıralım derim ben (s.12).

[9] Üzüm faslı sona erince, bu sefer de tutup bana falanca ne yapıyor, feşmekanca nasıl, o oğlunu everdi mi, beriki kızını çıkardı mı diye kasabadaki insanları sormaya başlıyordu (s.27).

[10] **Her seferinde (Far. – Ar.)** de neredeyse sabah ezanı okunurken, kir pas içinde, kızarmış gözlerle dönüyordu eve (s.37).

Yukarıda katkı/sürerlilik bildiren karışık kökenli bağıntı ögelerine yer verilmiştir. Bu bağıntı ögeleri cümleler arasında süreklilik veya katkı sağlama gibi anlamlar kazandırmıştır.

1.1.5.2.5.3.Katkı/Sürerlilik Bildiren Türkçe Kökenli Bağıntı Ögeleri

Türkçe kökenli katkı/sürerlilik bildiren bağıntı ögeleri incelenen metinde yazar tarafından sık sık kullanılmıştır. Bu bağıntı ögeleri *ardından, ardından da, hemen ardından da, az önce, ayrıca, bugün, daha sonra, -dan önce, dün, eskiden, ilkin, -meden önce, ondan sonra, sonra, sonunda, şimdi, üstelik, yarın, -den sonra, -den beri, önce, habire, ilk gün, gün boyu, günlerce, -dığı günden bu yana, nasıl olsa, ikide bir, hele, öylesine, -e doğru, besbelli* olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlarlar arasında sadece bağlaçlar değil *-dİĞİ dünden bu yana* gibi bazı ibareler de bağlaç olarak kullanılmıştır. Tespit edilen örnekler aşağıda verilmiştir:

[1] Kulağıma geldiği kadarıyla Ayperi, hayvanların yıkadıkları çamaşırları leyleklerin gagasına asabileceklerini söylüyordu annesine. **Ardından da (T.)** birbirlerinde yankılanırcasına, gürültülü bir şekilde gülüşüyorlardı (s.41).

[2] Ben de işte o vakit olduğum yerde, belki bir daha oraya gelemey diye, bağa doğru dönerek olup bitenleri göstermek istedim ona; hayatı boyunca defalarca budadığı, eline kazmayı alıp diplerini defalarca eştiği, her çubuğuna, her yaprağına defalarca dokunduğu omçaları benim kucağımdan uzun uzun seyretsin istedim. O baği seyrederken, bağ da onu seyretsin istedim **ayrıca (T.)** (s.216).

[3] Her şey yolundaymış, dedi Seher; bunca arabası varken **daha sonra (T.)** neden başkasının TIR'ında şoförlük yaptı peki, bunu hiç anlamadım ben (s.37)?

[4] Dediğine göre, çoktan tekaüde sevk edilmesi gereken, kümeden hâllice bir şeymiş bu minibüs; döşemesinin iler tutar yeri yokmuş, tamponları paslı, lastikleri kabakmış ve etekleri falan da kevgir gibi delik deşikmiş. **Üstelik**

(T.) marş basmadığı için, hep yokuşa park etmek gerekiyormuş bu hurda yığının (s.66).

[5] Haklıydı hakikaten, solundaki pencerede göğe doğru yükselen o güzelim dağlar duruyor, ötekinden de **gün boyu (T.)** insanlar, koyunlar, keçiler ve odun yüklü eşekler gelip geçi yordu. Bunlarla birlikte bunların üstüne başına yansıyan, uzaklara ait renkler, gölgeler, kokular ve ısıltılar da gelip geçiyordu tabii. Babam için, kasaba oradaydı bir bakıma, hayat oradaydı ve her zamanki ritmiyle, bir o yana, bir bu yana akıp duruyordu (s.134).

[6] Göremeyince aklım başımdan gitti tabii, ne yapacağımı bilemedim. Daha sonra aramadığım yer kalmadı onu, fırıl fırıl, **günlerce (T.)** döndüm evin içinde. Neredeyse pervane oldum ama ne fayda, ne fayda, bulamadım. Yok, yok oğlu yok! Nasıl kaybolduğunu hâlâ anlayabilmiş değilim, yer yarıldı da içine girdi sanki (s.155).

[7] Çok kalabalık olduğu için, muayene sırası da gelmiyordu bir türlü; zaman geçtikçe babam bunalıyor, oturduğu yerden başını çevirip etrafına boş boş bakınıyor, bakınırken de **ikide bir (T.)**, hey gidi dünya hey, diye mırıldanıyordu (s.182).

[8] Neredeyse iki saat boyunca hiç konuşmadı **ondan sonra (T.)**, yine arabayı kendisi sürüyormuş gibi pürdikkat yola baktı durdu (s.80).

[9] Şehre gittiniz de iyi halt ettiniz, dedi kahırlı bir sesle; şuna bak, kırk yıldan fazla olmuş. Kırk yıl bu, dile kolay. Yok, sen zahmet etme hiç, bilemezsin **şimdi (T.)**, tutar dallarını da koparırsın çakırlarını da (s.159).

[10] Sayfaları çevirme ye devam ettikçe, su yüzüne çıkan bütün bu hakikatlerin ardından, kurulduğu **günden bu yana (T.)** hiç tahta minare görmemiş olan bizim kasabada haddizâtında bir tahta minare olduğunu öğreniyordum sonra şaşkınlıkla (s.141).

Türkçe kökenli katı/sürerlilik bildiren bağıntı ögeleri romanın birçok yerinde karşımıza çıkar. İncelenen eserde bu bağıntı ögeleri en çok Türkçe kökenli olarak kullanılmıştır.

Sonuç olarak bakıldığında süreklilik anlamı katmak için hem yabancı hem karışık hem de Türkçe kökenli olmak üzere üç şekilde de bağıntı ögeleri kullanılmıştır. Bu bağıntı ögeleri cümlelerin birbirine katkı veya süreklilik anlamı taşımasında yardımcı olmuştur.

1.1.5.2.6. Zaman Bildiren Bağıntı Ögeleri

Zaman bildiren bağıntı ögeleri eylemin veya durumun işlendiği anı bildiren ve bu yönden cümleleri bağlayan ögelerdir. Yazar zaman bildiren bağıntı ögelerine eserinde çokça yer vermiştir. Başlıca zaman bildiren bağıntı ögeleri şunlardır: *nihayet, evvel, evvela, hemen, o anda, o zaman, aynı şekilde, a kadar, haftada bir, ertesi sabah, iki saat sonra, vaktizamanında, bu devirde, bir keresinde, ikinci vakti, ertesi sabah, bir an, bir hafta sonra, önce, sonra, daha sonra, sonunda, bugün, yarın, dün, bir gün, yıllarca, aylarca, günlerce, böylece, e göre, öylece, miş gibi, şak diye, birdenbire, tam o sırada, ertesi gün, derken, günün ilk ışıklarıyla, iki yıl boyunca, o gün, o akşam, devrisi gün, iki gün boyunca, birden, neredeyse, şöyle, şöyle bir vb.*

1.1.5.2.6.1.Zaman Bildiren Diğer dillerden alıntılanan Bağıntı Ögeleri

Diğer dillerden alıntılanan olup zaman bildiren bağıntı ögeleri ele alınan eserde sıklıkla karşımıza çıkar. Zaman bildiren diğer dillerden alıntılanan bağıntı ögeleri: *evvel, evvela, hemen* olarak karşımıza çıkmaktadır. Belirlenen örnekler aşağıda verilmiştir:

[1] Kısa süren bir yolculuğun ardından büyükçe bir binanın önüne varıp durduğumuzda da, cümbür cemaat kapıda karşıladılar bizi. Babamı gözlerinden saçılan umut ışıltılarıyla birlikte tekerlekli sandalyeye oturtup gayet nazik bir şekilde **hemen (Far.)** üst kattaki odasına götürdüler (s.83).

[2] Her şey yolundaymış, dedi Seher; bunca arabası varken daha sonra neden başkasının TIR'ında şoförlük yaptı peki, bunu hiç anlamadım ben?

Bunu kimse anlayamadı, dedim ona; az **evvel (Ar.)** sözünü ettiğim arabalardan birkaçı satılmıştı ama ben askere giderken, borcu harcı olmayan iki minibüs vardı evimizin önünde (s.37).

[3] Kitabı yazan zat, kimsede bulunmayan o eşsiz maharetini göstererek ve bilimsel yöntem adını verdiği sivri uçlu kazmayı daha derine vurarak, benim lise öğrencisiyken, tâ kırk yıl **evvel (Ar.)** kaşlarımı nasıl çattığımı ve o esnada omuzlarımın nasıl durduğunu bile gün yüzüne çıkarıyordu (s.139).

[4] Randevu tarihinden bir gün **evvel (Ar.)**, öğle vakti tek başıma Denizli'ye doğru yeniden yola çıktım böylece. Bu kez, belki orada okurum diye yanıma benim hakkımda yazılmış bir kitabı da almıştım (s.127).

[5] Kısacası, filinta gibiydi. Kiraz festivaline yolcu taşırken, minibüsle Denizli'nin içinde geziniyorduk **evvela (Ar.)**, ben camdan başımı uzatarak, hadi Honaz bir iki, hadi Honaz bir iki diye bağıırıyordum. Babam öyle bağırıam gerektiğini söylemişti çünkü (s.189).

[6] Kalkmasak hiç kuşkusuz annem hem gönül koyacak hem de gece boyunca huzursuz olacaktı. Kalktık bu yüzden, iki kardeş dışarı çıkıp bahçenin karanlığında **evvela (Ar.)** değnek aramaya başladık (s.207).

[7] İçeri girdiğimizde babam gözlerinin yeşilini aydınlatan bir hevesle **hemen (Far.)** sol taraftaki salona geçip kolu, bacağı olmayan öteki insanlarla birlikte egzersiz yapmaya başlıyordu. Varlığım ona güç versin diye, ben de saatlerce oturuyordum bir köşede (s.15).

[8] Baba kız konuşa konuşa, mezarlığın dibindeki dereye inen sokağın köşesinden sola dönüp Hüseyin Dayımın evine doğru yürüdük. Atı görmeye geldik deyince çok sevindi dayım, elini kolunu nereye koyacağını bilemedi. Sonra **hemen (Far.)** önümüze düşerek, sigarasını vapur bacası gibi tütüre tütüre, kerpiç evin bitişiğindeki toprak damlı ahıra götürdü bizi (s.61).

[9] Odaya döndüğümde babam yatağın kenarına oturmuş, annemin de yardımıyla, protez bacağını çıkarmaya çalışıyordu. Yüzünü buruştura

buruştura ağrı kesici ilaçlarını içti ve yanının üstüne, yavaşça uzandı sonra. Epeyce yorulmuş olmalı ki, annem üstünü rtnce de **hemen (Far.)** uyudu (s.99).

[10] **Vaktizamanında (Ar.)** minibüsleri, koca koca kamyonları ve TIR'ları sürerken, şimdi ben bu kıytırık şeye mi kaldım diye düşünmüş olmalı ki, kapının ağzına götürüp gösterdiğimde babam pek ilgilenmedi sandalyeyle; sadece teşekkür etti. İlgi göstermese bana, gösterse onca yıllık mesleğine ayıp olacakmış gibi ne yapacağını bilemedi daha doğru su; bulutlu bir yüzle, iki u arasında gitti geldi habire (s.118-119).

Yukarıda zaman bildiren diğer dillerden alıntılanan bağıntı ögeleriyle oluşturulmuş örneklere yer verilmiştir. Çeşitlilik açısından az olsa da hemen her bölümde zaman bildiren diğer dillerden alıntılanan bağıntı ögesine rastlanır. Bu bağıntı ögeleri cümleye zaman anlamı katar.

1.1.5.2.6.2.Zaman Bildiren Karışık Kökenli Bağıntı geleri

Karışık kökenli zaman bildiren bağıntı ögeleri romanda en sık karşılaşılan bağıntı gelerindendir. Bu bağıntı ögeleri *o anda, o zaman, aynı şekilde, a kadar, haftada bir, ertesı sabah, iki saat sonra, bu devirde, bir keresinde, ikindi vakti, ertesı sabah, bir an, bir hafta sonra, hemen ardından, hemen peşinden, hemen her gün, hemen ertesı gün* olarak karşımıza çıkmaktadır. Belirlenen rnekler aşağıda verilmiştir:

[1] Dayım elindeki telefonu havaya kaldırıp gösterdi. Göstermekle kalmadı hatta, beni şaşırtan bir beceriyle çarçabuk ayarlarıyla oynadı ve yeniden havaya kaldırarak babama doğru st üste kişnetti. **O anda (T. – Ar.)** dayımın kalbindeki at koluna yürüdü de şahlandı sanki, telefonu tutan el yukarıya kalktı kalktı indi. Böylece, ne olduğunu bile anlayamadan, babam kişnemelerin ortasında kaldı birden (s.227).

[2] Annemin dediği gibi, babamın vaziyeti kötüydü hakikaten; kapıdan girdiğimde yanına yöresine yastıkları yığmış, dilsiz ağızsız, yatağın ortasında öylece oturuyordu. Kolları inanılmayacak kadar incelmiş,

omuzları kaybolmuş, yüzü de çökmüştü büsbütün. Bu nedenle, **ertesi sabah (T. – Ar.)** onu evden çıkarıp arabaya bindirmek eskisine göre daha zor oldu tabii (s.179).

[3] Aşağı yukarı **iki saat sonra (T. – Ar. – T.)**, Sivrihisar'daki köprünün altından Afyon istikametine döndüğümde güneş yeni doğuyordu (s.217).

[4] Babam, omuzlarda taşınan o küçük teyplerden birini torpido gözüne yerleştirmişti, ondaki kasette çalışıyordu. **O zaman (T. – Ar.)** kim söylüyordu bilmiyorum ama bu türküyü Talip Özkan güzel söyler (s.190).

[5] Ayrıca, **bu devirde (T. – Ar.)** lokumun yüzüne bakan olmaz, dedi Nihat; onun yerine, kahvelerden birine girip herkese çay ısmarlasak daha makbule geçer. Ne dersin anne, öyle yapalım mı (s.149)?

[6] Dediğim gibi, ertesi gün **ikinci vakti (T. – Ar.)** koltuk değneğine yaslıya yaslıya çıktı geldi babam. Annem nereye gittiğini sorduğunda da, elini kaldırıp havada birkaç kere sallayarak uzakları gösterdi. O istikamette dünyanın yarısı, biraz daha gidilirse tamamı vardı tabii; hepimiz gülümsedik bu yüzden, göz ucuyla birbirimize baktık (s.61).

[7] Ben de **hemen her gün (Far. – Far. – T.)** bir avuç jetonla postanenin önüne gidip ankesörlü telefonlarla ulaşıyordum babama, binlerce kilometre uzaktan onu neredeyse bebek avutur gibi avutuyordum (s.26-27).

[8] Öğleye doğru sıra numarası alıp muayenehanesine ikinci kez girdiğimizde, hangi akla hizmetle buraya geldiniz dercesine bir müddet şaşkın şaşkın baktıktan sonra, neden ortopedi bölümüne gitmediğimizi sordu doktor. **Hemen peşinden de (Far. – Far. – T.)**, bana boşuna gelmişsiniz, fizik tedavinin size bir yararı olmaz Aziz Bey, dedi (s.82).

Verilen örneklerden de anlaşılacağı üzere karışık kökenli bağıntı ögeleri zaman anlamında kullanılmıştır.

1.1.5.2.6.3.Zaman Bildiren Türkçe Kökenli Bağıntı Ögeleri

Zaman bildiren Türkçe kökenli bağıntı ögeleri bu türde en çok kullanılan bağıntı ögesi olmuştur. Zaman bildiren Türkçe kökenli bağıntı ögeleri *önce, sonra, daha sonra, sonunda, bugün, yarın, dün, bir gün, yıllarca, aylarca, günlerce, böylece, e göre, öylece, -miş gibi, şak diye, birdenbire, tam o sırada, ertesi gün, derken, günün ilk ışıklarıyla, iki yıl boyunca, o gün, o akşam, devrisi gün, iki gün boyunca, birden, neredeyse, şöyle, şöyle bir* olarak karşımıza çıkar. Türkçe kökenli zaman bildiren bağıntı ögelerine örnekler aşağıda verilmiştir:

[1] Ağzımda, sigaranın bıraktığı acılığa benzemeyen tuhaf bir acılık oluştu o sırada. Sadece ağzımda değil, ertesi gün zihnimde de hissettim bu acılığı ve miskin bir ruhla evin içinde oradan oraya gezindim durdum. **Daha önce (T.)** hiç yapmadığım hâlde, ikindiye doğru balkona çıkıp çiçeklere su verdim sonra (s.40).

[2] İşte o sırada cebinden bir at kişnesmesi yükseldi dayımın, çıkarıp **önce (T.)** melül melül baktı telefonun suratına, sonra içini çekti ve kulağına götürerek sert bir sesle arayana, zıbarıyor musun hâlâ, nerede kaldın yahu, diye çıkıştı (s.120).

[3] Babam önde, ben arkada, kapıdan girdik. Koridorda azıcık bekledikten **sonra (T.)** rüyada geziniyormuş gibi görünen çıtı pıtı bir kız aldı, İsfendiyyar Mercan'ın odasına götürdü bizi (s.14).

[4] Odadakiler, iki hafta önce yapılan bir düğünü konuşuyorlardı o giderken. Düğün salonunda ikram edilen yiyecekleri, içecekleri de konuştular **daha sonra (T.)** ve bunları benim tanımadığım başka birinin düğünündekilerle kıyasladılar (s.162-163).

[5] Kedileri çok özlediğini söyleyince, keyifsiz olmama rağmen o gün hiç ikiletmeden kalktım bu yüzden; elimizde yiyeceklerle, çit bitkilerinin arasına, apartmanların girişine ve duvar diplerine baka baka birkaç tur attık sitenin etrafında ve **sonunda (T.)** üçünü de bulduk (s.111).

[6] O hâlde, dedim; sen buradayken ben Ankara'ya gidip geleyim. Ayrılalı üç hafta oldu neredeyse. **Bugün (T.)** yola çıkayım hatta, bir gün kalayım, yarından sonra da sen buradan ayrılmadan döneyim. Artık annemi yalnız bırakmayalım babamın başında (s.240).

[7] Akşam ezanı okunurken kasabaya bıraktım annemle babamı, illâki kal, burada gecele, **yarın (T.)** sabah gündüz gözüyle gidersin dediler ama kalmadım; arabayı topukladığım gibi, zifirî karanlıkta izimin üstüne geri döndüm. Karmakarışık duygularla, çevreyolundan çıkıp Eryaman'a girdiğimde saat on ikiyi geçmişti (s.78).

[8] Derken kupkuru bir sesle, su, dedi babam yine.

Başını çevirmeden dedi bunu, gözlerini Acıgöl'e doğru yürüyen dağlardan hiç ayırmadan. Annem hemen fırladı tabii, bir elinde bardak, bir elinde peçete, koştu geldi. Fakat yine almadı suyu, yüzünü elleriyle kapatarak, omuzlarını sarsa sarsa **aniden (T.)** hıçkırmaya başladı babam (s.234).

[9] Sonra hıştırlar yaklaştı gitgide, bir gün evvel hasar gören omçalara doğru yaklaştı, yaklaştı ve bizimkiler de ışıldakları **şak diye (T.)** yaktılar o sırada. Ben elimde tüfek hazırım zaten, domuzu karşımda görünce, nişan alıp tetiğe bastım hemen (s.166).

[10] Fısıltıyı andıran zayıf mı zayıf bir sesle, su dediğinde, tabii, hiç ikiletmeden hemen bardağı doldurup koşuyordu annem. Fakat babam kendisine uzatılan suyu almıyordu çoğu kez, ağzına tutulduğunda içmiyor, başını kanırtarak istemiyorum işareti yapıyor, ardından da sarsıla sarsıla, **birdenbire (T.)** ağlamaya başlıyordu (s.232).

Yukarıda zaman anlamı taşıyan Türkçe kökenli bağıntı ögeleriyle oluşturulmuş örneklere yer verilmiştir. Türkçe kökenli zaman bildiren bağıntı ögeleri en sık karşılaşılan zaman bildiren bağıntı ögesidir.

Sonuç olarak verilen tüm örneklerden anlaşılacağı üzere zaman bildiren bağıntı ögeleri incelenen romanda çok sık kullanılmıştır. Kökenlerine göre sıralamak gerekirse

en çok Türkçe daha sonra karışık ve en az da diğer dillerden alıntılanan zaman bildiren bağıntı ögeleri kullanılmıştır.

1.1.5.2.7. Karşılaştırma Bildiren Bağıntı Ögeleri

İki ya da daha fazla ifadeyi karşılaştırma amaçlı kullanılan bağıntı ögeleridir. Bu bağıntı ögelerinin kullanımı oldukça azdır. Diğer dillerden alıntılanan olarak yalnızca bir örnek yer alır. Karışık ve Türkçe kökenli karşılaştırma bildiren bağıntı ögeleri de oldukça azdır. Karşılaştırma bildiren başlıca bağıntı ögeleri şunlardır: *güya*, *sanki*, *-e göre* vb.

1.1.5.2.7.1.Karşılaştırma Bildiren Diğer dillerden alıntılanan Bağıntı Ögeleri

Karşılaştırma bildiren diğer dillerden alıntılanan bağıntı ögesi olarak metinde yalnızca *güya* bağıntı ögesi kullanılmıştır ve bir örnekte karşımıza çıkar:

[1] Aziz'in minibüsü aşağı, Aziz'in minibüsü yukarı, dört beş yıldır konuşuluyor bu mesele. Otoparkın birinde, takozların üstünde duruyormuş **güya (Far.)**; Kore'den mi nereden, ölme eşeğim ölme hesabı, yedek parçası gelecekmiş de tamir olacaktı (s.56).

1.1.5.2.7.2.Karşılaştırma Bildiren Karışık Kökenli Bağıntı Ögeleri

Karşılaştırma bildiren karışık kökenli bağıntı ögesi olarak karşımıza yalnızca *sanki* bağıntı ögesi çıkar. Bu bağıntı ögesiyle oluşturulan örnekler aşağıda verilmiştir:

[1] Sağrısında altunî parıltılar yandı söndü o sırada, bacakları hızla inceldi, topukları rüzgâr topladı ve yelesi de kızıl bir su misali, görüntüye dönüşmüş bir gürültüyle köpürüp gürül gürül aktı. Böylece hayvan dayımla, dayım da hayvanla tamamlandı **sanki (T. – Far.)**. Hatta ikisi, bir oldular (s.62).

[2] Bir vakit, ikimiz de sustuk. Neden sustuğumuzu bilmiyorum ama o an telefondaki sessizlik ikimizden doğmuyormuş gibi geldi bana. Sessizlik kılığına bürünmüş başka bir şey vardı **sanki (T. – Far.)**, aramızda, öylece duruyordu (s.71).

- [3] Bazı sürücülerin hâlâ yakmadığını görünce, elini torpido gözünün üstünden cama doğru sallayarak, şunlara bak, dedi babam, farları yakınca ertesi gün adreslerine elektrik faturası gelecek **sanki (T. – Far.)** (s.76)!
- [4] Emniyet kemerini çözüp indim yavaşça. Ben kapıyı açarken Eyüp Amca taş duvarın dibine doğru birkaç adım gerilemişti. Güneşin altında, yüzü hâlâ gecedeymişçesine alacakaranlıktı **sanki (T. – Far.)**. Hani gözlerinin ısıltısı da olmasa, uyuduğu bile söylenebilirdi (s.108).
- [5] Ertesi gün kahvaltıdan sonra, arkasına yaslanıp uzun uzun sokağı gören pencereye baktı babam. Bazen birisini bekliyormuş, bazen yürüyemediği için kahrediyormuş, bazen de **sanki (T. – Far.)** zamanın dışında kalan uzak bir yere bakıyormuş gibi baktı (s.136).
- [6] Belden üstü çıplak, beyaz donlu biri belirdi inşaatın ikinci katında; gecenin içine doğru uzanan beton çıkıntının ucuna kadar geldi ve hiç gerekmediği hâlde, **sanki (T. – Far.)** öyle yaparsa bize daha yakın olacakmış gibi, bulunduğu yere yavaşça çömeldi (s.170).
- [7] Önümüzde on beş, yirmi kişilik bir sıra olduğu için, o gün kayıt işlemleri yarım saatten fazla sürdü. Bitince de, Nihat’la hiç konuşmadan, **sanki (T. – Far.)** daha önceden kararlaştırmışız gibi, merdivenlerden yavaş yavaş bahçeye indik (s.186).
- [8] Annem irkildi onun sesini duyunca, oturuş şeklini değiştirdi hemen. Ardından da, kuşu görebilecekmiş gibi, yüzünü çevirip korku dolu gözlerle pencereye baktı. Kuş bir kere daha öttü o böyle bakarken. Ötmedi de, yaralı bir insan can havliyle bağırdı **sanki (T. – Far.)** (s.206).
- [9] Onu biraz zor tanıdım bu kez, çünkü çalı süpürgesi gibi kocaman bir sakal bırakmıştı. Mermi yerine namlusuna karanlık sürülen bir tüfek yüzünde tıpkı filmlerdekine benzeyen bir sesle çehovvv diye patlamış da çenesini, ağzını ve yanaklarını gözden silmişti **sanki (T. – Far.)**, elmacık kemikleriyle alnı görünüyordu sadece (s.241).

1.1.5.2.7.3.Karşılaştırma Bildiren Türkçe Kökenli Bağıntı Ögeleri

Türkçe kökenli karşılaştırma bildiren bağıntı ögesi bir şekilde karşımıza çıkar. Bu bağıntı ögesi *-e göre* olarak karşımıza çıkar. Saptanan örnekler aşağıda verilmiştir:

[1] Su vermek, yemek yedirmek yahut ilacını içirmek için yanına varacağı vakit de eskisine **göre (T.)** daha çabuk davranıyor, farkında olmadan telaşlanıyor, hatta arada bir belli belirsiz titriyordu (s.148).

[2] Annemin dediği gibi, babamın vaziyeti kötüydü hakikaten; kapıdan girdiğimde yanına yöresine yastıkları yığılmış, dilsiz ağzısız, yatağın ortasında öylece oturuyordu. Kolları inanılmayacak kadar incelmış, omuzları kaybolmuş, yüzü de çökmüştü büsbütün. Bu nedenle, ertesi sabah onu evden çıkarıp arabaya bindirmek eskisine **göre (T.)** daha zor oldu tabii (s.179).

Sonuç olarak karşılaştırma ifade eden örnekler bakıldığında verilen iki veya daha fazla ifade arasında karşılaştırma bildirdiği görülmektedir. İncelenen metinde çok kullanılmamıştır. Romanda yer alan tüm örnekler yukarıda verilmiştir.

1.1.5.2.8. Birlik Bildiren Bağıntı Ögeleri

Birlik bildiren bağıntı ögeleri aynı görevdeki sözcüklerin veya tümcelerin birbirine denk olduğunu ifade etmek amacıyla kullanılır. Bu bağıntı ögeleri metinde çok fazla kullanılmamıştır. Özellikle metinde karışık kökenli birlik bildiren bağıntı ögesine rastlanılmamıştır. Başlıca birlik ifade eden bağıntı ögeleri şunlardır: *ve, hem... hem de..., ne... ne de..., aynı zamanda, -le birlikte, bir yandan, bir... bir..., ile, öte... beri..., kimi... kimi... kimi de... vb.*

1.1.5.2.8.1.Birlik Bildiren Diğer Dillerden Alıntılanan Bağıntı Ögeleri

Diğer dillerden alıntılanan birlik ifade eden bağıntı ögeleri metinde çok sık karşımıza çıkmamaktadır. Kullanılan bağıntı ögeleri *ve, hem... hem de..., aynı zamanda* olarak karşımıza çıkar. Tespit edilen örnekler aşağıda verilmiştir:

[1] Benim çocukluğumda cip çok eskilerde kalmıştı, esamisi bile okunmuyordu artık **ve (Ar.)** başına buyruk yaşamayı seven babam kime ait olduğunu bilmediğimiz kamyonlarda uzun yol şoförlüğü yapıyordu (s.31).

[2] İşi örtbas etmek için, ben de çarçabuk elinden tutup çevremizi tanıyalım gezisine çıkardım onu; cümle kapısını nefessiz bırakan erikle asmanın altından eğilerek geçtik, basamakları indik **ve (Ar.)** baba kız, iki dönüm büyüklüğündeki bahçenin içinde gevşek adımlarla bir o yana bir bu yana yürümeye başladık (s.53).

[3] Aradan yedi sekiz dakika geçince, beyaz bir bulut gibi yeniden göründü solumdaki tarlaların içinde; şarmpolün derinliğiyle beslenen sarılı yeşilli bir uzaklığın gerisinden, yelesini savurta savurta hâlâ koşuyordu. Bir süre sonra, tam da bir telgraf direğini geçerken yeniden kayboldu **ve (Ar.)** işte o vakit ben hayal gördüğümü düşündüm (s.72).

[4] Erikle asmanın dallarını kaldırıp elden ele devrederek, yan yan, rampadan indik Nihat'la; bahçe kapısından çıktık, İzzet Dayımın cevizini geride bıraktık **ve (Ar.)** hiç konuşmadan yokuş aşağı, çarşıya doğru yürümeye başladık (s.150).

[5] Neredeyse rüzgâr gibi, koşar adımlarla çarşıya indik baba oğul; çınarın dibinde duran minibüsü çalıştırdık **ve (Ar.)** çok geçmeden, Dağal yolundan ovanın ortasındaki Uşak asfaltına çıktık. Ben babamın sağındaki koltukta oturuyor **ve (Ar.)** ıssızlığın derinliklerine doğru uzanıp giden asfalta bakıyordum sürekli. Çıtak'ı geçtiğimizde ay batmıştı artık, ova zifirî karanlığa bürünmüştü (s.169).

[6] Ben direksiyonu sımsıkı kavramış, bir yandan yola bir yandan da sık sık aynalara bakıyordum o sırada. Mesafe kısa olduğu için, atın bu kez kasabaya kadar koşacağını düşünüyordum **aynı zamanda (Ar.)** ve peşimdeki ağartı arabanın içini aydınlatıp aydınlatıp geri çekildikçe, korkudan hafifçe titriyordum (s.218).

[7] Seyir hâlindeyken testi gibi oturup durmayacaksın, çenen çalışacak yani. Sadece çene yetmez, **aynı zamanda (Ar.)** aklın da çalışacak ki şoförü konuşturabilesin. Bizim dayıoğlu perçemini sıvazlayarak, he, hı dedi geçti (s.221).

[8] Mütevazılığı, zarafeti ve cana yakınlığı beni bir hayli etkilediği için, bu iki yıl boyunca, dört beş kez de dışarıda buluşma teklifini kabul etmiştim onun; Kızılay'da yahut Gaziosmanpaşa'da, gürültüden patırtıdan uzak yerlere oturup **hem** karşılıklı rakı içmiş, **hem de (Far.)** romanlarım ve hayatım hakkında enine boyuna saatlerce konuşmuştuk (s.138).

[9] Tıpkı çocukluğumdaki gibi, belli aralıklarla, kumrular yine dem çekiyordu biz oradan geçerken. O derin ve yitik sesleriyle **hem** kendi içlerini **hem de (Far.)** gökyüzünü oyuyorlardı sanki. Ya da zamanın orasına burasına, sestten çiviler çakıyorlardı (s.150).

[10] “Dama kurdum çatmayı / Ünlen gelsin Fatma’yı / Fatma nerden öğrenmiş/ Çarşıftan kol atmayı” diye türkü de söylüyordu oynarken. Hatta çarşaf kelimesine geldiğinde gövdesini öne doğru yatırabildiğince yatırıp Fatma oluyor ve kolunu birkaç defa, keyifli bir şekilde boşluğa atıyordu. O böyle yapınca, **hem** el çırpıyor **hem de (Far.)** eğile büküle, kocaman ağızlarıyla hakır hakır gülüşüyordu etrafındaki çocuklar (s.191).

1.1.5.2.8.2.Birlik Bildiren Türkçe Kökenli Bağıntı Ögeleri

Birlik bildiren Türkçe kökenli bağıntı ögeleri karışık kökenli bağıntı ögeleri kadar kullanılmıştır. Çeşitlilik olarak en çok Türkçe kökenli birlik bildiren bağıntı ögelerine rastlanır. Bu bağıntı ögeleri *-le birlikte, bir yandan, bir yandan da, bir... bir, ile, öte... beri..., kimi... kimi... kimi de..., ne... ne...* olarak karşımıza çıkar. Örnekler aşağıda verilmiştir:

[1] Almış eşeğiyle nacağını, sabahın köründe gitmiş rahmetli, o vakte kadar dönülmez mi? Tabii, haberi duyar duymaz elli, altmış kişi, apar topar dağa vurduk kendimizi, ayağımızda lastik çizmelerle aramaya çıktık. **Kimi**

battaniye almış sırtına, **kimi** gocuk almış, **kimi** çul, **kimi de (T.)** kebe. Almayıp da ne yapsınlar, kışın ortasındayız, her yer diz boyu kar; tavşanaklar, piynarlar görünmüyor kardan (s.196).

[2] Fırsat buldukça soluğu orada alıyor zaten, yanını duvara veriyor, boynunu öksüz çocuklar gibi şöyle bir çeşit büküyor, sonra da koltuk değneğinin ucuyla usul usul o döküntüleri karıştırmaya başlıyor. Bazılarını şangır şungur ters çeviriyor, bazılarını **öte** itiyor, bazılarını da **beri (T.)** çekiyor böyle karıştırırken (s.55-56).

[3] Çay demlemek için kalktım sonra, mutfığa gittim ve tek başına kalırsa belki ağlaması kesilir diye orada bir müddet oyalandım. Mutfak penceresinden kar yüklü çamlara doğru bakarak, **bir yandan da (T.)**, Konur Sokak'a gitmeyip Mercan Medikal'de bekleydim, babamın başına bunlar gelmezdi, diye verdim veriştirdim kendime (s.22).

[4] Derken, mezarlığın dibindeki dereye inen sokağın köşe sinden o beyaz gömlekli çocuk çıktı yine; geldi, bahçe duvarı boyunca, avarelere özgü bir rahatlıkla iki yana sallana sallana yürüdü. **Bir** uzayıp **bir (T.)** kısalan gömleğinin ağartısı, bu kez yol gösterir gibi hep önüne düşüyordu çocuğun (s.228).

[5] Arada bir hafifçe başını da sallıyordu böyle yürürken, Sol tarafımdaysa, Zübeyir'le Bekir gaga gagaya vermiş, hararetli bir şekilde küspe fiyatlarını konuşuyorlardı. Kulaç atıyormuş gibi, geniş genişti el kol hareketleri. Bu hareketleri yaptıkça, ikide bir oturuş şekillerini de değiştiriyorlardı farkına varmadan, altlarına **bir** o dizlerini, **bir (T.)** bu dizlerini alıyorlardı (s.229).

[6] Sonra güneş battı ve hava karardı yavaş yavaş, evler, avlular ve sokaklar kayboldu. Kasabanın etrafındaki bağlar da kayboldu çok geçmeden. Sonra uğultularıyla **birlikte** dağ, dağla **birlikte (T.)** ova da kayboldu ve ortalığı kaybolan şeylerin varlığını hatırlatan derin bir sessizlik kapladı (s.248).

[7] Onunla göz göze geldiğimizde, ben otobüsteki çocuğun paltosunu hatırladım birden. Dolayısıyla, aklımdaki paltonun yeşiliyle **birlikte (T.)** eğilip öptüm elini (s.9).

[8] Ertesi gün annem, babam ve ben, adı lâzım değil dediğim o üniversite hastanesine gittik hemen; **bir yandan** ilaç, **bir yandan** ter, **bir yandan da (T.)** çaresizlik kokan upuzun koridorlarda, bulanık bir insan seliyle birlikte saatlerce sağa sola koşuşturduk (s.76).

[9] Uykusunun da ucu bucağı yok, **ne** arabanın sarsıntısı etkiliyor, **ne (T.)** virajların keskinliği. Sanırsın, sipariş almış, başkasının yerine de uyuyor. Çoğa varmadı, işine son verdiler bu yüzden (s.222).

[10] Ee, dedim nice sonra ben, n'oldu biyopsi sonucu?

Sonuç kötü ağbi, dedi Nihat; **ne** sen sor, **ne (T.)** ben söyleyeyim (s.202).

Metinden alınan örneklere bakıldığında Türkçe kökenli birlik ifade eden bağıntı ögelerinin daha çeşitli olduğu anlaşılmaktadır.

1.1.5.2.9. Almaşım/Art Arda Gelme Bildiren Bağıntı Ögeleri

Almaşım/art arda gelme bildiren bağıntı ögeleri, iki veya daha çok ifade arasında bir art arda gelme durumunu bildirir. Romanın hemen her bölümünde örnekleri mevcuttur. Yazar bu bağıntı ögelerini sıklıkla kullanır. En çok da Türkçe kökenli olanlarını kullanır. Başlıca almaşım bildiren bağıntı ögeleri şunlardır: *veyahut, yahut, bazen, hatta, Ya... ya da..., ya da, kimi zaman, bir vakit, ya... ya... veyahut, arada bir, arada bir de, peş peşe, gitgide, bir ara, peşinden de, üstelik vb.*

1.1.5.2.9.1. Almaşım/Art Arda Gelme Bildiren Diğer dillerden alıntılanan Bağıntı Ögeleri

Almaşım bildiren diğer dillerden alıntılanan bağıntı ögeleri romanda çok sık kullanılmamıştır. Bu bağıntı ögeleri *veyahut, yahut, bazen, hatta, ya... ya...* olarak karşımıza çıkar. Tespit edilen örnekler aşağıda verilmiştir:

[1] Ardından da, bizim oralarda yaptırdığım protez bacakların hiçbirisi tat vermedi oğlum, dedi elinin ucuyla sol bacağına göstererek; ortalık üçkâğıtçı dolu, adresi nasıl ele geçiriyorlarsa artık, Denizli'den, İzmir'den **yahut (Far.)** Uşak'tan kalkıp insanın evine kadar geliyorlar (s.10).

[2] Kocatepe Camisi'ni solumuza alıp şehrin uğultularını yara yara Kızılırmak Sineması'na doğru yürümeye başlamıştık. Karda buzda ayağı **yahut (Far.)** koltuk değneği kayar da düşer diye ben hep tetikteydim tabii, bir hayli yakın duruyordum babama (s.12).

[3] Bekir'in rüyası annemi çok etkilemişti. Bakarken, artık aniden kayboluverecekmiş gibi, korku dolu gözlerle bakıyordu babama. Su vermek, yemek yedirmek **yahut (Far.)** ilacını içirmek için yanına varacağı vakit de eskisine göre daha çabuk davranıyor, farkında olmadan telaşlanıyor, hatta arada bir belli belirsiz titriyordu (s.148).

[4] Evet, diye devam ettim; dönmüş ama pek uzun yaşamamış maalesef, babam daha on bir yaşındayken bu dünyadan göçmüş gitmiş. Onun bıraktığı yoksulluğun içinde **bazen** babaannemin acı ot kokulu gölgesine, **bazen** kasabanın tepesindeki kayalıkların uğultusuna, **bazen (Ar.)** de üzüm tanelerinin ışıltısına tutunarak büyümüş babam (s.31).

[5] Ertesi gün kahvaltıdan sonra, arkasına yaslanıp uzun uzun sokağı gören pencereye baktı babam. **Bazen** birisini bekliyormuş, **bazen** yürüyemediği için kahrediyormuş, **bazen (Ar.)** de sanki zamanın dışında kalan uzak bir yere bakıyormuş gibi baktı (s.136).

[6] İlk arkamdaki arabalardan biri beni sollamaya çalışıyor sandım ama değildi; uzayıp kısalan, yükselip alçalan, **bazen (Ar.)** de birdenbire kaybolan tuhaf bir beyazlıktı bu (s.72).

[7] Daha önce hiç yapmadığım hâlde, ikindiye doğru balkona çıkıp çiçeklere su verdim sonra. **Hatta (Ar.)** bazı şeyler fısıldayacakmışım gibi üstlerine eğilip hepsine tek tek yakından baktım (s.40).

[8] O da beni gördü o sırada ve hemen kalktı yerinden. Kalkar kalkmaz da gömleğinin ağartısını sürükleye sürükleye geldiği yöne doğru koşmaya başladı. Arkasından ben de koştum, **hatta (Ar.)** koşarken birkaç kere, dursana len, dursana, bak ne diyeceğim diye seslendim ama ona bir türlü yetişemedim o gün (s.157).

[9] Len Müslüman, dedi annem ona; bir yanından bir yanına dönemiyorsun, oturmak istediğinde de yattığın yerden kendi başına doğrulamıyorsun. İş güç var hâliyle, ben de o sırada **ya** mutfakta oluyorum **ya (Far.)** bahçede (s.152).

[10] Eryaman'da yaşayan kedilerin, bizim apartmanın bodrum katında ayda bir gizlice toplandıklarını da anlattı sonra. Elimden tutup beni duvarın dibine doğru sürükledi **hatta (Ar.)**, toplantıya gelen kedilerin bodruma hangi pencereden girdiklerini de gösterdi (s.112).

Yukarıda diğer dillerden alıntılanan bağıntı ögeleriyle oluşturulmuş art arda gelme ifade eden bağıntı ögelerine örnekler verilmiştir.

1.1.5.2.9.2. Almaşım/Art Arda Gelme Bildiren Karışık Kökenli Bağıntı Ögeleri

Karışık kökenli almaşım ifade eden bağıntı ögeleri incelenen eserde çok kullanılmamasına rağmen hemen her bölümde örnekleri yer almaktadır. Bu bağıntı ögeleri şunlardır: *ya... ya da..., ya da, kimi zaman, kimi zaman da, bir vakit, peş peşe, peşinden de*. İncelenen örnekler aşağıdadır:

[1] Babam her zamanki gibi telefona çıkmıyordu tabii, ahizeyi evde kendisinden başka kimse yoksa kaldırıyordu ancak. Kaldırdığında da arkasından atlı kovalıyormuşçasına, alo, bir yaramazlık var mı, diye soruyor; aynı hızla peşinden, tamam, bizde de yok bir yaramazlık, diyor; sonra da, hadi çocuklara selam söyle, diyerek telefonu **ya** o sırada içeriye giren anneme veriyor **ya da (Far. – T.)** pat diye kapatıveriyordu (s.44).

[2] Çok tuhaf, dedi Seher, ben bu tür tesadüfler sadece filmlerde **ya da (Far. – T.)** romanlarda olur sanırdım (s.25).

- [3] İlaçları aldın mı len, dedi babam yorgun bir sesle kasabadan çıkarken. Arka koltuktan poşet hışırtısı geldi önce. Bu hışırtının **peşinden de (Far. – T.)** annem öne doğru eğilerek, hepsini aldım, dedi; işte yanımdalar, merak etme (s.80).
- [4] Tek başıma, sandalyenin üstünde saatlerce oturdum orada, **peş peşe (Far. – T.)** sigara içtim ve gözlerimi çevirip apartmanların arasındaki boşluklardan yorgun bir ruhla hep uzaklara baktım (s.111).
- [5] Onunla birlikte, dizlerine kadar inen gömleğinin ağartısı da gezindi hâliyle. Hatta kenarlarından çekiştiriliyormuşçasına, arada bir uzayıp kısaldı. **Kimi zaman** çocuk ağartının, **kimi zaman da (T. – Ar.)** ağartı çocuğun peşinden gidiyormuş gibi oldu bu yüzden (s.98).
- [6] Süleyman denen o heykel kılıklı meymenetsiz herifin de kahrını çekmişti epeyce, **kimi zaman** minibüsün ön koltuğuna oturtup hayatta kalan asker arkadaşlarıyla yârenlik etsin diye köy köy gezdirmiş, **kimi zaman da (T. – Ar.)** şurası dağ yolu, burası bağ yolu demeden koyunlarını, yem çuvallarını ve üzüm küfelerini taşımıştı (s.38).
- [7] **Bir vakit** ormandan, eşeklerden ve ormancılardan; **bir vakit** muhtaç olanlara kömür dağıtırken kaymakamlığın yaptığı adaletsizlikten; **bir vakit de (T. – Ar.)** boşananlardan, evlenenlerden ve kasabadan pılsını pırtısını toplayıp Denizli'ye yerleşenlerden söz edildi sonra (s.57).
- [8] Oğlum, dedi benim öyle baktığımı görünce; ay hilâlken yapılmaz böyle şeyler. Tarhana karılmaz mesela, erişte kesilmez, salça yapılmaz, pekmez kaynatılmaz. Ay hilâlken yapılırsa bunlar **ya** kurtlanır **ya da (Far. – T.)** bozulur. Kurtlanıp bozulmasa bile, beti bereketi olmaz (s.159).
- [10] Len Müslüman, dedi annem ona; bir yanından bir yanına dönemiyorsun, oturmak istediğinde de yattığın yerden kendi başına doğrulamıyorsun. İş güç var hâliyle, ben de o sırada **ya** mutfakta oluyorum **ya** bahçede. **Veyahut (Far. – Ar. Far.)** zarurî bir ihtiyaç için konu komşuya,

çarşıya pazara gitmiş oluyorum. Tepende bir ip olursa ona tutunup dönersin işte, daha iyi olmaz mı (s.152)?

Almaşım bildiren karışık kökenli bağıntı ögeleri romanda çok fazla kullanılmamıştır.

1.1.5.2.9.3. Almaşım/Art Arda Gelme Bildiren Türkçe Kökenli Bağıntı Ögeleri

Türkçe kökenli almaşım bildiren bağıntı ögeleri diğer almaşım bildiren bağıntı ögelerine oranla çok daha sık kullanılmıştır. Bu bağıntı ögeleri şunlardır: *arada bir*, *arada bir de*, *gitgide*, *bir ara*, *üstelik*. Örnekler aşağıda verilmiştir:

[1] Mahcup bir ifadeyle bana doğru şöyle bir baktıktan sonra sessizce ön kapıdan binip koltuk değneğini sağındaki boşluğa yerleştirdi babam ve yolculuk boyunca hiç konuşmadı. Göz ucuyla **arada bir** şoförün hareketlerine, **arada bir de (T.)** arabanın gösterge paneline baktı sadece (s.12).

[2] Yürürken sağımızdan solumuzdan bazen birileri selam verip geçiyor, tanıyamadığım için, birkaç adım uzaklaştıktan sonra kulağıma eğilerek bana onların kim olduğunu Nihat fısıldıyordu. Böyle olunca, ben de ister istemez her defasında kendimi bir tuhaf hissediyordum. **Arada bir (T.)** selamlaşıp arada bir fısıldaşarak camiye kadar yürüdük bu şekilde (s.150).

[3] Anlattığına göre, babam vitesi boşa alıp on gün önce minibüsü salmış yine aşağıya doğru, bir solukta Vakkas Dayımın kapısını geçmiş, rüzgârıyla evlerin saçaklarını sıyıra sıyıra gitgide hızlanmış, **gitgide (T.)** hızlanmış, sonra o hızla vites kolunu ikiye takamadığı için göz açıp kapayana dek çarşıya varmış ve ana caddeye çıkar çıkmaz da daha ne oluyor demeye bile kalmadan, güm diye oradan geçen bir arabaya çarpmış (s.69).

[4] Ortalık pek aydınlanmamıştı daha, renkler bulanık, şekiller dağınıktı ve yol hafifçe ağaran ıssız bir ninni gibi önüm sıra uzanıp gidiyordu. Motorun

sesi de **gitgide (T.)** insanı sarıp sarmalayan ılık bir battaniyeye dönüşüyordu yola baktıkça (s.78).

[5] Domuz milleti ışıldak falan dinlemiyor çünkü. **Üstelik (T.)** bir gece önce hasar verdikleri omçayı, devrisi gün gelip elleriyle koymuş gibi o zifır karanlıkta yine buluyorlar (s.165).

[6] **Bir ara** “Buradan bir atlı geçti / Yarama bastı geçti” diyen Bekçi Bakır’ı duydum mesela hayal meyal, **bir ara** Erkan Oğur’u, **bir ara** “Ben bir Yakup idim kendi hâlimde” diyen Kazancı Bedih’i, **bir ara da (T.)** “Seher vakti bülbul ağlar ekseri / Bülbulün gözyaşı deler mermeri” diyen Seha Okuş’un sesini duydum (s.177).

[7] Doğrusunu söylemek gerekirse biz de babamın bu sefer dönmek üzere, temelli gittiğini sandık. **Üstelik (T.)** ben hastaneden yeni taburcu olmuştum o günlerde, kasabanın alt başında oturan Sıhhiye İsmail elinde siyah deri çantasıyla tin tin geliyor, haftada iki kez başımın arkasındaki yaraya pansuman yapıyordu (s.34).

[8] Dediğine göre, çoktan tekaüde sevk edilmesi gereken, kümeden hâlice bir şeymiş bu minibüs; döşemesinin iler tutar yeri yokmuş, tamponları paslı, lastikleri kabakmış ve etekleri falan da kevgir gibi delik deşikmiş. **Üstelik (T.)** marş basmadığı için, hep yokuşa park etmek gerekiyormuş bu hurda yığının (s.66).

[9] Başımı çevirip baktım ona, yüzünün gerisinden ağaçlar, telgraf direkleri, tepeler, bulutlar geçiyordu. Bana, babam tabiatın içinde yüzüyormuş gibi geldi bir an için. **Üstelik (T.)** hiç kıınıldamadan yüzüyor, dedim kendi kendime (s.75).

[10] Sandalyeyi tuttuğum için o sırada ben onun arkasında dikiliyor ve bu nedenle yüzünü göremiyordum ama yeşil yeşil dökülen gözyaşlarını görüyordum. Her damla benim içime düşüyordu çünkü. **Üstelik (T.)** her

damlada, hiç kımıldamadığım hâlde, tepeme balyoz indirilmiş gibi darmadağın oluyordum (s.95).

Türkçe kökenli almasıııı bildiren bağıntı ögeleriyle oluşturulmuş cümleler yukarıda verilmiştir.

Sonuç olarak bağıntı ögeleri romanın her bölümünde cümlelerin anlam ilişkilerine göre kullanılmıştır. Bu bağıntı ögeleri metinde kimi zaman karşıtlık bildirmiş kimi zaman da birliktelik anlamı katmıştır. Bunların yanı sıra almasıııı yani art arda gelme, zaman, amaç, sebep, sonuç, sürerlilik, karşılaştırma vb. pek çok anlamda anlam bağlarını sağlamak amacıyla kullanılmıştır. İncelendiğinde Hasan Ali Toptaş'ın *Kuşlar Yasına Gider* adlı eserinde en çok Türkçe kökenli bağıntı ögelerini kullandığı; en az ise diğer dillerden alıntılanan bağıntı ögelerine yer verdiği görülmektedir.

1.1.6. Değişitirım

Değişitirım, bir metin içinde yer alan herhangi bir parçanın yerine onu karşılayacak başka bir ögenin kullanılmasıdır. Halliday ve Hasan değişitirım için

Türkçe'de değişitirım ögeleri olan 'öyle' ve 'böyle' gibi işlevsel metin ögelerinin ve 'yapmak' eyleminin tek başlarına anlamları yoktur, yerlerine geçtikleri ögelere göre anlam kazanırlar; diğer bir deyişle bağlama dayalı bir bağlaşıklık sağlarlar. Bir değişitirım ögesi, metin içinde yerini aldığı ögenin türüne göre ada dayalı, eyleme dayalı veya cümleye/yan cümleye dayalı olarak gerçekleşebilmektedir. (1976, s. 90)

tanımını yapar. Halliday ve Hasan'ın açıklamasına bakıldığında değişitirım Türkçede “öyle” ve “böyle” sözcükleriyle yapılmaktadır. Bu sözcüklere alternatif olarak metinlerde “şöyle” sözcüğüyle de değişitirım yapıldığı görülür. Aynı zamanda bir isme, bir eyleme veya bir cümle/yan cümleye dayalı olarak üç farklı şekilde değişitirım yapılabilir. Bu şekilleri açıklamak gerekirse:

[1] Aslı **öğretmendir**. Esra da **öyledir (öğretmendir)**.

[2] Yusuf **tüm ödevlerini zamanında teslim eder**. Batuhan de **böyle (tüm ödevlerini zamanında)** yapar.

[3] Ahmet tüm işlerini bitirip **tatile çıkmak** istemiş; **öyle (tatile çıkmıştı)** de yapmıştı.

[1] numaralı örnekte “öğretmen” ve “öyle” sözcükleri arasında herhangi bir anlam ilişkisi olmamasına rağmen art arda gelen iki cümle içinde bir anlam birlikteliği oluşmuştur. Cümleye bakıldığında Aslı’nın öğretmen olduğu zaten söylenmektedir. Sonraki cümlede “Esra da öyle” denilerek “öyle” sözcüğü ile Esra’nın da öğretmen olduğu bilgisi verilir. Böylece isme dayalı değiştirim yapılmış olur.

[2] numaralı örnekte temelde “tüm ödevlerini zamanında teslim eder” ve “böyle” sözcükleri arasında bir bağ bulunmamaktadır. Ancak cümleler tam olarak okunduğu zaman “böyle” sözcüğünün bir anlam kazandığı görülür. Cümleye bakıldığında “Yusuf’un tüm ödevlerini zamanında teslim ettiği” ve böyle sözcüğüyle “Batuhan’ın da ödevlerini zamanında teslim ettiği” anlam bağının kurulduğu anlaşılır. Böylece cümleye dayalı değiştirim yapılmış olur.

[3] numaralı örnekte bağımlı sıralı cümle verilmiştir. Bu cümlede yer alan “tatile çıkmak” ve “öyle” sözcükleri arasında direkt olarak bir bağlantı yoktur. Cümle temel alınarak bakıldığında ise aralarında bir anlam bağı olduğu fark edilir. Öncelik-sonralık durumu söz konusudur: Önce “tatile çıkmak” istemiştir ve sonra işlerini bitirip “öyle” yapmıştır yani tatile çıkmıştır. Böylece aralarında bir bağ oluşmuştur. Burada da eyleme dayalı değiştirim yapılmıştır.

Değiştirim, Türkçede en az çaba yasasına bağlı olarak zamandan ve okumadan tasarruf etmek için yazarların başvurduğu bir yöntemdir. İncelenen romanda “öyle”, “böyle” ve “şöyle” sözcükleriyle oluşturulmuş değiştirim durumları incelenmiş; en çok “böyle” sözcüğüyle değiştirim yapıldığı görülmüştür. Daha sonra “öyle” sonrasında ise “şöyle” sözcüğü ile yapılan değiştirim kullanımları bulunur. Aşağıda “öyle”, “böyle” ve “şöyle” sözcükleriyle oluşturulmuş değiştirim örnekleri verilmiştir:

1.1.6.1.“Öyle” Sözcüğü ile Yapılan Değiştirim

Aşağıda incelenen metinde “öyle” sözcüğü ile yapılan değiştirim örnekleri verilmiştir:

[1] Bana saat beşte gel dediğı hâlde babamın neden ikiyi çeyrek geçe Mercan Medikal'den ayrıldığını anlayamadım tabii, döndüm hemen, ola ki otobüsten indiğimiz durağa gitmiştir diye, Mithatpaşa Caddesi'ne çıkıp oradan aşağıya, Sıhhiye Pazarı'na doğru koşmaya başladım. Koltuk değneğıyle yürüdüğü için yolun herhangi bir yerinde **ona o gün mutlaka yetişeceğimi** düşünüyordum ama maalesef **öyle (ona o gün yetişemedim)** olmadı (s.18).

Yukarıdaki örnekle öncül olarak verilen “ona o gün mutlaka yetişeceğimi” ifadesi daha sonra yinelenmeyerek “öyle” sözcüğüyle karşılanmıştır. Bağlama bakıldığında bir anlam karmaşası olmadığı da görülür. Böylece “öyle” sözcüğü ile cümleye dayalı değiştirim yapılmıştır.

[2] Maşallah, evin önü **oto galerisi gibi** oldu desene.
Aynen **öyle (oto galerisi gibi)** oldu (s.36).

Verilen örnekte öncül ifade “oto galerisi gibi”dir ve bu öncül “öyle” sözcüğü ile karşılanmıştır. Bağlam açısından bir anlam kargaşası yoktur. Burada isme dayalı değiştirim söz konusudur.

[3] Telefonlara çoğu kez annem çıkıyordu zaten ve her defasında, **değneğı elinden düşürmüyor oğlum, bizim iş yine olmadı** vesselam, diye kestirip atıyordu. Evdeyse, odanın uzak bir köşesinden babam öfkeyle, Allah Allah, len niye **öyle (değneğı elinden düşürmüyor oğlum, bizim iş yine olmadı diye)** söylüyorsun çocuğa, diye çıkışıyordu o sırada (s.44).

Örnekte, “değneğı elinden düşürmüyor oğlum, bizim iş yine olmadı vesselam” tümceleri öncül ifade olarak verilmiştir. Burada da bu öncül ifadeyi “öyle” sözcüğü karşılamıştır. Böylece eyleme dayalı değiştirim yapılmıştır. Bakıldığında yapılan değiştirimin aynı zamanda bir tasarruf sağladığı da görülür.

[4] Hemen peşinden de montunun fermuarını bağrına kadar indirdi ve boynunu uzatıp alaycı bir sesle, bizim oğlan, galiba **benden önce kocadın** sen, **öyle (benden önce kocadın)** mi ha, diye sordu Hüseyin Dayıma.

Onun ne dediğini anlamadı öteki, nemli gözlerle öyle, boş boş baktı (s.102).

Bu örnekte öncül ifade olarak “benden önce kocadın” ibaresi verilmiştir. Bu öncül daha sonra yinelenmeyerek “öyle” sözcüğü ile karşılanmıştır. Cümlelere bakıldığında yapısal bir farklılık olsa da bağlama bakılarak sonuca ulaşılabilmektedir. Böylece cümleye dayalı değiştirim yapılmıştır.

[5] Bir de onları çıkardılar çocuk oyuncağı gibi, dedi oturduğu yerde ellerini iki yana açarak; bijon anahtarı artı şeklinde, **kelebek dediğimiz türden** olur benim bildiğim, **öyle (kelebek dediğimiz türden)** olursa ayakla basılabilir yahut levyeyle destek verilebilir. Hatta icabında demir boru takılıp çevrilebilir rahatça. Bana kalırsa, o anahtarı değiştir hemen (s.107)!

Yukarıda “kelebek dediğimiz türden” ifadesi öncül olarak verilmiştir ve bu öncülü “öyle” sözcüğü karşılamıştır. Cümlelere bakıldığında eyleme dayalı değiştirim yapıldığı görülür.

[6] Bugüne kadar bir tek kitap bile okumamış olan dayılarımdan birinin haddizâtında **kitap kurdu** olduğunu öğreniyordum sözgelimi ve Allah Allah, sahiden **öyle (kitap kurdu)** miymiş yahu, vay canına, diyordum (s.140).

Verilen örnekte “kitap kurdu” ifadesi ile verilen öncül sonrasında “öyle” sözcüğü ile karşılanmıştır. Böylece isme dayalı değiştirim yapılmıştır.

[7] Ayrıca, bu devirde lokumun yüzüne bakan olmaz, dedi Nihat; onun yerine, **kahvelerden birine girip herkese çay ısmarlasak** daha makbule geçer. Ne dersin anne, **öyle (kahvelerden birine girip herkese çay ısmarlayalım)** yapalım mı (s.149)?

Örnekte verilen “öyle” sözcüğü öncül olarak verilen “kahvelerden birine girip herkese çay ısmarlasak” ifadesini karşılar. Böylece cümleye dayalı değiştirim yapılmış olur. Örneklere bakıldığında burada da tasarruf söz konusudur.

[8] Ben anlamadım tabii, **boş boş** baktım.

Oğlum, dedi benim **öyle (boş boş)** baktığımı görünce; ay hilâlken yapılmaz böyle şeyler (s.159).

Yine bu örnekte de ikileme olarak verilmiş “boş boş” ifadesi daha sonra “öyle” sözcüğü tarafından karşılanmıştır. Böylece tekrara düşülmemiş ve isme dayalı değiştirim yapılmıştır.

[9] Baba, dedi sonra, sesine her şey yolundaymış havası vermeye çalışarak; **on beş günde bir sondanın değişmesi gerekiyormuş, öyle (on beş günde bir sondanın değiştirilmesi gerekiyor)** dediler. Fakat onun için hastaneye gidilmeyecek, hiç merak etme, sağlık görevlileri eve gelip değiştirecekler (s.203).

Verilen örnekte “öyle” sözcüğü öncül olarak verilen “on beş günde bir sondanın değişmesi gerekiyormuş” ifadesini karşılar. Böylece hem zamandan hem kelimedenden tasarruf edilir, tekrara düşülmez ve akıcılık sağlanmış olur. Buradaki değiştirim cümleye dayalı olarak gerçekleştirilmiştir.

[10] Neler olup bittiğini sormak için, çuvalların dibindeki plastik sandalyeye oturup Hüseyin Dayımı aradım sonra; telefonu çaldı, çaldı, çaldı ama açan olmadı. **Öyle (ayağa kalkıp Nihat'ı aramam)** yapmam icap ediyormuş gibi, **ayağa kalktım ve bu sefer de Nihat'ı aradım.** Zırlı zırlı defalarca çalmasına rağmen, ne hikmetse o da açmadı telefonunu (s.213).

Yukarıdaki örneklere bakıldığında öncül ifade ardından “öyle” sözcüğü ile değiştirim yapıldığı görülürken [10] numaralı örnekte bunun aksi görülür. Bu örnekte değiştirim artgönderimsel olarak değil de öngönderimsel olarak elde edilmiştir. Açıklamak gerekirse öncelikle “öyle” sözcüğü verilmiş ardından bu sözcüğü

karşılacak öncül olan “ayağa kalktım ve bu sefer de Nihat’ı aradım” ifadesi verilmiştir. Burada da eyleme dayalı değiştirim söz konusudur.

1.1.6.2. “Böyle” Sözcüğü ile Yapılan Değiştirim

İncelenen metinde değiştirimlerin çoğu “böyle” sözcüğü ile yapılmıştır. Bu değiştirimler hem isme hem eyleme hem de cümleye dayalı şekilde gerçekleştirilmiştir. Böyle sözcüğü ile yapılan değiştirimlere romanın hemen her bölümünde rastlanmaktadır. Aşağıda “böyle” sözcüğü ile yapılan değiştirim örnekleri verilmiştir:

[1] Zincir takmayan ya da ayağında kış lastiği olmayan **arabaların hâli haraptı**, âdeta dans ediyorlardı cam gibi parlayan bu buzun üstünde. **Ortalıktaki insanlar da soğuktan morarmış burunları ve yana açılmış kollarıyla, düşmemek için, apışak apışak yürüyorlardı**. Manzara **böyle** (arabaların hâli harap, ortalıktaki insanlar da soğuktan morarmış burunları ve yana açılmış kollarıyla, düşmemek için, apışak apışak yürüyüp) tilkilerin bakır sıçtığı türden olunca, bizim apartmanın sağındaki durağa yürüdüm mecburen ve birkaç dakika içinde, tamponundan kirli buzlar sarkan, camları buğulanmış bir otobüse bindim (s.8).

Yukarıda verilen örnekte “böyle” sözcüğü birden fazla cümleyi karşılamıştır. “Arabaların hali haraptı”, “Ortalıktaki insanlar da soğuktan morarmış burunları ve yana açılmış kollarıyla, düşmemek için, apışak apışak yürüyorlardı” cümlelerini tekrar kullanmaktan sakınan yazar bu durumları “böyle” sözcüğüyle hiçbir anlam sektesine uğramadan vermiştir. Böylece cümleye dayalı değiştirim yapılmıştır.

[2] Benim tedirginliğim daha da arttı orası yokuş olduğu için ve izin vermeyeceğini bildiğim hâlde, gayriihtiyarî, bir an **kolundan tutacakmışım gibi** babama doğru hamle yaptım. **Böyle (kolundan tutacakmışım gibi)** bir şeye yelteneceğimi tahmin etmiş olmalı ki hemen geri çekti kendini (s.13).

Bu örnekte “böyle” sözcüğü “kolundan tutacakmışım gibi” ifadesini karşılamıştır. Bağlama bakıldığında yapılan değiştirim bir anlam karmaşasına sebep olmamıştır. Böylece eyleme dayalı değiştirim yapılmıştır.

[3] Sonra boynunu okşaya okşaya avluya çıkardı atı, yularından tutup **birkaç adım sağa, birkaç adım sola** yürüttü. Hafifçe eğilerek, kulağına da birtakım şeyler fısıldadı **böyle (birkaç adım sağa, birkaç adım sola)** yürütürken (s.61).

Verilen örnekte “birkaç adım sağa, birkaç adım sola” ifadesi daha sonra “böyle” sözcüğüyle karşılanmıştır. Böylece isme dayalı değiştirim yapılmıştır.

[4] Bak, dedi Eyüp Amca sesini biraz daha alçaltarak; **ecel atı sana ayan olmuş** ama bunu dillendirmek iyi değildir. Sükût etmek lâzım gelir **böyle (ecel atının sana ayan olduğu)** durumlarda. Ne demek istediğimi anlıyorsun değil mi (s.109)?

Yukarıda “böyle” sözcüğü ile “ecel atı sana ayan olmuş” ifadesi karşılanmıştır. Burada da eyleme dayalı değiştirim yapılmıştır.

[5] Ben az öteden, onlara bakıyordum o sırada; **kısa görünen uzun bir cümleye, etkisi aylar sonra hissedilecek olan hüznü bir sahneye ya da derinliği yüzeyine gizlenmiş, kenarları günlük hayatın meşgalesiyle çevrili muhteşem bir resme bakar gibi** bakıyordum. Gülfem Yenge, belli belirsiz aydınlanan yüzünü yere eğerek birkaç adım daha ilerledi işte ben **böyle (kısa görünen uzun bir cümleye, etkisi aylar sonra hissedilecek olan hüznü bir sahneye ya da derinliği yüzeyine gizlenmiş, kenarları günlük hayatın meşgalesiyle çevrili muhteşem bir resme bakar gibi)** bakarken, sonra durdu, derin bir nefes alarak bir adım daha attı, sonra yine durdu ve elindeki taşı yavaşça merdivenin dibine bıraktı (s.123).

Yukarıdaki örnekte “kısa görünen uzun bir cümleye, etkisi aylar sonra hissedilecek olan hüznü bir sahneye ya da derinliği yüzeyine gizlenmiş, kenarları günlük hayatın meşgalesiyle çevrili muhteşem bir resme bakar gibi” ifadesi sonrasında aynen tekrarlanmayıp “böyle” sözcüğü ile karşılanarak değiştirim yapılmıştır. Burada eyleme dayalı değiştirim söz konusudur.

[6] Hiç konuşmadı, teyzemin suratına, yahu ben bu tür şeylere dikkat edecek adam mıyım dercesine **tuhaf tuhaf** baktı Metin Enişte. O **böyle (tuhaf tuhaf)** bakarken, köşede oturan Zübeyir'in baldızı birdenbire, tövbeler olsun ben aynalı maynalı görmedim, yoktu, dedi (s.163).

Örnekte “tuhaf tuhaf” ikilemesi devamında “böyle” sözcüğü ile karşılanmıştır. Böylece isme dayalı değiştirim yapılmıştır.

[7] Zıdır Yokuşu'na tırmanmadan önce, içine daldığımız koyun sürüsünün bulunduğu yerde durduk tabii. Yere inerek birkaç defa var gücüyle, **hey çobaaan, çobaaan**, diye bağırdı babam. Yardım ister gibiydi sesi, yalvarır gibiydi ve hafifçe titriyordu. O **böyle (hey çobaaan, çobaaan diye)** bağırınca, çok geçmeden elinde değnek, kara kuru, babam yaşlarında bir adam çıktı geldi karanlığın içinden (s.173).

Verilen örnekte “böyle” sözcüğü “hey çobaaan, çobaaan” ifadesini karşılamıştır. Burada da isme dayalı değiştirim yapılmıştır.

[8] Üroloji bölümüne vardığımızda, oradaki güleç yüzlü görevliler, dedikleri saatte biyopsiyi yaptılar hemen; ardından da, babamı masmavi, ferah bir odaya aldılar ve **o gece hastanede kalması gerektiğini** söylediler. **Böyle (o gece hastanede kalması gerektiğini)** olacağını düşünemediğimiz için ilkin hepimiz şaşırdık tabii (s.185).

Bu örnekte “böyle” sözcüğü “o gece hastanede kalması gerektiğini” ifadesini karşılamıştır. Burada eyleme dayalı değiştirim söz konusudur.

[9] “Dama kurdum çatmayı / Ünlen gelsin Fatma'yı / Fatma nerden öğrenmiş/ Çarşaftan kol atmayı” diye türkü de söylüyordu oynarken. Hatta **çarşaf kelimesine geldiğinde gövdesini öne doğru yatırabildiğince yatırıp Fatma oluyor ve kolunu birkaç defa, keyifli bir şekilde boşluğa atıyordu. O böyle (çarşaf kelimesine geldiğinde gövdesini öne doğru yatırabildiğince yatırıp Fatma olup kolunu birkaç defa, keyifli bir**

şekilde boşluğa atınca) yapınca, hem el çırpıyor hem de eğile büküle, kocaman ağızlarıyla hakır hakır gülüşüyordu etrafındaki çocuklar (s.191).

Yukarıda “böyle” sözcüğü ile “çarşaf kelimesine geldiğinde gövdesini öne doğru yatırabildiğince yatırıp Fatma oluyor ve kolunu birkaç defa, keyifli bir şekilde boşluğa atıyordu” ifadesi karşılanmıştır. Bu ve benzeri örneklerde görüldüğü üzere çok uzun ifadelerin değiştirimsel olarak karşılanması metne bir akıcılık kazandırmıştır ve metni sıkıcılıktan kurtarmıştır. Burada eyleme dayalı değiştirim yapılmıştır.

[10] Annem irkildi onun sesini duyunca, oturuş şeklini değiştirdi hemen. Ardından da, kuşu görebilecekmiş gibi, yüzünü çevirip **korku dolu gözlerle** pencereye baktı. Kuş bir kere daha öttü o **böyle (korku dolu gözlerle)** bakarken. Ötmedi de, yaralı bir insan can havliyle bağırdı sanki (s.206).

Verilen örnekte “korku dolu gözlerle” ifadesi “böyle” sözcüğü tarafından değiştirimsel olarak karşılanmıştır. Böylece isme dayalı değiştirim yapılmıştır.

1.1.6.3.“Şöyle” Sözcüğü ile Yapılan Değiştirim

Metinde “şöyle” sözcüğü ile yapılan değiştirimler oldukça azdır. Yazar *Kuşlar Yasına Gider*’de “öyle” ve “böyle” sözcüğüyle hemen hemen aynı oranda değiştirim uygularken “şöyle” sözcüğü ile oluşturulmuş yalnızca iki örnek bulunur. Bu örnekler aşağıda verilmiştir:

[1] **Mahcup bir ifadeyle** bana doğru **şöyle (mahcup bir ifadeyle/mahcupça)** bir baktıktan sonra sessizce ön kapıdan binip koltuk değneğini sağındaki boşluğa yerleştirdi babam ve yolculuk boyunca hiç konuşmadı (s.12).

Yukarıda verilen örnekte “şöyle” sözcüğü “mahcup bir ifadeyle” ifadesini karşılamıştır. Burada isme dayalı değiştirim yapılmıştır.

[2] Üçüncü gün ak saçlı bir bebek gibi emekleye emekleye tuvalete giderken, bir an duraksayıp salondaki sandalyeye **yan gözle, şöyle (yan yan)** hafifçe baktı kaşlarının altından (s.124).

Bu örnekte de “yan gözle” ifadesi ardından “şöyle” sözcüğü ile karşılanarak isme dayalı değiştirim yapılmıştır.

Sonuç olarak bakıldığında öncül ifadenin tekrar kullanılmayıp onun yerine “öyle”, “böyle”, “şöyle” sözcükleri ile anlamlı olacak şekilde oluşturulmuş bağlarla kurulan yapılara değiştirim denir. Öncül olarak verilen ifadeler okuyucuyu yormak, zihnini bulandırmak gibi sonuçlara yol açmamış aksine okuyucuyu akıcı okuma ile baş başa bırakmıştır. Özellikle “öyle” ve “böyle” sözcükleriyle oluşturulmuş değiştirim örneklerine sıklıkla rastlanmaktadır. Yazarın “şöyle” sözcüğü ile yalnızca iki örnekte değiştirim yaptığı görülür. Yapılan tüm değiştirimler artgönderimsel olarak yapılabileceği gibi öngönderimsel olarak da yapılabilir. İncelenen metinde çoğunlukla artgönderimsel olarak yapıldığı görülür. Değiştirimin amacı tekrara düşmekten kaçınmak, okumada akıcılığı sağlamak, kelimedenden ve zamandan tasarruf etmek, okuyucuyu sıkmamak vb. durumlar sayılabilir. Verilen örneklere bakıldığında yazar özellikle uzun ifadelerden sonra bu ifadeleri tekrar kullanması gerektiğinde “öyle”, “böyle” ve “şöyle” sözcüklerini kullanmıştır. Böylece yazar hem kelimedenden hem zamandan tasarruf etmiş hem de metinde akıcılığı sağlamış; metnin sıkıcılığını kırmıştır. Aynı şekilde okuyucu da değiştirimler sayesinde metnin sıkıcılığından sıyrılmış, akıcı bir okuma eylemi gerçekleştirmiştir.

1.1.7. Metni Bölümlere Ayıran Belirticiler

Belirticiler, roman içerisinde bir olayın veya durumun bölümlere ayrılmasına ve anlaşılmasına yardım eden unsurlar olarak karşımıza çıkar. Belirticiler metinde olayların gelişim evrelerine göre yer alabilirler. Aslında bakıldığında bağdaşıklıkla doğrudan ilgilidir. Burada siyak-sibak dengesi gözetilir. Doğan Günay bununla ilgili

Metni bölümlere ayıran belirticiler (fr. marqueur), olayın gelişim aşamalarına göre bulunabilir. Belirticiler için bağdaşıklık ilişkisi (fr. lien cohésif) terimi de kullanılır. Metinler, kurgusu gereği belli bir sıralama içindedir. Bu sıralamada bir bağdaşıklık vardır ve aralarındaki ilişki de belirticilerle sağlanır

(2017, s. 108) açıklamasında bulunur. Bir örnekle netleştirecek olursak: *Kasabanın etrafındaki bağlar da kayboldu sonra uğultularıyla birlikte dağ, dağla birlikte ova da*

kayboldu cümlesi verilsin. Bu cümlede belirtici sonra sözcüğüdür. *Sonra* belirticisi öncesinde ve ardından gelen yargılarla iki ayrı durumu ifade eder. Önce kasabanın etrafındaki bağlar kaybolmuştur sonra ise dağ ve ova kaybolur. Görüldüğü üzere sonra belirticisi ile bu iki ifade metin bölümlere ayrılmıştır.

Aşağıda *Kuşlar Yasına Gider* adlı romandan alınan örnekler verilmiştir. Romandan belirtici olarak *önce*, *sonra*, *artık* kelimeleri seçilmiş ve bu kelimeleri içeren örnekler verilmiştir.

1.1.7.1.“Önce” Belirticisi

İncelenen romanda “önce” belirticisi birçok yerde kullanılmıştır. Belirticilerin temel görevine uygun olarak “önce” belirticisi kendi ile kendinden sonra gelen ifadeyi bölümlere ayırmıştır. Aşağıda “önce” belirticisine ait örnekler verilmiştir:

[1] Arabaların, insanların ve ortalığı kaplayıveren şemsiyelerle keskin korna seslerinin arasından geçip Mercan Medikal'in kapısına vardığımda **önce** üstümde başımda biriken karları silkeledim bu yüzden, ayaklarımı yere birkaç defa pat pat vurdum. İçeri girdiğimde de o çıtı pıtı kızla karşılaştım, sol omzunu duvara yaslamış, masanın gerisinden kapıya doğru bakıyordu (s.17).

Başkahraman yazar, Mercan Medikal'e geldiğinde yaptığı ilk işin üzerinde biriken karları silkelemek olduğunu ifade eder. Böylece “önce” belirticisi ile bu ifade ile bu ifadeden sonra gelen ifade olan içeri girmesini ve gördüklerini birbirinden ayırır.

[2] Baksana anne, dedim, şuradaki çocuk akrabalarından biri mi?

Annemden **önce** Ayperi seğirtti tabii, bir eliyle bana, bir eliyle pervaza tutunarak başını uzatıp merakla dışarıya baktı (s.51).

Verilen örnekte de “önce” belirticisi kendinden evvel kullanılan “baksana anne, şuradaki çocuk akrabalarından biri mi” ifadesi ile ardından gelen “Ayperi seğirtti tabii” ifadesi arasında ayırıcı görev üstlenmiştir.

[3] Odadakiler babamın ameliyat olmak istemeyişinden yola çıkarak, kasabada kimlerin ne vakit, hangi sebeple bıçak altına yattığını konuştular **önce**, bunların arasından turp gibi iyileşip ayağa kalkanların adlarını saydılar ve masada kalanlara da, ne yapalım, takdiriilâhî böyleymiş diyerek hep birlikte rahmet okudular (s.103).

Bu örnekte ilk olarak odadakilerin “kasabada kimlerin ne vakit, hangi sebeple bıçak altına yattığı” konuşulmuş ardından “ayağa kalkanlar ve masada kalanlar” konuşulmuştur. Bu ayırım yine “önce” belirticisi ile yapılmıştır.

[4] Daracık sokaklarda bir hayli gezindikten sonra arabayı otopark olarak kullanılan, etrafı briket duvarlarla çevrili bir arsaya bıraktım o gün, yürüyerek geri döndüm ve içeri girmeden **önce** durup bahçe kapısındaki akasyaların gölgesinde bir sigara içtim (s.130).

Örnekte “içeri girmeden önce” ifadesi ile “durup bahçe kapısındaki akasyaların gölgesinde bir sigara içtim” ifadesi arasında bir belirtici görevi üstlenen “önce” sözcüğü yapılan ilk işin akasyaların gölgesinde sigara içmek ardından içeri girmek olduğunu belirtir.

[5] Babam gencecikti tabii, otuzlu yaşlarının ortasındaydı henüz. Saçları simsiyahtı, her sabah evden çıkmadan **önce** onları ıslatıp aynanın karşısına geçer, özene bezene tarardı (s.189).

Verilen örnekte yine önceki örnekte olduğu gibi önce sözcüğü bir belirtici olarak kullanılmıştır. Verilen ifadeden anlaşılacağı üzere başkahramanın babası önce saçlarını ıslatıp aynanın karşısına geçerek özene bezene tarar ardından evden çıkardı.

1.1.7.2.“Sonra” Belirticisi

“Sonra” belirticisi, ele alınan romanda pek çok yerde kullanılmıştır. Bu belirticilerin görevi kendinden önce gelen ifade ile ardından gelen ifadeyi bölümlere ayırmaktır. Aşağıda “sonra” belirticisine ait örnekler beş örnekle sınırlandırılarak verilmiştir:

[1] Ben de sehpanın üstünde duran fincanları mutfağa götürdükten **sonra** balkona çıktım. Apartmanlara, çamlara ve gecenin içinde zonklayıp duran ne idiği belirsiz uğultulara bakarak peş peşe iki sigara içtim orada (s.32).

Verilen örnekte başkahraman yazarın sehpa üzerinde duran fincanları mutfağa götürmesinden bahsediyor. Ardından “sonra” belirticisi ile balkona çıktığı bahsi geçiyor. Bu iki işlem arasında yazar “sonra” belirticisini kullanmıştır. Böylece iki eylem bölümlere ayrılmıştır.

[2] Fî tarihinde merdivenin dibine dikilen erikle asmanın kesilmesine babam bir türlü razı olmadığı için, basamakları çıktıktan **sonra** her zamanki gibi ikiye bükülüp tek sıra hâlinde yan yan yürüyerek girdik tabii (s.46).

Bu örnekte “sonra” belirticisi yine eylemleri bölümlere ayrılmak için kullanılmıştır. İlk olarak merdiven basamakların çıkılmıştır. Ardından – Aziz’in erikle asmanın kesilmesine razı olmadığı için- ikiye bükülüp tek sıra hâlinde yan yan yürünerek eve girilmesinden bahsedilmektedir.

[3] Sizin kapıdan girmek de mesele, dedi dayım kollarını açıp boynuma sarılırken, **sonra** geri çekildi ve ekledi; enişteyi razı edin de bu erikle asmayı kesin yeğenim, ele güne karşı böyle olmuyor vallahi! (s.57).

Örnekte Hüseyin Dayı başkahramana önce sarılmış ardından geri çekilmiş ve eniştenin erikle asmanın kesilmesi konusunda razı edilmesini istediğini dile getirmiştir. Böylece kullanılan “sonra” belirticisi ile metin bölümlere ayrılmıştır.

[4] Bu yüzden direksiyonu her zamanki mola yerine, sağ tarafa kırdım hemen, arabayı çamların dibine park ettim. **Sonra** gidip kafesteki kecliğe ve onun aşağısında, tahta bölmenin içinde yaşayan tavşanlara baktım kızımın gözleriyle (s.73).

Başkahraman yazar verilen örnekte ilk olarak arabayı çamların dibine park etmiştir. Ardından kafesteki kecliğe ve aşağısındaki tavşanlara bakmıştır. Bu iki eylem “sonra” belirticisi ile bölümlere ayrılmıştır.

[5] Suat öldükten **sonra** yıllarca kokladım ben o paltoyu, kardeşiniz aklıma düştükçe, burnumun direği sızladıkça sandıktan çıkarıp çıkarıp sarıldım, yüzüme gözüme sürdüm, öptüm (s.154).

Yine bu örnekte de önce Suat ölmüştür. Ardından annesi yıllarca onun paltosunu koklamış, aklına Suat düştükçe sandıktan çıkarıp o paltoya sarılmış, yüzüne gözüne sürmüş ve öpmüştür. “Sonra” belirticisi burada da metni bölümlere ayırmıştır.

1.1.7.3.“Artık” Belirticisi

“Artık” belirticisi, verilen bir metinde yapılan veya söylenen bir eylemin bundan böyle yapılmadığını belirtmek amacıyla kullanılır. İncelenen romanda bu belirtici pek çok yerde karşımıza çıkmaktadır. Aşağıda “artık” belirticisine ait örnekler beş örnekle sınırlandırılarak verilmiştir:

[1] Benim çocukluğumda cip çok eskilerde kalmıştı, esamisi bile okunmuyordu **artık** ve başına buyruk yaşamayı seven babam kime ait olduğunu bilmediğimiz kamyonlarda uzun yol şoförlüğü yapıyordu (s.31).

Örnekte cipin çok eskilerde kaldığı bundan böyle esamisinin bile okunmadığı söylenmektedir. Çok eskilerde kalması ve esamisinin okunmaması ifadeleri “artık” belirticisiyle metni bölümlere ayırmaktadır.

[2] İnsanı kederlendiren, mendil kadar, daracık bir gökyüzü vardı bu tepenin üstünde. İşte o mendil maviliğini yitirip kararmaya başladığında, elimde tepeleme izmarit dolu kocaman bir kül tablasıyla kalktım **artık** yerimden, mutfığa geçtim ve Seher’in dönüş saati yaklaştığı için, yemek masasını hazırlamaya koyuldum (s.40-41).

Verilen örnekte başkahraman yazar elinde tepeleme izmarit dolu kocaman bir kül tablasıyla artık yerinden kalktığını söyler. Burada kalkmak ve kalkmamak ifadeleri “artık” belirticisiyle metni bölümlere ayırmıştır. Yani yazar daha önce o vaziyette oturuyorken artık kalkmıştır.

[3] Eylülün başında, her yer sararıp solmaya yüz tutmuşken bu kez annem aradı beni, yaprak yaprak dökülen kupkuru bir sesle, baban **artık** yürüyemiyor oğlum, iki koltuk değneğiyle bile yürüyemiyor, dedi (s.70).

Bu örnekte annesiyle konuşan yazar babasının artık yürüyemediğini öğrenmektedir. Burada da yürüyebilmek ve yürüyememek ifadeleri “artık” belirticisi ile metni bölümlere ayırmıştır.

[4] Bekir’in rüyası annemi çok etkilemişti. Bakarken, **artık** aniden kayboluvorecekmiş gibi, korku dolu gözlerle bakıyordu babama (s.148).

Bekir rüyasında Aziz’in öleceğine dair birtakım işaretler görmüş ve bunu da başkahraman yazarın annesine anlatmıştır. Anne de eşi Aziz’e bakarken artık onun aniden kayboluvoreceğini -öleceğini- düşünmeden edemez. Burada yaşamak ve ölmek ifadeleri “artık” belirticisiyle metni bölümlere ayırmıştır.

[5] Bugün yola çıkayım hatta, bir gün kalayım, yarından sonra da sen buradan ayrılmadan döneyim. **Artık** annemi yalnız bırakmayalım babamın başında (s.240).

Son olarak verilen bu örnekte iki kardeş aralarında artık annelerini yalnız bırakmamaları gerektiği üzerine konuşurlar. Bugüne dek annelerini babalarının başında yalnız bırakabiliyorlarken artık bırakmamaları gerektiği üzerine konuşurlar. Burada annelerini yalnız bırakmak ve bırakmamak ifadeleri “artık” belirticisi ile metin bölümlere ayırmıştır.

Sonuç olarak yukarıda verilen bilgilere bakıldığında belirticiler metin içinde verilen ifadeleri bölümlere ayırmak üzere görevlendirilmiştir. Yazar aynı metinde iki ifade verir ve bunları bölümlere ayırır. Romandan örnek olarak seçilen *önce*, *sonra* ve *artık* belirticileri metni bölümlere ayırmada kullanılmıştır. *Önce* ve *sonra* belirticisi eylem veya durumlarda bir sürerlilik ifade ederken *artık* belirticisi daha çok iki ifadeyi zıt olarak bölümlere ayırmıştır. Verilen örneklerde iki ifade arasındaki anlam bağlam yoluyla kolayca anlaşılmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

METNİN TONU

1.2. Metnin Tonu

Ton, TDK güncel sözlüğünde, konuşmada sesin duyguları belirtecek biçimde çıkması olarak tanımlanır (TDK Yayınları, 2011). Konuşmada anlaşmayı önemli kılan bir husustur. Çünkü ton konuşmada duygulara yön veren bir görevlidir. Doğan Günay metnin tonu için “Metinde ton, okuyucuda belli bir duygu uyandıran ve onda üzüntü, sevinç, coşku, heyecan gibi ruhsal etki yapan özelliklere denir ve yazarın ürettiği metin aracılığı ile okuyucuda yaratmayı amaçladığı ruhsal etkilemeyi belirtmek için kullanılır” (Günay, 2017, s. 225) açıklamasını yapmıştır. Açıklamadan da anlaşılacağı üzere metinde ton metnin muhatabı olan okuyucuda belli başlı duyguları uyandırmak amacıyla başvurulan özelliklerdir. Bu duygular mutluluk, hüzn, heyecan veya coşku olabilir. Yazar, metnin okuyucuda hangi duyguları uyandırmasını istiyorsa metnini de ona uygun tonlarda şekillendirecektir.

Bir metinde pek çok farklı ton bir arada kullanılabilir. Doğan Günay metnin tonlarını okuyucu üzerinde bıraktığı etkiye göre on farklı tona ayırır. Bunlar:

- Öğretici
- Esenlikli
- İçsel
- Dokunaklı
- Dramatik
- Ağlatısal
- Destansı
- Düşlemsel
- Kalem Kavgasına Yatkın
- Gülmece (Günay, 2017, s. 225).

1.2.1. Esenlikli

Esenlikli (fr. euphorique) metin tonunda, mutluluk ve sevinç türü anlatımlar yer alır. Daha çok çocuklara yönelik anlatımlarda esenlikli tonda metin kullanılır (Günay, 2017, s. 226).

Esenlikli ton metinde yalnızca başkahraman yazarın kızı olan Ayperi ile yaşanan sahnelerde gözlemlenir. Bu sahnelerde genellikle Ayperi'nin neşesi konu edilir. Ayperi var olan sessizliği mutluluğu ile böler. Tespit edilen örnekler aşağıda verilmiştir:

[1] Seher de çok geçmeden kızımızla birlikte kapıdan girdi zaten, bana doğru şöyle bir seslenerek, neşeli bir bulut gibi, kendi aralarında konuşa konuşa salona yürüdüler. Kulağıma geldiği kadarıyla Ayperi, hayvanların yıkadıkları çamaşırları leyleklerin gagasına asabileceklerini söylüyordu annesine. Ardından da birbirlerinde yankılanırcasına, gürültülü bir şekilde gülüşüyorlardı (s.41).

Verilen örnekte Ayperi ile annesinin konuşuyor hatta gülüşüyor oldukları ifade edilmektedir. Ayperi'nin neşesi roman boyunca bulaşıcıdır. Burada da hayvanlarla ilgili söyledikleri neşeli bir ortam yaratılmasına sebep olmuştur. Dolayısıyla esenlikli ton kullanılmıştır.

[2] Bab, dedi bana doğru dönüp gözlerimin içine bakarak; biliyor musun, gördüğüm rüyada biz seninle büyük bir defterin içinde yürüyorduk. Öyle böyle değildi ama, defter çok büyüktü, çok... Biz de baba kız, habire yürüyorduk işte. Sonra işte böyle yürürken, bizim üstümüze aniden kocaman bir kalem düşmesin mi?

Ee, ne yaptık o sırada?

Hemen kollarımızı uzattık, ikimiz bir o kalemi tuttuk, yoksa ezilecektik altında. Tuttuktan sonra da defterin yüzüne bir daire çizdik aceleyle. Boşluk çizdik yani, anlıyor musun, sonra da işte çizdiğimiz o boşluktan fırt diye defterin dışına çıktık. Peki, çıkınca nereye düştük biliyor musun?

Nereye?

Gökkuşağının üstüne düştük ve bizim ağırlığımızla gökkuşağı o sırada hafifçe yaylandı.

Sonra?

Bitti, dedi Ayperi ellerini iki yana açarak; işte böylece, o kocaman kalemin altında ezilmekten ikimiz de kurtulduk!

Hımmm, dedim ona; anlıyorum ama ben yine de kurtulduğumuzdan pek emin değilim.

Sayfaya boşluk çizdik, oradan geçip fırt diye defterin dışına çıktık!

Benim kafamı gökkuşağı karıştırdı kuzum, dedim; biliyorsun, renklerin tümü var onda. Beyaz da tüm renklerin birleşimi olduğuna göre, demek ki biz yine beyaz bir yere düştük. Defterin dışına çıkıyoruz diye öteki sayfaya düşmüş olabiliriz yani, öyle değil mi?

Bir müddet gözlerimin içine baktı Ayperi. Rüyasındaki defteri orada görüyormuş gibi, şaşırarak baktı. Sonra gülümsedi birden. Sol yanağındaki gamze usulca ışıldayıp söndü (s.42-43).

Örnekte Ayperi'nin gördüğü rüyadan babasına bahsettiği görülür. Ayperi hem zekâsı hem de neşesiyle dikkat çeker. Heyecanla anlattığı rüyası okuyucuda da gülümsemeye sebep olur. Dolayısıyla esenlikli ton kullanılmıştır.

[3] Şu hâle bak, dedim kendi kendime, bahçede kazı yapsak yerin altından araba çıkacak âdeta!

Kedi çıksın, dedi Ayperi.

Sadece diliyle değil, bana bakan uzun kirpikli, kocaman gözleriyle de söyledi bunu (s.54).

[4] Tanıyor olmama rağmen, başımı çevirip Cu'ya alıcı gözle yeniden baktım. Neredeyse hiç miyavlamayan, kuyruksuz bir kediymi bu; gövdesinde sarı, beyaz, gri ve kahverengi benekleri vardı. Hareketlerinin yavaşlığına

bakılırsa, biraz yaşlıcaydı muhtemelen. O da salıncakların yanına doğru uzaklaşıp durmuş, oradan bana bakıyordu o sırada.

Anladın mı, dedi Ayperi.

Anlayamadım kızım, dedim ona; hadi yorma beni, sen anlat.

Dikkatli bakamadın bab, dikkatli bakamadın, dedi başını iki yana sallayarak; bunun adı Boncuk’muş aslında, tamam mı? Sonra feci bir kaza geçirmiş ve kuyruğu dibinden kopmuş. Vücudu böyle eksilince adı da eksilmiş tabii, Boncuk'tan geriye sadece Cu kalmış.

Hımmm, dedim, bu güzel bir açıklama oldu. Fakat Cu’nun soyadı da var, dedi gülümseyerek.

Soyadı ne, diye sordum.

Martesi, dedi keyifle; hadi bab, adıyla soyadını birlikte söyle bakalım?

Cu Martesi, dedim.

Usulca güldü Ayperi (s.113).

Son olarak verilen örnek yine Ayperi ile ilgilidir. Ayperi sokak kedilerini düzenli olarak ziyaret eden, onlarla oynayan ve ilgilenen bir çocuktur. Öyle ki üç sokak kedisi vardır ve her birine bir isim takmıştır. Bunlardan Cu adlı kedinin isim hikayesi oldukça dikkat çekicidir. Daha beş yaşındaki bir çocuğun böylesine mantıklı hikayeler kurması esenlikli ton havasına da değer katmıştır. Kuyruğu kesilen kediye bir sözcüğün kesilmiş hâliyle isim takmak, o isme bir soy isim oyunu yapmak metnin esenlikli tonda olmasına ortam yaratmıştır.

1.2.2. İçsel

İçsel (fr. lyrique) tondaki metinlerde duyguların, doğanın ve “ben”in anlatımı daha fazladır. Duygusal imgeler oldukça fazladır. İçsel tonun ağır bastığı metinlerde yazar ile okuyucu arasında aynı ruh hâli yaratılır. Bütün insanlarda ortakmış gibi varsayılan bazı iç duyguları canlandırır (Günay, 2017, s. 227).

İçsel ton metinde daha çok Aziz'in etrafında oluşur. Ona hasret büyüyen evlatları, eşi ve dostları özellikle Aziz kaza geçirip evine döndükten sonra onun etrafında pervane olurlar. İlerleyen zamanda rahatsızlığı nükseden Aziz hüzne kapılır ve içsel acılarla baş etmeye çalışır. Böylece hem Aziz hem de yakınındakiler garip bir içsel hüzne kapılır. Tespit edilen örnekler aşağıda verilmiştir:

[1] Ertesi gün akşama doğru, babam uyurken beni evin önüne çağırdı Nihat. Ağbi, dedi; babamın vaziyeti kötüleştikçe gelip gidenler çoğaldı, bu erikle asmayı keselim bence, olmuyor böyle.

Bahçe kapısına yakın bir yerde, domates arıklarının üst başındaydık.

Babam onların kesilmesine razı değil, bunu biliyorsun, dedim.

Fakat böyle hiç yakışık almıyor ağbi, diye ısrar etti Nihat; eve girip çıkanlar duvara sürtünerek, tek sıra hâlinde yan yan geçiyorlar oradan, ayıp oluyor.

Hem babama söylemezsek, nereden bilecek kesildiğini?

Bir şey diyemedim Nihat'a, başımı eğerek gittim, bahçe kapısının önündeki taşta oturdum. O bir testere buldu sonra, erikle asmanın başına dikildi ve oradan bir müddet bana baktı. Ben sigara yakmışım o sırada, sırtımı kasabaya dönmüş, ağızımdaki dumanları dağlara doğru üflüyordum habire. Bazen de başımı çevirip havada uçuşan dumanların arasından Nihat'a bakıyordum. İşte ben böyle boğazıma tıkanan kocaman bir yumrukla orada otururken, ilkin asma kesildi. İplere ve çivilere tutunarak çatıya doğru tırmandığı için, kesilir kesilmez devrilmedi tabii, azıcık gevşedi sadece. Cümle kapısıyla duvarın yüzüne asılı kalan dalları tutup teker teker indirdi Nihat.

Ben sigaramı söndürüp yenisini yakarken de eriği kesmeye başladı. Gövdesinde testere çalıştıkça sarsıldı erik, yaprak yaprak sarsıldı, sarsıldı, sarsıldı ve yanının üstüne küt diye devrildi aniden.

Erik değil de babam devrilmiş gibi oldu o sırada, canım acıdı (s.209-210).

Verilen örnekte iki kardeş babalarının göz bebeği olan erikle asmanın misafirleri rahatsız ettiğiyle ilgili konuşmaktadır. Her gelen ne kadar zorlanarak erikle asmanın altından geçse de hatta kendi hastalığına rağmen Aziz de zorlansa da Aziz bir türlü kesilmesine razı gelmez. Aziz'in hastalığı iyice ilerleyip evden çıkamaz hâle gelince de Nihat misafirleri de düşünerek testere yardımıyla eriği ve asmayı keser. Onların tek hamlede kesilmeyip bir miktar cebelleşilmesi sonucunda devrilmeleri başkahraman yazara babasını, babasının çektiği acıları tekrar hissettirir ve yazar tıpkı erikle asma gibi babasının da sonunun yaklaştığını içsel bir şekilde aktarır.

[2] Babam o yıllarda TIR şoförüydü, dedim ona, elimde ki sigarayı söndürüp yenisini yaktıktan sonra; dur durak bilmeden, devamlı yurtdışına gider gelirdi. İşte, bir gün duyduk ki Suudi Arabistan'da kaza yapmış, Osmanlı devrinde Sürre Alayı'nın konakladığı, Tebuk yakınlarında bir yerde. Gecenin karanlığında yaklaşıyormuş oraya, bir virajı dönünce önüne aniden yolun kenarına park edilmiş başka bir TIR çıkmış. Daha doğrusu, karanlığın içinde duran başka bir karanlık... Ortalıkta uyarı işareti falan olmadığı için, babam hızını alamayıp güm diye, büyük bir gürültüyle o karanlığa bindirmiş tabii. Belki de olması gerektiğinden daha süratliydi, bilemiyorum artık. Şoför mahalline sıkışmış kalmış sonra babam, acılar içinde, kurtarın beni, Allah aşkına kurtarın, diye bağırmaya başlamış ama etrafına toplanan insanlar hiç müdâhale etmemişler ona, polis gelene kadar katiyen bir şey yapamayız, bekle, demişler. Tebuk'taki hastaneye epeyce geç götürülmüş bu yüzden. İş işten geçtiği için, doktorlar da sol bacağı dizin hemen altından kesmek zorunda kalmışlar. TIR'ın Berlin'de yaşayan sahibi kaza haberini alır almaz Türkiye'ye gelmişti o günlerde, Suudi Arabistan'a gidebilmek için, elinde çanta habire sağa sola koşuşturuyordu. Oradaki resmî işlemleri gidip onun yapması gerekiyordu çünkü. Ben de hemen her gün bir avuç jetonla postanenin önüne gidip ankesörlü telefonlarla ulaşıyordum babama, binlerce kilometre uzaktan onu neredeyse bebek

avutur gibi avutuyordum. Kırık dökük İngilizcemle santraldeki görevliye meramımı anlatıp odasını bağlattığımda, âh oğlum âh, bacağımanın birini Arabistan çöllerinde bıraktım, diyerek önce hıçkırığa hıçkırığa ağılıyordu babam (s.26-27).

Örnekte Aziz'in tır şoförlüğü yaptığından bahsedilir. Aziz araçlara ve şoförlüğe çok bağlı biridir. Öyle ki bu aşkla Suudi Arabistan'a bile gitmiştir. Bir gün geçirdiği bir kaza sonucu sol bacağına kaybeder. Aslında hastaneye erken yetiştirilse insanlar yardım etse belki de bacağı kurtulacaktır fakat işler öyle olmamıştır. Oldukça duygusal olan Aziz'in, bacağına birini Arabistan'da bırakmış oluşu yazar tarafından içsel bir tonda verilmiştir.

[3] İşte o karakış bastırdığında, diye devam etti babam; televizyonun verdiği akşam haberlerinde gördüm ben Gümü'yü. Üzerinden geçtiğimiz şu yolda bir sürü araba mahsur kalmıştı, kamyonlar, TIR'lar, otobüsler ve otomobiller yarı bellerine kadar kara gömülü vaziyette, peş peşe, öylece bekliyorlardı. İnsanlar çaresizlikten, avuçlarının içine hohluyordu camlarda; titremekten bir hâl olmuş, çeşit çeşit yüzlerce insan. Aralarında çocuklar, hatta henüz memeden kesilmemiş ufacık bebeler de var tabii... İşte o vakit bu Gümü'nün ahalisi hep birlikte ellerinde battaniyelerle, çeşitli yiyeceklerle arabalara doğru koştu karların içinden. Kamyonculara, otobüs yolcularına yiyecek verdiler, çay dağıttılar o soğukta.

Durdu babam, son cümleyi söylerken sesinin rengi değişmişti; öne doğru eğilip boynunu uzatarak yutkunmaya çalıştı ama yutkunamadı ve birden hıçkırığa hıçkırığa ağlamaya başladı.

Ben o sırada ne yapacağımı bilemedim.

Len Müslüman, durduk yerde niye ağlıyorsun sen, dedi annem arka koltuktan; kendi derdimiz bize yetmiyor mu? Yolda kalanlara yiyecek vermişler, çay dağıtmışlar işte, ne var bunda ağlayacak?

Yahu, dedi babam hıçkırıklarının arasından; o insanların yüzleri var ya yüzleri, dağıttıkları çaydan daha sıcaktı (s.81-82).

Bu örnekte yazar Aziz'in bir haberi seyretmesi üzerine içselleştirdiği duyguları okuyucuya aktarır. Bir kış vakti kardan dolayı yolda kalan araçlara insanların yardım ettiğini gören Aziz yardımın kendisine yapılmamasına rağmen o bölge halkına apayrı bir saygı ve şefkat duyar. İnsanların yüzünde sıcak gülümsemeler görmek Aziz'i oldukça duygusallaştırır. Bu olayı her hatırladığında da aynı duygusallıkla hatırlar. Aziz Suudi Arabistan'da yardıma muhtaçken ona bu iyiliğin yapılmamasından dolayı da bu durum onu daha da hassaslaştırır. Yaşanılan tüm duygular içsel bir şekilde okuyucuya aktarılır.

[4] Bir keresinde benim sürdüğüm kamyon arızalandığı için başka bir şoförle çıkmıştı sefere, o şoför de yememiş içmemiş, patrona anlatmış İdris'in uykucu olduğunu. Bunun ruhu patates çuvalı gibi yahu, yola çıkar çıkmaz uyuyor, demiş. Gözünün yaşına bakmadılar tabii, şak diye, hemen kestiler biletini. Ee, el kapısı bu; el kapısı dedin mi, şöyle bir müddet durup düşüneceksin. Hastan olur, gidemezsin icabında. Doğanın olur, ölenin olur, bilemezsin. Haberi bile ulaşmaz sana... Velhasıl, acı biberdir el kapısı. Ben onu bunu bilmem, şu yalan dünyada en iyisi, el kapısına hiç muhtaç olmamaktır (s.222).

Verilen örnekte el kapısının ne zorlu bir yer olduğundan bahsedilmektedir. Aziz kendi otobüsü varken ve bu araçlarla iş yapıyorken bir gün onları satmaya karar verir. Daha sonra eski ortağının altında çalışmasını sürdürür. Hatta yurtdışına -Suudi Arabistan'a- gider, orada şoförlük yapar. Bu sıralarda küçük oğlu Suat çiçek hastalığından dolayı vefat eder. Fakat Aziz değil Suat'ın cenazesine gelmek onun vefat haberini bile almaz. Bu yüzden de el kapısında çalışmayı acı biber olarak görür. Çünkü daha sonra bu olaydan ötürü çok acı çeker. Hatta yaşamının son zamanları eşine hep Suat'ın cenazesini sorar. Yazar burada Aziz'in yaşadığı acıları içsel bir tonda okuyucuya aktarır.

[5] Annen bana çok iyi baktı, tuttuğu altın olsun diyorsun, dedim birden.

Evet, evet anlamında peş peşe başını salladı ve elini uzatıp yatağın kenarında duran elimin üstünü birkaç defa yepti babam. Ardından da dayanamadı, yine başını önüne eğerek, siyim siyim ağlamaya başladı.

Annem de ağlıyordu kuzinenin dibindeki minderin üstünde. Yazmasının ucuyla gözlerini silerek usulca doğruldu sonra, yatağın kenarına yaklaştı, babamın ellerini sımsıkı tuttu.

Bana bak Müslüman, dedi, gözyaşlarının arasından yükselen titrek bir sesle; ben bu kapıya duvağımla geleli elli yedi sene oldu. Elli yedi sene boyunca sen de bana çok iyi baktın, hiç hatırimi yıkmadın, Allah senden razı olsun! (s.239).

Son olarak verilen örnekte Aziz son günlerini yaşamaktadır. Artık konuşma yetisini kaybetmiş, ailesiyle işaretlerle anlaşılmaktadır. Aziz'in hayatının çoğunu kesin bir şekilde belirtilmese de şoförlükle geçirdiği okuyucuya sezdirilmiştir. Aziz kaza geçirip eve dönmesinin ve ailesiyle az vakit geçirmesinin üzüntüsünü yaşar. Eşi ve çocukları ona hiçbir zaman kızmaz ve gücenmez; sadece ona hasret yaşarlar. Aziz de tüm bunların farkındadır ve son günlerinde anlatabildiğince kendisini ifade etmeye çalışır. Eşinin kendisine çok iyi baktığını söyler. Eşi de Aziz'i kendisine ve ailesine çok iyi baktığı konusunda onu telkin eder. Fakat Aziz eksik kaldığının farkındadır ve bu anlarda yaşanan duygular içsel bir şekilde verilmiştir.

1.2.3. Dokunaklı

Dokunaklı (fr. pathétique) tondaki metinlerde bir üzüntü hâli vardır. Acı çekme ve hüznün fazlaca kullanıldığı dokunaklı tondaki metinler okuyucu üzerinde oldukça fazla etki yapar (Günay, 2017, s. 228).

Metin çoğunlukla duygusal olarak ele alınmıştır. Dolayısıyla dokunaklı ton da kullanılmıştır. Başkahraman yazarın babası Aziz'in çektiği acılar, evlatlarının ve eşinin ona yardım etmeye çalışması ve bu sırada yaşadıkları hüznün dokunaklı tonda işlenmiştir. Tespit edilen örnekler aşağıda verilmiştir:

[1] Bir şey demedi babam, başını salladı sadece.

N'oldu peki sana, diye sordum.

Bir müddet, ne olduğunu hatırlamaya çalışıyormuş gibi sustu.

Oradan çıkınca nereye gittiğimi bilmiyorum, dedi sonra yorgun bir sesle; bir başıma, yokuş aşağı yürüdüm epeyce. Sonra geniş, çok geniş bir caddenin karşısına geçtim ve geçer geçmez de kendimi ağaçlarla kaplı bir yerde buldum. Parktı herhâlde orası, duvar gibi koyu renk bir şeyin önün de yan yana duran heykeller, onların sağında solunda da kabartmalar vardı.

Güvenpark'a girmişsin, dedim.

Bilmiyorum artık neresi olduğunu, diye devam etti babam dirseğinin üstünde hafifçe doğrularak; işte orada, yerleri kaplayan kar yüzünden hiç farkına varmamışım ben, gide gide gitmiş, büyükçe bir havuzun ortasında yürümeye başlamışım. Ayaklarımın altındaki buz çatıradak kırılınca, daha ne oluyor demeye bile kalmadan paldır küldür suyun içine düştüm tabii. Üstelik düşmemle birlikte elimden kayan koltuk değneğini de kaybettim. Sonra işte ben orada, buz tabakalarının arasında can havliyle çırpınırken, yanımdan yöremden bir sürü insan geldi geçti ama hiçbiri, hiçbiri başını çevirip bakmadı oğlum. Anlıyor musun, hiçbiri... Sesime kulak veren de olmadı.

Yeniden ağlamaya, gözlerinden yeşil yeşil yaşlar dökmeye başlamıştı babam (s.21-22).

Verilen örnekte Aziz Ankara'da egzersiz yaptığı hastaneden çıkmıştır. Aslında çocuğu olan başkahraman yazar her gün onu alıp eve dönmektedir fakat Aziz o gün egzersizden erken çıkar ve oğluna da yük olmamak adına kendi başına eve dönmek için yola koyulur. Yolda farkında olmadan kış günü donmuş havuzun üzerinde yürümeye başlayınca da buz kırılır ve Aziz o suyun içine düşer. Yoldan gelip geçen insanların hiçbiri Aziz'e yardım etmez. Bu ona içten içe Suudi Arabistan'da yaşadığı elim kazayı

da hatırlatır. Çaresiz olduğu anlarda insanların Aziz'e yardım etmemesi yazar tarafından dokunaklı tonda verilmiştir.

[2] İllâki ameliyat mı, dedi babam o sırada.

Başka çare yok Aziz Bey, dedi doktor, bakışlarını babama çevirip ellerini iki yana açarak; maalesef başka çare yok, evet, illâki ameliyat.

Hafifçe titreyen zayıf bir sesle, bu yaşta ameliyat olamam ki ben, bünyem kaldırmaz, dedi babam.

Bunu dedikten sonra da, tekerlekli sandalyenin üstünde aniden ağlamaya başladı. Sandalyeyi tuttuğum için o sırada ben onun arkasında dikiliyor ve bu nedenle yüzünü göremiyordum ama yeşil yeşil dökülen gözyaşlarını görüyordum. Her damla benim içime düşüyordu çünkü (s.95).

Örnekte Aziz'in hastalığının ilerlediği ve tedavisi için ameliyat olması gerektiği konuşulmaktadır. Ameliyattan başka çare de yoktur. Bunu öğrenen Aziz aslında durumunun farkındadır. Eğer ameliyat olacak olursa iyileşeceğini düşünmez aksine ya masada kalacağını ya da ameliyattan bir süre sonra vefat edeceğini düşünür. Bu da hem maddi hem de manevi olarak ona zarar verecektir. Bu yüzden ameliyat olmak istemez. Ameliyat olmak istemediği için Aziz artık iyileşme sürecini geçmiş yavaş yavaş ölüme hazırlanmaktadır. Bu durum yazar tarafından Aziz'in gözyaşlarıyla dokunaklı tonda verilmiştir.

[3] Gülfem Yenge de bir müddet gözleriyle onu takip ettikten sonra merdivene doğru yaklaştı sendeleye sendeleye, orada durdu ve başını çevirip mahzun bir ifadeyle baktı. Bunu fark edince, Eyüp Amca yel yepelek onun yanına koştu hemen; elindeki taşları yere bırakıp içlerinden birini seçti ve tozunu toprağını üfleyerek, armağan verir gibi nazikçe uzattı karısına. Ben az öteden, onlara bakıyordum o sırada; kısa görü nen uzun bir cümleye, etkisi aylar sonra hissedilecek olan hüznünlü bir sahneye ya da derinliği yüzeyine gizlenmiş, kenarları günlük hayatın meşgalesiyle çevrili muhteşem bir resme bakar gibi bakıyordum. Gülfem Yenge, belli belirsiz aydınlanan

yüzünü yere eğerek birkaç adım daha ilerledi işte ben böyle bakarken, sonra durdu, derin bir nefes alarak bir adım daha attı, sonra yine durdu ve elindeki taşı yavaşça merdivenin dibine bıraktı. İçin için eriyormuş gibi görünen o incecik sesiyle, Aziz, dedi bırakırken; Aziz, bak ben de taş getirdim.

Babam erikle asmanın gerisinden, eksik olma komşu, eksik olma dercesine başını salladı birkaç defa. Soluna döndü ardından da, yavaşça, ellerinin tersiyle gözlerini sildi (s.123-124).

Ele alınan örnekte hem Aziz'in hem de Gülfem Yenge'nin durumu dokunaklı tonda verilmiştir. İkisi bir bakıma kader ortağıdır. Aziz kaza sonucu sol bacağını kaybetmiş, üstüne lenfoma hastalığıyla mücadele etmekte; Gülfem Yenge de bir eşek tepmesi sonucu hastaneye geç yetiştirilmesi neticesinde yürüme güçlüğü çekmekte ve hareketlerinde kısıtlılık gözlemlenmektedir. Başkahraman yazar, babası Aziz yürüyemediği için ona bir tekerlekli sandalye alır. Bu sandalyeyi dışarı çıkarken de kullanabilmesi için de evin merdivenlerini rampaya çevirttirir. Bunun için yakın eş dost da gelir ve taşlarla rampayı beslemeye başlarlar. Bu sırada Aziz'i ziyarete gelen Gülfem Yenge de yardım etmek ister. Hareket kısıtlılığından dolayı yerdeki taşı alamayan Gülfem Yenge'nin yardımına eşi Eyüp Amca koşar. Bir taş alır ve ona verir. Gülfem Yenge de taşı Aziz'e götürür; kendisinin de taş getirdiğini söyler. Bu durum Aziz ile Gülfem Yenge'nin kader ortaklığını gözler önüne serer.

[4] Babam âdeta karnının üstünde sürünürcesine, yatağın dibine kadar gidip bir eliyle tutundu sonra; yekini tırmanmaya çalıştı ama olmadı. Olmayınca, kendi başına hareket edemeyen sağ bacağını bileğinden kavrayıp öne çekti biraz, gövdesinin ağırlığını ona verdi ve bir hamle daha yaptı hıh diyerek. Gelgelelim yine başaramadı, dağınık bir şekilde yatağın kenarına abandı kaldı. Hey gidi Aziz hey, Adana'dan yükü sardın da Toroslar'a tırmanıyorsun sanki, dedi o sırada dişlerinin arasından. Sonra başını kaldırıp tavana doğru bakarak, Allahım, ne yaptım da bana bu azabı çektiriyorsun böyle, söyle ne

yaptım, dedi yorgun bir sesle. Gözlerinden pıtır pıtır yaş dökülmeye başlamıştı bunu derken.

Yaz kış yerinde duran kuzinenin arkasında sırtını duvara dayamış, annem de ağlıyordu onunla birlikte. Allahım, dedi sonra babam; Allahım, hadi bana çektiriyorsun da, bu çoluk çocuğun ne günahı var, onlara niye çektiriyorsun? (s.125-126).

İncelenen örnekte Aziz'in artık hastalığının ilerlediği görülür. Öyle ki artık değil emeklemek sürünürcesine hareket etmektedir. Bir başkasının yardımı olmadan yerinden kalkmakta ve yerine oturmakta zorluk çekmektedir. Önceleri ağır işlerin üstesinden geldiği şimdiyse bir yatağa bile tırmanamadığı dokunaklı bir tonda okuyucuya aktarılmıştır.

[5] Ben dayanamayıp elimi omzuna koydum o sırada, hadi baba, ben de yardım edeyim, dedim ama her zamanki gibi istemedi.

Dokundurtmuyor oğlum, dedi annem duman duman tüten gözyaşlarının gerisinden sitemkâr bir sesle; dokununca her yeri acıyormuş.

Acıyor yahu, laftan anlamıyor musunuz, acıyor, diye mırıldandı babam.

Sonra ne yapıp edip bir şekilde tırmandı yatağın üstüne, sırtını yastıklara dayadı ve solundaki pencereye dönerek, güneşin altında parılayan kayalıklara doğru bakmaya başladı. Kayalıkların yerine gençliğini mi koydu da içlendi, yoksa çocuğunun gözleri önünde emeklemek mi ağırına gitti bilemiyorum ama birkaç defa hıçkırdı böyle bakarken. Kirpikleri ıslaktı ve göğsü körük gibi, hızlı hızlı inip kalkıyordu hâlâ (s.126).

Verilen örnek bir önceki örneğin devamıdır. Aziz yatağına tırmanamadığı için oğlu olan başkahraman yazar ona yardım etmek ister. Fakat Aziz yardım kabul etmez. Her ne kadar her yerinin acıdığını söylese de aynı zamanda gurur da yapmaktadır. Çok gururlu biri olan Aziz onca işin üstesinden gelebilmiş fakat bir yatağa tırmanamamış olmanın üzüntüsü içerisinde. Yazar bu durumu dokunaklı tonda okuyucuya sunar.

1.2.4. Dramatik

Dramatik ya da ağılatısal tondaki metinlerde, ölüm, temel izleklerin başında yer alır. Çok ağır bir izlek olan ölüm okuyucu üzerinde oldukça etki yaratır. Gerçeğe benzerlik duygusu oluşturulur (Günay, 2017, s. 235).

Dramatik ton ile dokunaklı ton her ne kadar birbirine benzese de aralarında önemli bir fark vardır: ölüm. Dramatik tonda dokunaklı tona ek olarak ölüm temi işlenir. Tespit edilen örnekler aşağıda verilmiştir:

[1] Onun öldüğü gün, diye devam etti annem; ölüm evimizin bu kadar yakınına geldiğinden midir nedir, baban bir tuhaf oldu oğlum, hakikaten bir tuhaf oldu. Kaba kuşlukta, ulam ulam gelip cenaze evine toplanmaya başladı tabii insanlar. Yabandan yazıdan, arabalarla gelenler de vardı. Dışarısı böyle hareketlenip ince bir uğultu yükselince, baban duramadı, tavana bağladığımız ipe tutunup ıhlaya ıhlaya indi hemen yatağından. Ne yapıyorsun Müslüman, nereye böyle diye sordum ama cevap vermedi bana. Ter içinde, yere oturup körük gibi har har soludu bir müddet. Sonra da, emeklemeye gücü yetmediği için, kilimin üstünde sürüne sürüne, güçbelâ öteki pencerenin dibindeki kanepeye geçti. Kollarını beton çıkıntıya koyup cama burnunu dayadı da artık, o gün Eyüp Amcanın evinin önündeki kalabalığa baktı durdu oradan. Gülfem Yengenin tabutu cenaze arabasıyla götürülürken de dayanamadı, kollarının üstüne kapanıp hüngür hüngür ağladı. Bu arada, Eyüp Amcanı hiç sorma oğlum, hiç sorma; eli böğründe, döndü kaldı adamcağız (s.176).

Verilen örnekte hastalığı ilerleyen Gülfem Yenge ölmüştür. Aziz de bu ölümü öğrenmiş ama hastalığından dolayı cenazeye katılamamıştır. Hem cenazeye katılamaması hem de ölümün kendisine de bu denli yaklaşmış olması onu üzer. Tüm bunlar ölüm temi çerçevesinde dramatik tonda okuyucuya aktarılır.

[2] Zıpır Yokuşu'ndaki çamların karanlık uğultuları arasından tırmanıp Baklan Ovası'na vardığımızda, gösterge panelindeki saat dört buçuğu gösteriyordu. Kasabaya ulaştık on beş, yirmi dakika sonra; Seher'le, arabadan inip hiç konuşmadan eve girdik. Annem, Nihat, küçük teyzem, Hüseyin Dayım, Hicran Yengem, ortanca teyzem ve Metin Enişte salondaydı o sırada; büyük odanın kapısı açıktı, babam içeride, beyaz bir örtünün altında upuzun yatıyordu. Vardım oturdum başucuna, yüzünü açtım ve hıçkırıklarımla birlikte eğilip usulca öptüm.

Kollarımdan tutup kaldırdılar beni, omuzlarımda ve sırtımda gezinen şefkatli dokunuşlar eşliğinde salona çıkarıp duvar dibindeki minderlerin üstüne oturttular. Kimse konuşmadı bir müddet, kendisinden başka hiçbir şeye benzemeyen tuhaf bir sessizlik evin içinde acı acı uğuldadı durdu. Her şey kendi görüntüsünün içinde görüntüsünü bir milim bile eksiltmeden gizlice yanmış ya da her şey kendi sınırlarının dışına çıkarıldıktan sonra kocaman bir kalınlık oluşturan ince titreşimler eşliğinde yeniden eski yerine konmuş gibiydi o sırada. Ya da genişliği ve derinliği dünyanın dışına taşan ulu bir rüzgâr gelip oracıkta donmuş gibiydi.

Sonra ortalık ağardı yavaş yavaş ve biz o gün babamı, kaba kuşlukta defnettik.

Mezarına ancak birkaç kere toprak atabildim ben, daha fazlasına yüreğim dayanmadı. Musa'ya verdim elimdeki küreği, üç dört adım geriye çekilip yere çömeldim ve hıçkıra hıçkıra ağlamaya başladım. Eğilip doğrulan insanları, kürek seslerini, toprağın kokusunu ve mezar taşlarının ağartısını buzlucağın gerisinden görüyormuş gibiydim orada ağlarken. Dünya gözyaşlarımın içindeydi artık, dünya bulanıktı, dünya ıslaktı ve dünya kalın uğultular eşliğinde, etrafa buğular saçarak, hafif hafif titriyordu (s.244-245).

İncelenen örnekte Aziz artık hayata gözlerini yummuştur. Başkahraman yazar babasının ölüm haberini alır almaz Ankara'dan Denizli'ye gelir. Babasını ölü hâlde

görene dek bu ölümü kabullenmek istemez. Onu gördükten sonra da kendini koyuverir, ağlamaya başlar. Aziz'in ölümü sonrası oğlunun hissettikleri dramatik tonda verilmiştir.

[3] Len Hüseyin, dedi sonra, demin senin telefonu at sandı yeğenin.

Dayım kaşlarının altından bana bakıp buruk bir şekilde, hafifçe gülümsedi. Değiştir şunu be, diye çıkıştı İzzet Dayım ona, at kişnemesinden telefon sesi mi olurmuş?

Hüseyin Dayım istifini bozmadı, tespihini çekmeye devam etti.

Ağbi, dedi Hicran Yengem o sırada İzzet Dayıma dönerek; hem de telefonu zırt pırt çalsın dursun istiyor bu senin kardeşin. Musa'ya, Kerem'e ve Davut'a ikide bir kendisini aratıyor. Her seferinde, gece baca demeden, günün hangi saati olursa olsun, aniden arayın beni diye sıkı sıkı tembihliyor çocukları.

Çünkü telefon aniden çalınca, at kapının önüne gelmiş gibi oluyor, dedi Hüseyin Dayım.

İzzet Dayım ters ters baktı ona.

Özlüyorum yeğenim, kızımı çok özlüyorum, dedi Hüseyin Dayım bana dönerek; telefonum çaldı da kişnemeyi duydum mu, inan bana, içim yanıyor. Elini tespihle birlikte kaldırıp göğüs tahtasına vurmuştu bunu derken ve vurur vurmaz da bu sarsıntıyı bekliyormuş gibi, gözlerinden iki damla yaş dökülmüştü. Başını sol omzuna doğru eğerek, yanaklarından süzülen yaşları elinin tersiyle sildi yavaşça.

Duymadım mı da yanıyor, dedi sonra titrek bir sesle; anasını satayım, duymadım mı da yanıyor! (s.101-102).

Örnekte Hüseyin Dayı'nın, atının ölümünden sonra telefon zil sesini at kişnemesi olarak ayarladığı görülür. Telefon birden çalınca başkahraman yazar ecel atı olarak bildiği atın birden evin içine daldığı hissine kapılır ve korkar. Gerçeği öğrenince de zil sesini değiştirmesi için dayısına telkinde bulunur. Fakat Hüseyin Dayı değil zil sesini değiştirmek sürekli olarak çocuklarına at kişneme sesi duymak için kendisini aratmaktadır. Buradan Hüseyin Dayı'nın atını ne kadar sevdiği gözler önüne serilir.

Sürekli onun sesini duymak ister. Onun ölümü Hüseyin Dayı'yı derinden üzmüştür. Hüseyin Dayı'nın çocuğu gibi sevdiği atının ölümü dramatik tonda okuyucuya sunulmuştur.

[4] Alo, dedi annem ve der demez de hıçkırığa hıçkırığa ağlamaya başladı.

Anne, n'oldu anne, diye sordum telâşla.

Kaybettik oğlum, vay bize vay, kaybettik, dedi hıçkırıklarının arasından.

Yüreğim ağzıma gelmişti, saçlarımın dibinden ter fışkırıyordu.

Kimi kaybettik anne, söylesene kimi kaybettik, diye sordum.

Annem büsbütün kötüleşti ben böyle sorunca, ününü saldııkça saldı ve ellerini de dizlerine vurup dövünüyor olmalı ki, pat pat sesleri eşliğinde, telefonun öteki ucunda uğundu kaldı. Çaresiz, korku dolu gözlerle, kalp atışlarımın ortasında öylece bekledim bir müddet.

Oğlum, dedi nice sonra annem; oğlum, maalesef, bugün İzzet Dayını kaybettik, İzzet Dayını!

Olduğum yerde, elimde ahize, dondum kaldım (s.109-110).

Verilen örnekte İzzet Dayı'nın ölüm haberi başkahraman yazara annesi tarafından verilmektedir. Annesinin kaybettik dediği kişinin başta hasta olan babası olduğunu düşünen başkahraman yazar büyük bir korkuya kapılır. Ardından dayısının öldüğünü öğrenince şaşkınlık ve üzüntüyle karışık bir duygu içerisine girer. Verilen metin dramatik tonda okuyucuya sunulur.

[5] Nihat'la birlikte onun gösterdiği yere giderek, iki adım arayla, yan yana durduk. Mezarın başındaki insanlar da sıraya geçip teker teker başsağlığı dilemeye başladılar biz öyle durunca. Benim gözyaşlarım yine boşandı tabii, kendime bir türlü hâkim olamadım. Birisi önümde durup, hüküm Allah'ın, başın sağ olsun, dediğinde babam yeniden ölüyordu çünkü. Sonra bir başkası geliyor yeniden, bir başkası geliyor yeniden, yeniden, yeniden ölüyordu (s.246).

Son olarak verilen örnekte Aziz artık ölmüştür. Başkahraman yazar ve kardeşi Nihat, başsağlığı temennilerini kabul etmek üzere mezarın başında beklerler. Her temennide başkahraman yazar aynı acıyı ve üzüntüyü tekrar yaşar. Tüm bu durum dramatik tonda okuyucuya aktarılır.

1.2.5. Ağlatısal

Ağlatısal (fr. tragique) metinlerde, anlatım belli başlı bir hüzne sahiptir. Burada amaç okuyucuyu da metin içindeki hüzne çekmektir (Günay, 2017, s. 235).

1.2.6. Düşlemsel

Düşlemsel (fr. fantastique) tür anlatımlarda imgeler ve olağanüstü olayların anlatımı yer alır. Gerçek yaşama birdenbire bir gizem dahil olur. Düşlemsel anlatım, gerçek dünyada yaşayan, ancak birdenbire kabul edilmesi olanaksız bir olay karşısında kalış serüveni yaşatır. Özellikle masallarda bu ton oldukça kullanılır (Günay, 2017, s. 237).

Düşlemsel ton romanın hemen her bölümünde karşımıza çıkar. Gerek ecel atı gerekse başkahraman yazarın kendi küçüklüğünü görmesi aslında var olmayan ama gerçek hayatın içine sokulmuş birer düşsel öğelerdir. Tespit edilen örnekler aşağıda verilmiştir:

[1] Sonra işte ben böyle bakarken, çoğa varmadı, mezarlığın dibindeki dereye inen sokağın köşesinden yine o beyaz gömlekli çocuk çıktı. Gömleğinin ağartısıyla birlikte ay ışığı da vurduğu için, yüzü eskisinden beyazdı bu kez. Ben onu görür görmez, bu sefer elimi çabuk tutmalıyım diye, oturduğum yerden kalkıp hemen anneme seslendim (s.156).

Verilen örnekte beyaz gömlekli bir çocuk mezarlığın dibindeki dereye inen sokağın köşesinden çıkmaktadır. Bu beyaz gömlekli çocuk her zaman aynı yerden ortaya çıkmaktadır. Bu birden fazla kez olunca başkahraman yazarın dikkatini çeker ve annesine çocuğun kim olduğunu sormak için oradan ayrılır. Her defasında da geri

döndüğünde çocuk ortadan kaybolur. Burada o çocuğu gören tek kişi başkahraman yazardır. Metin düşlemsel tonda okuyucuya aktarılır.

[2] Sonra, gövdesinde oynayan yaprak gölgeleriyle birlikte yine o sütkırı at çıktı bu hışırtıların içinden. Çıkar çıkmaz da başını kanırtıp şöyle bir kişnedi ve yine uzayıp kısalan tuhaf bir ağartı hâlinde, peşim sıra var gücüyle koşmaya başladı. Ondan kurtulamayacağımı bildiğim için ben gaz pedalına hiç yüklenmedim bu kez, aynı hızla ilerlemeye devam ettim. Gülçayır'ı, Gömü'yü ve Bayat'ı geçip de çamlarla kaplı küçük tepelerin arasından Koroğlu Beli'ne tırmanmaya başladığımda hâlâ peşimdeydi at, köpükler içinde, doludizgin koşuyordu. Bir yandan da bana bir şey söylemeye çalışırcasına, acı acı kişniyordu koşarken. Şaşılasi bir gayretle, boynunu âdeta hızının dışına doğru uzatarak kişniyordu. İşte böyle kişnerken bu at yine kayboldu aniden. Daha önce yaptığım gibi, birkaç defa eğilip aynaların içine baktım ama göremedim onu (s.91).

Örnekte başkahraman yazarın her Ankara'dan Denizli'ye gidişinde onu takip eden bir sütkırı attan bahsedilir. Bu sütkırı at da yine sadece başkahraman yazarın gördüğü bir attır. At her defasında yolun belli bir kısmını kahramana eşlik ederek geçirir ve bir sonraki seyahatte kaldığı yerden tekrar ortaya çıkarak bir süre daha eşlik eder ve yine ortadan kaybolur. Bu durum her defasında bu şekilde tekrarlanır. At Eyüp Amca'nın deyimiyle ecel atıdır ve birini almaya geliyordur. Metin “ecel atı” motifiyle düşlemsel tonda okuyucuya aktarılmıştır.

[3] İşte tam o sırada, gözüme bir beyazlık yansıdı solumdaki dikiz aynasından. İlk arkamdaki arabalardan biri beni sollamaya çalışıyor sandım ama değildi; uzayıp kısa lan, yükselip alçalan, bazen de birdenbire kaybolan tuhaf bir beyazlıktı bu. Gaz pedalından ayağımı çektim onu fark edince, dengemi bozmayacak şekilde, frene hafifçe dokundum. Sonra, başımı çevirip hızla geriye baktım bu beyazlığın ne olduğunu anlayabilmek için. Bakar bakmaz da asfaltın kenarından kosa, sütkırı bir atla karşılaştım.

Az önce dinlediğim türkünün içindeki avludan çıkıp gelmişti sanki, arada bir kişneyerek, bana yetişmeye çalışırcasına var gücüyle koşuyordu (s.72).

Bu örnekte de başkahraman yazar ecel atıyla karşılaşmıştır. Ecel atı yine onu bir süre takip eder. Yazar bu atı yalnızca başkahramana aslında kendisine gösterir. Ecel atı Denizli'ye yaklaştıkça başkahramanın yakınlarından biri vefat eder. Bu yönüyle ecel atı metne düşlemsel bir ton katar.

[4] Evlâdım, dedi sonra yüzünü yavaşça kaldırarak; seni takip eden o at, ecel atıdır. Arabanın hızına denk bir hızla onca mesafeyi koştuğuna ve bana mısın demediğine göre, evet, öyledir muhakkak, ecel atıdır.

Ne diyeceğimi bilemedim o an, yutkundum hafifçe. Hem biraz korkmuş hem de atı ben yaratmışım gibi mahcup olmuştum.

Gördüğün o ecel atı, diye devam etti Eyüp Amca; mut laka birini almaya gidiyordur. Bu sen de olabilirsin, bir başkası da. Şayet başkasıysa, at sana ayan oluyordur sadece, seyrini o şekilde sürdürüyordur.

İyi de amca, dedim birden, ecel atları Ankara'dan mı yola çıkıyor bu durumda?

Eyüp Amca ellerini çözüp yüzüme baktı tuhaf tuhaf.

Evlâdım, dedi sonra; ecel atının güzergâhını düşündüğümüzde Ankara dediğin yer nedir ki, çölde bir kum tanesi bile değildir (s.108-109).

Örnekte Eyüp Amca “ecel atı”nın tanımını yapmaktadır. Sadece bu tanım bile metnin düşlemsel tonda olduğunu ifade etmeye yeterlidir.

[5] İşte, diye devam etti annem; sinek yanağındaki o çukur da birkaç kere kanat çırpınca, baban kuş gibi, hafifçe teslim etti canını. Sinek havalandı o vakit, odanın içinde sarhoş sarhoş şöyle bir döndü, sonra da kapıdan çıktı gitti (s.247).

Son olarak verilen örnek Aziz'in sinek aracılığıyla hafifçe canını teslim etmesinden bahseder. Burada kullanılan sinek motifi metne düşlemsel bir ton katmıştır.

1.2.7. Kalem Kavgasına Yatkın

Kalem kavgasına yatkın (fr. polémique) demek, belirli bir hasıma karşı yapılan kırıcı kanıtlama biçimini belirtir. Karşı düşünceler arasındaki şiddetli tartışma da bu tondaki metinlerde görülür. Verici, hasımı ile olan durumunu bir gerilim ve kavram kargaşası içinde sunar. Metnin kuruluşu gereği okuyucunun da verici yanında yer alması sağlanır (Günay, 2017, s. 237).

Kalem kavgasına yatkın metinlerde iki zıt düşünce yer alır. İncelenen metinde başkahraman yazar ile kızıl saçlı akademisyenin ters düştükleri görülür. Kızıl saçlı akademisyen başkahraman yazar hakkında bir kitap yazar. Kendisi hakkında yanlış söylemlerde bulunduğunu düşünen yazar düşüncelerini dile getirir. Toptaş bu tartışmada okuyucunun vericinin yanında olmasını sağlamıştır. Tespit edilen örnekler aşağıda verilmiştir:

[1] Ne var ki, iki yıl sonra çalışmasını okuyup da hayatımı, yakınlarımı ve beni gerçekte olduğundan farklı gösteren cümleleri çıkarmasını rica ettiğimde, artık alacağı, soracağı bir şey kalmadığı için verdiği sözden dönmüştü bu akademisyen. Dönünce de, beni düpedüz angut yerine koyarak, o cümleleri çıkaramayacağını, bunu yaptığı takdirde çalışmasının bilimselliğini yitireceğini, biyografik çalışmalarda bu tür tespitlerin illâki olması gerektiğini söylemişti. Hatta bu kadarla kalmayıp, yüzünün gerisinde sakladığı yüzlerden birini daha göstermişti o sırada; beni ve romanlarımı çalışmasına konu ettiği için, üzerimde hakkı olduğunu söylemişti açıkça. Ardından da, çalışmasını kitap olarak yayımlatmıştı ve işte ben şimdi öteki odada, acaba benim istemediğim cümleleri çıkardı mı diye, o olmaz olasıca kitabı okuyordum (s.138-139).

[2] Okudukça, ister istemez yeniden öfkeleniyordum tabii. Kitabı yazan akademisyen, yazarla anlatıcıyı aynı kişi sanıyordu çünkü; bu nedenle de, bilimsel çalışma yapıyorum iddiasıyla, romanlarımdaki kahramanları

kollarından yahut yakalarından, paçalarından tutarak sürükleye sürükleye getirip benim hayatımın orasına burasına raptedyordu. Dolayısıyla, romanlarımda anlattığım her evlilik benim evliliğimdi ona göre; dayılar benim dayılarım, dedeler benim dedelerim, çocuklar benim çocuklarımdı. Dipnotları ve kaynakça listesiyle akademik camiadaki birçok insana parmak ısırtacak türden, öyle harikulâde bir çalışmaydı ki bu, bacak bacak üstüne atıp sandalyesine hafifçe yan oturmuş bir kahve müdavimi edasıyla, ilkokul öğrencisine hayat dersi verir gibi, fıkra bile anlatılıyordu sayfalarından birinde. Kitabı yazan zat, kimsede bulunmayan o eşsiz maharetini göstererek ve bilimsel yöntem adını verdiği sivri uçlu kazmayı daha derine vurarak, benim lise öğrencisiyken, tâ kırk yıl evvel kaşlarımı nasıl çattığımı ve o esnada omuzlarımın nasıl durduğunu bile gün yüzüne çıkarıyordu. Sadece çıkarmakla kalmıyordu tabii, şuracıktan geçerken hikâye anlatma sanatına bir miktar da ben katkıda bulunayım dercesine, uzun uzun tasvir ediyordu bu sahneyi. Elbette, kendini güçlkle frenleyip daha sonra çalışmasının öteki bölümlerine geçiyor ve bu romanda muhtarla imam var da neden öğretmen yok diye soruyordu saf saf. Bazen de bilimsellikle bilenen o keskin bakışıyla, romandaki evin duvarında duran Hazreti Ali resmini alıp camiye asıyor, sonra da bunu kendisi değil de yazar yapmış gibi, kucağına yığdığı şablonların arasından kafasını çıkarıp hızla ellerini iki yana açarak, Allah aşkına, camide Hazreti Ali resmi olur mu, diye feveran ediyordu (s.139-140).

[3] Ben de kendim gibi değildim hâliyle, çünkü bir roman kahramanımdan söz ederken, Bedran aslında yazarın ta kendisidir, diyordu kitabı yazan zat. “Beni en çok suçtan arınmışlığım tedirgin ediyor,” cümlesiyle başlayan romanımı ele aldığı bölüme de, yazarın suça ve şiddete olan eğilimini bir yana bırakırsak, sözleriyle giriyordu. Bakar bakmaz şıp diye görüverdiği bazı hakikatleri kenara itiyormuş gibi ortaya koyuyordu bir bakıma, edebî

terbiyesi elvermediği için. Bir başka bölümde de, kalemini ruhunun derinliklerinde tepinip duran cıvık ağızlı magazincinin eline vererek, işte burada, iç kanamalı bir şilep gibi yüreğini rakıya demirleyen kişi olarak tanımlanan figür yazarın babasıdır, diye haykırıyordu.

Babam hakkındaki bu bilimsel tespiti de görünce, ikinci gün öğleye doğru okumaktan vazgeçtim kitabı, elimden fırlatıp attım. Balkona çıktım sonra, öfkeden sapır sapır titreyerek, üst üste iki sigara içtim orada. Babalara dair yazdığım “Kimi zaman iç kanamalı bir şilep gibi / rakıya demirlerler yüreklerini” sözünden hangi dâhiyane yöntemle, hangi vicdan dairesinde babama ulaşıldığını ve bunun böyle bir çalışmaya ne kattığını bir türlü anlayamıyordum. Sürüklene sürüklene getirilip hayatıma raptedilen zavallı roman kahramanlarıma mı, bunu yapana mı, kendime mi yoksa hepimizin içinde bulunduğu zamana mı acıyacağımı da bilemiyordum o sırada (s.141-142).

[4] Kan beynime sıçramıştı. Babama, bu işle ilgileneceğimi söyleyerek telefonu kapattım hemen. Peşinden bu kez de alelacele fizik tedavi merkezinin sorumlusunu aradım ama gündüz gördüğümüz görevlilere hiç benzemeyen, bambaşka biri çıktı karşıma ve özür dileyeceği yerde bana, kayıtlarda ki karışıklık nedeniyle böyle şeylerin olabileceğini, bunun da normal karşılanması gerektiğini söyledi. Ben büsbütün delirdim tabii bu sözleri duyunca, ikinci vakti size emanet edilen, bir haftalık ücreti peşin ödenen, üstelik de yürüyemeyen bir hastaya nasıl olur da akşam yemeği vermezsiniz, diye bağırdım bu pişkin. Ardından da, kabahat sende değil, seni oraya oturtanda, ben o fukaranın aklına yanayım, dedim. Yarım saat sonra babamı arayıp yemek verilip verilmediğini soracağımı, şayet verilmemişse, lâzım gelen her şeyi yapacağımı da söyledim tabii (s.85-86).

Yukarıda verilen [1], [2], [3] ve [4] numaralı örneklerde kalem kavgasına yatkın bir ton kullanılmıştır. Başkahraman tanınan bir yazardır. Genç bir akademisyen ortak

arkadaşı vasıtasıyla başkahramana ulaşır; hakkında bir çalışma yapmak istediğini, her şeyin yazarın istediği gibi olacağını söyler. Yazar da bu teklifi kabul eder. Birlikte çalışma için pek çok vakit geçirirler. Genç akademisyen her defasında da başkahramana istemediği cümleleri çıkarabileceğini söyler. Yazar ise sadece yalan yanlış söylem olursa onları çıkartmak isteyebileceğini; başka bir şeye karışmayacağını söyler. Tüm bunlar olup bittikten sonra yazar çalışmayı inceler. Yazılan pek çok yanlış şeyin düzeltilmesini ister fakat akademisyen razı gelmez. Genç akademisyen yazarın romanlarından yola çıkarak hayatı hakkında birtakım yakıştırmalar yapar ve bunları da bilimsellik adı altında olması gereken şeyler olduğunu savunur. Yazar da tüm olayı kalem kavgasına yatkın olarak işler ve okuyucunun başkahraman tarafında yer almasını sağlar.

Sonuç olarak bakıldığında romana hâkim ton olarak içsel ton öne çıkar. İçsel tonun yanı sıra dokunaklı, dramatik ton da çok sık kullanılan tonlardır. Roman genel itibâriyle acı, özlem, merhamet temleri üzerine kurulmuştur. Dolayısıyla içsel, dokunaklı ve dramatik tonların baskın oluşu olağandır. Romanın hemen her bölümünde belli kısımlarda düşlemsel tona da yer verilmiştir. Düşlemsel ton kullanılırken gerçekmiş gibi sunulmuş fakat gerçekdışı olduğu da ipuçlarıyla belirtilmiştir. Esenlikli ton ise yalnızca başkahraman yazarın kızı olan Ayperi etrafında şekillenmiştir. Ayperi'nin neşesi romanda güzel bir şekilde işlenmiştir. Tüm bu tonların yanı sıra kalem kavgasına yatkın ton romanın yedinci bölümünde karşımıza çıkar. Başkahraman yazar kendisiyle ilgili çalışma yapmak isteyen genç akademisyenin bilimsel olarak öne sürdüğü öznel fikirlerine karşı çıkar. Burada kullanılan dil okuyucuyu da başkahramanın yanında taraf olmaya çeker. Böylece kalem kavgasına yatkın olarak kullanılan ton da başarıyla uygulanmış olur.

SONUÇ

Metindilbilim açısından incelenen Hasan Ali Toptaş'ın *Kuşlar Yasına Gider* adlı romanın metindilbilimsel verileri aşağıda verilmiştir:

1. Bağdaşıklık bir metnin temel taşlarından biridir. Metin içinde anlamsal yapı birlikteliklerini birbirine bağlar. Metni meydana getiren yapılar arasında anlamsal bağlar olmak zorundadır. Bağdaşıklığın olmadığı bir metin düşünülemez. Dolayısıyla metnin hemen her yerinde bağdaşıklığın izlerine rastlanır. Bağdaşıklık *Kuşlar Yasına Gider* adlı romanda anlamsal boyutta incelenmiştir. Bu anlamsal boyut metnin derin ve yüzey yapısında görülmektedir. Okuyucu bağdaşıklığı anlamak ve metni yorumlayabilmek için metnin anlamsal boyutunu kavramalı, okumalarını dikkatli yapmalıdır.
2. Bağdaşıklığı konu alan kaynaklarda çeşitli başlıklar bulunmaktadır. Pek çok kaynakta farkı başlıklar bulunsa da incelenen romandaki temel başlıklar aşağıdaki gibidir:
 1. Oluşturucu Ögenin Yinelenmesi
 2. Gönderim
 - 2.1. Artgönderim
 - 2.2. Öngönderim
 3. Eksiltili Yapılar
 4. Örtük Anlatım
 - 4.1. Sezdirim
 - 4.2. Çıkarsama
 5. Tümceler Arası Bağıntı Ögeleri
 6. Değiştirim
 7. Metni Bölümlere Ayıran Belirticiler olmak üzere yedi başlıkta incelenmiştir.
3. **Oluşturucu ögenin yinelenmesi** metin içinde önemli yer tutar. Yinelenme öncül olarak verilen ifadenin tekrar etmesiyle oluşur. Verilen ifade ile aynı noktaya dikkat çeker ve vurgulanmak suretiyle tekrar ettirilir. Metinde yer alan

yinelemeler sözcük, sözcük öbeği, tümce veya olaylar ile aktarılır. Aynı zamanda yinelenen ifadeler bir nesneyi, bir kahramanı öne çıkarabileceği gibi olayları veya durumları da vurgulayabilir.

4. Oluşturucu ögenin yinelenmesi romanda Hasan Ali Toptaş tarafından sıklıkla kullanılmıştır. Bu yinelenmeler ile ifadede bir anlam derinliği oluşur. Yazar okuyucunun ilgisini yinelenmeler vasıtasıyla diri tutmaya çalışır, okuyucuyu bir anlamda ifade üstünde düşünmeye sevk eder. Roman akışında gelişen durumlar ve olaylar bu yinelemeler sayesinde okuyucunun aklında kalır ve romanın gidişatıyla okuyucuyu romanın ilerlemesiyle alakalı olarak kesin bir kalıba sokmadan fikir sahibi olması noktasında yönlendirir. Bir şeylere vurgu yapmak, pekiştirmek yinelemenin temel amaçlarından biridir.
5. Ele alınan romanda yinelemeler sözcük, sözcük öbeği, tümce ve olay tekrarı ile yapılan yinelemeler olarak gruplandırılmıştır. Romanda sözcük, sözcük öbeği, tümce tekrarı ile on; olay tekrarı ile yapılan yinelemeler 4 örnekle aktarılmıştır.
6. **Gönderim** de romanda geniş yer tutar. Hasan Ali Toptaş metin içinde göndermelerden sıklıkla faydalanmıştır. Gönderim, İç ve dış gönderim olarak iki metindilbilimsel alt başlıkta toplanır. Dış gönderim metnin olağan durum ve olay akışında bulunmayan öğelerdir. Asıl durum ve olayların yanında daha dışarıda kalan unsurlar dış gönderim kapsamında okuyucuya aktarılmıştır. Dış gönderim roman içinde sıklıkla kullanılmıştır. İç gönderim ise art ve öngönderim olarak öne çıkar ve incelemeye daha açıktır.
7. Gönderim mevzusunda verilen bir öncül ifade vardır ve bu öncül öncesinde veya sonrasında başka bir ifade ile aktarılır. Artgönderimlerde ilk olarak bir öncül verilmiş ardından bu öncülü başka bir ifade ile karşılamıştır. Öngönderimde ise tam tersine öncül ifade öncesinden başka bir ifade ile karşılanmıştır. İncelenen romanda art ve öngönderim kullanımı yaygındır ancak artgönderim kullanımı öngönderim kullanımından fazladır.

8. Romanda kullanılan tüm gönderim türleri hem okuyucu hem de yazar açısından öneme sahiptir. Yapılan gönderimlerle öncülün uzun bir sözcük öbeği yahut bir tümce olduğu durumlarda yazar yazım zamanından, okuyucu ise okuma zamanından tasarruf eder. Yapılan gönderimler ile bir anlam kargaşası yaşanmaması da kullanımını arttırır. Aynı zamanda farklı sözcüklerin kullanımı ile yapılan gönderimlerde kelime zenginliği de ortaya çıkar. Aynı sözcükleri, sözcük öbeklerinin tekrar kullanılmayıp daha kısa ibarelerle aktarılması oluşacak “sürekli aynı şeyi ifade etme” boyunduruğundan ve metni kulak tırmalayıcılıktan kurtarır; akıcı bir söylem gerçekleşmesini sağlar.
9. İncelenen metinde artgönderim, zamir kullanımı ile yapılan artgönderim, sıfat kullanımı ile artgönderim, sözcüksel artgönderim, gösterilenin yinelenmesi ile yapılan artgönderim, gösterenin yinelenmesi ile yapılan artgönderim, belirteçle yapılan artgönderim, çok bağımlı artgönderim, göndergenin yinelenmesi ile yapılan artgönderim olarak sekiz başlıkta incelenmiştir. Öngönderim ise zamir kullanımı ile yapılan öngönderim olarak bir başlıkta incelenmiştir.
10. Romanda en çok gözlemlenen artgönderim zamir kullanımı ile yapılmıştır. Özellikle kişi zamirleri ile yapılan artgönderimler ile hemen her sayfada karşılaşmak mümkündür. Tüm kişi zamirleri artgönderimsel olarak yinelenmiştir. Kişi zamirlerinin yanında işaret zamirini de sıklıkla gözlemlenmiştir. Özellikle bu/bunlar ve o/onlar işaret zamirleri ile daha çok karşılaşılmış; şu/şunlar işaret zamirleri sık kullanılmasa da metin içinde yer almıştır. Kişi ve işaret zamirleri ile yapılan artgönderimlerle vurgulanmak istenen vurgulanmış, tasarruf etmek istenen yerde tasarruf sağlanmıştır.
11. Sıfat kullanımı ile yapılan artgönderimlerde öncül olarak verilen ifade ardından ya aynı ifadenin önüne bu, şu, o işaret sıfatlarını alarak ya da öncülü karşılayan farklı bir ifadenin bu, şu, o işaret sıfatlarından birini önüne alarak karşılanması ile oluşturulmuştur. Böylece zaman tasarrufu sağlanmış, akıcılık korunmuştur.

Bu ve o işaret sıfatları sıklıkla kullanılırken o işaret sıfatı yalnızca üç örnekte karşımıza çıkmıştır.

12. İncelenen bir diğer artgönderim türü sözcüksel artgönderimlerdir. Sözcüksel artgönderimlerde verilen öncül farklı ifadelerle karşılanmıştır. Öncül olarak verilen ifade bir sözcük olabileceği gibi sözcük öbeği de olabilir. Burada önemli olan öncülün farklı sözcük veya sözcük öbeğiyle karşılanmasıdır. Okuyucu bu sayede öncül olarak verilen ifadeye kahramanlar ya da yazar açısından yüklenen farklı anlamları da zihninde kurgulayabilir.
13. Romanda gösterilenin yinelenmesi ile yapılan artgönderimler de tespit edilmiştir. Bu artgönderimler +ki aitlik eki ile oluşturulmuştur. Verilen öncül ifadeyi karşılayan sözcük +ki aitlik ekini almış; öncül ifadeye artgönderimde bulunulmuştur.
14. İncelenen romanda gösterenin yinelenmesi ile yapılan artgönderim de tespit edilmiştir. Verilen öncül ifade daha sonra onu karşılayan başka bir sözcükle ifade edilir. Bu ifadeler çoğunlukla zamirler ile olmuştur. Bu zamirler bu/bunlar ve o/onlar olarak karşımıza çıkar. Gösterenin yinelenmesiyle yapılan artgönderimler sözcük, sözcük öbeği ve tümceyi karşılayan gösterenin yinelenmesiyle yapılan artgönderimler olarak üç temel başlıkta incelenmiştir.
15. Belirteç ile yapılan artgönderimler de romanda geniş yer tutar. Öncül olarak verilen ifade daha sonra kullanılmayıp ora, bura, şura belirteçleriyle karşılanır. Bu artgönderim türü romanda; bölge veya yer adlarına yönelik belirteçle yapılan artgönderim, çeşitli mekân adlarına yönelik belirteçle yapılan artgönderim, ev veya bir yapıya ait bölümlerin kullanımına yönelik belirteçle yapılan artgönderim, insan vücudunun bölümlerine yönelik belirteçle yapılan artgönderim olarak dört alt başlıkta toplanır. Bölge ve yer adları, çeşitli mekân adları, ev veya bir yapıya ait bölümlere ilişkin belirteçle artgönderimde bulunma oldukça fazladır. Ancak insan vücudunun bölümlerine yönelik artgönderimsel kullanım ile çok fazla karşılaşılmaz.

16. Çok bağımlı artgönderim romanın hemen her bölümünde kullanılmıştır. Bu artgönderim türünde kullanılan ifade aynı metin içinde tekrarlanarak kullanılmıştır. Burada yazar verilen ifadenin okuyucunun zihninde yer etmesini, metnin o noktasına dikkat etmesini istediği noktalarda bu yönetime başvurmuştur. Böylece romanın akışında yaşanan kilit noktaların altı çizilmiştir. Romanda çok bağımlı artgönderim zamir kullanımı ile yapılan çok bağımlı artgönderim, soyut kavramların kullanımı ile yapılan çok bağımlı artgönderim, somut kavramların kullanımı ile yapılan çok bağımlı artgönderim olarak üç başlıkta incelenmiştir. Yine somut kavramların kullanımı ile yapılan çok bağımlı artgönderim insanlar için kullanılan kavramların kullanımı ile yapılan çok bağımlı artgönderim, farklı kavramların kullanımı ile yapılan çok bağımlı artgönderim, fiil kullanımı ile yapılan çok bağımlı artgönderim olarak üç alt başlıkta incelenmiştir. Çok bağımlı artgönderim romanda sık sık kullanılmıştır.
17. Göndergenin yinelenmesi ile yapılan artgönderimlere romanın hemen her sayfasında başvurulmuştur. Romanda başkahraman yazarın babası Aziz başta olmak üzere hemen her karaktere ait göndergenin yinelenmesi ile artgönderim yapılmıştır. Bu artgönderimler roman kahramanlarına yönelik artgönderimler olarak tek başlıkta incelenmiştir. Bu artgönderim türünde en çok Aziz'e dilsel olarak karşılaması için artgönderim uygulanmıştır. Aziz'in yanında İzzet Dayı ve Hüseyin Dayı da sıklıkla göndergenin yinelenmesi ile artgönderimsel olarak karşılanmıştır. Romanın başkahramanı olan yazar ve annesi romanın hiçbir yerinde bir isimle anılmamıştır. Romanda açık açık isimleri yazmasa da bu kahramanlar da artgönderimsel olarak gerek zamir gerekse de sıfat kullanımı ile karşılanmıştır.
18. İncelenen romanda öngönderim örnekleri de tespit edilmiştir. Öngönderim, artgönderimin aksine çok fazla kullanılmamıştır. Öngönderimlerin kullanımı da artgönderim kadar çeşitli değildir: Zamir kullanımı ile yapılan öngönderimler

incelenmiştir. Bu öngönderim türünde kullanılan zamirler genellikle şu, bu, o gibi işaret zamirleridir.

19. **Eksiltili yapılar** da metin içinde çokça başvurulan yöntemlerden biri olmuştur. Eksiltili yapılar metin içinde daha çok bir sözcük, sözcük öbeği ya da tümcenin hiçbir anlam kaybına yol açmadan eksiltilmesiyle kullanılmıştır. Bakıldığında eksiltili yapılar yazara yazım zamanından okuyucuya ise okuma zamanından kazandırmıştır. Aynı zamanda metne akıcılık, duruluk, söylem ve okuma kolaylığı sağlamıştır. Yapılan eksiltelerde okuyucu zorluk çekmeden anlam bakımından metni tamamlayabilmiştir. Bu yapılar dilde en az çaba yasasına bağlı olarak gelişmiştir.
20. Özne eksiltisi roman içinde sıklıkla başvurulan yöntemlerden biri olmuştur. Özne eksiltisinde öncül olarak verilen ifade daha sonra tekrar ifade edilmemiş; yükleminden ve bağlamdan öznenin ne veya kim olduğu çıkarılmıştır. Böylece metin içinde bir anlam düşüklüğü yaşamadan okuyucu özne hakkında bilgi sahibi olmuştur. Özne eksiltisi metin içinde roman kahramanları açısından yapılan özne eksiltisi, sözcük açısından yapılan özne eksiltisi ve sözcük öbeği açısından yapılan özne eksiltisi olmak üzere üç alt başlıkta incelenmiştir.
21. Nesne eksiltisi, incelenen romanda hemen her sayfada tespit edilmiştir. Nesne eksiltisinde öncül olarak verilen ifade daha sonra yinelenmeyerek tümceden atılmıştır. Nesnenin varlığı okuyucu tarafından bağlamdan çıkarılmış; hiçbir anlam karmaşası yaşanmamıştır. Nesne eksiltisi sözcük açısından yapılan nesne eksiltisi ve sözcük öbeği açısından yapılan nesne eksiltisi olmak üzere iki alt başlıkta toplanmıştır.
22. Tamlayan eksiltisi metin içinde tespit edilmiştir. İsim tamlamaları Türkçede tamlayan + tamlanan şeklindedir. Tamlayan eksiltisinde öncül ifade tamlayan olmuştur. Öncül olarak verilen ifade daha sonraki cümlede bir isim tamlamasından düşürülmüştür. Böylece sadece tamlanan kısmı kalmıştır. Eksiltilen tamlayan cümle içinde herhangi bir akışı bozmamış, bir anlam

kargaşasına sebebiyet vermemiştir. Aksine özellikle uzun uzadıya yapılan tamlamalarda tamlayanı düşürmek akıcılığı arttırmış, kolay okumayı kolaylaştırmıştır. Tamlayan eksiltisi, Hasan Ali Toptaş'ın en sık kullandığı eksilti türü olmuştur.

23. Yer tamlayıcısı eksiltisi de diğer eksilti türleri kadar olmasa da roman içinde saptanmıştır. Bu eksilti türü aldıkları hâl eklerine göre yönelme yer tamlayıcısı eksiltisi, bulunma yer tamlayıcısı eksiltisi ve ayrılma yer tamlayıcısı eksiltisi olmak üzere üç alt başlıkta incelenmiştir. Yine bu eksilti türünde de temel amaç zamandan kazanma, akıcılığı artırma gibi nedenlerle dilde en az çaba yasasına bağlı olarak kullanılmıştır.

24. İncelenen romanda yüklem eksiltisi cümlelerin temel yapı taşı olan yüklemnin düşürülmesi ile oluşturulmuştur. Bu yüklem bazen önceki cümlede verilmiş ardından tekrar edilmeyerek düşürülmüş bazen hiç kullanılmadan direkt olarak okuyucunun zihin dünyasına, tamamlaması için okuyucuya bırakılmıştır. Bazen de birden fazla sözcük grubunu tek bir yükleme bağlama amacıyla kullanılmıştır. Dolayısıyla yüklem eksiltisi üç alt başlıkta incelenmiştir: sözcük gruplarını ortak yükleme bağlayarak yapılan yüklem eksiltisi, diyalog anlatımlarda yapılan yüklem eksiltisi ve noktalama işaretleriyle yapılan yüklem eksiltisi. Tüm eksilti türlerinde olduğu gibi burada da temel amaç sıkıcılıktan sıyrılmış akıcı bir metin oluşturmak zamandan tasarruf etmek olmuştur. Aynı zamanda okuyucuyu da metne dahil ederek boşlukları doldurmak, onların zihnini diri tutmak ve metne edebî bir söylem kazandırmak esas alınmıştır.

25. **Örtük anlatım** metin içinde önemli bir yere sahiptir. Hasan Ali Toptaş roman içinde sık sık bu anlatım yoluna başvurmuştur. Örtük anlatımda anlatılmak istenen açık bir şekilde değil de anlam biraz daha örtülerek, kapatılarak okuyucuya aktarılmıştır. Burada yazar okuyucuyu romanın içine dahil etmeyi amaçlamıştır. Yazar, okuyucuya sezdirim ve çıkarsama yapabileceği bilgileri aktarmış; okuyucu da bu bilgileri kendi zihin dünyasında şekillendirerek romanı

anlamaya çalışmıştır. Örtük anlatım sezdirim ve çıkarsama olmak üzere iki alt başlıkta incelenmiştir. Sezdirim ve çıkarsamalar metin içinde yer alan bağlamdan, sebep-sonuç ilişkilerinden vs. kolayca ortaya çıkarılabilmektedir.

26. Örtük anlatıma bakıldığında alt başlıkları olan sezdirim ve çıkarsama örneklerinde yüzeysellik ve derinlik tespit edilmiştir. Sezdirim daha çok derin yapıyla ilgiliyken çıkarsama ise daha çok yüzey yapıyla ilgili olmuştur. Sezdirimler metnin derin yapısında aktarıldığı için okuyucu ilgili yerlerde daha fazla zihin yormalı, metni bağlamı ve anlamı açısından yorumlamalıdır. Çıkarsama yüzey yapıda görüldüğü için verilen metinden kolaylıkla bulunabilmektedir. Yazar örtük yapıyı kullanabilmek için belli bir kalem yatkınlığına ve yeteneğine sahip olmalıdır.

27. **Tümceler arası bağıntı ögeleri** metnin hemen her sayfasında saptanmıştır. Bu bağıntı ögeleri cümleleri birbirine bağlamış, metin içinde cümlelerin daha estetik ve edebî bir nitelik kazanmasına katkı sağlamıştır. Tümceler arası bağıntı ögeleri öncelikle kökenine göre üç alt başlığa ayrılmıştır: diğer dillerden alıntılanan, karışık kökenli ve Türkçe kökenli bağıntı ögeleri. Hasan Ali Toptaş *Kuşlar Yasına Gider* adlı romanında daha çok Türkçe kökenli bağıntı ögelerine başvurmuştur.

28. Tümceler arası bağıntı ögeleri kökenlerinin yanı sıra; karşıtlık bildiren bağıntı ögeleri, amaç bildiren bağıntı ögeleri, sebep bildiren bağıntı ögeleri, sonuç bildiren bağıntı ögeleri, katkı/sürerlilik bildiren bağıntı ögeleri, zaman bildiren bağıntı ögeleri, karşılaştırma bildiren bağıntı ögeleri, birlik bildiren bağıntı ögeleri ve alması (art arda gelme) bildiren bağıntı ögeleri olmak üzere dokuz alt başlıkta toplanmıştır. Tüm bu başlıklar kökenlerine göre diğer dillerden alıntılanan, karışık kökenli ve Türkçe kökenli olarak incelenmiştir.

29. **Değiştirim**, metinde öncül olarak verilen sözcük, sözcük grubu, tümce gibi ifadelerin daha sonra kullanılmayıp öncülün yerini tutan “öyle”, “böyle”, “şöyle” sözcükleri ile ifade edilmesiyle oluşmuştur. Bu anlatım türünde dilde en az çaba

yasası esas alınmıştır. Aynı zamanda akıcı söylem, dilde estetiklik de gözetilmiştir. Metinde değiştirim “öyle” sözcüğü ile yapılan değiştirim, “böyle” sözcüğü ile yapılan değiştirim ve “şöyle” sözcüğü ile yapılan değiştirim olmak üzere üç alt başlıkta incelenmiştir. Romana bakıldığında öyle ve böyle sözcükleriyle yapılan değiştirim örnekleri şöyle sözcüğüyle yapılan değiştirim örneklerinden daha fazla görüldüğü saptanmıştır.

30. Değiştirim örnekleri incelendiğinde isme dayalı, tümceye dayalı ve eyleme dayalı değiştirim örnekleri gözlemlenmiştir. Öyle sözcüğüyle yapılan değiştirimlerde hem isim hem eylem hem de tümceye dayalı örnekler saptanmıştır. Böyle sözcüğü ile yapılan değiştirimlerde daha çok eylem ve isme dayalı örneklerin çokluğu göze çarpmıştır. Şöyle sözcüğü ile yapılan değiştirimlerde ise yalnızca iki örnek tespit edilmiş olup bunların ikisinin de isme dayalı değiştirim olduğu ortaya konmuştur.
31. **Metni bölümlere ayıran belirticiler** romanda yer alan olay ve durumların bölümlere ayrılmasını sağlamak amacıyla kullanılmıştır. Siyak-sibak dengesi bu bölümde önemli yer tutar. Bakıldığında bu denge de doğrudan bağdaşıklıkla ilgilidir. Romanda metni bölümlere ayıran belirticiler olarak önce, sonra ve artık belirticileri incelenmiştir. Bu belirticiler kendilerinden önceki ve sonraki olay veya durumları bölümlere ayırmada kullanılmıştır.
32. Birinci bölümde, Hasan Ali Toptaş’ın *Kuşlar Yasına Gider* adlı romanı bağdaşıklık açısından oluşturuıcı ögenin yinelenmesi, gönderim, eksilteli yapılar, örtük anlatım, tümceler arası bağıntı ögeleri, değiştirim ve metni bölümlere ayıran belirticiler olmak üzere yedi başlıkta açıklanmıştır.
33. İkinci bölümde *Kuşlar Yasına Gider* adlı romanda **metnin tonu** incelenmiştir. Romanda esenlikli, içsel, dokunaklı, dramatik, düşlemsel ve kalem kavgasına yatkın olmak üzere altı ton açıklanmıştır. Metinde ağırlıklı olarak içsel ve dokunaklı tonun hâkim olduğu saptanmıştır. Özellikle içsel ton yazar tarafından başkahramanlara iyice işlenmiş, duygunun okuyucuya aktarımı başarılı bir

şekilde gerçekleşmiştir. Ölümün olduğu bölümlerde dramatik ton sıklıkla kullanılmıştır. Romanda genel olarak matem havası hâkimdir. Dolayısıyla içsel hüznün ve çekilen acılar öne çıkmıştır. Romanın yedinci bölümünde kalem kavgasına yatkın bir ton kullanılmış ve bu bölümün hâkim tonu olmuştur.

34. *Kuşlar Yasına Gider* adlı romanda metindilbilimsel incelemelerde tespit edilen unsurların da ortak özellikleri vardır. Bu özellikler;

1. Dilde en az çaba yasası
2. Yazarın yazım zamanından kazanması
3. Okuyucunun okuma zamanından kazanması
4. Metin içinde edebî estetiklik ve sıradanlığın ortadan kaldırılması
5. Metin içinde söylemde kolaylık ve akıcılığın gözetilmesi
6. Okuyucunun metne dahil edilerek zihninin diri tutulması ve ona yorumlama hakkının tanınması
7. Cümleler arası geçiş aşamasında metnin herhangi bir problemle karşı karşıya kalmaması
8. Öncül ifadenin farklı sözcüklerle karşılanarak metin içinde kullanılan sözcük varlığının artması

olarak gösterilebilir.

KAYNAKÇA

- AKBAYIR, S. (2004). *Metin Bilgisi, Okuma Anlama, Yorumlama, Çözümleme*, Samsun: Deniz Kültür Yayınları.
- AKSAN, D. (2003). *Her Yönüyle Dil (Ana Çizgileriyle Dilbilim)*, Ankara: TDK Yayınları.
- ARİSTOTALES, çev: Çokona A. – Aygün Ö. (2019). *Poetika*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- ARMAĞAN, S. (2020). *Ömer Seyfettin'in Başını Vermeyen Şehit Hikâyesinde Sözcüksel Bağdaşıklık*. Hars Akademi Uluslararası Hakemli Kültür Sanat Mimarlık Dergisi , Özel Sayı , 65-82 .
- AYDIN, M. (2000). *Dil Bilimi El Kitabı (Temel Kavramlar ve Konular)*, Samsun: Akademik Kitaplar.
- BALCI, H. A. (2018). *Metindilbilimin ABC'si*, İstanbul: Say Yayınları.
- BANGUOĞLU, T. (2015). *Türkçenin Grameri*, Ankara: TDK Yayınları.
- BOZKURT, F. (1995). *Türkiye Türkçesi*, İstanbul: Cem Yayınevi.
- DEMİRCİ, K. (2017). *Türkoloji İçin Dilbilim*, Ankara: Anı Yayıncılık.
- DİLİDÜZGÜN, Ş. (2017). *Metindilbilim ve Türkçe Öğretimi*, Ankara: Anı Yayıncılık.
- ECEVİT, Y. (2012). *Türk Romanında Postmodernist Açılımlar*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- GENCAN, T. N. (2001). *Dilbilgisi*, Ankara: Ayraç Yayınevi.
- GÖKBERK, M. (2007). *Değişen Dünya Değişen Dil*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- GÖKTÜRK, A. (1986). çev: *Dillerin Dili*, İstanbul: Çağdaş Yayınları.

- GÜNAY, D. (2017). *Metin Bilgisi*, İstanbul: Papatya Yayıncılık Eğitim.
- HALLIDAY, M.A.K. – RUQAGYA, H. (1976). *Cohesion in English*. Londra: Longman Group UK Limited.
- HATİPOĞLU, V. (1982). *Türkçenin Sözdizimi*, Ankara: Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Basımevi.
- HARTMANN, P. (1964). *Text, Texte, Klassen von Texten*, Bogavus, Zeitschrift für Literatur, Kunst, Philosophie 2.
- ISENBERG, H. (1968). *Überlegungen zur Texttheorie*, Deutsche Akademie der Wissenschaften, Arbeitsstelle Strukturelle Grammatik, Berlin: ASG-Berich Nr. 2.
- İMER, K., KOCAMAN, A., ÖZSOY, A. S. (2011). *Dilbilim Sözlüğü*, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- KALA, H. (2018). *Ömer Seyfettin'in Hikâyelerinde Metindilbilimsel Bağdaşıklık*, Yüksek Lisans Tezi, Ağrı.
- KARABAĞ S., İŞSEVER S. (1995). *Edinim Sürecinde Bağdaşıklık*, Bolu: IX. Dilbilim Kurultayı Bildirileri, İzzet Baysal Üniversitesi.
- KARAHAN, L. (2014). *Türkçede Söz Dizimi*, Ankara: Akçay Yayınları.
- KERİMOĞLU, C. (2016). *Genel Dilbilime Giriş*, Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- KIRAN, Z. (2006). *Dilbilime Giriş*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- KORKMAZ, Z. (2003). *Grammer Terimleri Sözlüğü*, Ankara: TDK Yayınları.
- KORKMAZ, Z. (2014). *Türkiye Türkçesi Grameri: Şekil Bilgisi*, Ankara: TDK Yayınları.
- ÖZEN, F. (2019). *Metindilbilimi Açısından Sabahattin Ali'nin Kürk Mantolu Madonna Adlı Romanının İncelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Karabük.

ÖZMEN, M. (1996). *Bir Eksiltili Cümle Tipi Üzerine*, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt: 4, Sayı: 4, 71-82.

ÖZTOKAT, N. (2005). *Yazınsal Metin Çözümlemesinde Kuramsal Yaklaşımlar*, İstanbul: Multilingual Yayınları.

POLAT, T. *Okur Odaklı Bir Yaklaşımla Yazın Eğitimi*, Milli Eğitim, Edebiyat Eğitimi ve Öğretimi özel sayısı, yıl 34, sayı 169, Kış.

SAUSSURE, F. (1998). çev: VARDAR, Berke, *Genel Dilbilim Dersleri*, İstanbul: Multilingual Yayınları.

ŞENÖZ, C. A. (2005). *Metindilbilim ve Türkçe*, İstanbul: Multilingual Yayınları.

TOPTAŞ, H. A. (2018). *Kuşlar Yasına Gider*, İstanbul: Everest Yayınları.

TDK Yayınları (1998). *Türkçe Sözlük*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basım Evi.

TDK Yayınları (2005). *Türkçe Sözlük*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basım Evi.

UÇ, T. (1978). *Düşüm (Elleipsis) Olayı ve Türkçedeki Kimi Örnekler*, Ömer Asım Aksoy Armağanı, Ankara: TDK.

UZUN, S. L. (2006). *Öğrencilerin Yazılı Anlatım Sürecindeki Metinleştirme Sorunları*, II. Ulusal Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Sempozyumu Bildirileri, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi.

ÜSTÜNOVA, K. (2002). *Dil Yazıları*, Ankara: Akçağ Yayınevi.

VARDAR, B. (2002). *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Multilingual Yayınları.

ÖZGEÇMİŞ

Hatice ALEMİN 19.01.1995 tarihinde İstanbul’da doğmuştur. İstanbul’un Kartal ilçesine bağlı Kartal Cevizli Lisesi’nde ortaöğrenimini tamamlamıştır. Daha sonra 2013 yılında başladığı Karabük Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı bölümünden 2018 yılında mezun olmuştur. Yine 2018 yılında Karabük Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim dalında Yüksek Lisans öğrenimine başlamıştır.

